

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΕΤΟΣ 93
ΤΕΥΧΟΣ 832
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2010

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Βογατσικοῦ 7, 546 22 (ἤ Τ.Θ. 10335, 541 10) Θεσσαλονίκη

ΙΔΡΥΘΗ ΕΝ ΕΤΕΙ 1917
ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ (†)

ΕΚΔΟΤΗΣ-ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
κ.κ. ΑΝΘΙΜΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Πρωτοπρεσβύτερος ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΣΤΑΜΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ-ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΟΝΤΑΚΗΣ, Διδάκτωρ Θεολογίας

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 15 εὐρώ   ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: 50 δολλάρια Η.Π.Α.
ΑΞΙΑ ΤΟΜΩΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ ΕΤΩΝ: 20 εὐρώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ISSN 1011-3010

Ἀρχιμ. Γρηγορίου Κωνσταντίνου, Δρ. Θ.

Ὁράματα καί ἀποκαλύψεις στήν αἵρεση τῶν Μορμόνων*

Τό θέμα μέ τό ὁποῖο θά ἀσχοληθοῦμε στήν παροῦσα ἐργασία ἀναφέρεται στή γνωστή μας αἵρεση τῶν Μορμόνων καί ἰδιαίτερα στά *«ὁράματα καί τίς ἀποκαλύψεις πού δέχθηκαν καί δέχονται οἱ Μορμόνοι»*.

Ἀρχικά θα ἤθελα νά κάνουμε μιά ἐπεξήγηση ἀνάμεσα στό ὅραμα καί στήν ἀποκάλυψη. Τί εἶναι ὅμως τά ὁράματα καί τί οἱ ἀποκαλύψεις;

Τὰ «Ὁράματα» εἶναι ἐμπειρίες ποὺ ἔχουν ἀρχὴ καὶ τέλος. Ὅ,τι βλέπουμε τὴ στιγμὴ τοῦ ὁραματισμοῦ, εἶναι τελείως ζωντανὸ μπροστά μας καὶ βέβαια ἂν τὸ εἴδαμε τὴν ὥρα τοῦ ὕπνου, τὸ θυμόμαστε μὲ κάθε λεπτομέρεια τὸ πρωΐ.

Ὁ Θεὸς ὅμως δίνει ὁράματα καὶ σήμερα στοὺς ἀνθρώπους. Τά ὁράματα αὐτά θὰ ἔπρεπε νά τά περιμένουμε σάν ἕνα συνηθισμένο συμβάν; Ἀσφαλῶς ὄχι. Ἡ Ἁγία Γραφή ἀναφέρει, πώς ὁ Θεὸς μίλησε πολλὲς φορὲς στοὺς ἀνθρώπους μὲ ὁράματα. Χαρακτηριστικά εἶναι τά παραδείγματα τοῦ Ἰωσὴφ γιοῦ τοῦ Ἰακώβ, τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ ἄντρα τῆς Μαρίας, τοῦ Σολομών, τοῦ Ἡσαΐα, τοῦ Ἰεζεκιήλ, τοῦ Δανιήλ, τοῦ Πέτρου, τοῦ Παύλου, καὶ πολλῶν ἄλλων. Ἡ προφητεία τοῦ Ἰωὴλ πού ἀναφέρεται σέ μιὰ ἔκχυση ὁραμάτων, ἐπιβεβαιώθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Πέτρο στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων στό Β΄ κεφάλαιο. Στό σημεῖο αὐτό ἐπισημαίνουμε ὅτι: – ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα σὲ ἕνα ὅραμα καὶ ἕνα ὄνειρο βρίσκεται στό ὅτι τὸ ὅραμα δίνεται ὅταν τὸ ἄτομο εἶναι «ξύπνιο» ἐνῶ τὸ ὄνειρο δίνεται ὅταν τὸ ἄτομο «κοιμᾶται».

Σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου, ὁ Θεὸς χρησιμοποιεῖ ἐκτεταμένα

---

* Εἰσήγηση πού δόθηκε στήν ΚΑ΄ Συνδιάσκεψη Ἐντεταλμένων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί Ἱερῶν Μητροπόλεων διά θέματα αἱρέσεων καί παραθρησκείας, στόν Ἱερό Ναό Ἁγίου Νικολάου Πειραιᾶ στίς 2- 4 Νοεμβρίου 2009.

ὁράματα καὶ ὄνειρα. Σὲ περιοχὲς ποὺ τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι λίγο ἕως καθόλου διαθέσιμο, ὁ Θεὸς φέρνει τό μήνυμά Του στοὺς ἀνθρώπους κατευθείαν. Αὐτὸ εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου σύμφωνο μὲ τὰ Βιβλικὰ παραδείγματα τῶν ὁραμάτων ποὺ συχνὰ χρησιμοποίησε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ ἀποκαλύψει τὴν ἀλήθεια Του σὲ ἀνθρώπους ὅπως τά πρῶτα χρόνια τοῦ Χριστιανισμοῦ[1]. Σέ περίπτωση πού ὁ Θεὸς ἐπιθυμεῖ νά μεταφέρει τό μήνυμά Του σὲ κάποιο πρόσωπο, μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσει ὅποιον τρόπο βρίσκει ἀναγκαῖο – ἕναν ἱεραπόστολο, ἕναν ἄγγελο, ἕνα ὅραμα, ἕνα ὄνειρο, κλπ. Ὁ Θεὸς ἐπίσης, ἔχει τὴν ἱκανότητα καί δυνατότητα νὰ δίνει ὁράματα σὲ περιοχὲς ὅπου τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἤδη στή διάθεση τῶν ἀναγνωστῶν. Δὲν ὑπάρχει ὅριο στὸ τί ὁ Θεὸς μπορεῖ καί θέλει νὰ κάνει.

Συγχρόνως, πρέπει νά εἴμαστε πολὺ προσεκτικοὶ ὅταν πρόκειται γιά ὁράματα καὶ τὴν ἑρμηνεία αὐτῶν. Ἐπιβάλλεται νά ἔχουμε ὑπ ὄψιν ὅτι ἡ Ἁγία Γραφὴ εἶναι ὁλοκληρωμένη καί μᾶς λέει ὅλα ὅσα χρειαζόμαστε νά γνωρίζουμε. Τὸ κλειδὶ γιὰ τὴν ἀλήθεια εἶναι στό ὅτι ἂν ὁ Θεὸς τό ὅραμα πού δίνει, συμφωνεῖ ἀπόλυτα μὲ ὅτι ἔχει ἤδη ἀποκαλύψει στὸ Λόγο Του. Δὲν πρέπει νά δίνουμε ποτὲ στὰ ὁράματα ἴση ἢ μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ τὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ. Τό εὐαγγέλιο εἶναι ἡ μέγιστη ἐξουσία γιὰ τὴ χριστιανικὴ πίστη καὶ πρακτική. Ἀν σέ κάποια στιγμή πιστέψουμε ὅτι εἴχαμε ἕνα ὅραμα καὶ διαισθανθήκαμε ὅτι ἴσως μᾶς τὸ ἔδωσε ὁ Θεός, πρέπει νά ἐξετάσουμε μὲ προσοχή καί προσευχή τό Λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ νά βεβαιωθοῦμε ὅτι τὸ ὅραμά μας συμφωνεῖ μὲ τήν Ἁγία Γραφή. Σέ περίπτωση πού εἶναι θετικό, στή συνέχεια νά ἀναλογιστοῦμε μὲ προσοχή καί προσευχὴ τί θὰ ἤθελε ὁ Θεὸς ἀπό μᾶς ὥστε νά ἀνταποκριθοῦμε στὸ ὅραμα[2]. Ὁ Θεὸς δὲν θὰ ἔδινε ποτέ ἕνα ὅραμα σὲ κάποιον κρατώντας κρυμμένο τό νόημά του. Στὴ Βίβλο, ὅποτε κάποιος ζήτησε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴν ἑρμηνεία ἑνὸς ὁράματος, ὁ Θεὸς τοῦ τὴν πρόσφερε[3].

Στή συνέχεια μένει νά δοῦμε τί εἶναι ἡ Ἀποκάλυψη.

Κατὰ τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ δόθηκε πλήρως στὴν Πεντηκοστή, μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴν Ἐκκλησία, «*ἀφοῦ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς οἱ Ἀπόστολοι ὁδηγήθηκαν εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ὑπὸ τοῦ Παρακλήτου Πνεύματος, ὡς ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς ὁ Κύριος*»[4]. Ἀπό τότε, φορεῖς

---

1. *Πρξ*. 10,17 καί 12,9.

2. *Ἰάκ*. 1, 5.

3. *Δαν*. 8, 5-17.

4. Ἰωάννου Ρωμανίδου, «*Δογματική και Συμβολική θεολογία*», τόμος Α΄, σελ. 125.

αὐτῆς τῆς ἀποκάλυψης, εἶναι οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας, ἰδιαίτερα οἱ θεούμενοι, ποὺ βιώνουν τὴ Θεία Ἀποκάλυψη ὡς ἐμπειρία καί πράξη ζωῆς. Ἀπό αὐτὸ τὸ γεγονός, προκύπτει ἡ Ὀρθόδοξη θέση, ὅτι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἐμπειρία τῶν ἁγίων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν Ἱερὰ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτή διατυπώνεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ τοὺς θεουμένους ἀνθρώπους Της, μὲ διαφόρους τρόπους, ὅπως μὲ τὶς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, μὲ τὰ ἐγκεκριμένα ἀπὸ αὐτές κείμενα τῶν πατέρων, μὲ τὴν Ἁγία Γραφή, τὴν Ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας μας, τὰ Λειτουργικὰ κείμενα. Τὰ ἀνωτέρω, θεωροῦνται θεόπνευστα, ἐπειδὴ περιέχουν Θεία Ἀποκάλυψη, ἀλλὰ ἀλαθήτως ὅμως ἀποφαίνονται μόνο οἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικὼν Συνόδων. Πρέπει ἀκόμη νά ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ ἀλλοτρίωση τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης *«μὲ τὴν πτώση σημαίνει ἀμαύρωση καὶ διαστροφὴ τῆς θείας γνώσεως στὴν φυσικὴ καὶ τὴν ὑπερφυσικὴ σχέση καὶ ὄχι μὸνο ἄρση τῆς ὑπερφυσικῆς»*[5].

Ἡ κατανόηση ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς «Θείας Ἀποκαλύψεως» κρύβει ἕνα σημαντικὸ θεολογικὸ ζήτημα, κατὰ τὸ ὁποῖο ἐνυπάρχει σαφὴς δογματικὴ διαφοροποίηση ἀπὸ τὴν δυτικὴ θεολογία. Ὅπως προαναφέρθηκε ἀποκάλυψη εἶναι ἡ φανέρωση τοῦ Θεοῦ στὴν πλάση.

Ἔτσι λόγω τῆς ριζικῆς διαφορᾶς μεταξὺ δημιουργοῦ καὶ δημιουργήματος, ἡ Ἀποκάλυψη, δηλαδή οἱ θεοφάνειες, εἶναι τελικὰ αὐτὲς ποὺ οἰκοδομοῦν τὴ σχέση μεταξὺ μας καί τοῦ Θεοῦ καί ἡ ὁποία κατανοεῖται κατὰ μέθεξη τοῦ δευτέρου καὶ θεογνωσία[6] (δηλαδή τοῦ σταδίου τελειώσεως). Ἡ ριζικὴ διαφορὰ τελικὰ μεταξὺ πατερικῆς καὶ δυτικῆς θεολογίας ἀνακύπτει ἀκριβὼς ἐδῶ. Ὁ Θεὸς στὴν ὀρθόδοξη παράδοση, ἐπειδὴ εἶναι ἀκατάληπτος ὡς πρὸς τὴν οὐσία Του, γίνεται καταληπτὸς ὡς πρὸς τὶς ἐνέργειές του καὶ αὐτό ἐπιτυγχάνεται διὰ μέσου τῶν θεοφανειῶν, ἀφοῦ τελικὰ αὐτὲς (οἱ ἐνέργειες) γίνονται ὁ κρίκος καὶ ἡ γέφυρα ποὺ συνδέουν τὴ θεότητα μὲ τὴν κτίση[7]. Ἔτσι ἡ Ἀποκάλυψη κατανοεῖται σωστά μόνο ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν διαρκῶν θεοφανειῶν στὴν κτίση καὶ τὴν ἱστορία, ἀποβαίνοντας κάτι ἱστορικό, δυναμικὸ καὶ ζωντανὸ[8], ἐνῶ οἱ ἐνέργειες αὐτὲς νοοῦνται πάντα ὡς κάτι ἄκτιστο (ἀνόμοιο ἀπὸ τὴν κτίση) καὶ στὶς ὁποῖες ὁ ἄνθρωπος μετέχει κατὰ θεογνωσία καὶ ἐμπειρία καὶ ὄχι μὲ τά μάτια τῆς ὁρατῆς κτίσης.

---

5. Ἰωάννου Ρωμανίδου, *ὅπ. π.* Κεφάλαιο Α, σχόλιο 2.
6. Νικ. Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία* Β', Θεσσαλονίκη σελ. 58.
7. Νικ. Ματσούκα, *ὅπ. π.* σελ. 58.
8. Νικ. Ματσούκα, *ὅπ. π.* σελ. 58.

Ἐρχόμενοι τώρα στό θέμα μας, πῶς ἀντιλαμβάνονται τά ὁράματα καί τίς ἀποκαλύψεις οἱ Μορμόνοι, θά παραθέσουμε τίς βασικές θέσεις τοῦ ἱδρυτοῦ τους.

Εἰδικότερα, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Joseph Smith διηγεῖται, δέχθηκε τό πρῶτο ὅραμα σέ νεαρά ἡλικία, ὅταν ἀποφάσισε νά πάει σέ ἕνα κοντινό δάσος νά προσευχηθεῖ καί νά παρακαλέσει τόν Θεό νά τοῦ δείξει ποιά ἀπό ὅλες τίς ὁμολογίες τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἀληθινή καί ποιά νά ἀκολουθήσει[9]. Ἐφαρμόζοντας στήν πράξη αὐτήν του τήν ἀπόφαση, ἐμφανίσθηκαν, κατά τούς ἰσχυρισμούς του, δύο «οὐράνιοι ἐπισκέπτες», τῶν ὁποίων ἡ λάμψη καί ὀμορφιά ἦταν ἀπερίγραπτη. Ὁ ἕνας ἀπό αὐτούς ἀπευθύνθηκε σ᾽ αὐτόν μέ τό ὄνομά του καί δείχνοντας τόν ἄλλον τοῦ εἶπε: «Αὐτός εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Αὐτόν νά ἀκοῦς!»[10]. Ὁ Joseph ρώτησε τούς δύο «οὐράνιους ἐπισκέπτες» ποιά ἀπό ὅλες τίς ὁμολογίες τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀληθινή καί ποιά ὄφειλε νά ἀκολουθήσει. Τοῦ ἀπήντησαν ὅτι καμμία ἀπό αὐτές δέν εἶναι ἀληθινή, καί τοῦ ἀπαγόρευσαν νά προσχωρήσει σέ κάποια ἀπό τίς ἤδη ὑπάρχουσες. Οἱ Μορμόνοι, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ὅτι εἶναι πάρα πολλοί στόν ἀριθμό, διασκορπισμένοι σέ πολλά μέρη τοῦ κόσμου, ἀναγνωρίζουν τό ὅραμα αὐτό τοῦ «προφήτη» τους ὡς τό σημαντικότερο, διότι κατά τή γνώμη τους μέσῳ τοῦ ὁράματος αὐτοῦ ὁ Θεός ἐπανασυνδέθηκε μέ τόν κόσμο. Σέ μία ἐποχή, κατά τήν ὁποία οἱ ἄνθρωποι ἀρνοῦνταν ἀκόμη καί τήν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ, ἀποκαλύφθηκαν σέ ὅλη τήν ἀνθρωπότητα, μέσῳ αὐτοῦ τοῦ ὁράματος στόν Smith, ὁ Θεός - Πατέρας καί ὁ Υἱός, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν στά οὐράνια καί κυβερνοῦν, καί δέν ἀδιαφοροῦν γι᾽ αὐτούς πού τούς ἀναζητοῦν. Ἀπό αὐτό καί ἀπό ἄλλα πού θά ἐκτεθοῦν στή συνέχεια, μπορεῖτε νά καταλάβετε σέ τί μέγεθος πλάνης βρίσκονται οἱ ἄνθρωποι αὐτοί.

Σέ μιά ἄλλη περίπτωση τρία χρόνια ἀργότερα, ὁ Joseph διατείνεται ὅτι ἔζησε τό δεύτερο σημαντικό ὅραμα, καί μάλιστα τήν ὥρα τῆς προσευχῆς του. Σύμφωνα μέ τούς ἰσχυρισμούς του, τό δωμάτιό του πλημμύρισε μέ οὐράνιο φῶς. Ἕνας λευκοφορεμένος ἄγγελος, σταλμένος δῆθεν ἀπό τά οὐράνια, στεκόταν μπροστά του. Τοῦ εἶπε ὅτι εἶχε σταλεῖ ἀπό τό Βασίλειο τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός εἶχε προβλέψει γι᾽ αὐτόν τό νεαρό ἄνδρα, ἕνα σημαντικό ἔργο. Τό ὄνομά του θά ἐθεωρεῖτο καλό καί κακό ἀνάμεσα σέ ὅλα τά ἔθνη. Στή συνέχεια – ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει – δέχθηκε τίς ἑξῆς περίεργες ἀποκαλύψεις ἀπό τόν ἄγγελο: «ὑπῆρχε θαμμένο ἕνα βιβλίο γραμμένο ἐπάνω

---

9. Γερβ. Ραπτόπουλου, *Αἱρέσεις στήν Ἑλλάδα*,. Ἀθῆνα 1994, σσ. 82-83.

10. Joseph Smith, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. 1, κεφ. 1, σ. 17.

σέ χρυσές πλάκες, τό όποῖο ἀναφερόταν στήν ἱστορία τῶν πρώην κατοίκων τούτης τῆς ἠπείρου καί στήν πηγή, ἀπό τήν ὁποία αὐτοί προῆλθαν. Εἶπε ἐπίσης ὁ ἄγγελος ὅτι αὐτό τό βιβλίο περιελάμβανε τήν πληρότητα τοῦ αἰωνίου Εὐαγγελίου, ὅπως παραδόθηκε ἀπό τό Σωτῆρα Χριστό, στούς ἀρχαίους κατοίκους τῶν Η.Π.Α. Ἀνέφερε ἐπίσης ὅτι ὑπῆρχαν δύο λίθοι στηριγμένοι σέ ἀσημένια τόξα, τό ὄνομα τῶν ὁποίων ἦταν Οὐρίμ καί Θουμμίμ[11], ἀπαραίτητοι γιά τή μετάφραση τοῦ Βιβλίου»[12].

Στή ζωή τοῦ νεαροῦ ἄνδρα ἐπιτελέσθηκαν καί ἄλλα θαυμαστά γεγονότα, ὅπως ὁ ἴδιος διηγήθηκε στούς συγγενεῖς καί φίλους του. Κατά τή διάρκεια τῆς ἀπό κοινοῦ μέ τόν Oliver Cowdery μετάφρασης ἐμφανίσθηκε σέ ὅραμα καί στούς δύο ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής καί τούς χειροτόνησε ἀοράτως στήν ἀαρωνική ἱερωσύνη [sic]. Μετά τούς εἶπε νά βαπτίσει ὁ ἕνας τόν ἄλλον σέ ἕνα κοντινό ποτάμι, μέ κατάδυση μέσα στό νερό τρεῖς φορές[13]. Ἐπίσης, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει, μετά τήν ἐπίσκεψη τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστῆ, τούς ἐπισκέφθηκαν οἱ ἀπόστολοι Πέτρος, Ἰάκωβος καί Ἰωάννης, χειροτονώντάς τους καί πάλι ἀοράτως στή μελχισεδική ἱερωσύνη [sic][14]. Με τόν τρόπο αὐτό ὁ Joseph Smith ἐπιχείρησε κατά τρόπο παραπλανητικό νά προσκτήσει γιά τόν ἑαυτόν του τήν ἀποστολική διαδοχή. Τοῦτο ὅμως δέν μπορεῖ νά γίνει παραδεκτό, καθ᾽ ὅτι στούς Μορμόνους δέν ὑπῆρξε οὔτε ὑπάρχει ἀποστολική διαδοχή.

Τό κήρυγμα τοῦ Smith δέν εὕρισκε ἀνταπόκριση, μέ ἐξαίρεση τούς συγγενεῖς καί φίλους. Ἀρχικά οἱ ἄνθρωποι τόν κορόιδευαν καί τόν κυνηγοῦσαν, γιατί δέν κατανοοῦσαν τίς ἀσυναρτησίες του. Στίς ἀρχές τοῦ 1831 ὅπως ὁ ἴδιος ὑποστηρίζει δέχθηκε μία νέα «ἀποκάλυψη», στήν ὁποία ὁ Κύριος τοῦ ὑποσχέθηκε νά τούς δώσει

---

11. Ἔξ. 28, 30: «παρά ῥοΐσκον χρυσοῦν κώδωνα καὶ ἄνθινον ἐπί τοῦ λώματος τοῦ ὑποδύτου κύκλῳ». Κατά τούς Ο', οἱ πέτρες Οὐρίμ καί Θουμμίμ = Δήλωση καί Ἀλήθεια. Πρόκειται γιά τούς δύο κλήρους, μέ τούς ὁποίους διέκριναν τή θέληση τοῦ Θεοῦ. Ὁ τρόπος πού τούς χρησιμοποιοῦσαν μᾶς εἶναι ἄγνωστος (ἡ ἐπεξήγηση εἶναι ἀπό ὑποσημείωση τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἔκδοση τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας). *Λε*: 8, 8, *Ἀρ.* 27,21, *Δε.* 33, 8, *Α΄ Βα.* 28, 6, *Ἐσ.* 2, 63. *Νε.* 7, 65.

12. Joseph Smith, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. 1, 34-35.

13. Πολύτιμο Μαργαριτάρι Schriften Joseph Smith' s 2, *Geschichte des Propheten*, τόμ. 1, 69-71.

14. Βλ. *The Prophet Joseph Smith' s Testimony*, σ. 24: «Ὁ Προφήτης δήλωσε ἀργότερα ὅτι ἀμέσως μετά ἡ μελχισεδική ἱερωσύνη τούς δόθηκε ἀπό τά χέρια τοῦ Πέτρου, τοῦ Ἰακώβου καί τοῦ Ἰωάννου, σέ μία τοποθεσία κοντά στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Susguehanna, μεταξύ Harmony τῆς ἐπαρχίας τοῦ Susguehanna στήν Pennsylvania καί Colesville τῆς ἐπαρχίας τοῦ Broome in Staat Νέας Ὑόρκης».

δύναμη γιά νά πορευθοῦν σέ ὅλα τά ἔθνη[15].

Τό ἴδιο ἔτος, ἔγινε στό Kirtland τό πρῶτο συνέδριο ὁλόκληρης τῆς «Ἐκκλησίας», στή διάρκεια τοῦ ὁποίου ὁ «προφήτης» ἔλαβε ἐκ νέου «ἀποκάλυψη», ἡ ὁποῖα ἔλεγε ὅτι τό ἑπόμενο συνέδριο θά γίνει στό Missouri. Ἦταν ὁ τόπος τόν ὁποῖο ὁ Κύριος εἶχε ὑποσχεθεῖ στούς Μορμόνους καί ὁ ὁποῖος ἔλαβε χαρακτῆρα κληρονομίας[16]. Ἡ «ἀποκάλυψη» αὐτή δόθηκε στό Smith μετά ἀπό προσευχή στόν Κύριο, ὅπως ὁ ἴδιος ἰσχυρίζεται, γιά νά τοῦ ἀποκαλύψει ὁ Ἴδιος τόν τόπο στόν ὁποῖο θά κτιζόταν ἡ πόλη Σιών.

Τίς ἑπόμενες ἡμέρες μαζί μέ ὁρισμένα μέλη τῆς «Ἐκκλησίας» του ἔφυγαν ἀπό τό Kirtland καί πῆγαν στό Missouri, μέ σκοπό νά ἐξετάσουν τό νέο τόπο κατοικίας πού τούς ὑποσχέθηκε ὁ Κύριος, ἐκεῖ ὅπου θά κτιζόταν ἡ Νέα Ἰερουσαλήμ[17]. Μέ τήν ἄφιξή τους, ὁ Κύριος ὑπέδειξε ἐκ νέου στόν «προφήτη» τό μέρος Independence μέ τά περίχωρα, ὡς κοινό χῶρο ἐγκατάστασής τους. Μαζί μέ αὐτό ὁ Κύριος ἀποκάλυψε καί τό μέρος ὅπου θά κτιζόταν ἕνας ναός, ὅπως ὁ ἴδιος τό βεβαιώνει[18].

Στίς ἀρχές τοῦ 1833 ὁ «προφήτης» δημοσίευσε στό Kirtland μία νέα «ἀποκάλυψη» πού ἔλαβε μέ τό ὄνομα «Λόγος Σοφίας». Ἡ «ἀποκάλυψη» αὐτή, σύμφωνα μέ τούς Μορμόνους, βοήθησε πολύ στή δημιουργία καί διάπλαση τῆς ἠθικῆς ζωῆς τους καθώς καί στή διαμόρφωσή τους σέ ἕνα λαό ὥριμο καί ἐργατικό[19].

Λίγο χρόνο ἀργότερα ὁ Smith μαζί μέ τόν συνεργάτη του

---

15. *Διδαχές καί Διαθῆκες*. 38, 32-33: « ... σᾶς ἔδωσα τήν ἐντολή νά πᾶτε στό Ὀχάιο, καί ἐκεῖ ἐγώ θά σᾶς δώσω τό νόμο μου, καί ἐκεῖ θά ἐνδυθεῖτε μέ δύναμη ἀπό τά ὕψη. Καί ἀπό ἐδῶ κι ἐμπρός, θέλω ὁπωσδήποτε νά τούς στείλω στά ἔθνη, καί θά τούς εἰπωθεῖ τί νά κάνουν. Γιατί ἔχω φυλαγμένο ἕνα σπουδαῖο ἔργο, γιατί ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραήλ θά σωθεῖ, καί θά τούς ὁδηγήσω ὁπουδήποτε θέλω, καί καμιά δύναμη δέν πρόκειται νά σταματήσει τό χέρι μου».

16. *Διδαχές καί Διαθῆκες* 52, 2-5: «Λέγοντας: Ἐγώ ὁ Κύριος θά κάνω γνωστό σέ σᾶς τί θέλω νά κάνετε ἀπό αὐτή τήν στιγμή ὡς τήν ἑπόμενη συνέλευση, ἡ ὁποία θά λάβει χώρα στό Μισούρι, στή γῆ, τήν ὁποία ἐγώ θά ἀφιερώσω στό λαό μου, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑπόλειμμα τοῦ Ἰακώβ... Καί ἐφόσον εἶναι πιστοί, θά τούς γίνει ἐπίσης γνωστή ἡ γῆ τῆς κληρονομίας σας».

17. Πρβλ. *Documentary History of the Church*, 1, 188. Βλ. ἐπίσης Β. τ Μ., Γ΄ Νεφί 21, 23.

18. *Διδαχές καί Διαθῆκες* 57, 1-5.

19. *Διδαχές καί Διαθῆκες* καί Δ., 89, 1-17: «Ο ΛΟΓΟΣ ΣΟΦΙΑΣ πρός ὄφελος τοῦ Συμβουλίου τῶν ἀρχιερέων, τῶν συγκεντρωμένων στό Κίρτλαντ, καί τῆς Ἐκκλησίας, καί ἐπίσης τῶν Ἁγίων τῆς Σιών... Ἰδέστε, ἀληθινά, ἔτσι λέγει ὁ Κύριος σέ σᾶς: «Ἄν κανείς ἀπό σᾶς πίνει κρασί ἤ ἰσχυρό ποτό, ἰδέστε δέν εἶναι καλό, οὔτε

Oliver Cowdery κατά τήν ὥρα τῆς προσευχῆς τους ἔζησαν ἕνα ἐξαίσιο «ὅραμα», ὅπως οἱ ἴδιοι τό περιέγραψαν. Εἶδαν τόν Κύριο στήν ὀροφή τοῦ νέου ναοῦ πού ἔκτισαν. Ὑποστήριξαν ἀκόμη ὅτι ἐμφανίσθηκε μπροστά τους ὁ Μωϋσῆς καί τούς εὐλόγησε ὡς διαδόχους τοῦ λαοῦ Ἰσραήλ. Μετά ἐμφανίσθηκε ὁ Ἠλίας καί τούς μετέφερε τίς εὐλογίες τοῦ Ἀβραάμ. Αὐτές οἱ περίεργες ἀποκαλύψεις, πίστευσαν καί οἱ δυό τους, ὅτι θά ἀποτελοῦσαν στό μέλλον πηγή ἔμπνευσης γιά τό λαό τοῦ Θεοῦ.

Τό γνωστό σέ πολλούς ἀπό μᾶς *Βιβλίο τοῦ Μόρμον*, παρ᾽ ὅτι θεωρεῖται ἀπό ὁρισμένους μελετητές ἕνα φανταστικό μυθιστόρημα καί μία μεγάλη ἀπάτη[20], ἐν τούτοις ὅμως θεωρεῖται ἀπό τούς ὀπαδούς τῶν Μορμόνων ὡς ἱερό χρονικό ἐπικοινωνίας τοῦ Θεοῦ μέ τούς πρώτους κατοίκους τῆς ἀμερικανικῆς ἠπείρου.

Συγγραφεῖς αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ὅπως πιστεύουν οἱ ἴδιοι, εἶναι «ἀρχαῖοι προφῆτες» οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν μέ τό πνεῦμα τῆς δῆθεν προφητείας καί τῆς δῆθεν «ἀποκάλυψης». Τά κείμενα αὐτά, πού ἦταν γραμμένα σέ χρυσές πλάκες, ἀντιγράφηκαν ἤ συντμήθηκαν ἀπό ἕνα «ἱστορικό - προφήτη» μέ τό ὄνομα Μόρμον[21].

Τό σημαντικότερο, ὅμως, ἀπ᾽ ὅλα ὅσα γράφηκαν εἶναι ὅτι ἡ ἀπάτη τῆς «Ἐκκλησίας» αὐτῆς δέ βρίσκεται μόνον στή σατανική ἀποκάλυψη τοῦ «ἀγγέλου», ἀλλά καί στή μέθοδο, μέ τήν ὁποία ἐκφράζεται τό πονηρό πνεῦμα γιά τήν Ἁγία Γραφή μέσα ἀπό τό Βιβλίο αὐτό. Παρουσιάζεται, λοιπόν, ὁ διάβολος ὡς «ἄγγελος

ἁρμόζει στά μάτια τοῦ Πατέρα σας παρά μόνον, ὅταν συγκεντρώνεσθε γιά νά προσφέρετε τίς θεῖες εὐχαριστίες σας ἐνώπιόν του. Καί πάλι τά ἰσχυρά ποτά δέν εἶναι γιά τήν κοιλιά, ἀλλά γιά τό πλύσιμο τοῦ σώματός σας. Καί πάλι ὁ καπνός δέν εἶναι γιά τό σῶμα, οὔτε γιά τήν κοιλιά, καί δέν εἶναι καλός γιά τόν ἄνθρωπο, ἀλλά εἶναι βότανο γιά μωλωπισμούς καί γιά ὅλα τά ἄρρωστα ζῶα, γιά νά χρησιμοποιεῖται μέ διάκριση καί τέχνη. Καί πάλι τά ζεστά ποτά (hot drinks) δέν εἶναι γιά τό σῶμα ἤ τήν κοιλιά... ».

20. Πρβλ. Robert McKay, *Mormons, Phantom Civilizations,* Email UMI.MHR @ Juno com, ὅπ. παρ., σ. 5: «Γνωρίζουν ὅλοι ὅτι, ὅταν ἕνας πολιτισμός ὑπάρξει γιά ἀρκετό χρόνο σ᾽ ἕνα τόπο, θά ἀφήσει ἴχνη σ᾽ αὐτόν. Καί τά ἴχνη του θά εἶναι ἐρείπια κτισμάτων, ἀντικειμένων, θά εἶναι ἀκόμη δείγματα τῆς γραφῆς του κ.λπ., ὅπως ἔγινε μέ ὅλους τούς γνωστούς πολιτισμούς στόν παλαιό καί νέο κόσμο».

21. Πρβλ. Π. Π. Καλονάρος, *Οἱ Μορμόνοι*, στό *Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν*, τόμ. ΙΓ᾽ Ἀθῆναι 1947, σσ. 778-779: «Σύμφωνα μέ τήν ἄποψη τοῦ Ἰωσήφ Σμίθ, ὁ Μόρμον ὑπῆρξε ἰθαγενής Ἀμερικανός ἀρχηγός, ἀπόγονος Ἰουδαίων ἀπό τήν φυλή Ἰωσήφ. Μετανάστευσε τό 600 π.Χ. ἀπό τήν Παλαιστίνη στην ἀμερικανική ἤπειρο, ἦταν προφήτης καί ἔζησε κατά τόν 4° μ.Χ., ὁπότε μέ τήν ὑπαγόρευση τοῦ ἀγγέλου ἔγραψε τά δόγματα τῆς πίστεως τῶν Μορμόνων ἐπάνω σέ χρυσές πλάκες».

φωτός»[22], προσπαθώντας μέ τόν τρόπο αὐτό νά ὑποβιβάσει τήν ἀξία τῆς Ἁγίας Γραφῆς στίς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων, τονίζοντας ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνεπαρκής καί ἀκατάλληλος γιά τή σωτηρία τους. Μέσα ἀπ᾽ ὅλα αὐτά βασική ἐπιδίωξη τοῦ Joseph Smith ἦταν ἡ προώθηση τῶν δικῶν του βιβλίων μέ τίς νέες «ἀποκαλύψεις», πού καί αὐτές ὁδηγοῦν στήν πλήρη ἀπόγνωση παρά στή γνώση τῆς «ἀλήθειας» ὅπως ἰσχυρίζεται. Ἡ δράση λοιπόν τοῦ νομιζομένου «προφήτου» δέ σταματοῦσε ὡς ἐδῶ, ἀλλά ἐπιπλέον μεμφόταν ὅλους αὐτούς πού ἐπέμεναν ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή τούς εἶναι ἀρκετή καί δέν τούς χρειάζεται ἄλλη Βίβλος[23]. Ἀπό ὅλα αὐτά λοιπόν φαίνεται, πολύ καθαρά ἡ ὕπουλη προσπάθεια τοῦ «ἀγγέλου», ὁ ὁποῖος στήν πραγματικότητα ἦταν πνεῦμα πλάνης καί ἤθελε νά κλονίσει τήν πίστη τῶν ἀνθρώπων στήν Ἁγία Γραφή ὅπως προαναφέραμε. Δέν ὑπάρχει λοιπόν καμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ ὑποτιθέμενη ἀποκάλυψη τοῦ «ἀγγέλου» πρός τόν Smith εἶχε ἕνα καί μοναδικό σκοπό: νά παρουσιάσει στούς ἀνθρώπους ἕνα ἄλλο εὐαγγέλιο, ξένο καί ἀντίθετο μέ τό Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δηλαδή ψεύτικο.

Ἀκόμη ἕνα ἄλλο βασικό τους βιβλίο εἶναι τό: *Διδαχή καί Διαθῆκες (Doctrine and Covenants)*[24]. Σέ αὐτό συγκαταλέγονται ὅλες οἱ φανταστικές ἀποκαλύψεις πού δῆθεν δόθηκαν στόν Smith. Ἐκδόθηκε γιά πρώτη φορά τό 1855. Ἡ κάθε μία ἀπό τίς 138 «ἀποκαλύψεις» πού δέχθηκε ὁ «προφήτης», φανερώνει τό σκοπό καί τήν αἰτία πού περιγράφονται στόν ὑπότιτλό της[25]. Τό βιβλίο

---

22. *Β΄ Κο.* 11, 14: «καί οὐ θαυμαστόν, αὐτός γάρ ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός».

23. *Βιβλίο τοῦ Μόρμον Β΄* Νεφί 29, 6-11: «Ἐσεῖς ἀνόητοι, πού λέτε: Βίβλο, ἔχουμε Βίβλο, καί δέ χρειαζόμαστε καί ἄλλη Βίβλο. Θά εἴχατε ἀποκτήσει Βίβλο, ἄν δέν ἦταν μέσῳ τῶν Ἰουδαίων;... Ἐπειδή λοιπόν ἔχετε Βίβλο, δέν πρέπει νά νομίζετε ὅτι περιέχει ὅλον τό λόγο μου. Οὔτε πρέπει νά νομίζετε ὅτι δέν ἔχω βάλει νά γράψουν κι ἄλλα».

24. Βλ. *Θ.Η.Ε.*, ὅπ.π., τόμ. θ', σ. 80: «Εἰς αὐτό ἔχουν συλλεγῆ πολλαί ἀποκαλύψεις τοῦ Σμίθ, μεταξύ ἄλλων δέ ἡ περί πολυγαμίας, τινές τοῦ διαδόχου του Brigham Young καί τινές ἐξηγήσεις καί διδασκαλίαι ὡς αἱ τοῦ Ὄρσον Pratt, ἑνός ἐκ τῶν πρώτων 12 Μορμόνων ἀποστόλων, ὅστις, σταλείς εἰς Ἀγγλίαν, διά νά εὐαγγελισθῇ, ὑπερήσπισε τόν Μορμονισμόν καί ἐξέδωσε ἐργίδιά του εἰς Λίβερπουλ ἀπό τό 1849 ἕως τό 1851.

25. Πρβλ. Gerhard Müller, *Mormonen* στό *Theologische Realenzyklopädie*, τόμ. 22, Berlin 1994, σ. 313: «Οἱ 136 προφητεῖες ἀπό τίς 138 δόθηκαν κατευθεῖαν ἀπό τόν Θεό στόν Smith. Ἀπό αὐτές μνημονεύονται ἐδῶ συνοπτικά καί ἐνδεικτικά μερικές: ἡ 89η ἀποκάλυψη δόθηκε στόν Joseph Smith, ὅταν ἦταν στό Kirtland τοῦ Ohio, τό 1833. Ἡ

αὐτό θά μποροῦσε νά ὀνομάζεται καί βιβλίο «τῶν Μορμονικῶν Εἰδικῶν Διδαγμάτων», γιατί σέ αὐτό ἀναπτύσσονται βασικές καί χαρακτηριστικές ἔννοιες τῆς διδασκαλίας τῶν Μορμόνων, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει[26].

Τό βιβλίο αὐτό εἶναι μοναδικό γιατί δέν εἶναι μετάφραση ἀπό ἕνα ἀρχαῖο κείμενο, ἀλλά ἔχει σύγχρονη προέλευση καί δόθηκε ἀπό τό Θεό μέσο τῶν ἐκλεκτῶν του προφητῶν γιά τήν ἀποκατάσταση τοῦ ἱεροῦ του ἔργου καί τήν ἵδρυση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπάνω στή γῆ, στή σύγχρονη ἐποχή. Στίς ἀποκαλύψεις πού ἀναφέρονται στό παρόν βιβλίο βλέπει ὁ ἀναγνώστης τή στοργική ἀλλά καί αὐστηρή φωνή τοῦ Κυρίου ποῦ μιλᾶ στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, ὅπως πιστεύουν οἱ Μορμόνοι. Ἐπίσης ἐπισημαίνουν πώς τό ἔργο αὐτό ἀποτελεῖ ἐπί πλέον προετοιμασία γιά τή Δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου, πρός ἐκπλήρωση τῶν λόγων ὅλων τῶν ἁγίων προφητῶν ἀπό καταβολῆς κόσμου.

Ἐπίσης οἱ ἀποκαλύψεις αὐτές δόθηκαν ὡς ἀπάντηση προσευχῆς, σέ ὧρες ἀνάγκης, οἱ ὁποῖες προῆλθαν ἀπό πραγματικά περιστατικά τῆς ζωῆς καί ἀφοροῦν πραγματικούς ἀνθρώπους. Αὐτές ὅλες, λέγουν οἱ Μορμόνοι, πιστοποιοῦν ὅτι ὁ «προφήτης» ἔλαβε τή θεία καθοδήγηση πού ἐπιζητοῦσε. Ἡ κάθε μιά ἀπό τίς ἀποκαλύψεις ἀναφέρονται στό Smith ἔχοντας συγκεκριμένο θέμα καί ἀκριβῆ ἡμερομηνία.

Μέ αὐτά τά βιβλία – φαντάσματα καί τίς συνεχεῖς ἀποκαλύψεις πού δῆθεν λάμβανε ἀπό τόν Θεό, ὁ Smith κατόρθωσε μέ δολιότητα νά ἐξαπατήσει τίς ἀνθρώπινες ψυχές, ἐμφανιζόμενος ὡς ἡγέτης καί «χαρισματοῦχος προφήτης» ἐκμεταλλευόμενος τήν ἀθωότητα τῶν ἀνθρώπων. Βέβαια στήν πορεία τῆς σύντομης παρουσίας του στόν κόσμο ὡς «προφήτης» ἀντιμετώπισε πολλές καί σοβαρές δυσκολίες εἰδικότερα δέ στήν ἑδραίωση τῆς «Ἐκκλησίας» του. Χάρις, ὅμως, στήν εὐφυΐα του, ξεπέρασε ὅλες τίς ἀντιστάσεις καί μπόρεσε νά πείσει τούς ἀφελεῖς ὀπαδούς του γιά τή θεϊκή του ἀποστολή καί τήν «προφητική» του ἰδιότητα. Τά χαρίσματα αὐτά συνέχισαν

ἀποκάλυψη αὐτή εἶναι γνωστή ὡς *λόγος σοφίας*. Στό τμῆμα 135 γίνεται λόγος γιά τό μαρτυρικό θάνατο τοῦ Joseph Smith τοῦ προφήτη, καί τοῦ ἀδερφοῦ του Hyrrum Smith, τοῦ πατριάρχη, πού συνέβη στό Cartage τοῦ Illinois, στίς 27 Ἰουνίου 1844. Τό τμῆμα αὐτό γράφηκε ἀπό τόν John Taylor, ὁ ὁποῖος ἦταν αὐτόπτης μάρτυρας στά γεγονότα. Στήν 136η ἀποκάλυψη πού δόθηκε στόν Brigham Young, τόν Ἰανουάριο τοῦ 1847, στόν καταυλισμό Ἰσραήλ, πού βρισκόταν στήν δυτική ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Missouri, γίνεται λόγος γιά τό πῶς πρέπει νά διοργανωθεῖ ὁ καταυλισμός γιά τό μεγάλο ταξίδι πρός τή Δύση».

26. Πρβλ. Rüdiger Hauth, *ὅπ. π.*, σ. 20.

νά ἐκμεταλλεύονται μέχρι σήμερα καί οἱ διάδοχοί του, ξεγελώντας ἀνυποψίαστους ἀνθρώπους. Αὐτό τό βλέπει κανείς καί στίς ἡμέρες μας, ὅπου προσπαθοῦν νά πείσουν τούς ἁπλοϊκούς πιστούς ὅτι ἡ «Ἐκκλησία» τους συνδέεται ἄμεσα μέ τόν Θεό. Ὁ σύνδεσμος αὐτός πραγματώνεται πάντα διά μέσου τοῦ προέδρου τῆς «Ἐκκλησίας», ὁ ὁποῖος λογίζεται ἀπό ὅλους τούς Μορμόνους ὡς «θεία αὐθεντία» καί ἐπιλέγεται μέ «θεία ἐντολή». Αὐτός μόνο «ἔχει στήν κατοχή του ὅλες τίς δωρεές τοῦ Θεοῦ»[27].

Σύμφωνα, λοιπόν, μέ τά λεγόμενά τους, ὁ ἑκάστοτε πρόεδρος εἶναι ὁ «ἐκφραστής» καί ὁ «ἑρμηνευτής» τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Γι᾽ αὐτό θά πρέπει οἱ ὀπαδοί του νά λαμβάνουν τά λόγια τοῦ «προφήτη» καί τοῦ ἑκάστοτε «προέδρου προφήτη» ὡς λόγια Θεοῦ, ἀφοῦ ἔτσι ὅρισε ὁ ἱδρυτής. Ἐπίσης τά βιβλία τους πού ἀναφέραμε θεωροῦνται ἀπό τούς ὀπαδούς τους ὡς «ἱερά κείμενα», δοσμένα ἀπό τόν Θεό. Σήμερα διακηρύττουν πρός ὅλους τούς ἀνυποψίαστους ὅτι αὐτά δόθηκαν στήν «Ἐκκλησία» διά μέσου τοῦ προφήτου Joseph Smith, πού θεωρεῖται ἀπό τούς ὀπαδούς του ὡς ὁ ἀλάνθαστος ἑρμηνευτής τῶν «Γραφῶν»[28]. Ἀπό ποῦ ὅμως ἔλαβε τά χαρίσματα αὐτά δέν μᾶς ἐξηγοῦν, τόσο ὁ ἴδιος, ὅσο καί ἡ «Ἐκκλησία» του. Σκοπός αὐτῶν τῶν βιβλίων, ὅπως ὁ ἀναγνώστης ἀργότερα διαπιστώνει, εἶναι νά ὁδηγήσουν τόν ἄνθρωπο ὄχι στήν πλήρη γνώση τῆς ἀλήθειας, ὅπως οἱ Μορμόνοι ἰσχυρίζονται, ἀλλά στό σκότος τῆς πλάνης καί τῆς ἀπόγνωσης.

Μετά ἀπό ὅλα αὐτά πού ἐκθέσαμε γεννᾶται τό ἐρώτημα, γιατί νά ἔχουν ὁράματα καί ἀποκαλύψεις οἱ Μορμόνοι, καθώς καί ἄλλες παραθρησκευτικές ὀργανώσεις – αἱρέσεις ὅπως ἰσχυρίζονται; Ἁπλὰ μποροῦμε νά ποῦμε, ὅτι εἶναι ἕνα μέσο παραπλάνησης καὶ συγκέντρωσης τῶν νέων ἀθρώπων, χωρὶς αὐτὸ νὰ συμβαίνει στὴν πραγματικότητα. Δυστυχῶς τὰ αἴτια ποὺ ἡ νεολαία μας ἀκολουθεῖ αὐτὲς ὅλες τὶς αἱρετικὲς ὁμάδες εἶναι ἄλλα, ὅπως π.χ. ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία. Ἡ εὐημερία καὶ ἡ ἀφθονία ἀποπροσανατολίζουν τοὺς νέους, μὲ τὸ ὅτι ἀπολυτοποιοῦν τὰ ὑλικὰ ἀγαθά, ἐνῶ τοὺς ἀποκρύπτονται ἡ πνευματικὴ διάσταση καὶ οἱ πνευματικὲς ἀξίες τῆς ζωῆς. Οἱ σημερινοὶ νέοι, ὑλικὰ εὐημεροῦν, πνευματικά, ὅμως, ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν ἀπουσία τοῦ Χριστοῦ.

Ἕνα ἄλλο αἴτιο προσέγγισης τῶν νέων ἀπό τίς αἱρετικές αὐτές ὀργανώσεις εἶναι ἡ ὑπόσχεση τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀποκατάστασης. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ σπουδάζουν ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ

---

27. Πρβλ. Α. Ἀλεβιζόπουλου, *ὅπ. π.*, σ. 532.
28. Πρβλ. Γεωργ. Ψαλτάκη, , *ὅπ. π.*, σ. 106.

δὲν σπουδάζουν ἀντιμετωπίζουν σοβαρὸ πρόβλημα ἐργασίας. Τὰ χρόνια περνοῦν καὶ πολλοὶ νέοι καὶ νέες ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν μὲ ἔξοδα τῶν γονέων τους. Ἡ ἔλλειψη ἀπασχόλησης ἐπιφέρει σοβαρὸ πλῆγμα στὴ νεανικὴ ζωτικότητα. Μπρὸς σὲ αὐτὴ τὴν ἀπόγνωση βρίσκουν καταφύγιο ὄχι μόνο στοὺς Μορμόνους ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μοντέρνα – αἱρετικά κινήματα. Τὰ ὁράματα καὶ οἱ ἀποκαλύψεις ποὺ διακηρύττουν ὅτι κατέχουν καί προσφέρουν εἶναι μία μεγάλη ἀπάτη. Αὐτὰ ὑπάρχουν μόνο μέσα στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὅπως προαναφέραμε.

Τώρα στό ὑποτιθέμενο ἐρώτημα, τό ἂν ὅλες αὐτές οἱ σύγχρονες αἱρέσεις εἶχαν ὀρθόδοξο φρόνημα θά εἶχαν ὁράματα καί ἀποκαλύψεις; Ἀπαντούμε ἀρνητικά ὄχι, γιατί ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ σωτηρία δέν ὑπάρχει. Στήν ἄρνησή μας αὐτὴ θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω καί τά λόγια τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου.

Ἡ Ἀποκάλυψη στὸν ἄνθρωπο, μᾶς λέγει ὁ ἅγιος, ἀποκαλεῖται ἔλλαμψη καὶ θεωρία. Καὶ αὐτὴ ἡ θεωρία προσπορίζει στὸν ἄνθρωπο τὴν ἀληθινὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Ὅλες οἱ ἐσωτερικὲς πνευματικὲς αἰσθήσεις ἀποκτοῦν αὐτὴν τὴν γνώση τοῦ Θεοῦ, κάτι ποὺ δὲν ἔχουν οἱ Μορμόνοι καθὼς καὶ ὅλες οἱ ἄλλες αἱρέσεις. Ἐπομένως ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μία κίνηση καὶ ἐνέργεια τῆς λογικῆς, ἀλλὰ μία κοινωνία ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ σώματος μετὰ τοῦ Θεοῦ. Γι᾽ αὐτὸ οἱ ἅγιοι, κατὰ τὸν ἅγιο Συμεών, ἀποκαλοῦν «τὴν θεωρίαν γνῶσιν καὶ τὴν γνῶσιν πάλιν θεωρίαν», καθὼς ἐπίσης ἀποκαλοῦν «τὴν ἀκοὴν ὅρασιν καὶ τὴν ὅρασιν ἀκοὴν»[29]. Ἔτσι ἡ ὅραση τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ἀκοὴ καὶ ἡ ἀκοὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ὅραση τοῦ Θεοῦ. Στὴ Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ στὸ ὄρος Θαβὼρ ἡ ἀκοὴ τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ «*οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς*» ἦταν θεωρία τοῦ Θεοῦ. Ὅραση (θεωρία) καὶ ἀκοὴ τίθενται ἐναλλὰξ στὴν Ἁγία Γραφή. «*Οὕτω τοίνυν ἡ θεία Γραφὴ καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ Θεοῦ ἀκοὴν καὶ τὴν ἀκοὴν ἀντὶ θεωρίας συνήθως τίθησιν*»[30]. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ θεωρία εἶναι γνώση. «*Ὥστε ἀκοὴν τήν ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος ἐγγινομένην ὁμοῦ διδασκαλίαν καὶ γνῶσιν λέγει*»[31].

Ἡ Ἀποκάλυψη ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν προσφέρεται σὲ ὅλους τούς ἀνθρώπους, πολλῷ μᾶλλον στοὺς αἱρετικούς, ἀλλὰ μόνον σὲ ὅσους εἶναι κατάλληλα προετοιμασμένοι νὰ δεχθοῦν αὐτὴν τὴν ἔλλαμψη καὶ τή γνώση τοῦ Θεοῦ. Ἀναλύοντας ὁ ἅγιος Συμεὼν τὴν παραβολὴ τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸ γάμο ὁ μὴ

---

29. Ἁγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου, *Γ᾽ ἠθικός λόγος*, σελ. 404.
30. *Όπ. π.* σελ. 406.
31. *Όπ. π.* σελ. 406.

ἔχων ἔνδυμα γάμου, γράφει ὅτι μὲ αὐτὸ ἔδειξε ὁ Κύριος «ὅτι οὐδεὶς ἐκεῖ μελανηφορῶν εἰσελεύσεται»[32]. Τὸ ὅτι εἰσῆλθε καὶ στὴ συνέχεια ἐξεβλήθη ἔξω δὲν σημαίνει ὅτι ἔκανε λάθος ὁ ἀλάθητος, «*ἀλλ᾽ ὅτι οὔπω καιρὸς ἦν ἀποκαλύψαι τὰ τοιαῦτα μυστήρια*»[33]. Μόνον οἱ ἄξιοι, οἱ καθαρθέντες, εἶναι δεκτικοὶ αὐτῆς τῆς Ἀποκαλύψεως, γιατί, ὅπως ὑπογραμμίζει ὁ ἅγιος στὴ συνέχεια, οἱ ἐλλάμψεις «*τοῖς ἀξίοις ἐκφαντικώτερόν τε καὶ τρανότερον*» ἀποκαλύπτονται[34].

32. Ὅπ. π. σελ. 414.
33. Ὅπ. π. σελ. 420.
34. Ὅπ. π. σελ. 400.

Καϊμακάμη Βασιλείου
Ἐπικούρου Καθηγητοῦ ΤΕΦΑΑ-ΑΠΘ

Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος ὡς ἐκφραστής τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς καί τοῦ ἀθλητικοῦ ἰδεώδους

Περίληψη

Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος μελέτησε, γνώρισε καί ἀναγνώρισε τήν παιδευτική ἀξία τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γυμναστικῆς καί τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων, γι᾿ αὐτό πίστευε ὅτι μέσα ἀπό τή «λελογισμένη» γυμναστική καλλιεργοῦνται καί ἐξυπηρετοῦνται ἀξίες καί νοήματα πού εἶναι διαχρονικές, πανανθρώπινες καί χριστιανικές. Ὅπως οἱ ἀρχαῖοι μεγάλοι φιλόσοφοι, ἔτσι καί αὐτός πίστευε ὅτι ἡ γυμναστική πρέπει νά καλλιεργεῖται ὡς μέσον ὁλοκλήρωσης τοῦ ἀνθρώπου καί ἀπόκτησης τῆς ἀρετῆς καί ὄχι ὡς αὐτοσκοπός. Ἡ σωματική καί πνευματική καλλιέργεια εἶναι δυό πόλοι γύρω ἀπό τούς ὁποίους στρέφεται ἡ «τέλεια μόρφωσις καί ἡ τέλεια ἀγωγή». Ὅλες αὐτές οἱ ἀπόψεις διατυπώνονται μέ σαφήνεια καί σοφία κυρίως στήν «Περί Γυμναστικῆς» ὁμιλία του (1893), πού ἔμεινε στήν ἱστορία γιά τήν πληρότητα, τίς διαχρονικές ἀξίες, καί τά παιδαγωγικά καί ἀθλητικά μηνύματα. Σκοπός τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἦταν νά ἐρευνηθοῦν καί νά ἀναδειχθοῦν οἱ ἀπόψεις τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου γιά τή φυσική ἀγωγή, τόν ἀθλητισμό, τούς γυμναστικούς συλλόγους καί τούς Ὀλυμπιακούς Ἀγῶνες.

Λέξεις κλειδιά: Ἑλληνοπρέπεια, ἀγωγή, μεσότης, συμμετρία, παιδευτική ἀξία, γυμνασία, γυμναστικός σύλλογος.

Πρόλογος

Κατά καιρούς διοχετεύονται στούς ἀνυποψίαστους ἀνθρώπους κάποιες παραπλανητικές, ἴσως καί ὕποπτες ἀπόψεις, πού

ἀφοροῦν τή σχέση τοῦ Χριστιανισμοῦ μέ τόν ἀθλητισμό, τούς Ὀλυμπιακούς Ἀγῶνες καί τό ἴδιο τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ἀρκετοί ἄνθρωποι πιστεύουν ὅτι ὁ Χριστιανισμός ἀντιτίθεται στή φυσική ἀγωγή καί τόν ἀθλητισμό, ὅτι κατήργησε τούς Ὀλυμπιακούς Ἀγῶνες, ὅτι θεωρεῖ τό σῶμα «*πονηρόν καί τοῦ πονηροῦ πλάσμα*», «*φυλακή τῆς ψυχῆς*», ἀναγκαῖο κακό τοῦ ἀνθρώπου κτλ.[1].

Ἡ πραγματικότητα εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετη μέ τίς παραπάνω ἀπόψεις, ἀφοῦ «*τό σῶμα στήν Ὀρθόδοξη Παράδοση ἔχει μεγάλη ἀξία καί ἡ ἄσκηση ἐντάσσεται σέ μία προοπτική ἁγιασμοῦ καί θεώσεως*»[2]. Ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς διδάσκει μάλιστα ὅτι ἡ θεωρία, ὅτι «*τό σῶμα εἶναι πονηρόν καί τοῦ πονηροῦ πλάσμα*», εἶναι διδασκαλία τῶν αἱρετικῶν[3]. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀποκαλεῖ τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου «*ναό τῆς ψυχῆς*», «*ναό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*» καί «*ναό θεοῦ ζῶντος*»[4].

Τά ἴδια περίπου ὑποστηρίζουν γιά τό σῶμα καί τήν ἄσκηση κάποιοι παλαιοί Πατέρες[5], ἀλλά καί σύγχρονοι θεολόγοι καί Ἱεράρχες, ὅπως ὁ κ. Ἱερόθεος (Μητροπολίτης Ναυπάκτου & Α. Βλασίου), πού μεταξύ ἄλλων σημειώνει:[6] «*ἡ Ἐκκλησία δέχεται τόν ἀθλητισμό καί τή γυμναστική, διότι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπό ψυχή καί σῶμα, ὅποτε πρέπει νά ἀποβλέπουμε στήν ψυχοσωματική ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου, χωρίς ὅμως νά φθάνουμε σέ ὑπερβολές..... Ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετώπισε ὅλο αὐτό τό γεγονός (τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων καί του ἀθλητισμοῦ) ποιμαντικά, ἀφοῦ ὅλος ὁ κόσμος εἶναι «χῶρος» εὐαγγελισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας*».

Ὕστερα ἀπό τά παραπάνω θά παρατεθοῦν στή συνέχεια περιληπτικά καί κάποια στοιχεῖα-πληροφορίες, τά ὁποία θά βοηθήσουν τόν ἀναγνώστη, μεταξύ ἄλλων νά κατανοήσει καλύτερα τό ὑπό ἔρευνα θέμα, δηλαδή τήν «ἐμπλοκή» τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου μέ

---

1. Νησιώτης Ν., *Ὀλυμπισμός καί θρησκεία*, Λεύκωμα τῆς 16ης συνόδου τῆς Διεθνοῦς Ὀλυμπιακῆς Ἀκαδημίας-Ὀλυμπία, Ἀθήνα 1977, σ. 67.

2. Ἱερόθεος (Μητροπολίτης Ναυπάκτου & Ἀγ. Βλασίου), *Τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἄσκηση καί ἡ ἄθληση*, Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 2002, σ. 7-32.

3. Γρηγορίου Παλαμᾶ ἔργα, *ΕΠΕ* τόμ. 2, σελ. 120.

4. Ἀπόστολος Παῦλος (*Α' Κορ. Στ'*, 19) & (*Β' Κορ.* 6, 16).

5. Γρηγορίου Νύσσης ἔργα, *ΕΠΕ* τόμ. 5, σ. 32./ Νισιώτης *ὅ.π*, σ. 68, 69./

6. Ἱερόθεος, *Τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου...* ὅ.π., ὅ.π., σ. 68,69./ Ἱερόθεος (Μητροπολίτης Ναυπάκτου & Ἀγ. Βλασίου), «Ἀθλητισμός καί Ὀλυμπιακοί Ἀγῶνες», Τόλμη, 43(2004)22-25)./ Ἱερόθεος (Μητροπολίτης Ναυπάκτου & Α. Βλασίου), «Ἡ νοοτροπία τοῦ σύγχρονου ἀθλητικοῦ ἰδεώδους», *Ἐκκλησιαστική Παρέμβαση*, Μάϊος 2008, σ.σ. 14, 15.

τόν ἀθλητισμό, τή φυσική ἀγωγή καί τούς Ὀλυμπιακούς Ἀγῶνες.

-Ὁ Χριστιανισμός ἐπίσημα ποτέ δέν ἀντιτάχθηκε στόν ἀθλητισμό πού καλλιεργεῖται «χάριν ἀρετῆς»[7]. Μάλιστα ὅταν οἱ ἀθλητικοί ἀγῶνες ἔχουν ὑπόβαθρο τήν ἀρετή, εὐλογοῦνται ἀπό τήν Ἐκκλησία, ὅπως εὐλογοῦνται καί οἱ Ὀλυμπιακοί Ἀγῶνες, ἀφοῦ αὐτός ὁ θεσμός ἐνσαρκώνει τήν εἰρήνη, τή συμφιλίωση, τήν εὐγενῆ ἅμιλλα καί τό «εὖ ἀγωνίζεσθαι», δηλαδή ἀξίες, τίς ὁποῖες προβάλλει καί ὁ Χριστιανισμός[8].

-Ἀρκετοί ἐκκλησιαστικοί Πατέρες, ὅπως ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, (2ος αἰώνας), ὁ Μέγας Βασίλειος (4ος αἰώνας), ὁ Ἅγιος Εὐστάθιος (13ος αἰώνας) κ.ἄ., ὄχι μόνο δέν ἀντιτάχθηκαν στήν καλλιέργεια τοῦ ἀθλητισμοῦ, ἀλλά μέσα ἀπό τό συγγραφικό τους ἔργο μᾶς ἄφησαν πολύτιμες πληροφορίες γιά τόν ἀρχαιοελληνικό ἀθλητισμό, τούς Ὀλυμπιακούς καί τούς ἄλλους μεγάλους πανελλήνιους ἀγῶνες[9]. Ὅλοι τους εἶχαν ἐπίσης βαθύτατη γνώση τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γραμματείας καί φιλοσοφίας, ἐνῶ ὁ τελευταῖος (Ἅγιος Εὐστάθιος) ἔμεινε στήν ἱστορία ὡς μοναδικός καί ἀνεπανάληπτος σχολιαστής τῶν δυό ὁμηρικῶν ποιημάτων. «*Κανένας ἐρευνητής δέν ἐπιχειρεῖ νά προσεγγίσει τόν Ὅμηρο ἀγνοώντας τόν Εὐστάθιο, γιατί ὁ Εὐστάθιος καθιερώθηκε στήν ἱστορία τῆς γραμματείας ὡς ὁ ἐξηγητής τοῦ Ὁμήρου*», σημειώνει ὁ καθηγητής π. Ζήσης[10].

-Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καί ὁ κλῆρος εὐλόγησαν τόν παραδοσιακό λαϊκό ἀθλητισμό γι᾽ αὐτό τόν ἐνέταξαν σέ κάποιες θρησκευτικές πανηγύρεις, ὅπως αὐτή τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀπαλλαγμένο ὅμως ἀπό τά ἀρχαία παγανιστικά στοιχεῖα[11].

---

7. Ἱερόθεος, (Μητροπολίτης Ναυπάκτου & Ἀγ. Βλασίου)*Τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου*... ὅ.π., σ. 68,69. / Γιάτσης Σ., *Ἱστορία τῆς ἄθλησης καί τῶν ἀγώνων στόν ἑλληνικό κόσμο κατά τούς Ἑλληνορρωμαϊκούς, τούς Βυζαντινούς καί τούς νεώτερους χρόνους*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 455./ Σαμαρᾶς Π., *Ἡ ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων 1797-1859*, Ἀθήνα 1992, σ. 11.

8. Μουρατίδης Ι., «Ἡ μετάλλαξη τοῦ Ὀλυμπισμοῦ ὁδηγεῖ στό θάνατο», Πανεπιστημιούπολη, 15(2004)17./ Ἐφ. «Ἑστία», 2-8-04./ Ἱερόθεος, (Μητροπολίτης Ναυπάκτου & Ἀγ. Βλασίου), *Τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου*... ὅ.π., ὅ.π., σ.σ. 68-70.

9. Κατσαρός Β., Εὐσταθίου Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. *Πρόλογος τῶν πινδαρικῶν παρεκβολῶν* (35-38): Γιά τούς Ὀλυμπιακούς Ἀγῶνες, (κεφάλαιο στό «Ἅγιον Ὄρος καί προχριστιανική ἀρχαιότητα», ΚΕΔΑΚ, Θεσσαλονίκη 2006) σ. 174, 175.

10. π. Ζήσης Θ., *Θεολόγοι τῆς Θεσσαλονίκης*, ἔκδ. Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 29.

11. Παχτίκος Γ., *Ὀλυμπιακοί Ἀγῶνες ἐν Βιθυνίᾳ*, Ἀθήνα 1893, (ἐπανέκδοση 1995-1996), σ. 6,7./ Decker W., Die Wiederbelebung der Olympischen Spiele, Verl. Franz

-Στήν ἀναβίωση καί διοργάνωση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων πού τελέστηκαν στό νεοελληνικό κράτος, (1896, 1906, 2004), ἡ ἑλληνική Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καί τά μοναστήρια στάθηκαν ἀρωγοί μέ διάφορους τρόπους[12].

-Ἀμέσως μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ 1821 καί πρίν καλά, καλά σιγήσουν τά ὅπλα, ἦταν κληρικός αὐτός πού τό 1825 ἔκανε γιά πρώτη φορά στό νεοελληνικό κράτος ἀναφορά στά παιδευτικά ἀγαθά τῆς γυμναστικῆς. Πρόκειται γιά τόν φωτισμένο Ἱεροδιάκονο Γρηγόριο Κωνσταντᾶ[13]. Λίγο ἀργότερα, στήν ἐποχή τοῦ Καποδίστρια, στό ὀρφανοτροφεῖο τῆς Αἴγινας, τό ὁποῖο διοικεῖται ἀπό δυό κληρικούς (Γρηγόριο Κωνσταντᾶ καί Λεόντιο Καμπάνη) καί ἕνα λαϊκό (Βιάρο Καποδίστρια), εἰσάγεται γιά πρώτη φορά ἡ γυμναστική ὡς μέσον παιδείας καί ὁλοκλήρωσης τῶν ὀρφανῶν[14].

-Οἱ γνωστοί στό πανελλήνιο Ἱεράρχες, Γερμανός Καραβαγγέλης καί Ἅγιος Χρυσόστομος Σμύρνης (σύγχρονοί του Ἁγίου Νεκταρίου), πέρα ἀπό τήν τεράστια ἐθνική, πνευματική καί ἀνθρωπιστική προσφορά στόν Ἑλληνισμό, ἄφησαν ἀνεξίτηλη τή σφραγίδα τους καί στόν ἀθλητισμό. Μάλιστα γιά τήν προσφορά τοῦ δεύτερου στόν ἀθλητισμό καί τή φυσική ἀγωγή, ἔχουν δημοσιευθεῖ δυό ἐργασίες[15].

Philipp Rutzen, Mainz und Ruhpolding 2008, s.s. 100,101./ Κουλούρη Χ., *Ἀθλητισμός καί ὄψεις τῆς ἀστικῆς κοινότητας*, Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν Ε.Ι.Ε., Ἀθήνα 1997, σ.σ. 84, 85.

12. Καϊμακάμης, *Περίεργα καί ὅμως Ὀλυμπιακά*, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 116-127./ Μωραΐτης Κ., Σπύρος Λούης. *Ἕνας θρύλος τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων*, Ἀθήνα 1996, σ. 89./ Σκιαδᾶς Ε., *100 χρόνια νεώτερη ἑλληνική ὀλυμπιακή ἱστορία*, Ἀθήνα 1996, σ. 163./ Χριστόδουλος (Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν & πάσης Ἑλλάδος), «Ἡ συνεισφορά τῆς Ἐκκλησίας στούς Ὀλυμπιακούς Ἀγῶνες», *Ἐφημέριος*, Ἰούλ., Αὔγ.(2004)5,6/ Ἱερόθεος (ὅ.π.),, «Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καί τό ὀλυμπιακό πνεῦμα», *Ἐφημέριος*, Ἰούλ., Αὔγ.(2004)7.

13. Ζάνας Ε., *Ἡ ἐξέλιξη τοῦ θεσμοῦ τῆς γυμναστικῆς καί τῶν ἀγωνιστικῶν δραστηριοτήτων στό ἐκπαιδευτικό σύστημα, ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους*, διδ. διατριβή στό ΤΕΦΑΑ-Παν/μίου Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 2003, σ. 44.

14. Κωνσταντινόπουλος Χ., *Ἡ Αἴγινα στά χρόνια τοῦ Καποδίστρια*, Ἀθήνα 1968, σ.σ. 15, 16. 75./ Ζάνας, ὅ.π./ Δημαρᾶς Α., «Ἡ μεταρρύθμιση πού δέν ἔγινε-τεκμήρια τῆς ἱστορίας». Τόμ. Α′ (1821-1894) & τόμ. Β′ (1895-1967), Ἀθήνα 1973, 1974-1990, σ. 312.

15. Καϊμακάμης Β., «Θέσεις-ἀπόψεις τοῦ Ἁγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης γιά τή φυσική ἀγωγή καί τόν ἀθλητισμό. Προσφορά τοῦ Ἱεράρχη στόν ἀθλητισμό καί τή φυσική ἀγωγή τῆς Δράμας καί τῆς εὐρύτερης περιοχῆς». *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, τ. 91, Σεπ. Ὀκτ. 2007./ Καϊμακάμης Β., «Προσφορά τοῦ Χρυσοστόμου Σμύρνης στή φυσική ἀγωγή καί τόν ἀθλητισμό τῆς Σμύρνης», *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο*, τόμ. ΚΣΤ′(2007)209-224.

-Σήμερα στούς κόλπους τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν ἐνοριῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας καί τῆς ὁμογένειας, καλλιεργεῖται ὁ ἐρασιτεχνικός ἀθλητισμός στά πρότυπα τοῦ «καλός κ᾽ ἀγαθός» τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καί βέβαια τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς.

Τόσο στήν ἑλληνική βιβλιογραφία, ὅσο καί στή διεθνῆ, δέν ὑπάρχουν ἐξειδικευμένες ἐργασίες, γιά τήν προσφορά τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου στή φυσική ἀγωγή καί τόν ἀθλητισμό. Σκοπός τῆς μελέτης αὐτῆς ἦταν νά γίνει μία πλήρης ἐκτίμηση, ἀλλά καί ἀνάδειξη τῆς σχέσης καί θέσης αὐτῆς τοῦ παραπάνω Ἁγίου. Ἡ συλλογή τῶν δεδομένων βασίστηκε κυρίως σέ πρωτογενεῖς πηγές, πού εἶναι τά ἴδια τά γραπτά τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου καί κάποιων συγχρόνων του, ἀλλά καί σέ ἐργασίες καί βιβλία εἰδικῶν ἐπιστημόνων, πού ἀσχολήθηκαν μέ τή ζωή καί τό ἔργο τοῦ Ἁγίου.

Σύντομο βιογραφικό σημείωμα τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου

Ὁ Κεφαλᾶς Νεκτάριος γεννήθηκε στή Σηλυβρία τῆς Θράκης τό 1846. Στά 14 του χρόνια πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἄρχισε νά δουλεύει ὡς ὑπάλληλος, παιδονόμος καί δάσκαλος, ἐνῶ συγχρόνως σπούδαζε[16].

Σέ ἡλικία 22 ἐτῶν ἔφυγε γιά τή Χίο, ὅπου διορίσθηκε γιά ἑπτά χρόνια διδάσκαλος στό χωριό Λυθί.

Τό 1875, σέ ἡλικία 30 ἐτῶν ἐκάρη μοναχός μέ τό ὄνομα Λάζαρος καί τό 1878 χειροτονήθηκε διάκονος μέ τό ὄνομα Νεκτάριος. Παράλληλα δέν ἔπαψε ποτέ νά μελετᾶ «μέ σφοδρό πόθο τίς Γραφές καί τούς Πατέρες», διότι ἤθελε νά προχωρήσει σέ ἀνώτερες καί ἐξειδικευμένες θεολογικές σπουδές. Ἡ εὐκαιρία αὐτή τοῦ δόθηκε, ὅταν ὁ πλούσιος πατριώτης του Ἰωάννης Χωρέμης τόν βοήθησε νά πάει στήν Ἀθήνα νά σπουδάσει.

Ἀφοῦ τελείωσε στήν Ἀθήνα κάποιες βασικές σπουδές ἔφυγε γιά τήν Ἀλεξάνδρεια κοντά στόν Πατριάρχη Σωφρόνιο, ὁ ὁποῖος, γνωρίζοντας τό φωτεινό μυαλό τοῦ Νεκταρίου, τόν προτρέπει καί τόν βοηθάει νά ἐπιστρέψει στήν Ἀθήνα νά σπουδάσει στή Θεολογική Σχολή (1882). Ἐκεῖ πετυχαίνει πρῶτος σέ ἕνα διαγωνισμό καί παίρνει ὑποτροφία γιά ὅλα τά χρόνια σπουδῶν. Ὅταν τελείωσε τό 1885 ἐπέστρεψε στήν Ἀλεξάνδρεια, ὅπου τήν ἄλλη χρονιά ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος τόν χειροτόνησε πρεσβύτερο καί ἀμέσως

---

16. Τιμόθεος (Μητροπολίτης Γορτύνης καί Ἀρκαδίας), «Ἅγιος Νεκτάριος (Μητροπολίτης Πενταπόλεως ὁ θαυματουργός», ἔκδ. Παναγία Καλυβιανή - Μοῖρες Κρήτης, σ. 7.

μετά ἀνέλαβε χρέη γραμματέως, ἱεροκήρυκα καί πατριαρχικοῦ ἐπιτρόπου στό Κάϊρο[17].

Ἡ δράση, οἱ γνώσεις, οἱ ἀρετές καί ἡ μεγάλη προσφορά τοῦ Νεκταρίου ἐκτιμήθηκαν ἀπό τόν Πατριάρχη ἰδιαίτερα, γι᾽ αὐτό τό 1889 τόν χειροτόνησε Μητροπολίτη Πενταπόλεως. «*Ὑπῆρξε φωτεινόν παράδειγμα ἀρετῆς, ἁγνότατη μορφή πλήρους ἀγάπης, ἀνεξικακίας, ταπεινώσεως καί ὑπομονῆς, ἀλλά συγχρόνως ὑπῆρξε πολυμαθής διδάσκαλος πολυγραφότατος συγγραφεύς καί ἀπολογητής τοῦ χριστιανισμοῦ*», σημειώνει, μεταξύ ἄλλων ὁ Κρικώνης [18].

Ἡ ἀκτινοβολία, ἡ ἐξαιρετική μόρφωση καί ἡ ἰδιαίτερη προσωπικότητα τοῦ Νεκταρίου, δηλαδή τά μεγάλα του προσόντα «ἐκίνησαν τόν φθόνο τῶν ἄλλων κληρικῶν…οἱ ὁποῖοι κινούμενοι ἀπό κοσμικό φρόνημα καί μή δυνάμενοι νά ἀντιληφθοῦν τό ὕψος καί τό μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του τόν κατηγόρησαν σάν ἀπόκοσμο καί ἀσκητικό», σημειώνει ὁ Μητροπολίτης Γορτύνης καί Ἀρκαδίας Τιμόθεος[19].

Ἔτσι, σέ λίγο χρονικό διάστημα (ἀρχές Μαΐου τοῦ 1890) «εὑρέθη ὑπό διωγμό». Τοῦ ἀφήρεσαν τά πάντα, χωρίς καμία δικαιολογία, τοῦ ἀπαγόρευσαν νά ἐργάζεται καί στό τέλος τόν ἀπείλησαν. Κάτω ἀπό αὐτές τίς συνθῆκες ὁ Μητροπολίτης Νεκτάριος ἀναγκάστηκε νά ἐγκαταλείψει τήν Αἴγυπτο, ἐνῶ ὁ λαός, πού τόν εἶχε ἀγαπήσει καί εἶχε διαγνώσει τίς μεγάλες ἀρετές του, μέ δάκρυα στά μάτια τόν ἀποχαιρέτησε[20].

Βέβαια ἡ βαθύτερη αἰτία τῶν διωγμῶν ἦταν ὁ φόβος τῶν Πατριαρχικῶν, μήπως κλῆρος καί λαός ζητήσουν ξαφνικά νά ἀνακηρύξουν Πατριάρχη τόν δημοφιλῆ Μητροπολίτη Πενταπόλεως. Γι᾽ αὐτό φρόντισαν μέ κάθε τρόπο νά τόν διαγράψουν ἀπό τό «κλίμα» τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας[21].

Τό καλοκαίρι 1890 πηγαίνει στήν Ἀθήνα, ἀλλά οἱ συκοφαντίες εἶχαν φθάσει ἀπό τήν Αἴγυπτο καί δέν μποροῦσε νά βρεῖ δου-

---

17. Ἱερόθεος, (Μητροπολίτης Ναυπάκτου & Ἁγ. Βλασίου), *ὅ.π.* σ. 8,9./ Χονδρόπουλος Σ., ὁ Ἅγιος τοῦ αἰώνα μας (ὁ ὅσιος Νεκτάριος ὁ Κεφαλᾶς), ἔκδ. «Καινούρια Γῆ», Ἀθήνα 2007, σ.σ. 22-32.

18. Κρικώνης Χ., «Τό συγγραφικόν ἔργον τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως» *Πρακτικά ΚΒ′ θεολογικοῦ συνεδρίου μέ θέμα «Ἅγιος Νεκτάριος ὁ θαυματουργός»* Θεσσαλονίκη 2002, σ. 107.

19. Τιμόθεος, *ὅ.π.*, σ. 54.

20. π. Ζήσης Θ., «Ἅγιος Νεκτάριος ἐπί τῇ βάσει τῶν ἐπιστολῶν του». *Πρακτικά ΚΒ′ θεολογικοῦ συνεδρίου μέ θέμα «Ἅγιος Νεκτάριος ὁ θαυματουργός»* Θεσσαλονίκη 2002, σ. 74./ Χονδρόπουλος, *ὅ.π.*, σ.σ. 38, 39.

21. π. Ζήσης, *ὅ.π.*, σ. 74.

λειά. Ἔκανε διαβήματα, ἔγραψε ἐπιστολές στά Πατριαρχεῖα, μέ τίς ὁποῖες ζητοῦσε νά μάθει γιατί διώκεται, ἀλλά κανείς δέν ἀπάντησε ποτέ. Τελικά τό Ὑπουργεῖο Παιδείας καί Θρησκευμάτων τόν διόρισε ὡς ἱεροκήρυκα στή Χαλκίδα, ὅπου ἐργάστηκε μέ αὐταπάρνηση ὡς πνευματικός πατέρας. Ἀργότερα ὅταν μετατέθηκε στή Φθιώτιδα ξεσηκώθηκε ὁ λαός τῆς Εὔβοιας καί ὁ Δήμαρχος, διότι τόν ἤθελαν στήν περιοχή τους.

Τό 1894 διορίστηκε στή Ριζάρειο Ἐκκλησιαστική Σχολή (δωρεά στό ἑλληνικό δημόσιο τῶν Ἠπειρωτῶν ἀδελφῶν Μάνθου καί Γεωργίου Ριζάρη), ὅπου ὡς καθηγητής, ἱερωμένος, ἄνθρωπος καί διευθυντής ἄφησε ἐποχή. Ἐργάστηκε μέ αὐταπάρνηση γιά 13 χρόνια καί ἄλλαξε τά πάντα στή Σχολή ὡς ἕνας ὑποδειγματικός ἀναμορφωτής[22].

Τό 1908 ὑπέβαλε τήν παραίτησή του ἀπό τή διεύθυνση τῆς Σχολῆς καί ἀμέσως ἔφυγε γιά τήν Αἴγινα, ἐνῶ νωρίτερα «ἐξεφράσθη ἐπίσημα ἡ βασιλική εὐαρέσκεια» γιά τό μεγάλο του ἔργο στή Ριζάρειο Ἐκκλησιαστική Σχολή. Στήν Αἴγινα ὁ Δήμαρχος τοῦ παραχώρησε ἕνα παλιό ἐρειπωμένο μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὅπου ἔμεινε καί ἄρχισε μία νέα ζωή, ἀφοῦ ἔγινε κτήτορας καί ἀναμορφωτής του.

Συνέγραψε 50 τίτλους μελετῶν, πολλοί ἀπό τούς ὁποίους καλύπτουν ὀγκώδη συγγράμματα. Μάλιστα τό βιβλίο τοῦ «Ὀρθόδοξος Ἱερά κατήχησις» (Ἀθήνα 1899, σ. 259), βραβεύθηκε ἀπό τή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης[23].

Τό 1920 σέ ἡλικία 74 χρόνων ὁ Νεκτάριος Πενταπόλεως κοιμήθηκε, ἀφήνοντας ἕνα τεράστιο θρησκευτικό, κοινωνικό, συγγραφικό, ἀνθρωπιστικό καί διδακτικό ἔργο, γι᾽ αὐτό ἀργότερα ἡ «θεϊκή αὐτή μορφή», τό «τεράστιο αὐτό ἐκκλησιαστικό ἀνάστημα» ἀνακηρύχθηκε ἐπάξια Ἅγιος.

Ἡ 9η Νοεμβρίου καθιερώθηκε ὡς ἡμέρα μνήμης τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, μέ προεδρικό δέ διάταγμα καί ὡς μέρα εἰδικῆς γιορτῆς, ἀφοῦ ὁ Ἅγιος Νεκτάριος «*ὁρίζεται ὡς προστάτης ὅλων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολείων καί Σχολῶν τῆς Χώρας*» (ΦΕΚ Ἀ/224/ 7-11-97)[24].

---

22. Ἱερόθεος (Μητροπολίτης Ναυπάκτου & Ἀγ. Βλασίου), *ὅ.π.*, σ. 15./ Χονδρόπουλος, *ὅ.π.* σ. 130

23. Γιαννακοπούλου Βαρ., «Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως, ὁ διευθυντής τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ὁ Παιδαγωγός, ὁ Θεολόγος», Ἐν Κοινωνία,1-3(1995)14./ Κρικώνης, *ὅ.π.* σ. 123 – Ζήσης, *ὅ.π.*, σ. 59./ Ἁγίου Νεκταρίου, *Περί ἀληθοῦς καί ψευδοῦς μορφώσεως*, ἔκδ. Νεκτ. Παναγοπούλου, Ἀθήνα 1989.

24. Πρακτικά ΚΒ′ θεολογικοῦ συνεδρίου μέ θέμα «Ἅγιος Νεκτάριος ὁ θαυματουργός» Θεσσαλονίκη 2002 (Εἰσαγωγή)./ Βακάρος Δ., (Πρωτ/ρος), «Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος προστάτης ὅλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν σχολείων καί σχολῶν τῆς

Ἡ παιδευτική ἀξία τοῦ ἀθλητισμοῦ καί τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς κατά τόν Ἅγιο Νεκτάριο

Μέ τή ζωή καί τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου ἔχουν ἀσχοληθεῖ πολυάριθμοι εἰδικοί ἐπιστήμονες, ἔχουν γραφτεῖ πολλά καί ἔχουν γίνει πολυάριθμες διαλέξεις σέ συνέδρια[25]. Ὡς ἐκ τούτου, θά ἔλεγε κανείς, ὅτι ἕνας μή θεολόγος ἐπιστήμονας, ὅπως εἶναι ὁ συντάκτης τοῦ παρόντος ἄρθρου, δέ θά εἶχε ἴσως νά προσθέσει τίποτε τό καινούργιο σέ ὅλα αὐτά. Ὅμως ὁ Ἅγιος Νεκτάριος δέν ἦταν μόνο κληρικός καί θεολόγος, ἀλλά ἕνας πολύπλευρος ἄνθρωπος μέ ἀξιόλογες γνώσεις καί βιώματα, στήν παιδαγωγική, τή διδακτική, τήν ἱστορία, τήν κοινωνιολογία καί κυρίως τήν ἀρχαιοελληνική γραμματεία. Μάλιστα σύμφωνα μέ τόν Κρικώνη ἄν θά διακινδύνευε κανείς νά διαλέξει κάποια ἀπό τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου θά ἦταν τοῦ «*ποιμένα καί τοῦ ἑλληνοπρεποῦς δάσκαλου*»[26]. Γιά τήν ἑλληνοπρέπεια αὐτή τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου ὁ π. Ζήσης ἐπισημαίνει ὅτι «*ἐκτιμοῦσε βαθύτατα τήν ἀρχαιοελληνική παιδευτική παράδοση πού τήν βλέπει νά συνεχίζεται δημιουργικά στήν ἑλληνική πατερική παράδοση, κεκαθαρμένη καί ἐμπλουτισμένη...*»[27].

Τήν πίστη του γιά τήν ἄμεση σχέση τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καί τοῦ χριστιανισμοῦ τή διαλαλοῦσε ὁ Ἅγιος Νεκτάριος σέ κάθε εὐκαιρία (κυρίως στίς ὁμιλίες καί στά γραπτά του). «*...ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία ἐποδηγέτει τό Ἑλληνικόν ἔθνος εἰς τόν Χριστιανισμόν. Ὅτι δέ ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία τοιοῦτος ὑπῆρξε ποδηγέτης μαρτυρεῖ καί ὁ ἱερός πατήρ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς....*», σημειώνει, *μεταξύ ἄλλων στή γνωστή του ὁμιλία «περί τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ὡς παιδαγωγοῦ τῶν Ἑλλήνων πρός τόν χριστιανισμόν»*[28]. Ἐπίσης ὁ καθηγητής π. Δ. Βακάρος παραπέμποντας καί στό Λούβαρη γράφει:[29] «*...στήν παιδαγωγική του ὁ Ἅγιος Νεκτάριος ἀντλοῦσε ἀπό τόν*

Ἑλλάδος», *Πρακτικά ΚΒ' θεολογικοῦ,* σ. 69.

25. Τό ΚΒ' θεολογικό συνέδριο μέ τίτλο «Ἅγιος Νεκτάριος ὁ θαυματουργός», πού διοργανώθηκε τό 2002 στή Θεσσαλονίκη ἦταν ἀφιερωμένο στόν Ἅγιο Νεκτάριο.

26. Κρικώνης Χ., «Τό συγγραφικόν ἔργον τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως» *Πρακτικά ΚΒ' θεολογικοῦ συνεδρίου μέ θέμα «Ἅγιος Νεκτάριος ὁ θαυματουργός»* Θεσσαλονίκη 2002, σ. 120.

27. π. Ζήσης Θ., *Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος ὡς δάσκαλος,* ἐκδ. Βρυένιος, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 6, 59, 80.

28. Πενταπόλεως Νεκτάριος, «Περί τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ὡς παιδαγωγοῦ τῶν Ἑλλήνων πρός τόν χριστιανισμόν» Ὁμιλία: Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Ἰουνίου 1896./ Ζήσης, *ὅ.π.* 195.

29. π. Βακάρος, *ὅ.π.*, σ. 60.

Πλάτωνα καί τόν Χριστόν…».

Ἕνας βαθύτατα μορφωμένος καί ἀφοσιωμένος παιδαγωγός, ὅπως ὁ Ἅγιος Νεκτάριος, πού ἀσχολήθηκε μέ τόν ἀρχαῖο ἑλληνικό πολιτισμό καί τόν ἀγάπησε, δέν μπορεῖ παρά νά γνώρισε καί νά ἔδωσε ἰδιαίτερη προσοχή στά κύρια χαρακτηριστικά τῆς παιδείας τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, πού ἦταν ἡ γυμναστική καί ἡ μουσική. Πράγματι ὁ Ἅγιος Νεκτάριος μελέτησε, γνώρισε καί ἀναγνώρισε τήν παιδευτική ἀξία τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γυμναστικῆς, γι᾽ αὐτό μέ κάθε εὐκαιρία (ἰδιαίτερα στήν ὁμιλία τοῦ «Περί Γυμναστικῆς») τήν πρότεινε ἀνεπιφύλακτα στούς νέους της ἐποχῆς του. Μάλιστα κατά τόν Ἀρχιμανδρίτη Νεκτάριο Ζιόμπολα «*Ἴσως καλύτερη περιγραφή-ἀναφορά στό περί γυμναστικῆς θέμα νά μήν ἔχει γίνει, ὡς αὐτή τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, ὡς πρός τόν κύριο σκοπό τῆς ἀθλήσεως…*»[30].

Βαδίζοντας στά πρότυπα τῶν ἀρχαίων σοφῶν, στήν παραπάνω ὁμιλία δέν ἀφήνει οὔτε τήν παραμικρή ἀμφιβολία γϊά τήν παιδευτική ἀξία τῆς γυμναστικῆς, ἀφοῦ σημειώνει, μεταξύ ἄλλων ὅτι «*ἡ σωματική γυμνασία καί ἡ πνευματική ἀνάπτυξις εἰσίν οἱ δυό πόλοι περί οὕς στρέφεται ἡ τελεία μόρφωσις καί ἡ τελεία ἀγωγή…*»[31].

Σέ μία ἐποχή, ὅπου τό νόημα καί ἡ ἀξία τῆς γυμναστικῆς σέ πολλούς χώρους ἔχει χαθεῖ ἤ ἀκριβέστερα ἔχει μεταλλαχθεῖ, ὅπως στή ρωμαϊκή ἐποχή μέ τά αἱματηρά θεάματα, εἶναι ἐπιτακτική ἀνάγκη νά γνωρίσουμε μέσα ἀπό τά πιστεύω καί τά συγγράμματα τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου τήν ἀξία τῆς «*λελογισμένης γυμναστικῆς*». Τῆς γυμναστικῆς δηλαδή πού καλλιεργεῖται γιά τήν ἀρετή, τήν προαγωγή καί τήν ἀνάταση τοῦ ἀνθρώπου καί ὄχι τῆς γυμναστικῆς πού καλλιεργεῖται ὡς αὐτοσκοπός. Τῆς γυμναστικῆς πού ἔχει ὡς κεντρική ἰδέα τήν ἀρχαιοελληνική «*αἰδῶ*» (εὐγένεια- σεβασμός- μετριοφροσύνη-τιμιότητα), τήν ὁποία στήν ἀρχαία ἐποχή ἀπαιτοῦσαν ἰδιαίτερα ἀπό τούς ἀθλητές, τόσο οἱ ἄνθρωποι, ὅσο καί οἱ θεοί[32]. Νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ «*αἰδώς*» ἦταν τόσο σημαντική γιά τούς ἀρχαίους Ἕλληνες ὥστε στή Σπάρτη τη λάτρευαν καί ὡς θεά[33].

Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος διέγνωσε μέσα στόν ἀληθινό, τόν «λελογισμένο» ἀθλητισμό ἀξίες καί νοήματα πού εἶναι διαχρονικά καί πανανθρώπινα. Αὐτά δηλαδή πού κηρύττει, ἐδῶ καί δυό χιλιάδες

---

30. Ζιόμπολας Νεκτ., Ἐφημ. «Ὀρθόδοξος Τύπος», 30-8-2004.

31. Νεκτάριος (Μητροπολίτης Πενταπόλεως), *Ὁμιλία «Περί Γυμναστικῆς»*, Κύμη 21-8-1893.

32. Μουρατίδης Ι., *Ἱστορία φυσικῆς ἀγωγῆς καί ἀθλητισμοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου*, ἔκδ. Πλάτων, σ.σ. 342, 343.

33. Ξενοφών, *Συμπόσιο*, 8:36 «θεάν γάρ οὐ τήν Ἀναίδειαν ἀλλά τήν Αἰδῶ νομίζουσι…»

χρόνια καί ὁ χριστιανισμός, ἡ θρησκεία δηλαδή τῆς ἀγάπης τῆς εἰρήνης καί τῆς συναδέλφωσης. Ἑπομένως ὁ συνετός ὀρθόδοξος κληρικός καί ἀξιόλογος δάσκαλος Νεκτάριος, δέν εἶχε μόνον τή σοφία καί τή γνώση νά καταλάβει τήν πραγματική παιδευτική ἀξία τῆς γυμναστικῆς, ἀλλά εἶχε καί τή φώτιση νά ξεχωρίσει καί νά ὁρίσει τήν ὠφέλιμη ἀπό τήν ἀδιάφορη ἤ καί βλαβερή γυμναστική, κάτι πού ἔπραξαν κυρίως οἱ τρεῖς μεγάλοι ἀρχαῖοι σοφοί Σωκράτης, Πλάτωνας καί Ἀριστοτέλης[34]. Γι᾿ αὐτό ἄλλωστε στήν «*Περί Γυμναστικῆς*» ὁμιλία του, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δίνει τό στίγμα αὐτό, παραθέτοντας καί παραπέμποντας στήν ἀριστοτελική μεσότητα[35].

Δίκαια ἑπομένως ὁ Ἅγιος Νεκτάριος θεωρεῖται καί «...*ὑψηλός Προστάτης τῶν ἀθλοπαιδιῶν, τῶν Σταδίων καί Γηπέδων, τῶν ἀθλητῶν, τῶν παικτῶν καί τῶν φιλάθλων κάθε ἐποχῆς*...»[36].

Ἔχοντας λοιπόν κανείς ὑπόψη καί αὐτήν τήν πλευρά καί προσφορά τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, θά μποροῦσε νά κατανοήσει τήν ἐνασχόληση ἑνός καθηγητῆ φυσικῆς ἀγωγῆς (τοῦ συγγραφέα τοῦ παρόντος ἄρθρου) μέ τό θέμα αὐτό[37]. Ἕνα θέμα, πού δέν πρέπει νά ἀφήσει ἀδιάφορους ὅλους αὐτούς, πού ἐμπλέκονται μέ τόν ἀθλητισμό καί τή φυσική ἀγωγή (ἀθλητές, γονεῖς, καθηγητές φυσικῆς ἀγωγῆς, προπονητές, παράγοντες ἀθλητικῶν συλλόγων κτλ.).

Ὁ Μητροπολίτης Νεκτάριος στή Ριζάρειο Σχολή ὡς διευθυντής, παιδαγωγός καί φιλογυμναστικός

Ὅπως προαναφέρθηκε, στή Ριζάρειο Ἐκκλησιαστική Σχολή ὁ Μητροπολίτης Νεκτάριος (πρώην Πενταπόλεως) ὑπηρέτησε 13 χρόνια (1894-1908). Ἐκτός ἀπό τά ἐκπαιδευτικά, διοικητικά καί

---

34. Νεκτάριος (Μητροπολίτης Πενταπόλεως), *Ὁμιλία «Περί Γυμναστικῆς»*, ὅ.π./ Ζήσης, *ὅ.π.* 141-148.

35. Πλάτων, *Νόμοι 788-789*, 790 D-E./ Πλάτων, *Κρίτων*, 50D./ Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά* 1337β, 1338α, 1338α-β./ Μουρατίδης Ι., *Εἰσαγωγή στήν ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία-Θέματα φιλοσοφίας Φ.Α. & Ἀθλητισμοῦ*, ἔκδ. Πλάτων, Θεσσαλονίκη 2008, σ.σ., 185-222.

36. Εὐτυχιάδης Ἀρισ., «Ἡ βία στά γήπεδα καί οἱ θέσεις τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου γιά τήν ἀληθῆ ἄθληση», *Τόλμη*, 41(2004)19./

37. Ὁ συγγραφέας τοῦ παρόντος ἄρθρου εἶναι διδάκτορας τῆς ἱστορίας τῆς Φ.Α., διδάσκει στό ΤΕΦΑΑ Ὀλυμπιακή Παιδεία, Ἱστορία καί φιλοσοφία Φ.Α. Εἶναι συγγραφέας πολυάριθμων ἀθλητικῶν καί ἱστορικῶν βιβλίων, καί ἐδῶ καί 10 χρόνια ἀσχολεῖται, μεταξύ ἄλλων, μέ τήν προσφορά τῆς ἐκκλησίας καί τοῦ κλήρου στό ἑλληνικό ἔθνος.

ἐκκλησιαστικά του καθήκοντα, πού τά ἐπιτελοῦσε στό ἀκέραιο, εἶχε ἀναδείξει τή Σχολή ὡς πνευματικό κέντρο ἐξομολόγησης καί συμβουλῶν, ἀλλά καί ὡς ὁρμητήριο γιά ποικίλη κοινωνική, φιλανθρωπική καί ἱεραποστολική δράση. Παράλληλα προσπάθησε μέ διάφορους τρόπους νά ἀναδείξει τήν ἀνεκτίμητη ἀξία τοῦ ἀθλητισμοῦ, ἀλλά καί τοῦ παιχνιδιοῦ. Νά σημειωθεῖ ὅτι τήν ἐποχή ἐκείνη ὁ πολύς κόσμος, ὄχι μόνο δέν εἶχε συνείδηση γιά τήν πολύπλευρη καί εὐεργετική ἐπίδραση τοῦ ἀθλητισμοῦ καί τοῦ παιχνιδιοῦ στόν ἄνθρωπο (ἰδιαίτερα στό παιδί), ἀλλά ἀντίθετα θεωροῦσε τήν καλλιέργεια τοῦ ἀθλητισμοῦ ὡς χαμένο χρόνο, ἀκόμη καί ὡς «*ἀναξιοπρεπεῖς ἀσχολίας*»[38].

Σύμφωνα μέ τόν ἀρχιμανδρίτη Νεκτάριο Ζιόμπολα[39], κάποτε ἕνας πλούσιος δώρισε στή Σχολή μία μπάλα ποδοσφαίρου, ἀλλά οἱ καθηγητές, παρά τή θέληση τῶν μαθητῶν τήν πέταξαν στήν ἀποθήκη, ἐπειδή θεωροῦσαν ὅτι τό «ξενόφερτο» καί ἄγνωστο αὐτό παιχνίδι «δέν ἔχει καμία ἀξία γιά τούς μαθητές». Τότε ὁ διάκονος Γερβάσιος (ἀνῆκε στό διδακτικό προσωπικό), πῆγε στό διευθυντή (Νεκτάριο) καί τόν παρακάλεσε νά δώσει τή μπάλα μέ τά ἑξῆς λόγια: «*Δέν εἶναι σωστό νά στενοχωροῦμε τά παιδιά, ἡ χαρά καί ὄχι ἡ λύπη πρέπει νά εἶναι ἡ ἐπιδίωξη τῆς Σχολῆς. Τί κακό ἔχει αὐτό τό παιχνίδι; Γυμνάζει τό σῶμα, ὀξύνει τήν παρατηρητικότητα καί τήν ἑτοιμότητα τῶν παιδιῶν, τούς δίνει τή χαρά τῆς συλλογικῆς εὐγενικῆς ἅμιλλας καί μάλιστα ὅταν αὐτή γίνεται στόν ἀνθοφόρο κῆπο μας*». Ὕστερα ἀπό τήν παρέμβαση αὐτή τοῦ Διακόνου ἡ μπάλα δόθηκε, ἀλλά μετά ἀπό λίγες μέρες φαίνεται ὅτι ἔγινε κάποια ζημιά καί γι᾿ αὐτό οἱ καθηγητές τήν πῆραν καί πάλι. Μετά ἀπό νέα παρέμβαση τοῦ Διακόνου Γερβάσιου στό διευθυντή ξαναδόθηκε ἡ μπάλα, ἀλλά μέ τή συμφωνία νά παίζουν μετά τή γυμναστική καί χωρίς φωνές καί ζημιές.

Σχολιάζοντας κανείς τήν παραπάνω, σχεδόν καθημερινή γιά τά σχολικά δεδομένα ἱστορία, θά μποροῦσε περιληπτικά νά διατυπώσει τά ἑξῆς:

-Τή φυσική ἀγάπη τῶν παιδιῶν γιά τό παιχνίδι, τόν ἀθλητισμό καί τήν κίνηση.

-Τήν αὐστηρότητα τῶν καθηγητῶν, τήν ἄγνοια καί κυρίως τήν εὔκολη λύση πού ἐπέλεξαν ἀφαιρώντας τή μπάλα.

-Τήν παιδαγωγική συμπεριφορά τοῦ Διάκονου Γερβάσιου, ὁ ὁποῖος ἐπέμενε νά δοθεῖ ἡ μπάλα στά παιδιά, διότι ἀναγνώριζε τά

---

38. Παυλίνης Ε., *Ἱστορία τῆς Γυμναστικῆς*, Ἀθήνα 1927, σ. 397

39. Ζιόμπολας Νεκτ. (ἀρχιμανδρίτης), «Ἄθλησις καί γυμναστική εἰς τήν ἀληθῆ διάσταση», Ἐφημ. «*Ὀρθόδοξος Τύπος*», 23-7-04.

εὐεργετικά ψυχοσωματικά ἀποτελέσματα πού ἀσκεῖ στό παιδί ἡ κίνηση, τό παιχνίδι καί γενικότερα ὁ ἀθλητισμός.

-Τά ὀφέλη ἀπό τό παιχνίδι καί τόν ἀθλητισμό φαίνεται ὅτι τά γνώριζε καλά καί ὁ Μητροπολίτης Νεκτάριος, ἀλλά ὡς διευθυντής τῆς Σχολῆς ἔπρεπε νά κρατήσει μία ἰσορροπία ἀπέναντι στούς συναδέλφους καθηγητές, ἀλλά καί νά βάλει ὅρια στούς τυχόν ἀνεξέλεγκτους μαθητές, δηλαδή νά παίξουν «μετά τή γυμναστική καί χωρίς φωνές καί ζημιές».

-Σέ μία Θεολογική Σχολή, μέ διευθυντή ἕναν κληρικό καί σέ μία ἐποχή πού οἱ ἄνθρωποι δέν γνώριζαν, ὅπως σημειώθηκε, τήν πραγματική προσφορά τῆς γυμναστικῆς, ἡ γυμναστική ἦταν ἐνταγμένη στό πρόγραμμα τῆς Σχολῆς

Ἐντύπωση ὅμως προκαλεῖ καί ἡ συμπεριφορά τοῦ Νεκταρίου ὡς Διευθυντῆ-καθηγητῆ ἀπέναντι στούς μαθητές, ἀφοῦ σύμφωνα μέ τόν Θεοδωρούδη[40], ὕστερα ἀπό κάποιες συμβουλές πρός τούς τυχόν παρεκτραπέντες μαθητές, ἔλεγε ὅτι τήν τιμωρία θά τήν ἐπιβάλει στόν ἑαυτό του καί ὄχι σ' αὐτούς. Κατά λέξη ὁ Θεοδωρούδης σημειώνει: «*Ὅταν ὁ ἐπιμελητής τῆς Σχολῆς ἀνέφερε στό διευθυντή ὅτι κάποιος μαθητής ὑπέπεπτε σέ κάποιο παράπτωμα, ὁ διευθυντής καλοῦσε τό μαθητή στό γραφεῖο του, τόν συμβούλευε καί τοῦ ἔλεγε: «Τήν τιμωρία, τήν ὁποία ἔπρεπε νά ἐπιβάλω εἰς σέ διά τήν τοιαύτην παρεκτροπήν σου, τήν ἐπιβάλλω εἰς τόν ἑαυτόν μου*».

Ἕνας μαθητής του ἀπό τή Ριζάρειο Σχολή σημειώνει μεταξύ ἄλλων:[41] «*Ἦτο σεβάσμιος, πρᾶος, μειλίχιος, ταπεινός, ἀφιλοχρήματος, εἰς τό ἄκρον ἐλεήμων, πραγματικός ἄξιος λειτουργός του ὑψίστου. Ἐφέρετο ὡς φιλόστοργος πατήρ πρός πάντας*».

Τό ἐνδιαφέρον τοῦ Μητροπολίτη Νεκταρίου γιά τή φυσική ἀγωγή καί τόν ἀθλητισμό (ὡς παιδευτικά μέσα), δέν περιορίσθηκε στή Ριζάρειο Σχολή καί στό λόγο «*Περί Γυμναστικῆς*», πού ἐκφώνησε τό 1893, ἀλλά ἐκδηλώθηκε καί στούς Ὀλυμπιακούς Ἀγῶνες, πού μόλις τό 1896 εἶχαν ἀναβιώσει καί τελεστεῖ γιά πρώτη φορά στήν Ἀθήνα. Γιά τό ἐνδιαφέρον αὐτό τοῦ Νεκταρίου ὁ Κωτσιόπουλος σημειώνει:[42] «*Ἡ σέ ἐντυπωσιακό βαθμό, θετική αὐτή στάση τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, ἐπισκόπου Πενταπόλεως, ἀπέναντι στό φαινόμενο τοῦ ἀθλητισμοῦ, εἶχε προκαλέσει, ἤδη ἀπό τά χρόνια τῆς παρουσίας τοῦ ὡς Διευθυντῆ τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, αἴσθηση στούς ἀθλητικούς*

---

40. Θεοδωρούδης Γ., *Πρακτικά ΚΒ' θεολογικοῦ συνεδρίου μέ θέμα «Ἅγιος Νεκτάριος ὁ θαυματουργός»*, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 18.

41. Χονδρόπουλος, *ὅ.π.* σ. 7.

42. Κωτσιόπουλος Κ., *Ἀθλητισμός καί Ὀλυμπισμός (ἱστορική, Θεολογική καί Κοινωνιολογική διερεύνηση)*, Θεσσαλονίκη 2001. σ. 53.

παράγοντες τῆς χώρας μας. Αἰτία ὑπῆρξε ἕνα ἄρθρο πού εἶχε συγγράψει ὁ Ἅγιος στήν ἐφημερίδα «Ἀνατολή» στίς 31 Μαρτίου τοῦ 1896, χρονιά τελέσεως τῶν πρώτων διεθνῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων στήν Ἑλλάδα, ὅπου συνέχαιρε τούς διοργανωτές γιά τήν ἄψογη ὀργάνωση καί τό λαμπρό θέαμα πού παρουσιάστηκε στό Παναθηναϊκό Στάδιο».

Νά σημειωθεῖ ὅτι οἱ Ὀλυμπιακοί του 1896 ἄρχισαν τήν 25η Μαρτίου καί τελείωσαν σέ 10 μέρες. Ἑπομένως ὁ τότε διευθυντής τῆς Ριζαρείου Νεκτάριος, ἔγραψε τό συγχαρητήριο ἄρθρο στήν ἐφημερίδα κατά τή διάρκεια τῶν ἀγώνων.

Θά μποροῦσε κανείς νά ὑποθέσει ὅτι ὁ Νεκτάριος παρακολούθησε τούς Ὀλυμπιακούς Ἀγῶνες καί ὅτι ἡ διάλεξη, πού πραγματοποίησε στήν Ἀθήνα, δυό τρεῖς μῆνες μετά (17 Ἰουνίου), μέ θέμα «*Περί τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ὡς παιδαγωγοῦ τῶν Ἑλλήνων πρός τόν Χριστιανισμόν*», ἐντασσόταν στό «μεταολυμπιακό» κλίμα πού εἶχε δημιουργηθεῖ[43]. Πάντως ἡ Ἱερά Σύνοδος ἦταν ἐπίσημα καλεσμένη στούς ἀγῶνες, ἐνῶ κάποιοι ἐκπρόσωποί της τούς τίμησαν μέ τήν παρουσία τους.

Σχόλια στόν «περί γυμναστικῆς» λόγο τοῦ Ἅγιου Νεκταρίου

Τό 1893 στήν Κύμη ἱδρύθηκε Ἀθλητικός-Γυμναστικός Σύλλογος μέ τήν πρωτοβουλία τῶν ἐπιστημόνων, τῶν φοιτητῶν καί τῶν σπουδαστῶν. Στά ἐγκαίνια τοῦ παραπάνω συλλόγου- ἦταν μεταξύ τῶν πρώτων στήν Ἑλλάδα- τό διοικητικό συμβούλιο καί τά μέλη κάλεσαν, τόν Νεκτάριο Πενταπόλεως, πού ὑπηρετοῦσε ὡς ἱεροκήρυκας στήν Εὔβοια, νά κάνει μία διάλεξη μέ ἀθλητικό-γυμναστικό περιεχόμενο[44].

Ἡ ἐπιλογή τοῦ παραπάνω ἱερωμένου γιά μία τέτοια διάλεξη δέν ἦταν τυχαῖα, ἀφοῦ στήν κοινωνία τῆς Χαλκίδας ἦταν γνωστός γιά τήν εὐρύτητα τῶν γνώσεων, τή σοφία, τήν κοινή ἀποδοχή καί τή φιλογυμναστία. Πέρα ἀπ' ὅλα αὐτά, παραμένει ἀξιοσημείωτο τό γεγονός ὅτι ἡ κοινωνία τῆς Κύμης καί ἰδιαίτερα οἱ παράγοντες τοῦ συλλόγου, πού οἱ ἴδιοι ἦταν φίλαθλοι καί ἐπιστήμονες, ἐπέλεξαν ἕναν κληρικό, γιά νά βάλει τίς σωστές θεωρητικές βάσεις σέ ἕναν ἀθλητικό σύλλογο καί νά προετοιμάσει καί ἐνημερώσει κατάλληλα τό κοινό καί τούς ἀθλητές.

Ὁ ἱεροκήρυκας Νεκτάριος, δέχθηκε τήν πρόσκληση-πρόκληση καί στά πλαίσια τῶν ἐγκαινίων τοῦ παραπάνω συλλόγου πραγμα-

---

43. Νεκτάριος Πενταπόλεως, «Περί τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας ὡς προπαιδείας εἰς τόν Χριστιανισμόν», Ὁμιλία: Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Ἰουνίου 1896./ Ζήσης, *ὅ.π.* 187.

44. Ζιόμπολας (ἀρχιμανδρίτης), *ὅ.π.*, 2ο μέρος (30-8-04).

τοποίησε στήν Κύμη μία ἐμπεριστατωμένη διάλεξη μέ τίτλο «*Περί Γυμναστικῆς*», ἡ ὁποία ἔμεινε στήν ἱστορία γιά τήν πληρότητα, τίς διαχρονικές ἀξίες, τά μηνύματα πού στέλνει στούς νέους (ἰδιαίτερα στούς ἀθλητές) καί τήν ἀπήχηση πού εἶχε στήν κοινωνία[45].

Ἴσως ἡ ὁμιλία αὐτή νά εἶναι ἡ καλύτερη καί οὐσιαστικότερη πού ἔχει γίνει ποτέ (ὡς πρός τόν πραγματικό σκοπό τῆς γυμναστικῆς καί τήν ἐπίδραση αὐτῆς στήν ψυχή, τό πνεῦμα καί τό σῶμα τῶν παιδιῶν)[46].

Σχολιάζοντας ὁ ἀρχιμανδρίτης Ζιόμπολας, τή στρατηγική πού τήρησε ὁ Νεκτάριος στήν παραπάνω διάλεξη, μεταξύ ἄλλων σημειώνει:[47] «*Ἡ γενική διαπίστωση εἶναι ὅτι ὄντως ὁ Ἅγιος – πέραν τῶν ἄλλων – ἦταν ἄκρως ἐπιδέξιος, εἶχε ἀνοιχτούς τους πνευματικούς ὁριζοντες. Ὡς καλεσμένος αὐτῶν τῶν ἐγκαινίων προσαρμόστηκε στούς σκοπούς αὐτοῦ τοῦ Συλλόγου. Δέν ὁμίλησε θρησκευτικά, δέν ἀνάφερε κάν τό ὄνομα τοῦ θεοῦ – Ἐκκλησίας, δέν ἦταν ὁ χῶρος, ἡ ὥρα. Μέ την παρουσία του καί τά λεγόμενά του στόχευε νά πετύχει καί νά κερδίσει ὅτι δέν θά μποροῦσε διά ἄλλου τρόπου, ὁμιλώντας δηλαδή ἐκκλησιαστικά. Θέλησε νά ἀσχοληθεῖ μέ τό ἀντικείμενο τῆς ἀθλήσεως, γιά να τονίσει μέ τήν εὐκαιρία αὐτή , αὐτά πού πρέπει νά ἔχει σκοπό καί στόχο ὁ ἀθλητισμός. Στήν ἀνάπτυξη τοῦ θέματος τόσο εὔστροφα βάζει τά πράγματα στήν πραγματική τους θέση. Ἔμμεσα καί ἄμεσα ἀναφέρεται στούς Ἀρχαίους καί μάλιστα στόν Ἀριστοτέλη*».

Ὁ συνετός κληρικός καί σοφός δάσκαλος Νεκτάριος, ἀρχίζει τήν ὁμιλία του, ἡ ὁποία στή συνέχεια γράφτηκε καί δημοσιεύθηκε στίς 21-8-1893, δίνοντας προκαταβολικά τό στίγμα τῆς φιλοσοφίας του γιά τή γυμναστική, μέ τήν παρακάτω ἀριστοτελική ρήση τῆς μεσότητας:[48] «*Τά τέ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια καί τά ἐλλείποντα φθείρει τήν ψυχήν. Σώζεται δέ ἡ σωφροσύνη ὑπό τῆς μεσότητος*». (Ἀριστοτέλης). Θά ἔλεγε κανείς ὅτι ὁ ὁμιλητής ἀνακοίνωσε στό ἀκροατήριο εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τήν κεντρική ἰδέα καί τό συμπέρασμα τῆς ὁμιλίας του. Ἀκόμη καί ἄν ἡ ὁμιλία του περιλάμβανε μόνο τήν παραπάνω ρήση, θά ἦταν ἀρκετή, ἀφοῦ μέ ἄλλα λόγια τόνισε ὅτι γιά τήν ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου (ψυχική, πνευματική, σωματική) ἡ λελογισμένη γυμναστική εἶναι χρήσιμη, καί τίποτε περισσότερο ἤ λιγότερο.

---

45. Γιά τά σημερινά δεδομένα ἡ ὁμιλία τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου εἶναι συνολικά ἕξι σελίδες (σέ Α4, Ariel, 12 καί διάστημα 1,5).

46. Ζιόμπολας (ἀρχιμανδρίτης), *ὅ.π.*

47. Ζιόμπολας (ἀρχιμανδρίτης) , *ὅ.π.*

48. Νεκτάριος Πενταπόλεως «*Περί Γυμναστικῆς*», Κύμη, 21 Αὐγ. 1893.

Ὡς ὀρθόδοξος θεολόγος, ἀλλά καί ὡς κάτοχος τῶν ἀπόψεων τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ὁ ὁμιλητής γνώριζε τή στενή σχέση τοῦ σώματος, τῆς ψυχῆς καί τοῦ πνεύματος, ἀλλά καί τήν ἄμεση ἀλληλεπίδρασή τους. Γι' αὐτό πίστευε βαθύτατα ὅτι ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ ἐάν ἕνα ἀπ' αὐτά δέν συνεργάζεται σωστά. Πίστευε λοιπόν ὅτι χρειάζεται σύμμετρη καί ἁρμονική ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος. Κατά λέξη ὁ Νεκτάριος εἶπε:[49] «*Γνωρίζομεν τόν στενόν σύνδεσμον τόν ὑφιστάμενον μεταξύ τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος καί τήν ἀλληλεπίδρασιν ...ἵνα ὁ ἄνθρωπος εὐδαιμονῇ καί ἵνα δύνηται νά ἀναδειχθῇ.ἄξιος, τῆς κλίσεώς του, δέον νά ὑγιαίνῃ κατ᾽ ἀμφότερα, διότι ἄνευ τῆς εὐεξίας ἀμφοτέρων, οὔτε εὐδαιμονία οὔτε ἱκανότης ἀποκτᾶται πρός πλήρωσιν τοῦ ἔργου τῆς κλίσεώς του...*».

Γνωρίζοντας ὁ ὁμιλητής τήν ἀποστροφή τοῦ Σωκράτη, τοῦ Πλάτωνα καί τοῦ Ἀριστοτέλη[50] πρός τόν ἐπαγγελματικό ἀθλητισμό καί γενικότερα πρός τόν ἀθλητισμό, πού καλλιεργεῖται ὡς αὐτοσκοπός, ἀλλά καί τή θέση τοῦ Χριστιανισμοῦ στό θέμα αὐτό, ἐπισημαίνει:[51] «*Διά τῆς γυμναστικῆς δέν ἐπιζητεῖται ἡ ἐπίτευξις τῆς ἀθλητικῆς ρώμης, οὐδέ ἡ ἀκατάβλητος καί ἀδάμαστος τῶν μυώνων δύναμις, ἀλλ᾽ ἡ ἐνίσχυσις τῶν σωματικῶν δυνάμεων πρός πρόθυμον ἱκανοποίησιν τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ πνεύματος καί πλήρωσιν τῶν ἐπιβεβλημένων αὐτῷ καθηκόντων διότι σκοπόν προτίθεται ἡ γυμναστική να ἀναδείξη οὐχί ἀθλητάς τῶν γυμναστικῶν ἀγώνων, ἀλλ' ἄνδρας μεμορφωμένους καί ἱκανούς πρός πᾶσαν ἐπιχείρησιν....*»

Ἐπανερχόμενος στό μέτρο καί τήν ἁρμονική σχέση πού πρέπει νά διακρίνει τήν καλλιέργεια τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος λέει: «*Μεσότης ἄρα ἐν τῇ γυμνασίᾳ πρός διάσωσιν τῆς σωφροσύνης, ἤτοι ἁρμονική ἀνάπτυξις τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος, τῆς μέν ὅπως κυριαρχῇ τοῦ σώματος, τοῦ δέ, ὅπως προθύμως ἐκπληροῖ τά κελεύσματα*».

Στή συνέχεια κάνει ἀναφορά στούς ἀρχαίους Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι μέ σοφία καί σωφροσύνη καλλιέργησαν τό πνεῦμα καί τό σῶμα καί ἔτσι ἀνέδειξαν τόν λαμπρό πολιτισμό τους: «*Οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι καλοί κἀγαθοί γενόμενοι ἄνδρες διά τῆς συμμέτρου σωματικῆς ἀσκήσεως καί τῆς παραλλήλου ἀναπτύξεως τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος ἐγένοντο μεγάλοι, περικλεεῖς καί ἔνδοξοι, ἀνεδείχθησαν δέ ὠφελιμότατοι πρός τέ τό ἔθνος καί τήν ἀνθρωπότητα ἐν γένει, διά τοῦ ἐκπολιτισμοῦ καί ἐγκατέλειπον τήν*

---

49. Ὅ.π.

50. Μουρατίδης Ι., *Εἰσαγωγή στήν ἀρχαία...ὅ.π.*, σ.σ. 185-222.

51. Νεκτάριος Πενταπόλεως, *ὅ.π.*

μνήμην αὐτῶν ἱεράν καί ἀνεπίληστον. ...».

Ὁ ὁμιλητής παρομοιάζει τή γυμναστική καί τήν πνευματική-ψυχική καλλιέργεια ὡς δυό πόλους γύρω ἀπό τούς ὁποίους περιστρέφεται ἡ τέλεια μόρφωση καί ἡ τέλεια ἀγωγή. Μεταξύ ἄλλων σημειώνει: «*Κύριοι, ἡ σωματική σωμασκία καί ἡ πνευματική ἀνάπτυξις εἰσίν οἱ δυό πόλοι περί οὕς στρέφεται ἡ τελεία μόρφωσις καί ἡ τελεία ἀγωγή, τούτοις παρακολουθεῖ ἡ εὐδαιμονία, ἡ δόξα καί τό μεγαλεῖον, ὁ κατ᾽ ἀμφότερα ἀνεπτυγμένος ἄνθρωπος ἀποβαίνει ἀνήρ εὐδαίμων, ἔξοχος μεγαλεπήβολος, μεγαλοπράγμων, ἰσχυρός, ἱκανός, ὠφέλιμος δέ πρός πάντας καί ἐν παντί καιρῷ... Δῆλον δέ ὅτι ἡ συνεχής ἄσκησις ἐπιστήμην παγίαν ἐργάζεται (φίλων) καί ἡ περί αὐτήν τριβή αὐξάνει τήν πεῖραν...Ναί οἱ κατ᾽ ἀμφότερα καλῶς ἀσκηθέντες φέρουσι μεθ᾽ ἑαυτῶν τά στοιχεῖα αἰσίου μέλλοντος καί ἐνδόξου βίου, διότι τούτοις παρακολουθεῖ ἡ σωφροσύνη κατά τόν σοφόν Ἀριστοτέλην τό σύμβολον τοῦτο τῆς ὑγείας τῆς ψυχῆς καί ἡ μήτηρ πάσης ἀρετῆς, ἐν γάρ τῇ σωφροσύνῃ συλλήβδην πᾶσα ἀρετή...*».

Στή συνέχεια παρατίθενται μερικά ἀκόμη ἀποσπάσματα ἀπό τήν παραπάνω διάλεξη, κάποια ἀπό τά ὁποῖα, ὄχι μόνο δέν ἄφησαν ἀδιάφορους τούς θεολογικούς κύκλους, ἀλλά προκάλεσαν τό θαυμασμό καί τά εὐμενῆ σχόλια[52]. Εἶναι βέβαιον ὅτι καί οἱ λειτουργοί της γυμναστικῆς καί γενικότερα οἱ παιδαγωγοί θά συγκινηθοῦν, θά θαυμάσουν καί θά ἐνστερνιστοῦν τίς παιδαγωγικές καί γυμναστικές ἀπόψεις τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου.

«*....ἡ σύμμετρος σωματική γυμνασία θεωρήθηκε ἀπό τόν ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς ὡς ἀναγκαία ἄσκησις καί σύντροφος παντός ἐλευθέρου πολίτου καί ὡς ὁ ἀληθής χαρακτήρ τῆς τελείας παιδεύσεως καί ἀγωγῆς*».

«*...Πᾶσα τοιάδε κατάστασις τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος γεννᾷ καί ἀνάλογα αἰσθήματα. Διό καί ὅταν τό σῶμα πάσχῃ, ἀσθενεῖ καί ἡ ψυχή, καί τουναντίον, ὁσάκις τό σῶμα εὐεκτεῖ καί ἡ ψυχή ὑγιαίνει*».

«*...ἡ ἄσκησις καί ἡ γυμνασία τοῦ τε πνεύματος καί τῆς ψυχῆς εἶναι συμφυῆ καθήκοντα....ἐπιβαλλόμενα τῷ ἀνθρώπῳ ὑπό τῆς ἰδίας φύσεως καί τοῦ προορισμοῦ του. Οὕτω τό μέν σῶμα εὐεκτοῦν ὑπηρετεῖ τῇ ψυχῇ προθύμως, ἡ δέ ψυχή ἔχουσα ἀνεπτυγμένας τάς ἑαυτῆς δυνάμεις σωφρόνως χειρίζεται*».

«*...Ἡ μέν ἄκρα της ψυχῆς ἀνάπτυξις διά τούς ὑπερβάλλοντας πόνους φθείρει τό σῶμα, ἡ δέ ἄκρα τοῦ σώματος ἀνάπτυξις διά τήν ἀδιάλειπτον ἄσκησιν φθείρει τήν ψυχήν*».

Συνεχίζοντας ὁ Ἅγιος Νεκτάριος τήν ὁμιλία του κάνει

---

52. π. Ζήσης Θ., *Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος ὡς δάσκαλος*, ἔκδ. Βρυένιος, Θεσσαλονίκη 2000./ Θεοδωρούδης, *ὅ.π.*, σ. 100, 101./ Ζιόμπολας, *ὅ.π.*, 2ο μέρος (30-8-04).

ἀναφορά στίς γυμναστικές καί φιλοσοφικές ἀπόψεις τοῦ Κλήμη τοῦ Ἀλεξανδρέα, ἑνός ἀξιόλογου χριστιανοῦ θεολόγου, ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέα καί δασκάλου τοῦ 2ου καί τῶν μέσων τοῦ 3ου αἰώνα, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπίσης βαθύτατη γνώση τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γραμματείας καί φιλοσοφίας. Ὁ παραπάνω ἐκκλησιαστικός λόγιος, στόν ὁποῖο κάνει ἀναφορά καί ὁ πρῶτος Ἕλληνας Γυμναστής καί συγγραφέας ἀθλητικοῦ βιβλίου τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους, Γεώργιος Παγόντας,[53] ἀποδέχεται τήν πάλη καί γενικότερα τή γυμναστική γιά τήν ἐνδυνάμωση τοῦ σώματος, ἀλλά καί γιά τήν προαγωγή τῆς ὑγείας.

Γιά τή σχέση τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καί τοῦ χριστιανισμοῦ ὁ Ἅγιος Νεκτάριος σημειώνει:[54] «*Ἡ ἑλληνική φιλοσοφία ἐποδηγέτει τό ἑλληνικόν ἔθνος εἰς τόν χριστιανισμόν. Ὅτι δέ ἡ ἑλληνική φιλοσοφία τοιοῦτος ὑπῆρξε ποδηγέτης μαρτυρεῖ καί ὁ ἱερός πατήρ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς λέγων: «ἦν μέν οὖν πρό τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας εἰς δικαιοσύνην Ἕλλησιν ἀναγκαία. Νυνί δέ χρησίμη πρός θεοσεβείαν γίνεται, προπαιδεία τίς οὖσα τοῖς τήν πίστιν δι' ἀποδείξεως καρπουμένοις….τάχα δέ καί προηγουμένως τοίς Ἕλλησιν ἐδόθη τότε πρίν ἤ τόν κύριον καλέσαι καί τούς Ἕλληνας. Ἐπαιδαγώγει δέ καί αὐτό τό ἑλληνικόν, ὡς ὁ νόμος τούς Ἑβραίους εἰς Χριστόν. Προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία προοδοποιοῦσα τόν ὑπό Χριστοῦ τελειούμενον …..*».

Ἀναφερόμενος καί πάλι στόν Κλήμη, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι, κάθε τί σωστό, πού διατύπωσαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι «*τοῦτο θείας οἰκονομίας ἦτο ἔργον…..*» καί ὅτι «*πᾶσα σοφία καί δή καί ἡ ἑλληνική φιλοσοφία ἀπό Θεοῦ, μαρτυρεῖ καί ἡ γραφή λέγουσα*: «Ἀπέστειλεν ἡ σοφία τούς ἑαυτῆς δούλους συγκαλοῦσα μετά ὑψηλοῦ κηρύγματος ἐπί κρατῆρα οἴνου λέγουσα. Ὅς ἔστιν ἄφρων ἐκκλινάτω πρός μέ…».

Τέλος ὁ Νεκτάριος, μέσω τῶν γραπτῶν τοῦ Κλήμη, σπεύδει νά δικαιολογήσει καί νά διευκρινίσει τή φράση τῆς Ἁγίας Γραφῆς πού ἀποκαλεῖ τούς ἀρχαίους Ἕλληνες σοφούς «*φίλαυτους καί ἀλαζόνες*»: «*Ὅταν ἡ Γραφή λέγη περί τῶν Ἑλλήνων σοφῶν, φίλαυτοι καί ἀλαζόνες, σοφούς λέγουσα ἡ Γραφή, οὐ τούς ὄντως σοφούς διαβάλλει, ἀλλά τούς δοκήσει σοφούς. Κατά τούτων φησίν, ἀπολῶ τήν σοφίαν τῶν σοφῶν καί τήν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω*».

Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος τελειώνει τήν ὁμιλία του, τονίζοντας τά ἀγαθά πού μπορεῖ νά προσφέρει στήν κοινωνία ἕνας τέτοιος σύλλογος (ἀναφέρει περίπου 13 λόγους, οἱ ὁποῖοι καθιστοῦν ἀναγκαῖο

---

53. Παγώντας Γ., *Περίληψης γυμναστικῆς*, Ἀθήνα 1837, σ. 55.

54. Νεκτάριος (Πενταπόλεως), *Ὁμιλία «Περί Γυμναστικής»*, Κύμη 21-8-1893./ Ζήσης, *ὅ.π.*, σ.σ. 195-198.

τό σύλλογο), ἀλλά καί τά μειονεκτήματα πού ἔχει μία κοινωνία, ὅταν δέν ἔχει τέτοιους συλλόγους. Γι' αὐτό προτρέπει τήν τοπική κοινωνία καί ἰδιαίτερα τή δημοτική ἀρχή νά στηρίξει τό σύλλογο. Μάλιστα γιά νά τούς πείσει τούς παραπέμπει στήν «*πεπολιτισμένη Εὐρώπη*», ὅπου ὁ ἀριθμός τῶν γυμναστικῶν συλλόγων «*ὑπερβαίνει τόν ἀριθμόν τῶν σχολείων*». (φαίνεται, ὅτι καί σέ αὐτό τό θέμα ὁ παραπάνω Ἱεράρχης ἦταν ἐνήμερος)[55].

«*Ταύτης τῆς ἀρετῆς τήν ἐπίτευξιν ἐπιδιώκει ὁ Γυμναστικός Σύλλογος, ὅστις πρός τοῖς ἄλλοις προτίθεται διά τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας τῶν ἑταίρων νά συσφίγξῃ τούς δεσμούς τῆς φιλίας, νά ἀδελφοποιήσῃ τήν νεολαίαν, νά διασκεδάσῃ τάς ταπεινάς ἀντιπαθείας καί ἀντιζηλίας, νά ἀποσπάσῃ αὐτήν τῶν ματαίων καί ἀνωφελῶν ἀσχολιῶν, εἰσαγάγῃ εἰς τό στάδιον τῆς προπαρασκευῆς, ἀναπτύξῃ τήν εὐγενῆ ἅμιλλαν, αὐξήσῃ τήν φιλοτιμίαν, ἀπομακρύνῃ τήν ἀργίαν, τήν γενέτειραν τῆς ἀκηδίας, τῆς χαυνότητος, τῆς ἀμελείας καί πάσης κακίας καί παρασκευάσῃ ἄνδρας κρατερούς πρός ὑπεράσπισιν τῶν δικαίων τῆς πατρίδος.*

Ἡ ἔλλειψις τοιούτων Συλλόγων εἶναι ἔνδειξις ἐλλείψεως συναισθήσεως τῆς ἀναγκαιότητος καί ἀνυσιμότητος αὐτῶν, καί μαρτύριον τῆς ἀτελοῦς ἀναπτύξεως, ἧς ἕνεκεν ἀποστεροῦνται ὅλων τῶν προειρημένων ἀγαθῶν τῶν ἐκ τῆς γυμνασίας, ὡς ἀπό πηγῆς πολυχεύμονος καί καλλιρρόου ἀπορρεόντων? ἀποκομίζουσι δέ ὅλα τά κακά τά συμπαρομαρτοῦντα τῇ ἀδυναμίᾳ καί τῇ ἀσθενείᾳ. Ἡ πεπολιτισμένη Εὐρώπη ἀριθμεῖ τοσούτους συλλόγους γυμναστικούς, ὧν τό πλῆθος ὑπερβαίνει τόν ἀριθμόν τῶν σχολείων. Ὁποίους δέ ἀγλαούς καρπούς ἀποφέρουσι, πάντες γινώσκομεν. Τήν σπουδαιότητα καί τήν ἀναγκαιότητα τῶν τοιούτων συλλόγων αἱ κοινωνίαι κατανοήσασαι, ἐκθύμως αὐτούς ὑπεστήριξαν. Πέποιθα ὅτι καί ὁ γυμναστικός οὗτος σύλλογος θά τύχῃ τῆς προσηκούσης ὑποστηρίξεως τῆς ἐπιτοπίου δημοτικῆς ἀρχῆς, τῶν πολιτευτῶν τῆς πόλεως, ὡς καί τῆς ἐν γένει κοινωνίας, μάλιστα δέ τῆς εὐπορούσης τάξεως, ὅπως βαδίσῃ ἀπροσκόπτως πρός τό στάδιον τοῦ ἀγῶνος καί ἐκπληρώσῃ ἀσφαλῶς τόν ὁποῖον προτίθεται μέγαν σκοπόν. Γένοιτο».

Συμπέρασμα

-Ὡς ὀρθόδοξος θεολόγος, ἀλλά καί ὡς κάτοχος τῶν ἀπόψεων τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ὁ Ἅγιος Νεκτάριος γνώριζε τή στενή σχέση τοῦ σώματος, τῆς ψυχῆς καί τοῦ πνεύματος, ἀλλά καί τήν ἄμεση ἀλληλεπίδρασή τους, γι' αὐτό πρότεινε τή σύμμετρη καλλιέργειά

55. Ὁ.π./ Ζήσης, ὅ.π., σ.σ. 147, 148.

τους.

-Ἡ ἁρμονική ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος ὁδηγεῖ κατά τόν Ἅγιο Νεκτάριο στήν ἱεραρχικά ἀνώτερη θέση τῆς ψυχῆς ἐπί τοῦ σώματος, τό ὁποῖο ἐκπληρώνει πρόθυμα τά κελεύσματά της.

-Μελέτησε, γνώρισε καί ἀναγνώρισε τήν παιδευτική προσφορά τῆς «λελογισμένης» γυμναστικῆς, γι' αὐτό πίστευε ὅτι μέσω αὐτῆς μποροῦν νά καλλιεργηθοῦν ἀξίες καί νοήματα πού εἶναι διαχρονικά καί πανανθρώπινα.

-Πίστευε ὅτι ἡ γυμναστική πρέπει νά καλλιεργεῖται ὡς μέσο γιά τήν ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου καί τήν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς καί ὄχι ὡς αὐτοσκοπός.

-Ἰδιαίτερα στίς μέρες μας, πού ἔχει ἀλλοιωθεῖ καί «μεταλλαχθεῖ» ὁ πραγματικός σκοπός τοῦ ἀθλητισμοῦ, ἡ «Περί Γυμναστικῆς» ὁμιλία τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου μπορεῖ νά προβληθεῖ –ἰδιαίτερα γιά τούς νέους- ὡς φωτεινός φάρος πού ἐκπέμπει χρήσιμα παιδαγωγικά καί ἀθλητικά μηνύματα, ἀλλά καί διαχρονικές καί πανανθρώπινες ἀξίες.

Βασιλείου Δ. Τζέρπου, Δρ. Θ.

Οἱ πρῶτες ὁμολογίες - σύμβολα τῆς Ἐκκλησίας στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

Εἰσαγωγὴ

Τὸ θέμα τῆς παρούσης ἐργασίας ἀφορᾶ στὶς πρῶτες ὁμολογίες ἢ σύμβολα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὶς συναντᾶμε στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἡ ἰδιαίτερη σημασία ποὺ ἀποδίδεται στὶς ἐπιστολὲς αὐτές, ὡς πηγαῖο ὑλικό, γιὰ τὴν ἐκεῖ εὕρεση τῶν πρώτων ὁμολογιῶν βασίζεται σὲ δύο βασικοὺς παράγοντες: α. στὸ ὅτι οἱ Παύλειες ἐπιστολὲς εἶναι ὁμολογουμένως τὰ πλέον πρώιμα γραπτὰ χριστιανικὰ κείμενα, καὶ β. ὅτι ἀποτελοῦν τὴν κατ᾿ ἐξοχὴν μαρτυρία ὑπάρξεως καὶ χρήσεως ὁμολογιῶν στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας[1].

Τί ὁρίζουμε ὅμως ὁμολογία; Ἡ λέξη προκύπτει ἀπὸ τὸ ρῆμα *ὁμολογεῖν*, ποὺ στὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας ἐμφανίζεται κυρίως μὲ τὴν ἔννοια τῆς *συμφωνίας*. Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτὴ τὴν κύρια ἔννοιά της, ἡ λέξη *ὁμολογία* ἐκφράζει ἐπίσης καὶ τὶς ἔννοιες τῆς *συμβάσεως* ἢ *συμβολαίου*, τῆς *συνθήκης*, τῆς *παραδοχῆς*, ἐνῶ ἐνίοτε ἐξέφραζε ἀκόμα πιὸ εἰδικὲς ἔννοιες[2]. Χαρακτηριστικὰ τέτοια παραδείγματα ἔχουμε στὸν Ἡρόδοτο καὶ στοὺς Στωικούς. Στὸν πρῶτο ἡ λέξη *ὁμολογία* σὲ περίπτωση πολέμου φαίνεται νὰ

---

1. Neufeld, *Confessions*, σελ. 43.
2. Liddell-Sscott, *Lexicon*, σελ. 1226.

ἐκφράζει τοὺς ὅρους *εἰρήνης, ἀνακωχῆς* ἢ *παράδοσης* μεταξὺ τῶν ἀντιπαρατεθειμένων πλευρῶν, ἐνῶ στοὺς δεύτερους ἔχει τὴν ἔννοια τῆς *συμμόρφωσης πρὸς τὴν φύση*[3].

Οἱ λέξεις *ὁμολογεῖν* καὶ *ὁμολογία* ἀπαντοῦν ἐπίσης καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη μεταφράζοντας στὰ ἑλληνικὰ τέσσερις διαφορετικὲς ἑβραϊκὲς λέξεις[4]. Παρ᾽ ὅλα αὐτά, ἡ κύρια γιὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία ἔννοια τῆς λέξης ὡς *συμφωνίας, παραδοχῆς* καὶ *ἀναγνώρισης*, ἀποτελεῖ τὶς περισσότερες φορὲς κοινὸ τόπο καὶ στὴν Π.Δ.[5], μολονότι σημειώνονται καὶ σημαντικὲς ἐξαιρέσεις. Οἱ ἐξαιρέσεις αὐτὲς θέλουν οἱ λέξεις *ὁμολογεῖν* καὶ *ὁμολογία* νὰ ἐκφράζουν τὴν ἔννοια τοῦ *ὑπόσχομαι* καὶ τῆς *ὑποσχέσεως*[6], καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἔννοια τοῦ *ὅρκου*[7], τῆς *ὁμολογίας ἁμαρτιῶν*[8], τῆς *εὐχαριστίας*[9] καὶ τῆς *ἐλεύθερης (ἑκούσιας) προσφορᾶς*[10].

Στὴν Καινὴ Διαθήκη ἡ χρήση τῆς λέξης *ὁμολογία* δὲν εἶναι εἶναι τόσο συχνή[11], ὅπως ἀντιθέτως συμβαίνει μὲ τὴ χρήση τοῦ ρήματος *ὁμολογεῖν*. Τὸ ρῆμα αὐτὸ παρουσιάζει ἐδῶ εὐρύτητα ἐννοιῶν, ἀποδίδοντας ἀφ᾽ ἑνὸς τὴν ἔννοια τοῦ *βεβαιώνω*[12], *ὑπόσχομαι*[13], *δέχομαι*[14], ἀφ᾽ ἑτέρου δηλώνει μὲ μία πιὸ νομικὴ χροιὰ τὴν ἔννοια τῆς *μαρτυρίας*[15]. Ἰδιαίτερα σημαντική, τέλος, εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ὁμολογίας ὡς μαρτυρίας *πίστεως*[16], τὸ περιεχόμενο τῆς ὁποίας ἀναγνωρίζει τὸν Ἰησοῦ ὡς *Χριστό*[17], *Κύριο*[18] καὶ *Υἱὸ τοῦ Θεοῦ*[19].

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει ὅτι ὡς ἀντικείμενο τῆς πα-

---

3. Liddell-Scott, *ὅπ.π.* Πρβλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 13-14. Michel, *ὁμολογέω*, σελ. 200-202.

4. Neufeld, *Confessions*, σελ. 14. Πρβλ. Michel, *ὁμολογέω*, σελ. 204-205. Quanbeck, *Confession*, σελ. 667. SCOTT, *Confession*, 464-465.

5. *Ἐσθ.* 1,1ο. *Ἰώβ* 40,9 (14). *Σ. Σολ.* 18,13. *Δαν. Α* (Σωσ.)14 . *Β' Μακ.* 6,6.

6. *Ἱερ.* 51 (44),25.

7. *Ἰεζ.* 16,8. *Α' Μακ.* 6,61.

8. *Σ. Σειρ.* 4,26. Παρ. 28,13. *Δαν. Α* (Σωσ.) 14.

9. *Α' Ἔσδρ.* 4,60. 5,58 (61). *Ψαλμ.* 98 (99),3.

10. *Λευιτ.* 22,18. *Ἱερ.* 51 (44),25.

11. Neufeld, *Confessions*, σελ. 17.

12. *Ματθ.* 14,7.

13. *Πράξ.* 7,17.

14. *Α' Ἰω.* 1,9.

15. *Λουκ.* 12,8.

16. *Ρωμ.* 10,9-10.

17. *Ἰω.* 1,20. 9,22. 12,42. *Α' Ἰω.* 2,22.

18. *Ρωμ.* 10,9. *Φιλιπ.* 2,11.

19. *Α' Ἰω.* 2,23. 4,15.

ρούσης ἐργασίας ἀδιαμφισβήτητα ἀποτελεῖ ἡ τελευταία αὐτὴ ἔννοια τῆς λέξης "ὁμολογία". Ἀναζητώντας λοιπὸν τὶς πρῶτες ὁμολογίες τῆς Ἐκκλησίας στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου προϋποθέτουμε ὡς *ὁμολογία* τὴν κάθε μαρτυρία πίστεως ποὺ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο στὶς ἐπιστολές του. Βέβαια, ὡς ὁμολογία δὲν θὰ ἀναζητήσουμε μόνο προτάσεις ποὺ ἐμπεριέχουν κάποια συγγενῆ μὲ τήν "ὁμολογία" λέξη ἢ διατύπωση. Ἀντιθέτως ἡ ὁμολογία ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τῆς διδασκαλίας τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔχοντας ἕνα χαρακτήρα, λιγότερο ἢ περισσότερο, χριστοκεντρικό. Ἀξιοσημείωτο τυγχάνει τὸ γεγονὸς ὅτι τέτοιες μαρτυρίες πίστεως βρίσκονται πίσω καὶ ἀπὸ πολλὲς ἀρνητικὲς προτάσεις, ὥστε ἀκόμα καὶ ἡ χρήση τῶν λέξεων *ἀρνεῖσθαι* καὶ *ἄρνησις* νὰ κατανοοῦνται ἐπίσης ὡς ὁμολογία[20]. Ὁ V. Neufeld στὸ ἔργο του *The Earliest Christian Confessions* δίνει γιὰ τὴν *ὁμολογία* ἕναν πλήρη ὁρισμό, τὸν ὁποῖο καὶ παραθέτουμε. *Ὁμολογία* λοιπὸν εἶναι *"ἡ συμφωνία ἢ consensus, διὰ τῆς ὁποίας ἡ χριστιανικὴ κοινότητα ἦταν ἑνωμένη, ὁ πυρήνας τῆς βασικῆς πεποιθήσεως καὶ πίστης τὴν ὁποία* (ἐνν. τὰ μέλη της) *προσυπέγραφαν καὶ ἀνοιχτὰ μαρτυροῦσαν, ... ἦταν ἡ ὁμολογία τοῦ Ἰησοῦ σὲ συγκεκριμένη ἀναφορὰ μὲ τὸ πρόσωπο ἢ τὸ ἔργο του, καὶ εἶχε ἑπομένως χριστολογικὸ χαρακτήρα, ... ἦταν μία ἀνοιχτὴ διακήρυξη τῆς πίστης, ποὺ ἐκφραζόταν εἴτε στὴ δημόσια λατρεία εἴτε σὲ εἰδικὴ τελετή, εἴτε στὸ κήρυγμα, εἴτε σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς εἰδωλολάτρες ἢ τοὺς αἱρετικούς"*[21].

Ἡ ἔννοια αὐτὴ τῆς *ὁμολογίας* συσχετίζεται μὲ ἕναν μεταγενέστερο στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ὅρο, αὐτὸν τοῦ *συμβόλου*. Ἡ λέξη *σύμβολο* παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα *συμβάλλεσθαι*, ποὺ σημαίνει *συγκρίνω, τεκμαίρομαι, ἐξάγω κάποιο γνώρισμα*[22]. Εἰδικότερα ἡ λέξη *σύμβολο* χρησιμοποιεῖτο στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία γιὰ νὰ δηλώσει ἀρχικὰ τὸ διακριτικὸ γνώρισμα ἢ σημεῖο τῶν Χριστιανῶν ἔναντι τῶν Ἰουδαίων καὶ Ἐθνικῶν, ἐνῶ στὴν συνέχεια χρησιμοποιήθηκε καὶ γιὰ τὴν διάκριση τῶν πιστῶν ἀπὸ τοὺς ὅποιους αἱρετικούς. Ὡς τεχνικὸς ὅρος χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλωθοῦν ἐπιγραμματικὰ καὶ σύντομα οἱ ἀποφάσεις ἢ "ὅροι" τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων σχετικὰ μὲ τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας[23]. Τὰ σύμβολα αὐτὰ ἔχουν αἰώνιο κῦρος, ἀπόλυτη ἀξία καὶ αὐθεντία, καθὼς ἐπίσης ἀπόλυτο καὶ καθολικὸ χαρακτήρα, ὥστε νὰ θεωροῦνται ὡς τά *"κυριώτατα γραπτὰ μνημεῖα τῆς ἱερᾶς*

20. Βλ. *Ματθ.* 10,32.33. *Λουκ.* 12,8.9. *Τίτ.* 1,16. *Ἰω.* 1,20.

21. Neufeld, *Confessions*, σελ. 20.

22. Καρμίρης, *Συμβολικὰ Μνημεῖα*, σελ. 34.

23. Καρμίρης, *Συμβολικὰ Μνημεῖα*, σελ. 2.

Παραδοσεως και ὡς αὐθεντικοι γνώμονες τῆς ὀρθοδόξου πίστεως"[24].

Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς ἐργασίας μας ὁ ὅποιος παραλληλισμὸς *ὁμολογιας* καὶ *συμβολου* καὶ ἡ ὅποια προσπάθεια ταύτισής τους ἔχει χαρακτήρα καθαρὰ καὶ μόνο ἐννοιολογικό, καθὼς καὶ οἱ δύο ἐκφράζουν συνοπτικὰ καὶ ἐπιγραμματικὰ τα θεμελιώδη δόγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως[25]. Ὁ ὅρος *σύμβολο* ἀπουσιάζει ἐντελῶς ἀπὸ τὸ λεξιλόγιο τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὥστε ἡ χρήση τοῦ ὅρου τὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας καὶ εἰδικότερα αὐτην τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου νὰ θεωρεῖται μᾶλλον αβέβαιη. Ἑπομένως ἡ χρήση ἀπὸ μέρους μας τῆς λέξης αὐτῆς ὡς ἐννοιας γιὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδο ἀποτελεῖ μία ἑτερόχρονη πρακτικὴ ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴν ἐπεξήγηση τῆς πλέον δόκιμης γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη λέξης "ὁμολογία", τὴν ὁποία θὰ χρησιμοποιοῦμε στὸ ἑξῆς σχεδὸν ἀποκλειστικά.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω εὔκολα προκύπτει ἡ στενὴ σχέση ὁμολογίας-συμβόλου καὶ Παραδόσεως, φαινόμενο ποὺ παρατηρεῖται ἀκόμα καὶ σὲ αὐτὰ τὰ πρῶτα χρόνια ὑπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας. Τότε ἡ ὁμολογία ἀποτελοῦσε τὴ συνοπτικὴ καταγραφὴ τοῦ *Κανόνα ἀληθειας (regula veritatis)* ἢ *Κανονα πιστεως (regula fidei)*, ποὺ βασιζόταν ἀποκλειστικὰ στὴν Ἁγία Γραφὴ καὶ στὴν αὐθεντικὴ ἀποστολικὴ παράδοση[26].

Ἡ ἔννοια ὅμως αὐτὴ τῆς *ὁμολογίας* δὲν ἀποτελεῖ χριστιανικὴ ἐπινόηση ἢ πρωτοτυπία. Ἤδη ἐφαρμοζόταν ὡς πρακτικὴ στὸν Ἰουδαϊσμό. Πρόκειται γιὰ τὴ λεγόμενη *Shema*, ἡ ὀνομασία τῆς ὁποίας προερχόταν ἀπὸ τὴν πρώτη λέξη μίας συλλογῆς ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς *Πεντατευχου*[27]. Ἑπομένως μὲ τὴν λέξη *Shema* πρέπει νὰ ἐννοοῦμε κυρίως μία ὁλόκληρη ὁμάδα ἀποσπασμάτων, μολονότι ἦταν ἰδιαίτερα συνήθης ἡ ταύτισή της μὲ τὴν διακήρυξη: " *Ἀκουε, Ἰσραηλ· κυριος ὁ Θεος ἡμῶν κύριος εἷς ἐστιν*"[28], ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖτο τόσο στὴν ἀτομικὴ προσευχή, ὅσο καὶ στὴ λατρεία στὴ συναγωγή[29]. Ὡστόσο, ἡ *Shema* δὲν μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς ἕνα εἶδος προσευχῆς, ἀλλὰ ὡς μία *ὁμολογια, ἐπευφημία, παραδοχή*[30].

Τὴν ἐποχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης, παράλληλα ἡ ὑποκαθι-

---

24. Ὀπ.π.

25. Καρμίρης, *Συμβολικὰ Μνημεῖα*, σελ. 34.

26. Φειδᾶς, *Ἐκκλησιαστικὴ Α'*, σελ. 181-182.

27. Πρόκειται γιὰ τὰ χωρία *Δευτ.* 6,4-9. 13,21. *Ἀριθ.* 15,37-41. Πρβλ. Kelly, *Creeds*, σελ. 25. Neufeld, *Confessions*, σελ. 35.

28. *Δευτ.* 6,4.

29. Neufeld, *Confessions*, σελ. 35.

30. Neufeld, *Confessions*, σελ. 36.

στώντας τὴν *Shema*, ἐμφανίζεται καὶ ὁ τύπος "*εἷς ὁ θεός*" ποὺ χρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους τῆς ἐποχῆς ὄχι μόνο πρὸς δήλωση τοῦ μονοθεϊσμοῦ τῆς θρησκείας τους[31], ἀλλὰ κυρίως γιὰ νὰ τονίσει τὴ διαφορετικότητά τους ἔναντι τῆς εἰδωλολατρίας καὶ κατ' ἐπέκταση τὸν πολυθεϊσμὸ ποὺ αὐτὴ πρεσβεύει[32]. Ἡ ἴδια ἄλλωστε ἡ Καινὴ Διαθήκη μαρτυρεῖ τὸν ἴδιο τὸν Ἰησοῦ νὰ χρησιμοποιεῖ τέτοιους τύπους ἢ φράσεις τῆς *Shema*, ὅπως "*εἷς ὁ θεός*"[33] καί "*μόνος θεός*"[34], γεγονὸς ποὺ ὑποδηλώνει τὴν ἰδιαίτερη σημασία μίας τέτοιας ὁμολογίας ὄχι μόνο γιὰ τὸν Ἰουδαϊσμό, ἀλλὰ στὴ συνέχεια καὶ γι' αὐτὴν τὴν Ἐκκλησία[35].

Ἔχοντας λοιπὸν ὑπ' ὄψη τὰ παραπάνω, προχωροῦμε στὴν παρουσίαση τοῦ κυρίου θέματος τῆς ἐργασίας, ποὺ συνίσταται στὸ νὰ ἐντοπίσουμε τὶς πρῶτες ὁμολογίες τῆς Ἐκκλησίας στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Πρὶν ὅμως γίνει αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι ἡ προσπάθειά μας αὐτὴ διέπεται ἀπό κάποιους βασικοὺς κανόνες, βάσει τῶν ὁποίων μπορέσαμε νὰ φτάσουμε σωστὰ στὸ ποθητὸ ἀποτέλεσμα ἀποφεύγοντας βασικὰ μεθοδολογικὰ προβλήματα. Ἡ προσπάθειά μας αὐτὴ δὲν συνίστατο στὸ νὰ βροῦμε στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου, ὅπως γενικότερα καὶ σὲ ὅλη τὴν Καινὴ Διαθήκη, τὰ μεταγενέστερα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας σύμβολα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων[36], οὔτε στὴν ἀνεύρεση καὶ συγκρότηση μιᾶς καὶ μόνο πλήρους ὁμολογίας τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, τύπου συμβόλου Οἰκουμενικῆς Συνόδου ποὺ οἱ τυχὸν παράγραφοί της νὰ βρίσκονται διεσπαρμένες ἐδῶ κι ἐκεῖ μέσα στὴν Καινὴ Διαθήκη, χωρὶς νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψη τὶς ἱστορικὲς προϋποθέσεις κάθε κειμένου ποὺ ὑπαγορεύουν τὴν μία ἢ τὴν ἄλλη διατύπωση[37].

Ἡ μορφὴ καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν πρώτων ὁμολογιῶν τῆς Ἐκκλησίας στὶς ἐπιστολὲς τοῦ ἀποστόλου Παύλου

Οἱ ὁμολογίες τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν, ὅπως

---

31. *Ὅπ.π.*

32. Neufeld, *Confessions*, σελ. 39.

33. *Μάρκ.* 10,18. *Ρωμ.* 3,30. *Α' Κορ.* 8,6. *Ἐφ.* 4,6. *Α' Τιμ.* 2,5.

34. *Α' Τιμ.* 1,17.

35. Πρβλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 37.

36. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 33-34.

37. Πρβλ. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 34. Στὸ ἴδιο ἔργο ἀναφέρεται ὡς ἀδυναμία συγκεκριμμένων ἐρευνητῶν, ὅπως τῶν Dodd καὶ Seeberg, ἡ προσπάθειά τους νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὸ κήρυγμα τῆς πρώτης Ἐκκλησίας μέσα ἀπὸ τὶς

ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει, τὴ συνοπτικὴ διατύπωση τοῦ περιεχομένου τῆς πίστης τῶν πρώτων Χριστιανῶν, ὅπως αὐτὴ προκύπτει ἀπὸ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν διδασκαλία τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Μιλώντας βέβαια γι' αὐτὲς τὶς ὁμολογίες δὲν θὰ πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ᾽ ὄψη μας τὰ σύμβολα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων[38]. Ἀντιθέτως, πρόκειται γιὰ σχεδὸν ὁμολογίες - λέξεις[39] ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχαν ἀποκτήσει μία εἰδικὴ ἔννοια, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶχαν "ἱεροποιηθεῖ" ἀπὸ τὴ συνεχῆ καὶ κοινὴ χρήση μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας[40]. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι ἀπουσιάζουν καὶ πιὸ ἀνεπτυγμένες ὁμολογίες, ποὺ ἀπὸ τὸ ρυθμό, τὴ συνάφεια καὶ τὸ περιεχόμενό τους φαίνεται ὅτι δὲν ἀποτελοῦσαν ἐπινόηση τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως, ἀλλὰ ὅτι προέρχονταν ἀπὸ τὴν εὐρύτερη ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ πρακτικὴ τῆς ἐποχῆς[41]. Ἡ ἰδιαίτερη σημασία τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου στὴν προσπάθειά μας νὰ ἐντοπίσουμε σ᾽ αὐτὲς τέτοιους ὁμολογιακοὺς τύπους, συνίσταται, ὅπως ἔχουμε ἤδη πεῖ, στὸ γεγονὸς ὅτι ἀποτελοῦν τὰ πρῶτα χριστιανικὰ κείμενα καὶ ταυτόχρονα καὶ τὴν πρώτη μαρτυρία περὶ ὑπάρξεως καὶ χρήσεως τους στὴν πρώτη Ἐκκλησία[42]. Ἡ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἔννοια καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς ὁμολογίας εἶναι καθοριστικὰ σημαντική, ὅπως ἄλλωστε φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ παρακάτω χῶρία:

"*κατανοήσατε* τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς *ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν*" (Ἑβρ. 3,1),

"*ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας*" (Ἑβρ. 4,14),

καὶ

"*κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ*" (Ἑβρ. 10,23).

Ἀναμφίβολα, τὰ ρήματα "κατανοεῖν", "κρατεῖν" καί "κατέχειν"

ὁμολογίες τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐφ᾽ ὅσον αὐτὲς ἀντιπροσωπεύουν διαφορετικὰ ἐπίπεδα Παραδόσεως καὶ διαφορετικὲς ἱστορικὲς προϋποθέσεις.

38. Φειδᾶς, *Ἐκκλησιαστικὴ Α'*, σελ. 182.

39. Ὁ Kelly (*Creeds*, σελ. 13) τὶς χαρακτηρίζει ὡς «*creed-like slogans, tags* καὶ *catchwords*».

40. Kelly, *Creeds*, σελ. 13.

41. Kelly, *ὅπ.π.*

42. Βλ. σελ. 33 παρούσης ἐργασίας. Πρβλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 43.

σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ λέξη "ὁμολογία" μποροῦν νὰ νοηθοῦν μόνο ὡς ἀναφερόμενα σὲ συγκεκριμμένη καὶ γνωστὴ γιὰ τὸ συγγραφέα καὶ τοὺς ἀναγνῶστες τῆς ἐπιστολῆς ὁμολογία πίστεως[43]. Ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτοὺς τὸ περιεχόμενο τῆς πίστης - ὁμολογίας τῆς πρώτης Ἐκκλησίας φαίνεται ὅτι ἦταν καθαρὰ χριστοκεντρικό. Ὁ στίχος *Ἑβρ.* 4,14 εἶναι σαφὴς ὡς πρὸς τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενο τῆς ὁμολογίας, τὸ κεντρικὸ θέμα τῆς ὁποίας ἀφορᾶ στὸν:

"... Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ...".

Εἰδικὰ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τῶν ὁμολογιῶν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας παρατηροῦνται διάφορες ὁμολογιακοῦ τύπου διατυπώσεις. Ἤδη συναντήσαμε τὸ παράδειγμα τοῦ *Ἑβρ.* 4,14, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ ὁμολογία ὡς "υἱοῦ τοῦ θεοῦ". Ἡ ὁμολογία αὐτή, μολονότι ἐμφανίζεται σὲ ἀρκετὰ παύλεια χωρία[44], δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ βασικὸ στοιχεῖο τοῦ κηρυγματικοῦ ὑλικοῦ τοῦ Παύλου, γεγονὸς ποὺ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν πιὸ συχνὴ χρήση ἄλλων χριστολογικῶν ὅρων, ποὺ θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια. Ὅμως, ἡ ἐκτεταμένη χρήση τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ στὰ ὑπόλοιπα βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τοῦ ὁμολογιακοῦ χαρακτήρα του.

Ἡ πιὸ συχνὴ ὁμολογία-σύμβολο τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ποὺ χρησιμοποιεῖται στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου κατὰ κόρον εἶναι ἡ φράση "*Κύριος Ἰησοῦς*"[45]. Χαρακτηριστικὸ χωρίο ποὺ ἐμπεριέχει τὴν ἐν λόγῳ ὁμολογία, εἶναι τὸ *Ρωμ.* 10,8-9 :

"τοῦτ' ἔστιν τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν. ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ".

Ἀντίστοιχο παράδειγμα ἀποτελεῖ καὶ τὸ χωρίο *Φιλιπ.* 2,11 :

"καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός".

---

43. Neufeld, *Confessions*, σελ. 134. Kelly, *Creeds*,σελ. 12.

44. *Ρωμ.* 1,3.4.9. 5,10. 8,3.29.32. *Α' Κορ.* 1,9. *Β' Κορ.* 1,19. *Γαλ.* 1,16. 2,20. 4,4.6. *Ἐφ.* 4,13. *Κολ.* 1,13. *Α' Θεσ.* 1,10. *Ἑβρ.* 4,14. 6,6. 7,3. 10,29.

45. *Ρωμ.* 1,4. 4,24. 5,1.11.21. 7,25. 10,9. 13,14. 15,6.30. 16,18. *Α' Κορ.* 1,7.8.9. 5,4. 8,6. 9,1. 11,23. 12,3. 15,57. *Β' Κορ.* 1,3.14. 4,5.14. 11,31. *Γαλ.* 6,14. *Ἐφ.* 1,3.15.17. 6,23.24. *Φιλιπ.* 1,2. 2,11. 3,8.20. *Κολ.* 1,3. 2,6. 3,24. *Α' Θεσ.* 1,3. 2,15.19. 3,11.13. 4,2. 5,9.23. *Β' Θεσ.* 1,7.8. 2,1.14.16. *Α' Τιμ.* 1,12. 6,14. *Φιλημ.* 5. *Ἑβρ.* 13,20. Πρβλ. Kelly, *Creeds*,σελ. 14.

Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι καὶ στὰ δύο αὐτὰ χωρία τὸ ῥῆμα ποὺ εἰσάγει τὴν ὁμολογία "κύριος Ἰησοῦς" ἔχει καθαρὰ ὁμολογιακὸ χαρακτήρα (*ὁμολογῶ, ἐξ-ομολογοῦμαι*). Δὲν θὰ ἦταν ἑπομένως ὑπερβολικὸ νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι ἡ φράση "κύριος Ἰησοῦς" ἀποτελεῖ μία συνειδητὴ χριστολογικὴ ὁμολογία τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἡ μορφὴ τῆς ὁμολογίας "κύριος Ἰησοῦς" δὲν προϋποθέτει ἀπαραίτητα τὴ χρήση ρημάτων ποὺ δηλώνουν τὸν ὁμολογιακὸ χαρακτήρα τῆς ἐν λόγῳ φράσης. Χαρακτηριστικὸ τέτοιο παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ χωρίο Α' Κορ. 12,3 :

> *"διὸ γνωρίζω ὑμῖν ὅτι οὐδεὶς ἐν πνεύματι θεοῦ λαλῶν λέγει Ἀνάθεμα Ἰησοῦς, καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ".*

Ὅπως πολύ σωστὰ σημειώνει ὁ Neufeld στὴ συγκεκριμμένη περίπτωση, ὁ τρόπος παράθεσης τῶν ἐκφράσεων "ἀνάθεμα Ἰησοῦς" καί "κύριος Ἰησοῦς" μετὰ τὸ ρῆμα "λέγω", προϋποθέτει ὅτι οἱ δύο αὐτὲς ἐκφράσεις χρησιμοποιοῦνταν εὐρέως τὴν ἐποχὴ τοῦ Παύλου καὶ ἦταν γνωστὲς στοὺς Κορίνθιους ἀποδέκτες τῆς ἐπιστολῆς[46]. Μὲ τὰ ἀνωτέρω ἐνισχύει τὸ ἐπιχείρημά μας ὅτι ἡ φράση "κύριος Ἰησοῦς" ἀποτελοῦσε μία διαδεδομένη καὶ εὐρείας χρήσης χριστολογικὴ ὁμολογία.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν ὁμολογία "κύριος Ἰησοῦς" ὁ ἀπόστολος Παῦλος κάνει χρήση καὶ ἄλλων ὁμολογιακῶν τύπων. Μία ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἡ φράση "εἷς θεός". Στὸ *Α' Κορ.* 8, 5-6 οἱ δύο τύποι, "κύριος Ἰησοῦς" καί "εἷς θεός" χρησιμοποιοῦνται μαζί:

> *"εἰσὶν θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί, ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ",*

ὅπως ἐπίσης καὶ στὸ Ἐφ. 4,5-6:

> *"εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἷς θεὸς καὶ πατὴρ πάντων".*

Τὰ δύο αὐτὰ χωρία ἀποτελοῦν διμερεῖς ὁμολογίες πίστεως. Πέρα ἀπὸ τὴν ὁμολογία πίστης στόν "κύριο Ἰησοῦ" Χριστό ἐμφανίζεται ὡς βασικὴ πίστη τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἡ πίστη τους στόν "ἕνα θεό" Πατέρα, ὁμολογία ποὺ θυμίζει ἔντονα τὴν ἰουδαϊκὴ

---

46. Neufeld, *Confessions*, σελ. 44.

Shema. Ἡ χρήση τοῦ τύπου "εἷς θεός" συναντᾶται καὶ ἀλλοῦ στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου, ὅπως στὸ *Ρωμ*. 3,30, *Γαλ*. 3,20 καὶ *Α' Κορ*. 8,4. Ἰδιαίτερα ὅμως στὸ *Γαλ*. 3,20 ὁ τύπος "εἷς θεὸς" χρησιμοποιεῖται σὲ ἄμεση σχέση μὲ τὴ λέξη "μεσίτης":

"ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ θεὸς εἷς ἐστιν"

Σχετικὰ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ "μεσίτη" πιὸ διαφωτιστικὸ εἶναι τὸ *Α' Τιμ*. 2,5, ὅπου ἡ ἔννοια αὐτὴ ἔρχεται σὲ ἄμεση σχέση μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό :

"εἷς γὰρ θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς".

Βασικὸ λοιπὸν περιεχόμενο τῶν διμερῶν ὁμολογιῶν-συμβόλων τῆς ἀρχέγονης Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἀφ' ἑνὸς ἡ χριστολογικὴ ὁμολογία-μαρτυρία πίστεως, ποὺ στὸ συγκεκριμμένο στίχο ἐξαντλεῖται στὴν ἀναγνώριση τοῦ Ἰησοῦ ὡς "Κυρίου", ἀφ᾿ ἑτέρου στὴ μαρτυρία πίστεως-ὁμολογία τοῦ Θεοῦ ὡς Πατρὸς[47].

Συνήθεις εἶναι, ἐπίσης, στὶς παύλειες ἐπιστολὲς καὶ ἄλλες ὁμολογιακοῦ τύπου διατυπώσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ Σταυρικὴ Θυσία τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν Ἀνάστασή Του. Μία τέτοια διατύπωση συναντοῦμε στὸ *Ρωμ*. 8,34, ὅπου ἔχουμε τὴν ἀκόλουθη ὁμολογία:

"Χριστὸς [Ἰησοῦς] ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ ἐγερθείς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν".

Στὸ χωρίο αὐτὸ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ σχῆμα ἀντίθεσης θανάτου (*ἀποθανών*) καὶ ζωῆς - ἀναστάσεως (*ἐγερθείς*) τοῦ Ἰησοῦ ποὺ ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο καὶ σὲ ἄλλες ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου, ὅπως στὴν *Β' πρὸς Κορινθίους* ἐπιστολή (13,4), ὅπου συναντᾶ ἀντίστοιχη διατύπωση:

"ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως θεοῦ".

Ἡ χρήση τοῦ ἀντιθετικοῦ αὐτοῦ σχήματος καὶ στὴν *Α' πρὸς Θεσσαλονικεῖς* ἐπιστολὴ (4,14) φαίνεται νὰ ἐνισχύει τὶς ὅποιες ἀπόψεις θέλουν τὴν ἐν λόγῳ ἀντίθεση ζωῆς - Ἀναστάσεως καὶ Σταυρικῆς Θυσίας νὰ ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὁμολογίας πίστεως τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ μᾶς ὁδηγεῖ ἡ χρήση τοῦ ρήματος "πιστεύω" στὴ διατύπωση τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου:

47. Neufeld, *Confessions*, σελ. 45.

"πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανεν καὶ ἀνέστη".

Πρὸς κύρωση τῶν παραπάνω ἔρχεται τὸ χωρίο *Ρωμ.* 4,24-25, ποὺ φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦσε μέρος μίας πολὺ πρώιμης παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἡ συγκεκριμένη μορφὴ τοῦ χωρίου ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι εἴτε ἀποτελοῦσε ὁμολογία τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, εἴτε ἀρχαῖο λειτουργικὸ ὕμνο μὲ σαφὲς ὁμολογιακὸ περιεχόμενο ποὺ ὁ Ἀπόστολος ἐνέταξε στὸ κείμενό του προφανῶς λόγῳ τῆς οἰκειότητας τῶν παραληπτῶν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς μὲ αὐτόν[48]:

"ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν, ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν".

Στὴν *πρὸς Ρωμαίους* ἐπιστολὴ συναντᾶμε ἀκόμα ἕνα σχετικὸ χωρίο:

"εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ" (14,9).

Ἐδῶ διαφαίνεται κάποιο ἴχνος διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῶν ἐσχάτων (*"ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ"*). Στὴν Α΄ Κορινθίους (15,3-5) ὅμως συναντᾶμε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ σχῆμα αὐτὸ ἐνταγμένο σὲ μία λογικὴ ἐκπλήρωσης τῆς παλαιοδιαθηκικῆς προφητείας (*κατὰ τὰς γραφάς*):

"ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ὤφθη...".

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐπιμέρους γιὰ καθένα ἀπὸ τὰ παραπάνω χωρία πληροφορίες καὶ κυρίως ἡ συσχέτισή τους μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν Γραφῶν, ὅπως συμβαίνει στὴν τελευταία περίπτωση, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὴ συνεχῆ καὶ σταθερὴ χρήση τοῦ σχήματος θάνατος-ἀνάσταση (ἔγερση) καὶ ζωή, ἐνισχύουν τὴν πεποίθησή μας ὅτι οἱ προαναφερθέντες στίχοι ἀποτελοῦν βασικὴ ὁμολογία τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ὅπου συνοψίζεται ἡ βασικὴ περὶ τοῦ Πάθους, τοῦ Σταυρικοῦ θανάτου καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλία της. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἂν ἀπομονωθοῦν τὰ ρήματα τῶν προαναφερθέντων στίχων διαμορφώνεται ἡ χρονικὴ

---

48. Βλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 46, ὑποσ. 4.

σειρὰ τῶν γεγονότων τοῦ Πάθους καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ: "*ἀπέθανεν, ἐτάφη, ἐγήγερται, ὤφθη*"[49]. Τὸ τελευταῖο ρῆμα ("ὤφθη") χρησιμοποιεῖται προφανῶς ὡς ἀπόδειξη καὶ κατάδειξη τῆς ἱστορικότητας τῶν γεγονότων τοῦ Πάθους, καθὼς προϋποθέτει τὴν ὕπαρξη μαρτύρων τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἀποστόλους, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Παύλου[50].

Δὲν εἶναι ὅμως μόνο αὐτὲς οἱ περὶ τοῦ Πάθους καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ὁμολογιακὲς ἐκφράσεις τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου. Πλῆθος ὁμολογιακῶν διατυπώσεων ἀναφέρεται ἀποκλειστικὰ εἴτε στή Σταυρικὴ Θυσία εἴτε στὴν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ ἐντάσσονται κάθε μία ἀπὸ τὶς διατυπώσεις αὐτὲς σὲ κάποιο σχῆμα ἀντίθεσης. Ἡ διατύπωση "*ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπέρ τινος*", μὲ μικρὲς παραλλαγὲς συναντᾶται σὲ πολλὰ παύλεια χωρία[51]. Ἀντίστοιχα μεγάλος εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρίων ποὺ ἀφοροῦν στὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ἰδιαίτερα συνήθεις εἶναι οἱ τύποι "*ὁ θεός (πνεῦμα) ἤγειρεν Ἰησοῦν (Χριστόν, κύριον)*" καί "*ὁ Χριστὸς ἠγέρθη*"[52], μὲ τὸ ρῆμα ἐγείρω νὰ χρησιμοποιεῖται στὴν ἐνεργητικὴ καὶ παθητικὴ φωνὴ ἀντίστοιχα[53].

Ἰδιαίτερα στὶς λεγόμενες *Ποιμαντικὲς ἐπιστολὲς* εἶναι πολὺ σύνηθες τὸ προσωνύμιο "σωτήρ", ποὺ ἀποδίδεται καὶ στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ[54] καὶ στὸν Θεό-Πατέρα[55], καὶ φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ μία ἀκόμη μορφὴ ὁμολογίας τῆς ἀρχέγονης Ἐκκλησίας, ποὺ πιθανὸν θὰ εἶχε τὴ μορφή "ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός"[56].

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ὅτι στὰ προαναφερθέντα αὐτὰ χωρία ὁ Ἰησοῦς πέρα ἀπὸ τὸ ἤδη γνωστὸ προσωνύμιο "Κύριος" χαρακτηρίζεται συχνὰ καὶ ὡς "Χριστός"[57], γεγονὸς ποὺ σὲ συνδυασμὸ

---

49. Πρβλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 47.

50. Πρβλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 47-48.

51. *Ρωμ.* 5,6.8. 14,15. *Α΄Κορ.* 8,11. *Β΄Κορ.* 5,15. *Α΄Θεσ.* 5,10.

52. Ἡ χρήση τοῦ ρήματος στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ συναντᾶται στὰ χωρία *Ρωμ.* 4,14. 8,11. 10,9. *Α΄ Κορ.* 6,14. 15,15. *Β΄ Κορ.* 4,14. *Γαλ.* 1,1 *Ἐφ.* 1,20. *Κολ.* 2,12. *Α΄ Θεσ.* 1,20. Ἡ χρήση τοῦ ἴδιου ρήματος στὴν παθητικὴ φωνὴ ἀπαντᾶ στὰ χωρία *Ρωμ.* 4,25. 6,4. 6,9. 7,4. 8,34. *Α΄ Κορ.* 15,4. 12.13.14.16.17.20. *Β΄ Κορ.* 5,15.

53. Neufeld, *Confessions*, σελ. 48.

54. *Β΄ Τιμ.* 1,10. *Τίτ.* 1,4. 2,13. 3,6.

55. *Β΄ Τιμ.* 1,1. 2,3. 4,10. *Τίτ.* 1,3. 2,10. 3,4.

56. *Β΄ Τιμ.* 1,10. *Τίτ.* 1,4 (*Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ σωτὴρ ἡμῶν*). 2,13. 3,6. Σύμφωνα μὲ τὸν Neufeld (*Confessions*, σελ. 132) ὁ τύπος αὐτὸς χρησιμοποιεῖτο κυρίως ἀπὸ Ἑλληνιστές.

57. *Ρωμ.* 8,11. *Γαλ.* 1,1. *Α΄ Κορ.* 15,15. *Ἐφ.* 1,20. *Κολ.* 2,12.

μὲ τὴν ἰδιαίτερα ἐκτεταμένη χρήση τῆς λέξης αὐτῆς στὸν Παῦλο ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ φράση "Ἰησοῦς Χριστός" ἀποτελεῖ ἄλλη μία σημαντικὴ καὶ εὐρείας χρήσεως ὁμολογία τῆς ἀρχέγονης Ἐκκλησίας ποὺ θὰ εἶχε ἴσως τὴ μορφή "Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός"[58]. Ἡ λέξη "Χριστός" ἀποτελεῖ τὴν ἑλληνικὴ μετάφραση τῆς ἑβραϊκῆς (ἀραμαϊκῆς) λέξης "Messiah", ποὺ πολλὲς φορὲς στὴν Καινὴ Διαθήκη χρησιμοποιεῖται μεταγεγραμμένη ἀπ᾽εὐθείας μὲ ἑλληνικοὺς χαρακτῆρες ("Μεσσίας"), καὶ δηλώνει τὸν κεχρισμένο, τὸν ἐκλεκτό, τὸν χριστό[59].

Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἰησοῦ ὡς Μεσσία-Χριστοῦ προϋποθέτει τὴν περί Μεσσίου ἄποψη τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Δὲν εἶναι ἄλλωστε τυχαῖο ὅτι ὁ Παῦλος χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρο Μεσσίας ἀναφερόμενος στὸν Ἰησοῦ ὅταν μιλάει γιὰ τὸ πρόσωπο καὶ τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς Του, ἰδίως γιὰ τὸ θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασή Του, συνδέοντάς τα μὲ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἐν λόγῳ ἰδέας "κατὰ τὰς γραφάς"[60]. Ἐδῶ λοιπὸν στηρίζεται καὶ ἐντάσσεται καὶ ἡ περὶ δαυϊδικῆς καταγωγῆς διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Παῦλο στὴν *πρὸς Ρωμαίους* ἐπιστολὴ (1,3-4):

> *"περὶ τοῦ νίοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος νίοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν"*

καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως στὴ *Β' πρὸς Τιμόθεον* (2,8) :

> *"μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαυίδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου".*

Τὰ χωρία αὐτὰ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὰ ὄχι μόνο γιατὶ μνημονεύουν τὸ γεγονὸς τῆς δαυιδικῆς καταγωγῆς τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ γιατὶ συνοψίζουν ὅλη τὴ διδασκαλία τῆς ἀρχέγονης Ἐκκλησίας γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπό Του. Ξεχωρίζουμε τὶς φράσεις "*Κύριος*", "*Χριστός*", "*νίὸς Θεοῦ*", ποὺ βρίσκονται σὲ ἀναφορὰ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ ἀντιθετικὸ σχῆμα ποὺ διαμορφώνουν οἱ λέξεις "*τοῦ γενομένου*" - "*τοῦ ὁρισθέντος*", "*ἐκ σπέρματος Δαυίδ*" - "*νίοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει*" καί "*κατὰ σάρκα*" - "*κατα πνεῦμα*", διὰ τῶν ὁποίων ὑπονοοοῦνται οἱ δύο φύσεις τοῦ

58. Neufeld, *Confessions*, σελ. 132.

59. *Ἰω.* 1,42: " *τὸν Μεσσίαν, ὃ ἔστιν μεθερμηνευόμενον ὁ Χριστός*".

60. *Α' Κορ.* 15,3-5.

Ἰησοῦ[61]. Δικαιολογημένα λοιπὸν θὰ πρέπει νὰ νοηθοῦν καὶ αὐτὲς ὡς μορφὲς ὁμολογίας τῆς πίστης τῆς πρώτης Ἐκκλησίας.

Στὴν ἴδια συνάφεια, τέλος, θὰ πρέπει νὰ ἐνταχθεῖ καὶ τὸ χωρίο τῆς Α' ἐπιστολῆς πρὸς Τιμόθεον (3,16):

> *"καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶν τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· ὃς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήμφθη ἐν δόξῃ".*

Τὸ κατεξοχὴν χριστολογικὸ περιεχόμενο τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφισβήτηση, ὁ δὲ ὁμολογιακός του χαρακτήρας πρόδηλος, ὅπως ἄλλωστε προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα "*ὁμολογουμένως*". Βάσιμη ἐπίσης θὰ πρέπει νὰ θεωρεῖται καὶ ἡ ἐκτίμηση, τόσο λόγῳ τοῦ περιεχομένου ὅσο καὶ λόγῳ τῆς χρήσης τῆς ἀντίθεσης καὶ τοῦ ἔρρυθμου χαρακτήρα τοῦ στίχου, ὅτι πρόκειται γιὰ ἕναν ἀρχαιότατο λειτουργικὸ ὕμνο τῆς Ἐκκλησίας[62].

Τὸ κοινὸ λοιπὸν στοιχεῖο ὅλων τῶν προαναφερθεισῶν ὁμολογιῶν ἀποτελεῖ ἡ ἀποκλειστικὴ ἀναφορά τους στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ. Πρόκειται ἑπομένως γιὰ μονομερεῖς ὁμολογίες πίστεως καθαρὰ χριστολογικοῦ περιεχομένου[63]. Ὅμως, οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου, ὅπως καὶ τὰ ὑπόλοιπα βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, περιέχουν καὶ ἄλλου τύπου ὁμολογίες, χωρὶς ἀποκλειστικὸ χριστολογικὸ περιεχόμενο.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἕνα ἰδιαίτερα σημαντικὸ κεφάλαιο τοῦ πρωτοχριστιανικοῦ κηρύγματος ἀποτελοῦσε ἡ πίστη στὸν Θεὸ - Πατέρα. Ἔτσι, εἶναι ἀναμενόμενο ὁμολογίες, ὡς συνοπτικὲς ἐκθέσεις καὶ μαρτυρίες πίστεως, νὰ ἐμπεριέχουν ἀναφορὲς στὸν Θεὸ - Πατέρα. Πράγματι, στὰ κείμενα τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἑπομένως καὶ στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου, ἐμφανίζονται ὁμολογίες πίστεως πρὸς τὸν Θεὸ-Πατέρα ποὺ ἀναφέρονται ὅμως παράλληλα καὶ πρὸς τὸν Ἰησοῦ[64]. Πρόκειται γιὰ τὶς λεγόμενες *διμερεῖς*[65] ἢ *δισκελεῖς*[66] ὁμολογίες, ὁ βασικὸς σκοπὸς τῶν ὁποίων συνίστατο στὴν

---

61. Neufeld, *Confessions*, σελ. 50.

62. Neufeld, *Confessions*, σελ. 129.

63. Cullmann, *Confessions*, σελ. 36. Χρήστου, *Πατρολογία*, σελ. 52.

64. *Ρωμ.* 4,24. 8,11. *Α' Κορ.* 8,6. *Β' Κορ.* 4,14. *Γαλ.* 1,1. *Ἐφ.* 1,20. *Α' Θεσ.* 1,10. *Κολ.* 2,12. *Α' Τιμ.* 2,5. 6,13. *Β' Τιμ.* 4,1. Πρβλ. Kelly, *Creeds*, σελ. 21.

65. Πρβλ. Καρμίρης, *Συμβολικὰ Μνημεῖα*, σελ. 38. Kelly, *Creeds*, σελ. 19-21. Θεοδώρου, *Ἱστορία Δογμάτων*, σελ. 297. Χρήστου, *Πατρολογία*, σελ. 52-53.

66. Παναγόπουλος, *Χριστολογία* Κ.Δ., σελ. 114.

καταπολέμηση τῆς εἰδωλολατρίας[67]. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ διμερὴς ὁμολογία τοῦ *Α' Κορ.* 8,6, ὅπου παράλληλα πρὸς τὴν πίστη τῆς πρώτης Ἐκκλησίας στὸν "Κύριο Ἰησοῦ" τονίζεται καὶ ἡ πίστη πρὸς τὸν Θεό - Πατέρα:

"ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ".

Στὶς διμερεῖς αὐτὲς ὁμολογίες ἀναφορικὰ πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ κυριαρχεῖ ἡ ὁμολογία "Κύριος", ὅπως στὸ παραπάνω χωρίο, συχνὰ ὅμως συναντᾶμε καὶ τὸ χαρακτηρισμό-ὁμολογία Του ὡς "Χριστοῦ":

"Εἷς γὰρ θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς..." (*Α' Τιμ.* 2,5).

Ἰδιαίτερα ὅμως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ διμερὴς ὁμολογία τοῦ *Α' Τιμ.* 6,13-14, ὅπου παρατηρεῖται ἡ παράλληλη χρήση τῶν χριστολογικῶν προσωνυμίων - ὁμολογιῶν "Κύριος Ἰησοῦς" καί "Ἰησοῦς Χριστός":

"παραγγέλλω [σοι] ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον ἀνεπίλημπτον μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ...".

Ὡς ὁμολογία θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ἐπίσης καὶ ἡ φράση "χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ *θεοῦ πατρὸς* ἡμῶν καὶ *κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ*"[68] ποὺ ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου χαιρετισμό, ὅπου ἐπίσης μαρτυρεῖται μὲ μία φράση κλισὲ ἡ πίστη τῆς πρώτης Ἐκκλησίας τόσο στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, ὅσο καὶ στὸν Θεό Πατέρα. Τὸ ἴδιο θὰ μποροῦσε ἐπίσης νὰ εἰπωθεῖ καὶ γιὰ τὴ στερεότυπη καὶ συχνὰ ἐπαναλαμβανόμενη, προφανῶς λειτουργική[69], φράση "θεὸν καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ"[70].

---

67. Cullmann, *Confessions*, σελ. 42. Παναγόπουλος, *Χριστολογία* Κ.Δ., σελ. 114.

68. *Ρωμ.* 1,7. *Α' Κορ.* 1,3. *Β' Κορ* 1,2. *Γαλ.* 1,3. *Ἐφ.* 1,2. *Φιλ.* 1,2. *Β' Θεσ.* 1,2. *Α' Τιμ.* 1,2. *Β' Τιμ.* 1,2. *Τίτ.* 1,3.

69. Kelly, *Creeds*, σελ. 21.

70. *Ρωμ.* 15,6. *Β' Κορ.* 1,3. 11, 31. *Ἐφ.* 1,3.

Ἐξέλιξη τῶν διμερῶν ὁμολογιῶν ἀποτελοῦν οἱ λεγόμενες *τριμερεῖς* ὁμολογίες[71], ὅπου μαρτυρεῖται ἡ πίστη τῶν πρώτων χριστιανῶν καὶ στὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ ὁμολογίες εἶναι σαφῶς σπανιότερες, ἀποτελοῦν ὅμως ἀναμφίβολα τὶς πλέον πρώιμες τριαδολογικὲς ὁμολογίες τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ θὰ πρέπει νὰ συνδέονται μὲ τὸ μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος, ὅπου τὸ Ἅγιο Πνεῦμα παρουσιάζεται ὡς τὸ κατεξοχὴν ἐνεργοῦν πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος[72]. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τριμεροῦς ὁμολογίας συναντᾶμε στὸ *Β' Κορ.* 13,13:

"Ἡ χάρις τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν".

Συχνότερα ὅμως οἱ λεγόμενες τριμερεῖς ὁμολογίες στὸν Παῦλο δὲν ἔχουν τόσο ξεκάθαρη διατύπωση, ὅπως τὸ προαναφερθὲν χωρίο. Συνήθως, οἱ ὁμολογιακοῦ τύπου ἀναφορὲς καὶ στὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος ἔχουν πιὸ δύσκολη διατύπωση[73]. Ἕνα τέτοιο παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ χωρίο *Α' Κορ.* 6,11:

"... ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν".

Συνοψίζοντας, θὰ μπορούσαμε ἀρχικὰ νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου δὲν φαίνεται ἡ πρώτη Ἐκκλησία νὰ εἶχε υἱοθετήσει συγκεκριμένη καὶ σταθερὴ μορφὴ ὁμολογίας[74]. Ἀντιθέτως διακρίνουμε *τρία* βασικὰ εἴδη ὁμολογιῶν· α. τὶς καθαρὰ *χριστολογικὲς* ἢ ἁπλὰ *μονομερεῖς*, β. τὶς *διμερεῖς* καί, τέλος, γ. τὶς *τριμερεῖς* ὁμολογίες. Βασικὴ παύλεια ὁμολογία ἀποτελεῖ ἡ φράση *"Κύριος Ἰησοῦς"*, ἐνῷ συχνὰ χρησιμοποιοῦνται καὶ οἱ χριστολογικὲς ὁμολογίες *"υἱὸς τοῦ θεοῦ"* καί *"Χριστός"*. Ἡ χρήση τῆς *διμεροῦς* ὁμολογίας, ποὺ ἀφ' ἑνὸς μαρτυρεῖ τὸν Ἰησοῦ ὡς "Κύριο", ἀφ' ἑτέρου ἀναφέρεται καὶ στὸν Θεό ὡς Πατέρα[75], εἶναι ἀρκετὰ συχνή, ἐνῷ ἀντίθετα, σπανιότερες εἶναι οἱ *τριμερεῖς*

---

71. Πρβλ. Cullmann, *Confessions*, σελ. 36. Καρμίρης, *Συμβολικὰ Μνημεῖα*, σελ. 39. Kelly, *Creeds*, σελ. 22. Θεοδώρου, *Ἱστορία Δογμάτων*, σελ. 297. Χρήστου, *Πατρολογία*, σελ. 52-53.

72. Cullmann, *Confessions*, σελ. 43.

73. Βλ. *Α' Κορ.* 6,11. 12,4-6. *Β' Κορ.* 1,21- 22. 13,13. *Γαλ.* 3,11-14. *Α' Θεσ.* 5,18-19. *Ἑβρ.* 10,29.

74. Cullmann, *Confessions*, σελ. 35. Παναγόπουλος, *Χριστολογία Κ.Δ.*, σελ. 116.

75. Neufeld, *Confessions*, σελ. 51.

ὁμολογίες. Ἄξια προσοχῆς, τέλος, θὰ πρέπει νὰ τύχει καὶ ἡ χρήση τῶν ἀντιθετικῶν σχημάτων ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Παῦλος γιὰ νὰ καταστήσει πρόδηλη τόσο τὴν ἀνθρώπινη, ὅσο καὶ τὴν πιστοποιηθεῖσα μετὰ τὴν Ἀνάσταση θεία φύση τοῦ Ἰησοῦ[76].

Ἡ ἔννοια τῶν ὁμολογιῶν τῶν παύλειων ἐπιστολῶν

Στὴν προηγούμενη ἑνότητα ἡ προσπάθειά μας ἦταν νὰ ἐντοπίσουμε τὶς ὁμολογίες τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ποὺ ἐμπεριέχονται στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἡ γενικότερη ὅμως προσπάθειά μας μελέτης τῶν ὁμολογιῶν αὐτῶν ἐπιβάλλει τὴν προβολὴ καὶ σαφῆ παρουσίαση τοῦ ἐννοιολογικοῦ τους περιεχομένου, διότι μόνο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ μπορέσουμε νὰ ἔχουμε σαφῆ εἰκόνα τοῦ τί πρέσβευαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ὅταν χρησιμοποιοῦσαν τὶς ἐν λόγῳ ὁμολογίες. Στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς προσπάθειας θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴν ἀναφέρουμε ὅτι ἕναν ἀπὸ τοὺς βασικούς μας στόχους ἀποτελεῖ ἡ ἐξακρίβωση τῶν πηγῶν τῆς ἐπίδρασης ποὺ δέχτηκαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ κατὰ τὸ στάδιο τῆς διαμόρφωσης τῶν ὁμολογιῶν αὐτῶν.

α. "Κύριος Ἰησοῦς".

Ἡ ὁμολογία "Κύριος Ἰησοῦς" ἀποτελεῖ, ὅπως εἴδαμε καὶ στὸ προηγούμενο κεφάλαιο, τὴν πλέον συνήθη, πλὴν ὅμως καὶ βασικὴ ὁμολογία τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου[77]. Ἡ προσπάθειά μας νὰ σκιαγραφήσουμε τὴν ἔννοια τῆς συγκεκριμμένης ὁμολογίας ἐπικεντρώνεται στὴν ἔννοια τῆς λέξης "κύριος" καὶ στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖται στὶς ἐν λόγῳ ἐπιστολές.

Ὁ Παῦλος δὲν κάνει χρήση τῆς λέξης "κύριος" σὲ ἀποκλειστικὴ καὶ μόνο ἀναφορὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μολονότι αὐτὸ γίνεται τὶς περισσότερες φορές, δὲν λείπουν τὰ παραδείγματα χρήσης τῆς λέξης αὐτῆς μὲ τὴν κλασσικὴ ἔννοιά της, δηλώνοντας ἔτσι τὸν κύριο-ἰδιοκτήτη[78]. Κατ᾽ ἐπίδραση τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' ἡ λέξη "κύριος" συχνὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Παῦλο πρὸς δήλωση τοῦ Θεοῦ (μεταφράζοντας τὸ ἱερὸ

---

76. Ὅπ.π.

77. *Ρωμ.* 1,4. 4,24. 5,1.11.21. 7,25. 10,9. 13,14. 15,6.30. 16,18. *Α' Κορ.* 1,7.8.9. 5,4. 8,6. 9,1. 11,23. 12,3. 15,57. *Β' Κορ.* 1,3.14. 4,5.14. 11,31. *Γαλ.* 6,14. *Ἐφ.* 1,3.15.17. 6,23.24. *Φιλιπ.* 1,2. 2,11. 3,8.20. *Κολ.* 1,3. 2,6. 3,24. *Α' Θεσ.* 1,3. 2,15.19. 3,11.13. 4,2. 5,9.23. *Β' Θεσ.* 1,7.8. 2,1.14.16. *Α' Τιμ.* 1,12. 6,14. *Φιλημ.* 5. *Ἑβρ.* 13,20. Πρβλ. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 50.

78. *Ρωμ.* 14,4. *Γαλ.* 4,1. *Ἐφ.* 6,5 ἑἑ. *Κολ.* 3,22 ἑἑ.

τετραγράμματο ὄνομα· יהוה)[79], ἐνῶ μία φορά χρησιμοποιεῖται ἀναφορικὰ μὲ τοὺς εἰδωλολατρικοὺς θεούς[80].

Ἡ ὁμολογία "Κύριος Ἰησοῦς" ἀποτελεῖ βασικὴ ἀρχὴ τῆς παύλειας διδασκαλίας[81]. Ἡ κατ᾽ εξοχὴν χρήση τῆς λέξης "Κύριος" στὸν Παῦλο ἔχει καθαρὰ χριστοκεντρικὸ χαρακτήρα, καθὼς χρησιμοποιεῖται κυρίως σὲ ἀναφορὰ μὲ τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασή Του[82]. Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ Παῦλος ἀναφέρεται συχνὰ μὲ τὴν ἐν λόγῳ λέξη στὴν ἰδέα τοῦ "ὑψωθέντος" Κυρίου[83], στὸ γεγονὸς τῆς προΰπαρξης Του[84], καθὼς ἐπίσης καὶ στὴν αὐθεντικὴ σχέση ποὺ διαμορφώνεται ἀνάμεσα στὸν Ἰησοῦ καὶ τοὺς Χριστιανούς[85], δηλώνοντας ἔτσι τὴν παρουσία Του μέσα στὴν Ἐκκλησία[86]. Ἑπομένως, τὸ περιεχόμενο τῆς πρωτοχριστιανικῆς ὁμολογίας "*Κύριος Ἰησοῦς*" θὰ πρέπει νὰ συνίσταται, ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ V. Neufeld, στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀποτελεῖ τὸν Κύριο, στὸν ὁποῖο ὁ πιστὸς εἶναι ὑποκείμενος ἀκολουθώντας μία ζωὴ ὑπακοῆς, ἕναν Κύριο τῶν Χριστιανῶν ποὺ ἀποτελεῖ γι' αὐτοὺς τὴν πηγὴ τῆς νέας ζωῆς καὶ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐπίκλησης καὶ προσευχῆς τους[87].

Ἡ σύγχρονη ἔρευνα βασιζόμενη στὴν πολὺ διαδεδομένη καὶ στὰ ἔργα τῆς πρώιμης χριστιανικῆς γραμματείας ἀντίληψη τοῦ Ἰησοῦ ὡς "Κυρίου" θεωρεῖ ὅτι ἡ ὁμολογία αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ ἰδιαιτερότητα καὶ ἀποκλειστικότητα τῶν παύλειων ἐπιστολῶν, ἀλλὰ ἀντιθέτως πιστεύει ὅτι ἡ γενικὴ αὐτὴ ἰδέα τοῦ Ἰησοῦ ὡς "Κυρίου" καθὼς καὶ ἡ χρήση τῆς ἐν λόγῳ ὁμολογίας ἦταν πολὺ διαδεδομένη στὴν ἀρχέγονη Ἐκκλησία, ὅπου χρησιμοποιεῖτο εἴτε ὡς *ἐπίκληση*[88], εἴτε ὡς *ὁμολογία*[89], εἴτε τέλος ὡς *διακήρυξη*[90], ἀπ' ὅπου καὶ ὁ Παῦλος τὴν βρῆκε καὶ τὴν υἱοθέτησε στὰ ἔργα του[91]. Ὁ ἴδιος

---

79. Ἐκτὸς ἀπὸ στίχους ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν μετάφραση τῶν Ο' (π.χ. *Ρωμ.* 4,8. 9,28.29. 10,16.) *Α' Κορ.* 10,9.

80. *Α' Κορ. 8,5.*

81. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 50.

82. *Ρωμ.* 14,9. *Α' Κορ.* 6,14. 11,26. *Β' Κορ.* 4,14. *Γαλ.* 6,14. Πρβλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 52.

83. *Α' Κορ.* 4,5. *Β' Κορ.* 5,6-8. *Ἐφ.* 6,9. Κολ. 4,1. *Α' Θεσ.* 1,8. 4,15.16. 5,5. *Β' Κορ.* 1,14.

84. *Α' Κορ.* 8,6. *Β' Κορ.* 8,9.

85. Ἡ σχέση αὐτὴ εἶναι μία σχέση "ἐν κυρίῳ"(*Α' Κορ.* 7,10. 9,14. 11,23. 15,58. 16,7.22. *Β' Κορ.* 3,17.18. 12,8. *Ἐφ.* 1,15. *Φιλιπ.* 2,19.24. 3,1. 4,5.

86. Neufeld, *Confessions*, σελ. 54.

87. *Ὅπ.π.*

88. *Α' Κορ.* 16,22.

89. *Ρωμ.* 10,9.

90. *Πράξ.* 2,34 - 36.

91. Neufeld, *Confessions*, σελ. 54.

ὁ Ἰησοῦς ἄλλωστε κατὰ τὴν ἐπίγεια δράση του εἶχε χαρακτηριστεῖ ὡς "Κύριος"[92]. Στὴ συνάφεια αὐτή, τὸ χωρίο *Α΄ Κορ.* 16,22 ἀνοίγει μία ἄλλη διάσταση τοῦ θέματος.

Στὸ στίχο αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μᾶς διασώζει τὴ φράση "marana tha". Πρόκειται γιὰ ἀραμαϊκὴ φράση, ποὺ στὰ ἑλληνικὰ μεταφράζεται μὲ τὴν προστακτική "ἔρχου Κύριε". Ἡ σημασία της ἐδῶ ἔγκειται ἀφ᾽ ἑνὸς στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ φράση αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀρχαιότατη χριστολογικὴ ὁμολογία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴ διαπίστωση ὅτι χρησιμοποιεῖται ἤδη σὲ μία τόσο πρώιμη περίοδο τὸ προσωνύμιο "Κύριος" (ἀραμαϊκά: מרמר) πρὸς χαρακτηρισμὸ τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ ὅτι πρόκειται γιὰ πολὺ πρώιμη ἐποχὴ τῆς Ἐκκλησίας καταδεικνύεται ἀπὸ τὴ χρήση τῆς ἀραμαϊκῆς διαλέκτου ὡς κύριας γλώσσας της, φαινόμενο ποὺ ταυτίζεται μὲ τὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία ἡ Ἐκκλησία ἀποτελοῦσε μία μικρὴ κοινότητα "ἐξ Ἰουδαίων" χριστιανῶν. Ἡ ἀμεσότητα καὶ ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποία ἡ πρώτη Ἐκκλησία υἱοθέτησε τόσο γρήγορα τὴ συγκεκριμένη μορφὴ ὁμολογίας ἐγείρει τὸ πολὺ σημαντικὸ ζήτημα τῆς προέλευσής της.

Ἡ ἀραμαϊκὴ λέξη mara τοῦ *Α΄ Κορ.* 16,22, καθὼς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀποτελοῦσαν τὸν πρῶτο ἄτυπο κανόνα ἱερῶν βιβλίων τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιβεβαιώνουν τὴν ὀρθότητα τῆς ἀναζήτησης τῆς ἀπάντησης τοῦ συγκεκριμένου ἐρωτήματος στὰ βιβλία τῆς Π.Δ. Εἶναι ἄλλωστε γνωστὸ ὅτι στοὺς σημιτικοὺς λαοὺς ἡ ἰδέα τῆς κυριότητας καὶ τῆς ἐξουσίας ἔχει ἄμεση ἀναφορὰ πρὸς τὴ θεότητα[93]. Ἔτσι ἤδη ἀπὸ τὴ μετάφραση τῶν Ο΄ ὁ ὅρος "Κύριος" χρησιμοποιεῖται ὡς ἀπόδοση τοῦ ὅρου ADON – ADONAI, ὅρος ποὺ στὸ κείμενο τῆς Π.Δ. ἔχει ἀναφορὰ στὸ Θεὸ καὶ χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ ἱεροῦ τετραγραμμάτου (יהוה)[94]. Πράγματι, ὁ Παῦλος χρησιμοποιεῖ τρεῖς φορὲς χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὸν Ἰησοῦ ὡς "Κύριο"[95], ἐνῶ συχνὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ χρήση διαφόρων ἄλλων γνωστῶν παλαιοδιαθηκικῶν ἐκφράσεων ποὺ ἀποδίδονταν στὸ Θεό, ὅπως "*ὄνομα Κυρίου*", "*Κύριος τῆς δόξης*", "*ἡμέρα Κυρίου*", "*λόγος Κυρίου*", αὐτὴν τὴ φορὰ ὅμως ἀναφορικὰ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ[96]. Ἡ εὐρύτατη χρήση τοῦ ὅρου

---

92. *Ματθ.* 8,2.6.8.25. 9,28. 14,28.30 κλπ. *Λουκ.* 9,59.61. 10,40. 11,1. 12,41 κλπ. Πρβλ. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 50.

93. Γαλίτης, *Ἑρμηνευτικά*, σελ. 253.

94. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 52. Γαλίτης, *Ἑρμηνευτικά*, σελ. 254. Lohse, *Θεολογία Κ.Δ.*, σελ. 81.

95. *Ρωμ.* 10,13 (Ἰωὴλ 3,5), *Α΄ Κορ.* 2,16 (Ἡσ. 40,13) καὶ *Φιλιπ.* 2,11 (Ἡσ. 45,23).

96. "Ὄνομα Κυρίου" (Ρωμ. 10,13. *Α΄ Κορ.* 1,2. 6,11. *Ἐφ.* 5,20. *Κολ.* 3,17. *Β΄ Θεσ.* 1,12. 3,6.), "Κύριος τῆς δόξης" (Α΄ Κορ. 2,8), "ἡμέρα Κυρίου" (*Α΄ Κορ.* 1,8. 5,5. *Α΄ Θεσ.* 5,2. *Β΄ Θεσ.* 2,2.), "λόγος Κυρίου" (*Κολ.* 3,16. *Α΄ Θεσ.* 1,8. 4,15. *Β΄ Θεσ.* 3,1).

"Κύριος" στὸν Ἰουδαϊσμὸ μαρτυρεῖται ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης[97], καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ ἀνήκουν στὸν κύκλο τῆς λεγόμενης ἰουδαϊκῆς ἀποκαλυπτικῆς γραμματείας[98].

Ἐπίδραση ὅμως θὰ μποροῦσε νὰ ἐντοπιστεῖ στὴ χρήση τοῦ ὅρου "κύριος" καὶ ἀπὸ τὸ ἑλληνιστικὸ περιβάλλον τῆς ἐποχῆς. Ὁ ὅρος "κύριος" εἶναι γνωστὸ ὅτι χρησιμοποιεῖτο ὡς χαρακτηρισμὸς τῶν Πτολεμαίων βασιλέων τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν προχριστιανικὴ περίοδο[99], προφανῶς κατ' ἐπίδραση τοῦ αἰγυπτιακοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ γενικότερου ἀνατολικοῦ προτύπου, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο "κύριοι" καί "κυρίαι" ὀνομάζονταν οἱ θεοὶ καὶ θεὲς τῶν ἀνατολικῶν μυστηριακῶν θρησκευμάτων[100]. Μὲ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς δημόσιας αὐτοκρατορικῆς λατρείας ὁ ἴδιος τίτλος ἀποδόθηκε καὶ στοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορες[101]. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ μεγάλη ἀκμὴ τῆς λατρείας τοῦ αὐτοκράτορα ταυτίζεται μὲ τὴν περίοδο δράσης τοῦ ἀποστόλου Παύλου[102]. Ἡ ὁποια σχετικὴ ἐπίδραση πάνω στὴν πίστη τῶν πρώτων Χριστιανῶν σὲ καμμία περίπτωση δὲν θὰ πρέπει νὰ θεωρεῖται ὡς ἄμεση καὶ ἄκριτη υἱοθέτηση ἀπὸ μέρους τους στοιχείων τῶν διαφόρων εἰδωλολατρικῶν θρησκειῶν, ἀλλὰ ἁπλὰ ὡς μία ἀναλογία τῆς διαδεδομένης τότε θύραθεν πρακτικῆς στὴ ζωὴ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας[103].

Θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴν ἀναφέρουμε ὅτι ἡ λέξη "Κύριος" ποὺ χρησιμοποιεῖτο καὶ σὲ κάποιες ἄλλες πιὸ εἰδικὲς περιπτώσεις. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ χρήση τοῦ ἐν λόγῳ ὅρου κατὰ τὸν Α' αἰῶνα π.Χ. ἀπὸ τὸν Abba Hilkiah. Ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖτο γιὰ τὸν αὐτοχαρακτηρισμό του, προφανῶς ἀναγνωρίζοντας τὶς χαρισματικὲς ἰδιότητές του[104]. Ὁ ἴδιος ὅρος, τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ, χρησιμοποιεῖτο ὡς συνώνυμο τῆς λέξης "δάσκαλος" (rabbi), ὅρος ποὺ σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τῶν εὐαγγελίων ἀποδόθηκε καὶ στὸν ἴδιο τὸν Ἰησοῦ[105]. Θὰ ἦταν ἑπομένως ἀπόλυτα

97. Γαλίτης, *Ἑρμηνευτικά*, σελ. 255.

98. *Ὅπ.π.*

99. Neufeld, *Confessions*, σελ. 58.

100. Neufeld, *Confessions*, σελ. 58-59. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 52. Πρβλ. Γαλίτης, *Ἑρμηνευτικά*, σελ. 251-252.

101. Neufeld, *Confessions*, σελ. 58. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 52. Πρβλ. Lohse, *Θεολογία Κ.Δ.*, σελ. 82.

102. Neufeld, *ὅπ.π.*

103. Πρβλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 59-60.

104. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 50.

105. *Μάρκ.* 9,5.17.38. 10,17.35.51 κ.λπ.

φυσιολογικὸ ἡ ὁμολογία "Κύριος Ἰησοῦς" νὰ βασίζεται στὴ διὰ μέσου τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων ἀναγνώριση τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἑνὸς χαρισματικοῦ διδασκάλου καὶ θεραπευτῆ[106].

Θὰ πρέπει ὅμως νὰ ἔχουμε ὑπ᾽ ὄψη μας ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ὁμολογία "Κύριος Ἰησοῦς" ἀπέκτησε τὴ βασική της ἔννοια ὡς ὁμολογία πίστης τῆς πρώτης Ἐκκλησίας στὸν Ἰησοῦ μετὰ τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεώς Του[107]. Τὸ γεγονὸς ἀκριβῶς τῆς Ἀναστάσεως ἀποτέλεσε τὸν βασικὸ λόγο ποὺ ὁ ὅρος "Κύριος" προσέλαβε τὴν ἔννοια τοῦ θείου[108]. Ἡ ὁμολογία "Κύριος Ἰησοῦς" εἶναι ἡ πίστη ὅτι "ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν"[109] Ὁ Ἰησοῦς ἔγινε "Κύριος" λόγῳ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς ὑψώσεώς Του[110].

Συνοψίζοντας, θὰ λέγαμε ὅτι ἡ χρήση τῆς λέξεως "κύριος" ὡς ὁμολογίας τῶν πιστῶν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἀναφορικὰ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ προϋποθέτει: α. τὸ παλαιοδιαθηκικὸ ἐννοιολογικὸ ὑπόβαθρο τοῦ ὅρου, β. τὴ σύγχρονη μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ Παύλου πρακτικὴ τῶν θρησκειῶν τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου, καὶ γ. τὴν ἔννοια τοῦ χαρισματικοῦ δασκάλου. Ὁ ὅρος αὐτὸς ἔλαβε μέσα στὴν Ἐκκλησία ἕνα νέο περιεχόμενο, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Ἰησοῦς ὁμολογεῖται ὡς ὁ προϋπάρχων, "ὑψωθείς" καὶ παρὼν μέσα στὴν Ἐκκλησία Κύριος. Ὁ "Κύριος Ἰησοῦς" ὡς ἡ πηγὴ τῆς νέας ζωῆς ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐπίκλησης καὶ τῆς προσευχῆς τῶν Χριστιανῶν.

β. "Ἰησοῦς Χριστός".

Ἡ χρήση τῆς ἐν λόγῳ ὁμολογίας ἀπὸ τὸν Παῦλο δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ συνειδητὴ καὶ σκόπιμη ἐπιλογή του, καθὼς χρησιμοποιεῖ τὴν λέξη "χριστός" σὲ ἀναφορὰ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ κατ᾽ ἐπίδραση τῆς ἤδη διαμορφωθείσης ἀντίληψης καὶ συνήθειας τῶν πιστῶν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ λέξη "Χριστός" χρησιμοποιεῖται στὸν Παῦλο ὡς κύριο ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ[111].

Ἐντούτοις, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀγνοήσουμε τὸ γενικὸ ἐννοιο-

---

106. *Μάρκ.* 1,22.27. 11,28. Πρβλ. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 51.

107. Dunn, *ὅπ.π.* Παναγόπουλος, *Χριστολογία Κ.Δ.*, σελ. 122.

108. Dunn, *ὅπ.π.*

109. *Ρωμ.* 10,9. Πρβλ. Φιλ. 2, 11. Παναγόπουλος, *Χριστολογία Κ.Δ.*, σελ. 114.

110. Φιλιπ. 2,9-11. Πρβλ. Dunn, *ὅπ.π.* Γαλίτης, *Ἑρμηνευτικά*, σελ. 262. Πρβλ. Παναγόπουλος, *Χριστολογία Κ.Δ.*, σελ. 114.

111. Neufeld, *Confessions*, σελ. 91. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 41 καί 43. Kűmmel, *Theology* N.T., σελ. 154-155. Παναγόπουλος, *Χριστολογία Κ.Δ.*, σελ. 122. Πρβλ. Lohse, *Θεολογία Κ.Δ.*, σελ. 79. Johnson, *Christ*, σελ. 567.

λογικὸ ὑπόβαθρο τῆς ἐν λόγῳ λέξης. Ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει, ἡ ἑλληνικὴ λέξη "χριστός" ἀποτελεῖ τὴν ἑλληνικὴ ἀπόδοση τῆς ἑβραϊκῆς λέξης משיח (ἀραμαϊκὰ משיחא), ποὺ σημαίνει *κεχρισμένος*[112] καὶ χρησιμοποιεῖται πολλὲς φορὲς πρὸς δήλωση συγκεκριμμένου προσώπου, βασιλέα ἢ μονάρχη[113], τοῦ κεχρισμένου[114]. Στὴν Καινὴ Διαθήκη συναντᾶται συχνὰ μὲ τὴν ἐξελληνισθεῖσα μορφή του "Μεσσίας".

Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ λέξη "χριστός" δὲν ἔχει κάποιον ἰδιαίτερο ὁμολογιακὸ χαρακτήρα στὸν Παῦλο, ὀφείλεται στὸ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδώσει στὰ ἑλληνικὰ τὴν εἰδικὴ τεχνικὴ ἔννοια ποὺ ἔχει ἡ λέξη αὐτὴ στὴν ἑβραϊκὴ γλώσσα. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ χρησιμοποίησή της στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου ἀποτελεῖ ἕνα ἰδιαίτερα σημαντικὸ γεγονός, διότι ἀποδεικνύει τὴν καθιέρωση στὴ συνείδηση τῶν πιστῶν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας τῆς πίστης ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Μεσσίας, ὁ Χριστός[115].

Ἡ εἰδικὴ αὐτὴ τεχνικὴ ἔννοια τῆς λέξης "*Χριστὸς*"-"*Μεσσίας*" στὴν ἑβραϊκὴ γλώσσα ὀφείλεται στὴ διαδεδομένη πρακτικὴ τῆς χρίσεως στὸν ἀρχαῖο Ἰσραήλ. Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη συχνὰ ἔχουμε ἀναφορὰ στὴν πρακτικὴ αὐτὴ ὡς πράξης τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ διὰ κάποιου ὀργάνου του, ἱερέως ἢ προφήτου[116]. Εἰδικότερα, στὴν Π.Δ. ἔχουμε μνεία χρίσεως ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ τῶν Πατριαρχῶν[117], τῶν βασιλέων[118], ἱερέων[119], τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ[120] κ.λπ. Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν φαίνεται νὰ ὑφίσταται στὴν Π.Δ. ἡ μεμονωμένη χρήση τοῦ ὅρου "Μεσσίας", διαπιστώνεται ὅμως κατὰ τὴ λεγόμενη "Μεσοδιαθηκικὴ περίοδο" ἡ ἐμφάνιση καὶ ἀνάπτυξη μίας ἔντονης ἐσχατολογικῆς "μεσσιανικῆς ἐλπίδας", τὸ περιεχόμενο τῆς ὁποίας συνίστατο ἐπιγραμματικὰ στὴν ἔλευση ἑνὸς βασιλέως τῆς Δαυιδικῆς δυναστείας[121], τὸ βασικὸ ἔργο τοῦ ὁποίου θὰ συνίστατο

---

112. Παναγόπουλος, *Χριστολογία Κ.Δ.*, σελ. 121.

113. Σκουτέρης, *Ἱστορία Δογμάτων*, σελ. 92.

114. Neufeld, *Confessions*, σελ. 92.

115. Γαλίτης, *Ἑρμηνευτικά*, 234 καί 236. Ὁ Dunn (*Unity and Diversity*, σελ. 41) βάσει τῶν χωρίων *Πράξ.* 21,3έ. 3,18. 5,42. 8,5. 9,22. 17,5. 18,5.22 θεωρεῖ ὅτι ἡ ὁμολογία "Ἰησοῦς Χριστὸς" ἀποτέλεσε τὸ ἀποφασιστικὸ βῆμα γιὰ τοὺς ἀσπαζόμενους τὸν Χριστιανισμὸ Ἰουδαίους.

116. Γαλίτης, *Ἑρμηνευτικά*, σελ. 235. Παναγόπουλος, *Χριστολογία Κ.Δ.*, σελ. 122.

117. *Ψαλμ.* 105,14.

118. *Α' Βασ.* 2,35. 9,16. 10,1. 16,12. *Γ' Βασ.* 2,26 ἑ. 35 ἑ. *Ὠσ.* 7,3. 8,10.

119. *Ἐξ.* 29,1 ε. *Λευιτ.* 8,12. 4,3.5.16. *Ἀριθ.* 35,25.

120. *Α' Βασ.* 2,10. *Ψαλμ.* 28,8. 84,10. 89,39.52.

121. Neufeld, *Confessions*, σελ. 93. Stanton, *Messiah*, σελ. 353.

στὴ σωτηρία καὶ ἀπελευθέρωση τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἀπὸ κάθε κατακτητὴ[122] καὶ τὴν ἐπιβολὴ ἑνὸς ἐπίγειου βασιλείου ποὺ θὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν εἰρήνη, τὴν εὐημερία, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴ γνώση τῆς ἀληθινῆς προσευχῆς καὶ λατρείας πρὸς τὸν Θεό[123]. Μέσα στὰ πλαίσια αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ κατανοηθοῦν ὅλα τὰ ἰουδαϊκὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῆς ἐποχῆς, βάση τῶν ὁποίων ἀποτελοῦσε ἡ ἐλπίδα τῆς προσεχοῦς ἐμφανίσεως τοῦ Μεσσία[124]. Κατὰ τὴν περίοδο τῆς Μακκαβαϊκῆς ἐπαναστάσεως τὸ στοιχεῖο τῆς καταγωγῆς τοῦ Μεσσία ἀπὸ τὸν οἶκο Δαυὶδ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν ἰδέα ἑνὸς Μεσσία ἀπογόνου ἱερατικοῦ γένους[125]. Ὁ Μεσσίας αὐτὸς ἀπέκτησε ἀργότερα ὑπερφυσική, οὐράνια δύναμη στὰ κείμενα τῆς ἰουδαϊκῆς ἀποκαλυπτικῆς γραμματείας[126].

Ἐπομένως, θὰ πρέπει νὰ θεωροῦμε ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ὁμολογία, γιὰ ὅλους τοὺς προαναφερθέντες λόγους, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀποτελοῦσε ὁμολογία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκείνων κοινοτήτων ποὺ εἶχαν ἔντονα καὶ κυρίαρχα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου[127]. Ἀντιθέτως, θὰ πρέπει νὰ ἀποτελοῦσε κύρια ὁμολογία τῶν χριστιανῶν ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἔντονη τὴν ἐπίδραση, λόγῳ προέλευσης καὶ καταγωγῆς, τοῦ ἰουδαϊσμοῦ, τόσο σὲ θρησκευτικὸ ὅσο καὶ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο.

Ἡ ἔννοια αὐτὴ περὶ Μεσσίου τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ δὲν ἔγινε βέβαια ἀποδεκτὴ ὡς εἶχε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς εἶχε ἀπορρίψει ἕναν τέτοιο ρόλο[128]. Ἡ ἔννοια τοῦ Μεσσία ποὺ ὁ Ἰησοῦς δεχόταν γιὰ τὸν ἑαυτό Του σχετιζόταν μὲ τὸ Πάθος καὶ τὴν ἰδέα τῆς ἐσχατολογικῆς ὁλοκλήρωσης τῆς ἀποστολῆς Του[129], ἐνῶ ἀντίθετα δὲν εἶχε καμμία σχέση μὲ τὴν κυρίαρχη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὸν Ἰουδαϊσμὸ ἰδέα περὶ Μεσσίου. Ἡ ἀνανοηματοδότηση τῆς ἔννοιας τοῦ Μεσσία μέσα στοὺς κόλπους τῆς πρώτης ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας μὲ βασικὲς ἀρχὲς τὸ Πάθος, τὸ θάνατο καὶ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ ἦταν ἐκείνη ποὺ ἀποτέλεσε τὸ ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο τῆς πρώτης αὐτῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμολογίας[130].

Τὸ βασικὸ συμπέρασμα ποὺ προκύπτει ἀπὸ ὅλα τὰ παραπάνω

---

122. Γαλίτης, *Ἑρμηνευτικά*, σελ. 239.

123. Johnson, *Christ*, σελ. 563. Stanton, *Messiah*, σελ. 353.

124. Γαλίτης, *Ἑρμηνευτικά*, σελ. 238-239.

125. Neufeld, *Confessions*, σελ. 93.

126. Ὅπ.π.

127. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 43.

128. Dunn, *ὅπ.π.* Lohse, *Θεολογία Κ.Δ.*, σελ. 63-64.

129. *Dunn, ὅπ.π.*

130. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 42. Πρβλ. Johnson, *Christ*, σελ. 567. Stanton, *Messiah*, σελ. 356.

συνίσταται στὸ γεγονὸς ὅτι πίσω ἀπὸ τὴν τυπικὴ χρήση τῆς λέξης "Χριστός"-"Μεσσίας" στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου, θὰ πρέπει νὰ προϋποτίθεται τὸ βασικὸ μεσσιανικὸ ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο τοῦ ὅρου, τὸ ὁποῖο ὡς ἔννοια μπορεῖ νὰ μὴ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Παῦλο σὰν νὰ ἔχει ἕνα συνειδητὰ εἰδικὸ ὁμολογιακὸ χαρακτήρα, ἀποτελεῖ ὅμως μαρτυρία τῆς πίστης τῶν μελῶν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Ἡ πίστη αὐτὴ δὲν περιλαμβάνει τὶς ἰουδαϊκὲς πεποιθήσεις περὶ Μεσσίου, ἀλλὰ ἀποτελεῖ πίστη σὲ ἕναν Μεσσία ὅπως τὸν ἀντιλαμβάνεται πλέον ἡ Ἐκκλησία. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὄντως ὁ "Χριστός", διότι ναὶ μὲν στὸ πρόσωπό του ἀναγνωρίζεται ἡ ἔννοια τοῦ εἰδικοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἔχει ὡς σκοπὸ τὴν ἐκπλήρωση μιᾶς εἰδικῆς ἀποστολῆς[131], καὶ ἀποτελεῖ ἔτσι τὴν ἐκπλήρωση τῆς λεγόμενης μεσσιανικῆς ἐλπίδας[132], ἀλλὰ κατανοεῖται πλέον κάτω ἀπὸ διαφορετικὲς προϋποθέσεις, τὸ Πάθος, τὸ θάνατο καὶ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ.

γ. "Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ".

Εἶναι σχεδὸν ἀδιαμφισβήτητο ὅτι ἡ ὁμολογία τῆς πρώτης Ἐκκλησίας "Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ" χρησιμοποιεῖται ἤδη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἰησοῦ[133]. Ἐντούτοις δὲν φαίνεται οἱ πρῶτες ἐκκλησιαστικὲς κοινότητες νὰ προέβαιναν σὲ ἐκτεταμμένη χρήση τῆς ἐν λόγῳ ὁμολογίας. Σὲ αὐτὸ φαίνεται νὰ συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ παύλεια ὁμολογία[134], μολονότι ἀπαντᾶ ἀρκετὲς φορὲς στὶς ἐπιστολές του[135]. Παρ᾽ ὅλα αὐτὰ ἡ χρήση της εἶναι ἰδιαίτερα σημαντική, διότι, ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τῆς ὁμολογίας "Ἰησοῦς Χριστός", ἀντανακλᾶ μέρος τοῦ περιεχομένου τῆς πίστης, ἑπομένως καὶ τῆς ὁμολογίας, τῆς πρώτης Ἐκκλησίας.

Βασικὴ ἔννοια τῆς ἐν λόγῳ ὁμολογίας ἀποτελεῖ ἡ ἰδέα τῆς θείας υἱότητας τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἔννοια τῆς θείας υἱότητας δὲν εἶναι πρωτοτυπία τῆς χριστιανικῆς σκέψης. Ἀντιθέτως, πρόκειται γιὰ μία πολὺ διαδεδομένη ἰδέα, τόσο στὸν λεγόμενο ἑλληνιστικὸ κόσμο, ὅσο καὶ στὴν ἰουδαϊκὴ παράδοση.

Στὸν ἑλληνιστικὸ κόσμο παρόμοιες ἰδέες καὶ ἔννοιες ἦταν γνωστὲς ἤδη ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ μυθολογία[136]. Κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ

---

131. Neufeld, *Confessions*, σελ. 93.

132. Neufeld, *Confessions*, σελ. 94. Πρβλ. Ζαφείρης, *Προευαγγελικά*, σελ. 156.

133. *Ματθ.* 16,13. Πρβλ. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 45.

134. Βλ. σελ. 48 παρούσης ἐργασίας.

135. *Ρωμ.* 1,3.4.9. 5,10. 8,3.29.32. 10,9. *Α' Κορ.* 1,9. 6,11. 15,3-5. *Β' Κορ.* 1,19. *Γαλ.* 1,16. 2,20. 4,4.6. *Ἐφ.* 4,13. *Κολ.* 1,13. *Α' Θεσ.* 1,10. *Ἑβρ.* 4,14. 6,6. 7,3. 10,29.

136. Neufeld, *Confessions*, σελ. 95.

περίοδο ἦταν ιδιαίτερα συνήθης ή πρακτική τῆς ἀναγνώρισης των Ρωμαίων αυτοκρατόρων ώς "υἱῶν τῶν θεῶν"[137]. Προφανῶς ακολουθοῦσαν την ήδη από αρχαιοτάτων χρόνων πρακτική τῆς Ανατολῆς και ειδικότερα τῶν Βαβυλωνίων και Αἰγυπτίων βασιλέων που θεωροῦνταν απόγονοι θεῶν[138], πρακτική ποὺ υἱοθέτησαν καὶ εφαρμοσαν και οἱ βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Πτολεμαίων[139].

Ἡ ἔννοια τοῦ "υἱοῦ τοῦ Θεοῦ" δὲν εἶναι ὅμως ἄγνωστη οὔτε στον Ιουδαϊσμό[140]. Ὁ ὅρος αυτος χρησιμοποιεῖτο συχνὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἢ την ομάδα ανθρώπων ποὺ βρίσκονταν σὲ μία πολὺ καλη και στενη σχέση με τον Θεό,[141] εἴτε πρόκειται γιὰ ἀγγέλους[142], ειτε για βασιλεῖς[143], ειτε τὸν ἴδιο τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραήλ[144], εἴτε γενικὰ τοὺς δικαίους[145].

Σημαντικο ρόλο στὴν απόδοση τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτοῦ στο πρόσωπο τοῦ Ιησοῦ θα πρέπει να διαδραμάτισε καὶ ὁ συνήθης στον Ιουδαϊσμο τίτλος "Δοῦλος Θεοῦ"[146] που ἀποδιδόταν σὲ ὅσους ανθρωπους ὁ Θεος καλοῦσε στην υπηρεσία Του[147]. Σύμφωνα μὲ τον Lohse, ηδη απο πολυ νωρις ὁ χριστιανισμὸς εἶχε ἀποδώσει τὸν χαρακτηρισμο αυτο στὸν Ἰησοῦ[148]. Ἡ φράση αὐτὴ χρησιμοποιεῖται ὡς μεσσιανικη ομολογία τῆς Ἐκκλησίας στὸ βιβλίο τῶν Πράξεων[149], ὅπου ὅμως αντι τῆς λέξης "δοῦλος" καταχωρεῖται ἡ ἑλληνικὴ λέξη "παις" ("παις Θεοῦ"), ἡ ὁποία ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη συναφὴς μὲ την εννοια τοῦ δούλου-ὑπηρέτη[150], ταυτιζόταν ὅμως καὶ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ "υἱοῦ"[151].

Εντούτοις, την ἐποχη τοῦ Χριστοῦ φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε κανένα απολύτως μεσσιανικο εννοιολογικὸ περιεχόμενο[152]. Παρ' ὅλα αὐτὰ

---

137. *Ὅπ.π.*
138. *Ὅπ.π.*
139. *Ὅπ.π.*
140. *Ὅπ.π.*
141. *Ὅπ.π.*
142. *Γεν.* 6,2. *Ἰώβ* 1,6. 38,7. Πρβλ. Sanday, *Son of God*, σελ. 570.
143. *Β' Βασ.* 7,14. *Ψαλμ.* 2,7. Πρβλ. Sanday, *ὅπ.π.*
144. *Ἐξ.* 4,22. *Ὡσ.* 11,1. Πρβλ. Sanday, *ὅπ.π.*
145. *Σ. Σειρ.* 4,10.
146. *Ἡσ.* 53.
147. Lohse, *Θεολογία Κ.Δ.*, σελ. 80.
148. *Ὅπ.π.* Πρβλ. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 46.
149. *Πράξ.* 3,13.26. 4,27.30.
150. Lohse, *Θεολογία Κ.Δ.*, σελ. 80. Kűmmel, *Theology N.T.*, σελ. 109.
151. Neufeld, *Confessions*, σελ. 96. Kűmmel, *ὅπ.π.*
152. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 45.

ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ χρήση τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τῆς ἐν λόγῳ ἔκφρασης, καθὼς καὶ τῆς ἀντίστοιχης "ἅγιος τοῦ Θεοῦ" γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τῶν Hasidim, ἀνθρωπων μὲ χαρισματικὲς δυνάμεις[153]. Εἶναι ἰδιαίτερα πιθανὸ ὁ ἴδιος χαρακτηρισμὸς νὰ χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς συγχρόνους τοῦ Ἰησοῦ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο, ἐφ' ὅσον θεράπευσε πολλοὺς δαιμονισμένους, ἀπὸ τοὺς ὁποιους ἀναγνωριζόταν πάντα μὲ παρόμοιο τρόπο[154]. Τέλος, ἡ συχνὴ χρήση τῆς λέξεως abba (Πατὴρ) ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἰησοῦ γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ μία ἀκόμη ἔνδειξη τῆς συνδεσης τῆς ἰουδαϊκῆς περὶ Μεσσίου ἰδέας μὲ τὸ προσωπο τοῦ Ἰησοῦ[155].

Στὸ ἐρώτημα ποὺ φυσιολογικὰ προκύπτει, ἀπὸ ποῦ ἐπηρεάστηκε ἡ πρώτη Ἐκκλησία ὥστε νὰ ἐνταξει στὴ διδασκαλια της τὴν περὶ θείας υἱότητας τοῦ Ἰησοῦ ἰδέα, ὁ V. Neufeld τασσεται ὑπὲρ μίας λύσεως ποὺ δέχεται ὡς ἀμεση ἐπίδραση τὸν εὐρυτερο ἑλληνιστικὸ κόσμο[156]. Ἐντούτοις, ὁ ἴδιος μελετητὴς θεωρεῖ ὅτι ἡ χρήση τῆς συγκεκριμένης διατυπώσεως ("υἱὸς τοῦ Θεοῦ") μὲ σαφὲς μεσσιανικὸ περιεχόμενο ἀποτελεῖ τὸ ἀποτελεσμα τῆς ἐπεξεργασίας καὶ θεμελιώσεως τῆς ἰδεας αὐτῆς μεσα στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας βάσει καθαρὰ ἰουδαϊκῶν ἀντιληψεων[157]. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς ἐπεξεργασιας αὐτῆς φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενο τῶν χωρίων *Ρωμ.* 1,3-4 καὶ *Α' Θεσ.* 1,10.

Συνοψίζοντας θὰ λέγαμε ὅτι ἡ χριστολογικὴ ὁμολογια "υἱὸς τοῦ Θεοῦ" ἀποτελεῖ ἕνα εἶδος συνδυασμοῦ τῆς ἰουδαϊκῆς καὶ ἑλληνιστικῆς-ἐθνικῆς σκέψης. Καταδειχτηκε ὅτι ἡ ἐννοια τῆς θειας υἱότητας τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελεῖ συμπλήρωση τῆς ὁμολογιας "Ἰησοῦς Χριστός"[158]. Ἡ ὁμολογία "Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ" ἐχει σαφὲς μεσσιανικὸ περιεχόμενο, δηλώνοντας ὅ,τι δὲν μποροῦσε ὁ κατ' ἐξοχὴν μεσσιανικὸς τίτλος "Χριστός-Μεσσιας" νὰ δηλωσει· ὅτι δηλ. ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ μοναδικὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐχει θεια φυση, ὅτι ὑπῆρχε μαζὶ μὲ τὸν Θεό-Πατερα ἀπὸ τὴν ἀρχη, ὅτι ἀποτελοῦσε σύνδεσμο Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ ὅτι πεθανε καὶ ἀναστήθηκε[159]. Πιθανή, τέλος, φαίνεται καὶ ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ἡ χρηση τῆς ἐν λογῳ ὁμολογίας ἀποτελοῦσε μέσο ἀποφυγῆς τῆς χρησης τῆς ὁμολογιας

---

153. *Ὀπ.π.*

154. *Μάρκ.* 1,24. 3,11. 5,7. *Ἰω.* 6,69.

155. *Ματθ.* 11,25ε. *Μάρκ.* 14,36. *Λουκ.* 10,21. Πρβλ. Dunn, *ὅπ.π.*

156. Neufeld, *Confessions*, σελ. 96.

157. Neufeld, *ὅπ.π.* Τὴν ἴδια ἄποψη φαίνεται νὰ υἱοθετεῖ καὶ ὁ Dunn (*Unity and Diversity*, σελ. 46).

158. Neufeld, *Confessions*, σελ. 97. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 47.

159. Neufeld, *ὅπ.π.*

"Κύριος Ἰησοῦς" σὲ ἰουδαΐζουσες κοινότητες, διότι ἔτσι θὰ ἀπειλεῖτο ἡ κυρίαρχη στὸν Ἰουδαϊσμὸ ἰδέα τῆς μονοθεΐας[160].

Ἡ χρήση τῶν ὁμολογιῶν τῶν Παύλειων ἐπιστολῶν στὴ ζωὴ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας

Ἀναμφισβήτητα ἡ χρήση τῶν ὁμολογιῶν στὴ ζωὴ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἐξυπηρετοῦσε συγκεκριμμένες ἀνάγκες καὶ πρακτικὲς ποὺ σχετίζονταν κυρίως "*μὲ λόγους κατηχητικῆς ἐργασίας καὶ τακτικῆς*"[161]. Τὸ περιεχόμενο τῶν ὁμολογιῶν περιελάμβανε σὲ συνοπτικὴ μορφὴ τὸν Κανόνα τῆς ἀληθείας ἢ πίστεως, γεγονὸς ποὺ ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ὁμολογίες αὐτὲς θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιήθηκαν ὡς μέσο γιὰ τὴ μετάδοση τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ κατεξοχὴν ὅμως χρήση τῶν ὁμολογιῶν-συμβόλων, ὡς συνοπτικῶν ἐκθέσεων πίστεως, θὰ πρέπει νὰ συνδέεται κυρίως μὲ τὸ μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος[162], ὡς μέρος τῆς προπαρασκευῆς τοῦ κατηχουμένου[163].

Οἱ ὁμολογίες τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ποὺ περιλαμβάνονται στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου παρέχουν ἐπαρκῆ τεκμηρίωση τῆς παραπάνω θέσης. Εἶναι ἄλλωστε σαφὲς ὅτι ἡ ὁμολογία πίστεως ἀποτελοῦσε τότε, ὅπως καὶ σήμερα ἀποτελεῖ, ἀναπόσπαστο κομμάτι τοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος[164]. Ἔτσι στὸ *Ἑβρ.* 6,2 γίνεται λόγος γιά "βαπτισμῶν διδαχή". Ὁ ὅρος "διδαχή" (ὅπως καὶ ἄλλοι συναφεῖς μὲ αὐτὸν ὅροι) εἶναι ἰδιαίτερα συχνὸς γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τῶν ὁμολογιῶν καὶ τοῦ περιεχομένου τους[165]. Ὁμοίως καὶ στὸ *Ἐφ.* 4,5-6, ὅπου ἡ κύρια παύλεια ὁμολογία "Κύριος Ἰησοῦς", καθὼς καὶ ἡ ὁμολογία "εἷς θεός", βρίσκονται σὲ ἄμεση συνάρτηση μὲ τὸ Βάπτισμα ("ἓν βάπτισμα")[166]. Τὸ ἴδιο φαίνεται νὰ συμβαίνει καὶ μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ στίχου *Ρωμ.* 10,9, ὅπου ἡ χρήση τῶν ρημάτων *ὁμολογήσῃς-πιστεύσῃς-σωθήσῃς* δὲν μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ παρὰ μόνο σὲ συνάφεια μὲ τὸ μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος[167].

---

160. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 48.

161. Σκουτέρης, *Ἱστορία Δογμάτων*, σελ. 499.

162. Φειδᾶς, *Ἐκκλησιαστικὴ Α'*, σελ. 181-183. Kelly, *Creeds*, σελ. 13. Ζαφείρης, *Προευαγγελικά*, σελ. 148. Καρμίρης, *Συμβολικὰ Μνημεῖα*, σελ. 36.41

163. Ζαφείρης, *Προευαγγελικά*, σελ. 148.

164. Βλ. *Α' Τιμ.* 6,12. *Ἐφ.* 1,13. *Ἑβρ.* 4,14. Πρβλ. Ζαφείρης, *Προευαγγελικά*, σελ. 142. Καρμίρης, *Συμβολικὰ Μνημεῖα*, σελ. 41. Cullmann, *Confessions*, σελ. 21.

165. Πρβλ. *Ρωμ.* 6,17. *Β' Τιμ.* 4,3. *Τίτ.* 1,9.

166. Cullmann, *Confessions*, σελ. 20.

167. Neufeld, *Confessions*, σελ. 62.

Ὡστόσο, ἡ χρήση τῶν ὁμολογιῶν, ποὺ ὅπως εἴπαμε ἀποτελοῦσαν συνοπτικὲς ἐκθέσεις πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, δὲν περιορίστηκε μόνον στὸ μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος. Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἀποδεικνύει ὅτι ἡ χρήση τῶν ὁμολογιῶν αὐτῶν ὑπῆρξε εὐρύτατη καὶ στὸ κήρυγμα - κατήχηση[168], ἀλλὰ καὶ γενικότερα στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας[169].

Ὡς πρὸς τὴ χρήση τῶν ὁμολογιῶν στὸ κήρυγμα τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ὁ Παῦλος φαίνεται νὰ παρέχει ἐπαρκεῖς μαρτυρίες. Τὸ περιεχόμενο τῆς ἤδη γνωστῆς ἀπὸ προηγουμένως ὁμολογίας τοῦ *Ρωμ.* 10,9 χαρακτηρίζεται ὡς "*ρῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν*" (*Ρωμ.* 10,8), δηλ. ὡς τὸ περιεχόμενο, τὴν οὐσία τοῦ κηρύγματος τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συσχέτιση αὐτὴ ὁμολογίας καὶ κηρύγματος φαίνεται νὰ ὑπονοεῖται καὶ ἀλλοῦ στὶς παύλειες ἐπιστολές. Στὸ *Β' Κορ.* 4,5 ἡ κύρια παύλεια ὁμολογία "κύριος Ἰησοῦς" ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ ἀντικείμενο τοῦ κηρύγματος[170]. Μία ἀκόμα πιὸ ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τῆς πλήρους συσχετίσεως τῶν παύλειων ὁμολογιῶν μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος τῆς πρώτης Ἐκκλησίας φαίνεται νὰ προϋποθέτουν ὅλα αὐτὰ τὰ χωρία, ὅπου τὸ κηρυγματικὸ καὶ ὁμολογιακὸ ὑλικὸ τῆς πίστεως χαρακτηρίζεται ὡς *εὐαγγέλιον*[171], *παραθήκη*[172], *ὑγιαίνουσα διδασκαλία*[173], *διδαχὴ πιστοῦ λόγου*[174], *ὁμολογία*[175], *πληροφορία πίστεως*[176] καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο χρησιμοποιοῦνται ρήματα ὅπως τὰ *παραλαμβάνειν*[177] καὶ *κρατεῖν*[178].

Εἰδικὰ σὲ ἀναφορὰ μὲ τὴ λατρεία τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, οἱ πλέον χαρακτηριστικὲς ἀπὸ τὶς παύλειες ὁμολογίες, ποὺ στηρίζουν τὴν παραπάνω θέση, φαίνεται ὅτι βρίσκονται τὰ χωρία *Φιλ.* 2,5-11

---

168. Kelly, *Creeds*, σελ. 13. Ζαφείρης, *Προευαγγελικά*, σελ. 150. Παναγόπουλος, *Χριστολογία Κ.Δ.*, σελ. 116.

169. *Ρωμ.* 1,3-4. *Α' Κορ.* 16,22. *Κολ.* 1,15-20. *Ἐφ.* 1,20-22. 2,14-16. *Α' Θεσ.* 1,10. *Α' Τιμ.* 3,16. Πρβλ. Σκουτέρης, *Ἱστορία Δογμάτων*, σελ. 502. Kelly, *Creeds*, σελ. 14. Ζαφείρης, *Προευαγγελικά*, σελ. 150. Καρμίρης, *Συμβολικὰ Μνημεῖα*, σελ. 36.41. Παναγόπουλος, *Χριστολογία Κ.Δ.*, σελ. 116. Quanbeck, *Confession*, σελ. 667.

170. *Β'Κορ.* 4,5: "οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν ἀλλὰ Ἰησοῦν Χριστὸν κύριον".

171. *Α' Κορ.* 15,1. *Β' Κορ.* 11,4.7. *Γαλ.* 1,11. 2,2. *Α' Θεσ.* 2,2.4.9.

172. *Α' Τιμ.* 6,20. *Β' Τιμ.* 1,14.

173. *Β' Τιμ.* 4,3. *Τίτ.* 1,9.

174. *Τίτ.* 1,9.

175. *Ἑβρ.* 3,1. 4,14. 10,23.

176. *Ἑβρ.* 10,22.

177. *Α' Κορ.* 15,3.

178. *Β' Τιμ.* 4,14.

καὶ *Α' Τιμ.* 3,16. Τὸ *Φιλ.* 2,5-11 ἀποτελεῖ ἀδιαμφισβήτητα χωρίο μὲ ἔντονο ὁμολογιακὸ χαρακτήρα καὶ θεωρεῖται ὅτι ἀποτελοῦσε λειτουργικὸ ὕμνο τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας[179]. Ὁ ὁμολογιακός του χαρακτήρας ὡς χριστολογικοῦ ὕμνου[180] καταδεικνύεται κυρίως ἀπὸ τὴ χρήση τοῦ ρήματος "ἐξομολογεῖσθαι". Τὸ ρῆμα αὐτὸ ἀποτελεῖ δάνειο ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὸ *Ἡσ.* 45,23[181], ἐνῶ ἡ φράση "πᾶν γόνυ κάμψῃ" (*Φιλ.* 2,10) ἀναφέρεται ἀδιαμφισβήτητα σὲ πρακτικὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν κατὰ τὴν ὥρα λατρείας[182]. Τὸ *Α' Τιμ.* 3,16 ἀποτελεῖ, καὶ αὐτὸ, χωρὶς ἀμφιβολία, ὕμνο τῆς πρώτης Ἐκκλησίας[183] μὲ ἐπίσης ἰδιαίτερα σαφὲς ὁμολογιακὸ περιεχόμενο, ὅπως πολὺ καθαρὰ δηλώνεται ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα "ὁμολογουμένως"[184]. Πέρα ὅμως ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτοὺς ποὺ συνιστοῦν μία ἄμεση μαρτυρία χρήσης τῶν ὁμολογιῶν στὴ λατρεία τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, δὲν ἀπουσιάζουν καὶ ἔμμεσες ἀναφορὲς στὴ λειτουργική τους χρήση. Χαρακτηριστικὰ τέτοια παραδείγματα ἔχουμε σὲ ἀρκετὰ χωρία τῶν παύλειων ἐπιστολῶν, ὅπως εἶναι π.χ. τὸ *Α' Κορ.* 12,3. Ἐδῶ τὸ κείμενο φαίνεται νὰ προϋποθέτει μία λειτουργικῆς φύσεως σύναξη[185], ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἐπίκληση marana tha (*Α' Κορ.* 16,22), ποὺ χρησιμοποιεῖτο εὐρέως στὶς εὐχαριστιακὲς συνάξεις τῆς ἐποχῆς τοῦ Παύλου[186].

Στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου συχνὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ χρήση τῶν ρημάτων *ὁμολογῶ* καὶ *μαρτυρῶ* ὡς εἰσαγωγικῶν διαφόρων τύπων ὁμολογιῶν, ποὺ ἔχουν ὡς κοινό τους στοιχεῖο τὸ γεγονὸς ὅτι παραπέμπουν σὲ συνθῆκες ἀντιπαράθεσης, συγκρούσεων καὶ διωγμῶν[187]. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα παύλειας ὁμολογίας ποὺ προϋποθέτει μία τέτοια κατάσταση ἀποτελεῖ τὸ χωρίο *Α' Τιμ.* 6,12-16, ὅπου ὁ Παῦλος καλεῖ τὸν Τιμόθεο νὰ συνεχίσει "*τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως*"[188]. Αὐτὸ θὰ μπορέσει νὰ καταστεῖ ἐφικτὸ μόνο ἂν ὁ

---

179. Neufeld, *Confessions*, σελ. 61. Cullmann, *Confessions*, σελ. 22. Michel, *ὁμολογέω*, σελ. 214. Quanbeck, *Confession*, σελ. 668.

180. Cullmann, *ὅπ.π.*

181. Neufeld, *Confessions*, σελ. 61. Michel, *ὁμολογέω*, σελ. 214.

182. Neufeld, *ὅπ.π.*

183. Neufeld, *Confessions*, σελ. 129. Καρμίρης, *Συμβολικὰ Μνημεῖα*, σελ. 37. Quanbeck, *Confession*, σελ. 668.

184. Neufeld, *ὅπ.π.* Michel, *ὁμολογέω*, σελ. 213.

185. Neufeld, *Confessions*, σελ. 61. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 55.

186. Dunn, *ὅπ.π.*

187. Cullmann, *Confessions*, σελ. 25.

188. *Α' Τιμ.* 6,12.

Τιμόθεος ἀκολουθήσει τὸ παράδειγμα τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου, *"τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν"*[189] καὶ ἂν *"ὁμολογήσει"*, ἐφόσον ξαναχρειαστεῖ, *"τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων"*[190]. Εἶναι σαφὲς ὅτι τὸ νόημα τῶν ρημάτων *ὁμολογῶ* καὶ *μαρτυρῶ* θὰ μποροῦσε νὰ ταυτιστεῖ, ἢ τουλάχιστον νὰ προϋποθέτει, τὴν ἔννοια τοῦ "ὑφίσταμαι μαρτύριο - διωγμό"[191].

Στὴν ἴδια συνάφεια θὰ πρέπει νὰ ἐξεταστοῦν ἐπίσης καὶ οἱ ὁμολογίες τῆς *πρὸς Ἑβραίους* ἐπιστολῆς. Τὰ ρήματα *κατανοήσατε* (3,1), *κρατῶμεν* (4,14) καὶ *κατέχωμεν* (10,23) φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν προτροπὲς τοῦ ἱεροῦ συγγραφέα πρὸς τοὺς δοκιμαζόμενους ἀπὸ διώξεις χριστιανοὺς νὰ μείνουν σταθεροὶ στὴν πίστη τους στόν "Κύριο Ἰησοῦ"[192].

Δὲν θὰ πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε ὅτι καὶ ἡ κατεξοχὴν χρήση τῆς κύριας ὁμολογίας τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου "Κύριος Ἰησοῦς" προϋποθέτει βάσει τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς μία ἀντίστοιχη κατάσταση διωγμῶν. Ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει[193], τὴν ἐποχὴ τοῦ Παύλου ἡ χρήση τοῦ ὅρου "Κύριος" ἦταν ἄμεσα συνυφασμένη μὲ τὴν εἰδωλολατρικὴ θρησκευτικὴ πρακτικὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κόσμου (ἀνατολικὲς μυστηριακὲς θρησκεῖες - λατρεία τοῦ αὐτοκράτορα)[194]. Ἡ ἀπὸ μέρους τῶν Χριστιανῶν, ἑπομένως, χρήση τοῦ ὅρου "Κύριος" ὡς ὁμολογίας πίστεως στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ἀποτελοῦσε δημόσια διακήρυξη τῆς πίστης τους σὲ αὐτὸν καὶ ταυτόχρονα μία ἀντίθεση στὴν καθιερωμένη τότε εἰδωλολατρικὴ πρακτική. Ἡ ὁμολογία ἑπομένως ἀποτελεῖ μία περιχαράκωση ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν, καὶ ἰδιαίτερα τῶν ἐξ ἐθνῶν, τῆς πίστης τους στὸν Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση λειτουργοῦσε

---

189. *Α' Τιμ.* 6,13.

190. *Α' Τιμ.* 6,12.

191. Πρβλ. Cullmann, *Confessions*, σελ. 26. Πρβλ. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 56. Ὁ Neufeld (*Confessions*, σελ. 130-131) γνωρίζει τὴν ἄποψη αὐτή, παραθέτει ὅμως θέσεις καὶ ἄλλων ἐρευνητῶν ποὺ θέλουν τήν "καλὴν ὁμολογίαν" τοῦ Τιμοθέου ὡς γεγονὸς τῆς βάπτισης ἢ τῆς χειροτονίας του (πρβλ. Michel, *ὁμολογέω*, σελ. 216). Ὁ ἴδιος δὲν προχωρεῖ στὴν υἱοθέτηση κάποιας ἄποψης, ἁπλὰ διαπιστώνει πὼς ἡ ὁμολογία τοῦ Ἰησοῦ ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου ἀποτελεῖ ἕνα καλὸ πρότυπο γιὰ τὸν Τιμόθεο σὲ περίπτωση ποὺ κληθεῖ σὲ μία ἀντίστοιχη περίπτωση, ὄχι ἀπαραίτητα δίκη, καθὼς ὑφίσταται ἔντονη τὴν περίοδο ἐκείνη ἡ ἀντιπαράθεση μεταξὺ Χριστιανισμοῦ καὶ εἰδωλολατρικῶν θρησκειῶν.

192. Neufeld, Confessions, σελ. 136-137. Πρβλ. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 56.

193. Βλ. σελ. 51 παρούσης ἐργασίας.

194. Cullmann, *Confessions*, σελ. 27-28. Πρβλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 65-66. Quanbeck, *Confession*, σελ. 668.

ὡς ἕνα εἶδος ἀφύπνισης, καθὼς κάθε ἀποστασία θὰ μποροῦσε νὰ ἀποβεῖ γι' αὐτοὺς ἰδιαίτερα ἐπικίνδυνη καὶ ἐπιζήμια.

Σὲ τέτοια ἐπικίνδυνη κατάσταση διαφαίνεται ἀπὸ τὸ χωρίο *Α' Κορ.* 12,3 ὅτι βρέθηκαν καὶ κάποιοι ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Κορίνθου. Σύμφωνα μὲ τὸν Cullmann, ὅταν ὁρισμένοι ἀπὸ αὐτοὺς βρέθηκαν κατηγορούμενοι καὶ διωκόμενοι γιὰ τὴν πίστη τους, ὄχι μόνο δὲν ὁμολόγησαν τὴν πίστη τους στόν "Κύριο Ἰησοῦ", ἀλλὰ ἀντιθέτως ἀναφώνησαν "ἀνάθεμα Ἰησοῦς". Σύμφωνα μὲ τὴν ἴδια θεωρία, γυρίζοντας πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς στὴν Ἐκκλησία φαίνεται ὅτι δικαιολόγησαν τὴν πράξη τους αὐτὴ ὡς προϊὸν φωτισμοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δημιουργώντας ἔτσι ἔνταση καὶ ἀντιπαράθεση μέσα στοὺς κόλπους τῆς τοπικῆς αὐτῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας. Ἡ ἐνδοεκκλησιαστικὴ αὐτὴ ἔνταση καὶ ἀντιπαράθεση, ποὺ προϋποτίθεται στὸ χωρίο αὐτό, φαίνεται ὅτι ἐπιλύεται μὲ τὴν κατηγορηματικὴ θέση τοῦ Παύλου ὅτι ὁ φωτισθεὶς ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ποτὲ δὲ θὰ ἀρνεῖτο τὸν Κύριο, ἀλλὰ ἀντιθέτως θὰ ὁμολογοῦσε τὴν πίστη του σὲ αὐτόν[195].

Οἱ ὅποιες ὅμως ἀντιπαραθέσεις δὲν εἶχαν τὸν ἀποκλειστικὸ χαρακτήρα μίας ἐσωτερικῆς διαμάχης ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας[196]. Οἱ ὁμολογίες συχνὰ σχετίζονταν καὶ μὲ τὴν προσπάθεια ἀντιμετώπισης ἐξωτερικῶν κινδύνων καὶ εἶχαν πολεμικὸ χαρακτήρα: Μία τέτοια κατάσταση φαίνεται ὅτι ἀντιμετωπίζεται μὲ τὴν παύλεια ὁμολογία τοῦ *Α' Κορ.* 8,6. Πρόκειται γιὰ μία διμερῆ ὁμολογία πίστεως[197], ποὺ παράλληλα μὲ τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας στόν "Κύριο Ἰησοῦ Χριστό" ἀναφέρεται καὶ στόν Θεὸ-Πατέρα. Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖται ἡ συγκεκριμμένη ὁμολογία μπορεῖ εὔκολα νὰ ἐντοπισθεῖ στὸν προηγούμενό της στίχο (8,5), ὅπου γίνεται σύντομη ἀναφορὰ στὰ πολυθεϊστικὰ θρησκευτικὰ συστήματα τῆς ἐποχῆς. Μὲ τὴν ὁμολογία λοιπὸν τοῦ στίχου 8,6 ὁ χαρακτήρας καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς χριστιανικῆς πίστης φαίνεται ὅτι συνίσταται στὸ σχῆμα ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς γιὰ τὴν Ἐκκλησία, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς πολλοὺς κύριους-θεοὺς τῆς εἰδωλολατρίας[198]. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ διασαφηνίζεται ἡ πίστη τῆς Ἐκκλησίας στὸν ἕνα Θεὸ Πατέρα καὶ στόν "Κύριο Ἰησοῦ", καὶ ἀπορρίπτεται ὁποιαδήποτε εἰδωλολατρικὴ ἐπιρροὴ ποὺ τυχὸν νὰ ὁδηγοῦσε κάποια μέλη τῆς

---

195. Cullmann, *Confessions*, σελ. 29-30. Πρβλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 64.

196. Cullmann, *Confessions*, σελ. 30. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 56. Neufeld, Confessions, σελ. 65. Kelly, *Creeds*, σελ. 501.

197. Πρβλ. Σκουτέρης, *Ἱστορία Δογμάτων*, σελ. 501.

198. Cullmann, *Confessions*, σελ. 32 καὶ 42. Dunn, *Unity and Diversity*, σελ. 56. Πρβλ. Neufeld, *Confessions*, σελ. 65-66.

Ἐκκλησίας στὴν αἵρεση καὶ τὴν ψευδοδιδασκαλία.

Συνοψίζοντας, θὰ λέγαμε ὅτι καθίσταται ἐμφανὲς πὼς τὴν ἐποχὴ τοῦ Παύλου ὑφίστατο μία μεγάλη ποικιλία τύπων ὁμολογιῶν μὲ ἕνα ἐξίσου ποικίλο περιεχόμενο ποὺ ἀνταποκρινόταν σὲ πολλαπλὲς ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας[199]. Ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν ἐπιστολῶν τονίζεται ὡς πλέον βασικὴ ἀπὸ αὐτὲς τὸ μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος, ἀναπόσπαστο τμῆμα τοῦ ὁποίου καὶ ταυτόχρονα ἀπαρέγκλιτη προϋπόθεση εἰσόδου στὴν Ἐκκλησία, ἦταν ἡ ὁμολογία - μαρτυρία πίστεως στὸν Ἰησοῦ Χριστό. Τὸ Βάπτισμα ὅμως ὑπῆρξε ἡ κατάληξη τῆς κηρυγματικῆς καὶ κατηχητικῆς δραστηριότητας τῆς Ἐκκλησίας, μέρος τῆς ὁποίας ἀποτελοῦσαν καὶ πάλι οἱ ὁμολογίες. Ἡ χρήση τῶν ὁμολογιῶν μαρτυρεῖται διὰ τῶν παύλειων ἐπιστολῶν καὶ ἀναφορικὰ πρὸς τὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἐπίσης συχνὲς εἶναι καὶ οἱ μαρτυρίες χρήσης τους ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς σὲ περιόδους διωγμῶν, ἀλλὰ καὶ στὴν προσπάθειά τους νὰ καταπολεμήσουν τὶς συχνὰ παρουσιαζόμενες στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας αἱρέσεις καὶ ψευδοδιδασκαλίες.

Συμπεράσματα

Βάσει τῶν ὅσων ἀναπτύξαμε καὶ παρουσιάσαμε σχετικὰ μὲ τὴ μορφή, τὸ περιεχόμενο, τὴν ἔννοια καὶ τὴ χρήση τῶν πρώτων ὁμολογιῶν - συμβόλων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰδικὰ ἐκείνων τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, προκύπτουν τὰ ἑξῆς βασικὰ συμπεράσματα:

α. Ὡς πρὸς τὴ μορφὴ τῶν παύλειων ὁμολογιῶν, πρέπει νὰ τονιστεῖ ὅτι αὐτὲς ἀντικατοπτρίζουν τὴ γενικὴ κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν ἀρχέγονη Ἐκκλησία, ὅπου οἱ διάφορες ἐν χρήσει ὁμολογίες δὲν χαρακτηρίζονταν γιὰ τὴ σταθερὴ καὶ συγκεκριμένη μορφή τους, ἀλλὰ διακρίνονταν σὲ *μονομερεῖς - καθαρὰ χριστολογικές*, *διμερεῖς* καὶ *τριμερεῖς* ὁμολογίες.

β. Τὸ βασικὸ περιεχόμενο τῶν μονομερῶν παύλειων ὁμολογιῶν συνίστατο κυρίως στὴ χριστολογικὴ ὁμολογία "Κύριος Ἰησοῦς", ἐνῶ δευτερευόντως στὶς ὁμολογίες "Υἱὸς Θεοῦ" καί "Χριστός". Τὸ περιεχόμενο τῶν διμερῶν καὶ τριμερῶν παύλειων ὁμολογιῶν εἶχε πάντοτε μία χριστολογικὴ ἀναφορά, ἐπεκτεινόταν ὅμως καὶ στὴν ὁμολογία - πίστη τῆς Ἐκκλησίας στὸν Θεὸ-Πατέρα (διμερεῖς) καὶ σπανιότερα καὶ στὴν πίστη στὸ Ἅγιο Πνεῦμα (τριμερεῖς).

γ. Ὡς πρὸς τὴν ἔννοια τῶν παύλειων ὁμολογιῶν, ὀφείλουμε

---

199. Cullmann, *Confessions*, σελ. 35.

νὰ τονίσουμε ὅτι αὐτὸ ποικίλλε ἀναλόγως τῆς χρησιμοποιηθείσας ὁμολογιακῆς διατύπωσης. Ἔτσι, ἡ παύλεια ὁμολογία "Κύριος Ἰησοῦς" φαίνεται ὅτι, προϋποθέτοντας τὸ παλαιοδιαθηκικὸ καὶ ἑλληνιστικὸ ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο τοῦ ὅρου "Κύριος", ἀνανοηματοδοτεῖται μέσα στὴν Ἐκκλησία γιὰ νὰ ὑποδηλώσει τὸν προϋπάρχοντα, "ὑψωθέντα" καὶ παρόντα μέσα σὲ αὐτὴν Ἰησοῦ. Ὁμοίως, ἡ ἔννοια τοῦ ὅρου "Χριστός" στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου φαίνεται ὅτι προϋποθέτει τὴ λεγόμενη μεσσιανικὴ προσδοκία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ποὺ ἀνανοηματοδοτεῖται ἐπίσης μέσα στὴν Ἐκκλησία διὰ τῶν γεγονότων τοῦ Θείου Πάθους καὶ τῆς Ἀναστάσεως ὡς ὁμολογία καὶ πάλι τοῦ ὄντως "Χριστοῦ" Ἰησοῦ, ἐνῶ τὸ περιεχόμενο τῆς ὁμολογίας "υἱὸς τοῦ Θεοῦ" συνίσταται στὴν ὑπογράμμιση τῆς θεότητας τοῦ Ἰησοῦ, συμπληρώνοντας τὸ περιεχόμενο τῆς ὁμολογίας "Ἰησοῦς Χριστός" καὶ ἀναπληρώνοντας τὴν ὁμολογία "Κύριος Ἰησοῦς" στὶς ἰουδαΐζουσες κοινότητες.

δ. Ὡς πρὸς τὴ χρήση τῶν παύλειων ὁμολογιῶν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὑφίστανται μαρτυρίες ἀναφορικὰ πρὸς τὸ μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος, τὸ κήρυγμα καὶ τὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ συχνὰ ἡ χρήση τῶν παύλειων ὁμολογιῶν θὰ μποροῦσε νὰ κατανοηθεῖ ὡς μαρτυρία πίστεως τῶν χριστιανῶν σὲ περιόδους διωγμῶν καὶ ὡς ὅπλο καταπολέμησης τῶν κατὰ καιροὺς ἐμφανιζομένων αἱρέσεων καὶ ψευδοδιδασκαλιῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α. ΠΗΓΕΣ:

Ἡ Παλαιά Διαθήκη, κατὰ τοὺς Ο', ἐπιστ. ἐπιμέλεια Α. Rahlfs, *Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆναι 1981.

Novum Testamentum Graece (27. Auflage) Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1998.

β. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ:

Βούλγαρης, *Ἀποστολικότης*= Βούλγαρης Χ.Σ., "Ἡ Ἀποστολικότης τῆς Ἐκκλησίας", *Γρηγόριος Παλαμᾶς* τόμ. 765 (1996), σελ. 965-982, Θεσ/νίκη 1996.

Cullmann, *Confessions* = Cullmann O., *The Earliest Christian Confessions*, London 1949.

Γαλίτης, *Ἑρμηνευτικά* = Γαλίτης Γ.Α., *Ἑρμηνευτικὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης*, Πουρναρᾶς-Θεσσαλονίκη 1993.

Dunn, *Unity and Diversity* = Dunn J.D.G., *Unity and Diversity in the New Testament. An Inquiry into the Character of Earliest Christianity*, SCM Press/Trinity Press International 1990.

Φειδᾶς, *Ἐκκλησιαστικὴ Α'* = Φειδᾶς Β., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α'*, Ἀθῆναι 1994.

Johnson, *Son of God* = Johnson S.E., "Son of God", *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, 4, 1962 (σελ. 408- 413).

Johnson, *Christ* = Johnson S.E., " Christ", *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, 1, 1962 (σελ. 563-571).

Θεοδώρου, *Ἱστορία Δογμάτων* = Θεοδωρου Α., *Ἱστορία τῶν Δογμάτων*, τομ. Α', Μέρος Πρῶτον, ἐν Ἀθήναις 1963.

Καρμίρης, *Συμβολικὰ Μνημεῖα* = Καρμίρης Ι., *Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Ι, ἐν Ἀθήναις 1960.

Kelly, *Creeds* = Kelly J.N.D., *Early Christian Creeds*, Longman 1972[3].

Kümmel, *Theology* N.T. = Kümmel W.G., *The Theology of the New Testament*, SCM Press.

Liddel - Scott, Lexicon = Liddell H.G. and Scott R., *Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford 1996.

Lohse, *Θεολογία Κ.Δ.* = Lohse ED., *Ἐπίτομη Θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης*, Κέντρο Βιβλικῶν Μελετῶν Ἄρτος Ζωῆς - Ἀθήνα 1990.

Michel, *ὁμολογέω* = Michel O., "ὁμολογέω, ἐξομολογέω, ἀνθομολογέομαι, ὁμολογία, ὁμολογουμένως", ἐν G. Kittel- G. Friedrich (ed), *Theological Dictionary of the New Testament*, (ἀγγλ. μτφρ.

G.W. Bromiley) ,Michigan 1968, τομ. V, σελ. 199 - 220.
Neufeld, *Confessions* = Neufeld V.H., *The Earliest Christian Confessions*, Michigan 1963.
Παναγόπουλος, *Χριστολογία* = Παναγόπουλος Ι., "Τὸ κέντρον τῆς Χριστολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης", *ΔΒΜ* 2, τεῦχος 6, Δεκέμβριος 1973 (σελ. 91-129).
Quanbeck, *Confession* = Quanbeck W.A., " Confession", *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, I, 1962 (σελ. 667-668).
Sanday, *Son of God* = SANDAY W., "Son of God", *A Dictionary of the Bible*, IV, 1947 (σελ. 570-579).
Scott, *Confession* = Scott C.A., "Confession", A *Dictionary of the Bible*, 1, 1951 (σελ. 464-465).
Stanton, *Messiah* = Stanton V.H., "Messiah", *A Dictionary of the Bible*, III, 1950 (σελ. 352-357).
Σκουτέρης, *Ἱστορία Δογμάτων* = Σκουτέρης Κ., *Ἱστορία Δογμάτων*, τόμ. 1, Ἀθήνα 1998.
Χρήστου, *Πατρολογία* = Χρήστου Π.Κ., *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Β', Πατριαρχικὸν Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν - Θεσσαλονίκη 1978.
Ζαφείρης, *Προευαγγελικά* = Ζαφείρης Γ.-Χ.Σ. (Μητροπολίτης Γαρδικίου, νῦν Μητροπολίτης Περιστερίου), *Τὰ Προευαγγέλικὰ κείμενα*, Ἀθῆναι 1979.

π. Κων. Καλλιανοῦ

Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου στὴ Σκόπελο

Νοτιοδυτικὰ τῆς Χώρας τῆς Σκοπέλου καὶ λίγο πιὸ πάνω ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ νέου, βρίσκεται ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου. Πρόκειται γιὰ συγκρότημα κτιρίων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀνακαινισθεῖ μετὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1965, γι᾽ αὐτὸ καὶ χάθηκαν πολλὰ στοιχεῖα τῆς παλαιᾶς καί, φυσικά, παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς. (Εἰκ 1).

Τὸ μοναστηράκι αὐτὸ μνημονεύεται στὸν Κατάλογο τοῦ Καισάριου Δαπόντε, ὡς ἑξῆς: « *Γ΄ Τὰ μοναστήρια. ι. Ὁ Ἅγιος Ρηγινος ἐπίσκοπος Σκοπέλου· ἑορτάζεται κε΄ Φεβρουαρίου*»[1].

Σύμφωνα μὲ τὴν περιγραφὴ τοῦ Ἐπισκόπου Σκιάθου καὶ Σκοπέλου Εὐγενίου τὸ μοναστηράκι αὐτὸ «*ἦταν περιτειχισμένον, ἡ ἐκκλησία εἰς τὸ μέσον, εἶχε [δὲ] κελλία τρία μὲ ὑπόγεια*»[2] . Πράγματι, μέχρι νὰ κτιστεῖ ὁ νέος ναὸς στὴ θέση του ὑπῆρχε «*μία μονόκλιτος καμαροσκέπαστος βασιλική*»,[3] μικρῶν διαστάσεων, ἡ ὁποία εἶχε ἀντικαταστήσει παλαιότερο ἢ παλαιότερους ναούς, ἄγνωστο, μέχρι σήμερα, τὸ πότε ἀκριβῶς κτίστηκαν. Ἡ καμαροσκέπαστος βασιλική, ἀσφαλῶς μαζὶ μὲ τὸ συγκρότημα τῶν κελλίων, πρέπει νὰ κτίστηκαν στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰ., σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ ποὺ ὑπῆρχε στὴν εἴσοδο τῆς Μονῆς καὶ εἶχε ὡς ἑξῆς:

---

1. Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Καισαρίου Δαπόντε: Ναοὶ καὶ μοναστήρια, ἐξωκλήσια καὶ μονύδρια ἐν Σκοπέλῳ*, Β. Ζ. 19 (1910), σελ. 92.

2. Ἡ ἔκθεση αὐτὴ τοῦ Ἐπισκόπου βρίσκεται στὰ Γ. Α. Κ. *Μοναστηριακὰ Σύμμικτα τῆς Ἐπαρχίας Σκοπέλου*, φάκ. 474. Βλ. καὶ παρακάτω ὅπου ἡ συνέχεια. Ἡ μαρτυρία τοῦ Ἐπισκόπου εἶναι, ἀπ᾽ ὅσα γνωρίζω, ἡ πρώτη ποὺ γράφτηκε, ὄχι μονάχα γιὰ τὸν Ἅγιο Ρηγῖνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλα μοναστήρια τῆς Σκοπέλου, Σκιάθου καὶ Ἀλοννήσου.

3. Ἀδ. Σάμψων, *Ναοὶ καὶ Μοναὶ εἰς τὴν νῆσον Σκόπελον*, Ἀθῆναι 1974.

†ΕΤΟΣ ΑΠΟ ΧΡΙΣΤΟΥ 1728[4]
ΑΚΕΚΑΙΝΙΣΘΗ Η ΠΑΡΟΥΣΑ
ΜΟΝΗ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΔΩΡ[Ο]
ΘΕΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΚΕ ΔΑΠ[Α]
ΝΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ[5]

Ἡ μονὴ αὐτὴ ἀφιερώθηκε στὸν Ἅγιο Ρηγῖνο, ἐπειδὴ ἐκεῖ, μετὰ τὸ μαρτυρικό Του τέλος, Τὸν ἔθαψαν καὶ μέχρι σήμερα σώζεται, σὲ διαφορετικὴ ἀσφαλῶς μορφή, ὁ τάφος Του.

Δὲ γνωρίζουμε γιατὶ ὁ πρῶτος ἐπίσημος βιογράφος τοῦ Ἁγίου, ὁ Καισάριος Δαπόντες[6] δὲν ἀναφέρει τίποτε γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου στὸ ἐν λόγῳ μοναστήρι. Τὸ ἴδιο παρατηροῦμε καὶ στὴν ἔκθεση τοῦ Ἐπισκόπου Εὐγενίου, ποὺ συντάχθηκε τὸ 1833. Ὅπως ἐπίσης γιατί, τὰ Ἅγια Λείψανα, ποὺ ἔφεραν τὸ 1741 ὁ Προεστὼς Χατζη-Κωνσταντής, ὁ μετέπειτα μοναχὸς Καλλίνικος, καὶ ὅσοι τὸν ἀκολουθησαν, ἀπό τὴν Κύπρο, δὲν φυλάχτηκαν στὸν Ἅγιο Ρηγῖνο, ἀλλὰ στὴν ἀκμάζουσα τότε Μονὴ τοῦ Προδρόμου[7], «τὸ ἀσκητικὸν», κατὰ τὸν Δαπόντε, ἱερὸ καθίδρυμα[8]. Μάλιστα ὁ Ἰωάνης

---

4. Τὸ ἔτος αὐτὸ ἔγιναν καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς ἀπό τὸν τότε Ἐπίσκοπο Σκιάθου καὶ Σκοπέλου Κλήμη. Βλ. π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Συμβολη στὴν ἱστορία τῆς Ἐπισκοπῆς Σκιάθου καὶ Σκοπέλου τὸν 18ᵒ αἰ.* (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. Ἐφημέριος) Ἀθήνα 1990, σελ.15, σημ. 25.

5. Πρῶτος δημοσίευσε μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ὁ Νικ. Ἰ. Γεωργάρας στὴν ἐνδιαφέρουσα μελέτη του, ὁ Βυζαντιακὸς ναὸς τῆς Ἐπισκοπῆς καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Ἀναστάσιος, Ἐπετ. Παρνασσοῦ, τ. 9 (1906), σελ. 20, σημ. 1 , στὴ συνέχεια ὁ Γερμανὸς Αρχαιολόγος C. Friedrisch, Skiathos und Peparethos, A. M. 31 (1906), σελ.115 και ὁ Ἀδ. Σάμψων, Ναοὶ καὶ Μοναί, ὅπ. παρ. σελ. 213.

6. Γιὰ τὸν Δαπόντε βλ.τὴν ἀξιόλογη μελέτη τοῦ Μον. Πατάπιου Καυσοκαλυβίτη, *Ἡ μονὴ Εὐαγγελιστρίας Σκοπέλου καὶ ὁ ἀνέκδοτος περὶ αὐτὴν Κώδικας τοῦ μοναχου Καισαρίου Δαποντε*, εἰς Ἀλεξανδρινὸς Αμητός. Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Ι. Μ.Χατζηφώτη, τ. Β΄ Ἀθήνα 2009, σελ.455-476, ὅπου (σ. 457, σημ 8) καὶ ἡ περὶ Δαπόντε βιβλιογραφία.

7. Κωνσταντῖνος-Καισάριος Δαπόντες, *Βίβλος ἱερὰ περιέχουσα τὴ ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου*, Βενετία 1746, σελ. 26. Ἰωάννης Λεονάρδος, *Νεωτάτη τῆς Θεσσαλιας χωρογραφια*, Εν Πέστη 1836, σελ. 177. Μετὰ τὴ διάλυση τῶν μοναστηρίων τὸ ἱ. λείψανο τοῦ Ἁγίου, μαζὶ με τα ὑπόλοιπα τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου μετεφέρθησαν στὸ ναὸ τῆς Ἐπισκοπῆς, τὸν Μητροπολιτικὸ ναὸ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Βλ. π. Κων. Καλλιανός, *Ἀνεκδοτη εγκυκλιος ὑπερ βοηθείας τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σκοπέλου*, περ. Θεολογία, τ. ΞΑ΄ (1990), σελ. 789 σημ. 20.

8. Νὰ εἶχε σχέση, ἄραγε ἡ σύμπτωση τῆς γιορτῆς τῆς εὑρέσεως τῆς τιμίας Κάρας τοῦ Προδρόμου με αυτη τῆς πανηγύρεως τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου; Γιατὶ σύμφωνα με

Λεονάρδος ἀναφέρει στὴ Γεωγραφία του τὰ ἑξῆς: «*Εἶναι πρὸς τούτοις ἐδῶ* [στὴ Σκόπελο δηλ] *καὶ μερικὰ Μοναστήρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου εἶναι ἄξιον μνήμης, ἐπειδὴ κεῖται ἐν αὐτῷ τὸ ἱερὸν λέιψανον τοῦποτὲ ἐπισκοπεύσαντος Ἅγιου Ρηγίνου*»[9]. Σύμφωνα δὲ μὲ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Δαπόντε, τεμάχιο Λειψάνου τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου ὑπῆρχε στὴ Μονὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ στὴ Σκόπελο[10], ἴσως δὲ καὶ ἀλλοῦ.

Ἕνα ἄλλο ἐρώτημα εἶναι τὸ ἑξῆς. Ἀπὸ ποῦ πληροφορήθηκαν οἱ προεστοὶ τῆς Κοινότητος τῆς Σκοπέλου τὴν ὕπαρξη τῶν ἱερῶν Λειψάνων τοῦ Ἁγίου στὴν Κύπρο; Μήπως σ᾽ αὐτὸ συνέδραμε κι ὁ ἴδιος ὁ Καισάριος, ὁ ὁποῖος τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὡς λαϊκός, ὑπηρετοῦσε σέ ἐξέχουσα θέση στὶς παραδουνάβιες χῶρες; Γιατὶ στὴ Γεωγραφικὴ του Ἱστορία, γραμμένη στὴ Σκόπελο τὸ 1781, ἀναφέρει:

[Κύπρος]
«*Ἔχει δὲ κἂν τὸ λείψανον τοῦ θείου μου Ῥηγίνου*
Σκοπέλων ἐπισκόπου, ναί, τοῦ θαυμαστοῦ ἐκείνου
εἰς τὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου δὲ μονὴν τοῦ Μοναγρίου
τὴν λεγομένην σώζεται καύχημα τοῦ νησίου.
Εἰς τοῦ Κιτέων τὴν γνωστὴν τοῖς πᾶσιν ἐπαρχίαν,
ἡ Σκόπελός μου ἔχει δὲ ταφὴν του τὴν ἁγίαν
κι ἕνα μεγάλον κόκκαλον ἀπό τὸ λείψανόν του
ληφθὲν καὶ προσκυνούμενον εἰς δόξαν καὶ τιμήν του». [11]

Ἀναφέρει ἐπίσης ὁ Καισάριος, ὅτι στὴ Σκόπελο ἐτάφη ὁ Ἅγιος χωρὶς ὡστόσο νὰ μνημονεύει τὴ μονή. Φυσικὰ ἡ παράδοση μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου, ἐκεῖ ποὺ εἶναι σήμερα, χωρὶς ἄλλα διαθέσιμα τεκμήρια, ἐπειδὴ οἱ μέχρι σήμερα πηγὲς ποὺ διαθέτουμε εἶναι ἐλλιπεῖς. Πάντως, ὅπως πολὺ σωστὰ ἀναφέρει ὁ Σταῦρος Γουλούλης, «παρὰ τὶς περιπέτειες ποὺ εἶχε τὸ νησὶ τῆς Σκοπέλου, συγκράτησε τὴ λατρεία τοῦ ἱερομάρτυρα Ῥηγίνου.

τὸ Συναξάριον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου καὶ συμπεριελήφθη καί ἡ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου, γιορταζόταν στὶς 24 ἢ στὶς 25 Φεβρουρίου. Σταῦρος Γουλούλης, *Κεντρα λατρειας τοπικὼν ἁγιων στὴ μεσαιωνικὴ Θεσσαλία*, εἰς Πρακτικὰ Συνεδρίου Ἱστορίας καὶ Πολιτισμοῦ τῆς Θεσσαλίας, τ. 2 , 2008, σελ. 404.

9. Ἰωάννης Λεονάρδος, *Νεωτάτη τῆς Θεσσαλίας*, ὅπ. παρ. σελ. 177.

10. Μον. Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης, *Ἡ μονὴ Εὐαγγελιστρίας Σκοπέλου καὶ ὁ ἀνεκδοτος περι αὐτην Κωδικας τοῦ μοναχοῦ Καισαριου Δαποντε*, ὅπ. παρ. σελ. 466

11. Γ. Α. Κ. χφο 193, φ.119 β. Μιὰ ἄλλη ἐκδοχὴ γιὰ τὴν πληροφορία τῶν Σκοπελιτῶν ὅτι τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου τους βρισκονται στὴν Κύπρο πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὶς τυχὸν ἐμπορικὲς σχέσεις, μέσω τῆς ἀκμαζουσας τότε ναυτιλίας, τῆς Σκοπέλου μὲ τὴν Κύπρο.

Αὐτὸ συνέβη τὸν 10ᵒ αἰ., καθὼς οἱ Βόρειες Σποράδες ἦταν πέρασμα γιὰ τὰ πλοῖα τοῦ δρομολογίου Θεσσαλονίκης- Β.Δ. Αἰγαίου»[12] Κι αὐτὸ ἀρκεῖ.

Ἀναφορικὰ μὲ τὴν κατάσταση τῆς Μονῆς τὸ 1829 δὲν ἀναφέρεται τίποτε τὸ ἀξιόλογο, παρὰ μονάχα ὅτι ἐπιστατεῖται ἀπό τὸν Μοναχάκη Σκαβέντζο, προεστὸ τῆς Σκοπέλου κι ὅτι ἔχει ἕνα ἀμπέλι κι ἕναν ἐλαιῶνα.[13]

Τὸ 1833 ὁ Ἐπίσκοπος Σκοπέλου Εὐγένιος[14], ὕστερα ἀπό αἴτημα τοῦ τότε Βασιλικοῦ Ἐπάρχου τῶν Βορείων Σποράδων Ἰ. Μ. Μηλαΐτη, στέλνει τὴν 1752/1883 λεπτομερῆ Ἔκθεση γιὰ τὴν κατάσταση ὅλων τῶν ἱερῶν καθιδρυμάτων ποὺ βρίσκονται στὰ ὅρια τῆς Ἐπισκοπῆς Σκιάθου καὶ Σκοπέλου.[15] Ἐκεῖ, λοιπόν, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρει καὶ γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου: « *Ϛ Ἕτερον μονήδριον τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου, πρώτον/ ἐπισκόπου τῆς Σκοπέλου. Ἐν αὐτῷ εὑρί /σκεται ἕν ἀνδρόγυνον γηραιόν, ὅπου καὶ αὐτοὶ / ἔχουν τὰ πράγματά των ἰδιόκτητα ἐκεῖ κον /τά, ὄχι ὅμως καὶ ἀφιερωμένα. Κάθωνται /μέσα εἰς τὸ μοναστῆρι, καὶ τὸ περιποιοῦνται /ἀνάπτοντες καὶ τὰ κανδήλια. Καλλιεργοῦν / καὶ τὰ ὀλίγα κτήματά του καὶ ἀπολαμβά /νουν τοὺς καρπούς. Εἶναι ἐφορικὸν*[16]*, ἐξουσιάζεται / ἀπό τὴν Κοινότητα, ὡς λέγουσι. Καὶ αὐτὰ (;) πε /ριτειχισμένον, ἡ ἐκκλησία εἰς τὸ μέσον./ Ἔχει κελλεῖα τρία μὲ ὑπόγεια, ἕν δισκοπό /τηρον καλαγένιον, ἕν εὐαγ̃γέλιον σατέδικον / φελώνια καὶ στιχάρια πανίτικα, ἀνὰ δύω κανδήλια προύτζινα, 1 περιζώνιον ἀσημένι /ον, 3 πιθάρια, 3 χαλκώματα, 2 ἀμπέλια /μικρὰ, ἐλαιόδενδρα 27 εἰς τὴν περιοχὴν /δένδρα φρούτων 21 κάθε λογῆς, πορτοκαλ /λιαῖς 2 , ἕνα χωράφιον δεκτικὸν σπόρου ὀκ(άδων) /10, ὀσπήτιον εἰς τὴν Χώραν».*

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ποὺ στέλνει ὁ Ἐπίσκοπος τὴν ἔκθεσή του, στέλνει καὶ ἡ Δημογεροντία τῆς Σκοπέλου ἀναφορὰ στὸν Βασιλικὸ

12. Σταῦρος Γ, Γουλούλης, *Κέντρα λατρείας τοπικῶν ἁγίων στὴ μεσαιωνικὴ Θεσσαλία*, ὅπ. παρ. σελ . 401-404.

13. Κων. Ἰ. Σῦρος, *Τὰ κειμήλια τῶν μονῶν τῆς νήσου Σκοπέλου μὲ βάση τὶς καταγραφὲς τοῦ 1829 καὶ 1841*, περ. Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο, τ. 23 919930 σελ. 250 βλ. καὶ σελ. 257 ὅπου ἡ ἄνευ σημασίας καταγραφὴ κάποιων ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων, κακίστης καταστάσεως.

14. Περὶ αὐτοῦ βλ. π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Ἡ Διαθήκη τοῦ Ἐπισκόπου Σκοπέλου Εὐγενίου*, περ. Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο, τ. 37 2000,σελ. (241-262).

15. Ἤδη ἀπό τὴν πολύτιμη αὐτὴ Ἔκθεση ἔχουν δημοσιευτεῖ οἱ παρακάτω μελέτες τοῦ ὑποφαινομένου. α. Ἐνοριακοὶ ναοὶ καὶ ἐφημέριοι στὴ νῆσο Σκόπελο τὸ 1833, ἀνάτυπο ἀπό τὸ περ. Εφημέριος, Ἀθῆναι 1983 ,β. *Ἡ κατάσταση τῶν μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν τῆς Σκιάθου τὸ 1833*, περ. Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο, τ. 40 (2001), σελ.. 247-256 καὶ *Ἡ κατάσταση τῶν μοναστηριῶν τῆς Σκοπέλου τὸ 1833* (ὑπὸ δημοσίευση).

16. Δηλαδή, ἐφορεύεται, ἐπιστατεῖται, φυλάσσεται. (τὰ λεξικά).

Ἔπαρχο τῶν Βορείων Σποράδων, ὅπου σημειώνει τὰ ἑξῆς:

« Ὁ ἅγιος Ρηγῖνος καὶ αὐτὸ ἔχει ὀλίγα κτήματα, ἀνήκει ὅλος εἰς τὴν Κοινότητα, /εὑρίσκεται μία οἰκογένεια λαϊκὴ ἐπισκεπτο /μένη τὰ ὀλίγα αὐτοῦ κτήματα»[17]

Ὡστόσο ἡ Δημογεροντία τὸν ἑπόμενο χρόνο, δηλαδὴ τὸ 1834, μὲ τὴν παρακάτω Πιστοποίηση μᾶς πληροφορεῖ σχετικὰ μὲ τοὺς κτήτορες, ἀλλὰ καὶ γιὰ «τὸ γηραιὸν ἀνδρόγυνον» ποὺ τὸ κατοικεῖ.

ἀρ. 664

Πιστοποίησις

Ἐξετάσασα ἀκριβῶς καὶ πληροφορηθεῖσα ἀπὸ πολλοὺς ἀξιοπίστους Γέροντας τῆς νήσου ταύτης / διαβεβαιοῖ ὅτι τὸ ἐπί τῆς νήσου ταύτης εὑρισκόμενον μονήδριον τοῦ Ἁγίου Ῥηγίνου, ὠκοδομή /θη παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν ποτὲ Εὐαγγελινοῦ, κ(αὶ) Ἰω(άννου) Κωνσταντάκη, Σκοπελιτῶν, οἵτινες / ἐπετρόπευον πάντοτε κ(αὶ) οἱ ἀπόγονοί των. Ἀλλ᾽ οἱ αὐτοὶ ἀπόγονοι τοῦ εἰρημένου κτήτορος / μὴ συμφωνοῦντες εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ κατὰ καιροὺς διευθυντοῦ, καὶ ἐπιστάτου αὐτοῦ, ἐπέτρε /ψαν τὴν ἐπ᾽ αὐτὸ ἐφορίαν εἰς τὴν Κοινότητα Σκοπέλου, ἥτις κατὰ πρότασιν κ(αὶ) συναί /νεσιν καὶ αὐτῶν ἐδιώρισε κατὰ τὸ 1823 διευθυντὴν τὸν σωζόμενον κ(ύριον) Γεροδημήτριον Λα /ρυγκάκην μετὰ τῆς πρεσβύτιδος συζύγου τούτου Ὑπερμάχως Κεροδήμὶου ἀναθέσαντες εἰς τὸ /αὐτὸ μονήδριον καὶ ὅλα τὰ ὀλίγα κτήματά των, ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ ν᾽ ἀποθάνωσιν /ἀμφότεροιὲν αὐτῷ, ὡς ταῦτα δηλοῦντος καὶ ἀπό τὸ εἰς χεῖρας των κοινοσφράγιστον ἔγγρα /φον γεγραμμένον τῷ 1823 καὶ ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ ἀπογόνου καὶ ἐπιτρόπου τοῦ αὐτοῦ μονηδρίου Κωνστ(ντίνου) Ἐγκλέζου. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτων ἔνδειξιν ἐκδίδοντος τὸ παρὸν /ἐπίσημον ἐνδεικτικόν, κατ᾽ αἴτησιν τῶν σωζομένων ἀπογώνων τοῦ κτήτορος τῶν ἐχόντων /δικαίωμα ἰδιοκτησίας ἐπ᾽ αὐτό, ἵνα τοῖς χρησιμεύσῃ διὰ αὐτὸ τέλος. /τῇ 17 Αὐγούστου 1834 Οἱ Δημογέροντες[18].

Τὸ μονύδριο αὐτὸ εἶχε, σύμφωνα μὲ τὴν Ἔκθεση τοῦ Ὑποδιοικητοῦ Σκιάθου Σκοπέλου κ.λ.π *«βαφεῖον πλησίον τῆς πόλεως, ἀνώγαιον καὶ κατώγαιον»*[19], ἐκτὸς τῶν γύρω κτηματων του. Φαίνεται πὼς ἦταν κάτω ἀπό τὸ « ὀσπήτιον» ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἐπίσκοπος. Μάλιστα κατὰ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Ὑποδιοικητοῦ τὸ βαφεῖο αὐτὸ τὸ εἶχε νοικιασμένο ὁ Γεώργιος τῆς Ἄννης.

---

17. Πρόκειται γιὰ τὴν 233/22 Ἰουλίου 1833 ἀναφορά, ἡ ὁποία βρίσκεται, ὅπως καὶ τοῦ Ἐπισκόπου, στὸν ἴδιο φάκελο τῶν Μοναστηριακῶν ἐγγράφων τῶν Γ. Α. Κ.

18. Τὸ πρωτότυπο βρίσκεται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἀντιγόνης Στ. Βακράτσα (Μουσεῖο Μπενάκη). π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Ἄγνωστες σελίδες ἀπό τὸ ἀρχεῖο τῆς Δημογεροντίας Σκοπέλου*, περ. Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τ. 27 (1986-1987).

19. Γ. Α. Κ. Μον. φακ. 477 *Μοναστηριακὰ Σύμμικτα Ἐπαρχίας Σκοπέλου*, ἀρ. 408/ 24 Σεπτ. 1836. Σύμφωνα δὲ μὲ τὴν ἀρ. 23603/3192/8 Ὀκτ. 1838 ἀναφορὰ τοῦ Γ. Γλα-

Μιὰ ἀκόμα μαρτυρία γιὰ τὸ μοναστηράκι αὐτὸ συναντοῦμε στὸν Κων. Ζ. Λιβανὸ, ὁ ὁποῖος γράφει σὲ μελέτη του τὰ ἑξῆς:

«Εἰς ἡμίωρον ἀπό τῆς πόλεως Σκοπέλου ἀπόστασιν καὶ πρὸς μεσημβρίαν αὐτῆς, εὑρίσκεται ἀρχαία ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου τιμωμένη, εἰς θέσιν τερπνοτάτην καὶ μαγευτικήν, μὲ κρήνην ψυχροτάτου καὶ εὐπέπτου ὕδατος, συγχρόνως μὲ τὴν πόλιν πιθανῶς κτισθεῖσα, καὶ ἔνθα ἐγκατεβίωσεν ὁ ἅγιος μέχρι τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου του, ἐπελθόντος μετὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ γενομένην σύνοδον (τῷ 347 μ. Χ)εἰς ἥν κληθεὶς καὶ αὐτὸς πολλὰς ἐπέδειξε θεολογικὰς γνώσεις, τὰς τότε ἀναφυείσας αἱρέσεις πολεμῶν· κατὰ δὲ τὸν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου ἐγερθέντα διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καθ᾽ ὅν ὁ Ρηγῖνος μετὰ παρρησίας ἐνέμεινεν εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, καὶ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ πρὸς τοῦτο παρώρμα, ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν παρὰ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Βασιλέως ἀπελπισθέντων νὰ προσηλυτίσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ σώζεται καὶ ὁ τάφος τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς, ἐν αὐτῷ δὲ κατέκειτο καὶ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ λείψανον, ὅπερ Κύπριοι πειραταὶ ἀφελόντες μετέφεραν εἰς χωρίον τι τῆς Κύπρου, ἔνθα μέχρι τοῦ νῦν εὑρίσκεται κτῆμα τῶν ἐκεῖ πιστῶν».[20]

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 20ου αἰ. ἡ μονὴ καὶ περιοχή της, ἐμφανίζονται ὡς μετόχι τῆς Ἁγιορειτικῆς Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ ἕνα ἄλλο ἐνδιαφέρον ζήτημα, τὸ ὁποῖο ἀπαιτεῖ ἔρευνα. Αὐτὸ, μάλιστα,πιστοποιεῖται ἀπό τὴν ἀλληλογραφία ποὺ εἶχε ὁ τότε Ἐπίτροπος τῆς Λαύρας στὴ Σκόπελο, ὁ Γιατρὸς καὶ Γερουσιαστὴς Σταμάτιος Ἰ. Βακράτσας μὲ τοὺς ἐπίσης Ἐπιτρόπους τῆς Λαύρας.[21]

Συγκεκεριμένα, τὸ 1905 συναντοῦμε οἰκονόμο στὸν Ἅγιο Ρηγῖνο τὸν παπα-Νεκτάριο Λαυριώτη[22], ὁ ὁποῖος θὰ μείνει ἐκεῖ ὡς τὸ θάνατό του, ὅπως θ᾽ ἀναφερθεῖ στὴ συνέχεια. Τὴν κατάσταση τοῦ μοναστηριοῦ τὸ 1919 μᾶς διασώζει ὁ Ἴων Δραγούμης, ὁ ὁποῖος

ράκη τῆς Ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ.λ.π. Β. Γραμματείας τὸ μαγαζεῖον αὐτὸ ἦταν «ἄνωθεν τῆς Ἐλευθερώτριας».

20. Κ.Ζ. Λιβανός, *Αἱ Βόρειοι Σποράδες*, περ. «Ἑβδομάς», περίοδος Β′ ἔτος Ζ′, ἀρ. 30, 28 Ἰουλίου 1890, σελ. 2. Τὸ παράθεμα αὐτὸ τοῦ Λιβανοῦ παρουσιάζεται ἐδῶ ὡς ἱστορικὴ μαρτυρία γιὰ τὴ Μονή. Γιὰ «τὰς τύχας τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Ρηγίνου» βλ. περισσότερα στὴ μελέτη τοῦ Νικ. Ἰω. Γεωργάρα, *Ὁ Βυζαντιακὸς ναὸς κ.λ.π.*, ὅπ. παρ. σελ. 22-23, σημ 2 καὶ τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου ἐκδ. 1902, (ἐπανέκδοση ἀπό τὸν Μητροπολιτικὸ ναὸ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ Σκοπέλου) Ἀθῆναι 2006.

21. Περιλήψεις ὅλης αὐτῆς τῆς Ἀλληλογραφίας βλ.π. Κων. Ν. Καλλιανὸς, *Ἀρχεῖο τῆς Νήσου Σκοπέλου*, τεῦχ. Α′ Ἔγγραφα τῆς συλλογῆς Ἀντιγόνης Στ. Βακράτσα, Σκόπελος 1999, σελ. 27-46.

22. Ὁ παπα-Νεκτάριος, ποὺ ἦταν ἀπό τὴ Μυτιλήνη, σύμφωνα μὲ τὸ Πρωτόκολλο τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Ἐπιτρόπου ὑπηρέτησε κι ὡς ἐφημέριος σὲ ἐνορίες τῆς Χώρας, ὅπως π. χ. στὶς χωριστὲς τότε ἐνορίες τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ τοῦ Ἁγίου Παντελεή-

τὸ ἐπισκέφτηκε στὶς 29 Μαΐου 1919 καὶ σημειώνει τὰ ἑξῆς: «*Στὸν Ἅγιο Ρηγῖνο στὸ λόφο μιὰ γριὰ ἔρημη, κουτσοδόντα,*[23] *χωρὶς ψωμὶ φυλάει τὴν ἐκκλησία καὶ τὸν τάφο. Σάπιο τὸ μπαλκόνι (χαγιάτι) καὶ ἔπεσε καὶ δὲ σκοτώθηκε. Παρακαλεῖ τὸ Χριστὸ νὰ τὴν πάρει καὶ δὲν τὴν παίρνει. Εἶναι κοινοτικὴ ἡ ἐκκλησία καὶ οἱ ἐπίτροποι τὴν ἔβαλαν ἐκεῖ μέσα γιατὶ δὲν εἶχε σπίτι στὴ Χώρα γιὰ νὰ ζήσει, τὰ τρία παιδιά της, ψαράδες, πνίγηκαν στὴ θάλασσα ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο. χρόνια τώρα. Ἕνας καλόγερος τοῦ Ἁγίου Ὄρους (στὸ μετόχι τῆς Λαύρας)πλάι στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου ζεῖ κι αὐτός, τῆς δίνει λίγο ψωμὶ πότε-πότε. Αὐτὸς ὀγδοντάρης, Μυτιληνιός, Νεκτάριος. Κάνει κρασί καὶ λάδι καὶ 75 ὀκάδες σιτάρι τὸ χρόνο, καὶ κάτι κηπουρικά. Νοικιάζει, ἄνθρωπο καὶ καλλιεργεῖ. Γιὰ τὴ γριὰ μᾶς εἶπε ὅτι εἶναι ἕξι μῆνες ποὺ ἔγινε μιὰ ἐνέργεια νὰ τῆς δώσουν οἱ ἐπίτροποι δέκα δραχμὲς, καὶ δὲν τῆς δίνουν τίποτα. «Κλειδόνω τὶς πόρτες. Θὰ πεθάνω καμμιὰ νύχτα καὶ κανεὶς δὲν θὰ τὸ ξέρει. Ἐδῶ θὰ βρωμήσω»*[24].

Ἂν καὶ μαρτυρεῖται ὅτι ἡ «γριὰ» αὐτὴ ζοῦσε μέσα στὴ Μονὴ κι ὁ παπα-Νεκτάριος σὲ παρακείμενο κτίσμα, ἐν τούτοις ἡ προφορικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ γραπτὴ παράδοση μᾶς πληροφοροῦν γιὰ τὴ διαχείριση τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου ἀπό τὸν Λαυριώτη Οἰκονόμο.

Στὴ συνέχεια παρουσιάζω ἀπόσπάσματα ἐπιστολῶν τῆς Μ. Λαύρας στὸν Βακράτσα, ὅπου καθαρὰ φαίνεται ἡ ἐποπτεία τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκκλησίας, μέχρι καὶ τῆς κρήνης, ἀπό τὴ Λαύρα.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1922 ὁ ἡλικιωμένος παπα-Νεκτάριος εἶναι ἀσθενὴς καὶ ἀνήμπορος, κάτι ποὺ ἀνησυχεῖ τὸν ἐπίτροπο τῆς Λαύρας γιατρὸ Βακράτσα, γι᾽ αὐτὸ καὶ εἰδοποιεῖ τὸ μοναστήρι μὲ τὴν ἀπό 20 Ἰανουαρίου ἐπιστολή του.

Οἱ Λαυριῶτες στὰ γραφόμενα τοῦ Βακράτσα ἀπαντοῦν.

ἀρ. 46 23 Φεβρουαρίου 1922

Τὴν Ὑμετέραν ἐξοχότητα /πατρικῶς ἐν Κυρίῳ εὐχόμεθα /εἰς Σκόπελον

Ἐλήφθη ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Ἰανουαρίου π. μηνός, τί/μιον γράμ-

μονος. Βλ. π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Οἱ ἐνορίες τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος καὶ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν Σκοπέλου*, περ. Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο, τ.52 (2007), σελ. 243, σημ. 10 καὶ σελ. 245-246, σημ. 25.

23. Ἡ γριὰ αὐτὴ λέγονταν Εὐδοκία. Μάλιστα μέχρι πρότινος σωζόταν ἡ «ἐλιὰ τῆς Εὐδοκίας» κοντὰ στὸν Ἅγιο Ρηγῖνο, στὴν ὁποία κατέβαινε κι ἀγνάντευε τὴ θάλασσα θρηνώντας τὰ χαμένα της παιδιά.(πληροφορία τῆς κ. Μάχης Στιβαχτῆ-Παπαδόγκονα).

24. Ἴων Δραγούμης, . *Φύλλα Ἡερολογίου* .Στ' (1918-1920) ἐπιμ. Θ. Σωτηρόπουλος, Ἑρμῆς 1987, σελ. 89.

μα τῆς Ὑμετέρας ἐξοχότητος καὶ εἴδομεν ὅσα γρά/φετε ἡμῖν ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἱερομόναχον Γεράσιμον Ἀνθούλην[25]/Νεκτάριον Ἱερομόναχον καὶ δάσος Ἁγίας Μονῆς /καὶ εἰς ἀπαντησιν / Καθ' ἥν στιγμὴν εἴχομεν λάβει τὴν ἀνωτέρω Ὑμῶν ἐπιστολὴν /ἀφίκετο αὐτόθεν καὶ ὁ ἡμέτερος συνάδελφος Προηγούμενος /Ἐφραίμ, ὅστις ἐρωτηθεὶς ἀφηγήθη ἡμῖν τὴν ἀκροσφαλῆ κατά/στασιν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἱερομονάχου Νεκταρίου καὶ ἐν Χριστῷ/ἀδελφοῦ ἡμῶν συνεπείᾳ βαθέως γήρατος, τὸν ὁποῖον κατέβαλε. /Παρ' ὅλας ὅμως τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ καὶ προτροπὰς ὅπως ἔλ /θῃ εἰς τὴν Μονὴν καὶ τερματίσῃ τὸν ὑπόλοιπον βίον του /ἐν τούτοις ἐστάθη ἀδύνατον. Τούτου ἕνεκα καὶ μετὰ λύπης / ἀνεχώρησεν αὐτόθεν. Ἵνα δὲ μὴ ὡς γράφετε ἐξαπίνης καὶ καταλάβῃ αὐτὸν τὸ μοιραῖον τέλος καὶ συνεπῶς ἀπωλεσθῇ καὶ λεηλατηθῇ ὅλον τὸ οἰκοκυριόν του, ἡ Ἱερὰ ἡμῶν Μονὴ λα/βοῦσα ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν τὰ ἀνωτέρω ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς οἵτινες μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔρχονται μὲ τὸ ἡμέτερον πλοῖον αὐτόθι μεταβαίνοντες εἰς Κυρᾶ-Παναγιάν. Ἔλα /βον ἐντολήν, ὅπως ἔλθωσι μέχρις αὐτοῦ καὶ ἐξετάσωσι τὸ ζή//τημα ὁμοῦ μετὰ τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος καὶ ὅ, τι εἶναι καλὸν /καὶ συμφέρον διὰ τὴν Ἱερὰν ἡμῶν Μονὴν θὰ πράξητε. ....

/Τῆς Ὑμετέρας ἐξοχότητος ἐν Χριστῷ εὐχέται

/ Οἱ Ἐπίτροποι τῆς Ἱερᾶς καὶ Σεβασμίας Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Γέρων Γρηγόριος, Γέρων Ἡλιόδωρος καὶ οἱ σὺν ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφοί.

Στὶς 11 Ἰουλίου τοῦ 1823 ὁ παπα-Νεκτάριος πληρώνει τὸ «κοινὸν χρέος» κι ἀσφαλῶς θάπτεται σιμὰ στὸν Ἅγιο Ρηγῖνο, ὅπως συνηθιζόταν παλαιότερα[26].

Φαίνεται πὼς εἶχε ἀρκετὰ χρόνια Οἰκονόμος-ἄγνωστο πόσα-γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀποχωριστεῖ τὴ Σκόπελο.

Ἡ Λαύρα μὲ τὴν παρακάτω ἐπιστολὴ πληροφορεῖ τὸν Βακράτσα ὅτι οἰκονόμος στὸν Ἅγιο Ρηγῖνο θὰ παραμείνει προσωρινὰ ὁ Προηγούμενος Ἐφραίμ[27], ὁ ἀδελφὸς τοῦ παπα-Νεκταρίου. Ὡστόσο διαφαίνεται ἡ πρόθεση τῆς κυριάρχου μονῆς γιὰ ἐκποίηση ἢ ἐνοικίαση, ἀφοῦ, καθὼς ἀναφέρουν, «δὲν ἔχει πόρους ἐπαρκεῖς».

---

25. Ὁ ἱερομόναχος Γεράσιμος Ἀνθούλης ἢ παπα-Μπάϊμπος, κατὰ τοὺς παλιοὺς Σκοπελίτες διετέλεσε ἐφημέριος στὴ Σκόπελο. Γιὰ ἕνα διάστημα ἔζησε στὸ μοναστήρι τοῦ Σταυροῦ. Γράφει γι' αὐτὸν ὁ Ἴων Δραγούμης, *Φύλλα Ἡμερολογίου*, ὅπ. παρ. σελ. 110. «Ὁ παπα-Ἀνθούλης ἢ παπα-Κόκινος τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Σκαβέντζου (ἐννοεῖ τὸ μονύδριο τοῦ Σταυροῦ), ὅπως τὸν λέν, ἐπειδὴ πίνει καὶ ἔχει κόκκινο πρόσωπο, εἶναι ἀγαθὸς καὶ ἔμπιστος ἄνθρωπος».

26. Ὁ χῶρος ταφῆς του ἦταν ὁ παλιὸς κῆπος ἀπέναντι στὸ Καθολικὸ, ἐκεῖ ποὺ σήμερα ἔχει γίνει τὸ κιόσκι. (πληροφορία τῆς κ. Μάχης Στιβαχτῆ-Παπαδόγκονα).

27. Σύμφωνα μὲ προφορικὴ μαρτυρία τοῦ μακαρίτη Ἰω. Γ. Στιβαχτῆ (1995) ὁ

ἀρ. 372 3 Αὐγούστου 1923

Τὴν Ὑμετέραν ἐξοχότητα/πατρικῶς ἐν Κυρίῳ εὐχόμεθα /εις Σκόπελον

Ἔχομεν ὑπ᾽ ὄψιν ἁπάσας τὰς τιμίας Σας ἐπιστολὰς ἐν οἷς καὶ τὴν/ τελευταίανΣας ὑπὸ ἡμερομηνίας 11 Ἰουλίου μετὰ καὶ τοῦ τη/λεγραφήματός Σας, δι᾽ οὗ ἀνηγγέλλετε ἡμῖν ὁ θάνατος τοῦ μα/καρίτου παπα-Νεκταρίου ἡμετέρου ἀδελφοῦ κ.λ.π. καὶ εἰς ἀπάν /τησιν/ Ἐν πρώτοις ἡ Ἱερὰ ἡμῶν Μονὴ ἐκφράζει τὰς ἐπί τούτῳ ἀπείρους /αὐτῆς εὐχαριστίας διὰ τοὺς ὑπερβολικοὺς κόπους καὶ ἐνεργείας/τὰ ὁποίας καταβάλλετε ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς, /εἶτα γνωρίζομεν Ὑμῖν ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τὰ μετὰ θάνατον τοῦ μακα /ρίτου Νεκταρίου κτήματα τοῦ Μετοχίου «Ἅγιος Ρηγῖνος» ὡς καὶ/ αὐτὸ τὸ ἱερὸν Μετόχιον μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἅτινα/μένουσιν ἐλεύθερα, ἡ Ἱερὰ ἡμῶν Μονὴ ἐπί τοῦ παρόντος καθὰ / γράφομεν ἰδιαιτέρως καὶ τῷ ἡμετέρῳ συνεδέλφῳ Προηγουμέ /νῳ Ἐφραίμ, ἀπεφάσισεν, ἵνα προσωρινῶς ἀναθέσῃ τὴν δια /κυβέρνησιν καὶ ἐποπτείαν τοῦ Μετοχίου «Ἅγιος Ρηγῖνος» εἰς / τὸν αὐτάδελφον τοῦ μακαρίτου παπα-Νεκταρίου καὶ συναδελ /φὸν ἡμῶν Προηγούμενον Ἐφραὶμ καὶ καθίστησιν αὐτῷ γνω /στὸν τὴν ἀνωτέρω τῆς Μονῆς ἀπόφασιν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως ἐ /ὰν θὰ ἤθελεν καὶ αὐτὸς παραδεχθῇ αὐτήν. Τουναντίον θέ /λει σκεφθῇ ἡ Μονή, καθόσον ἀδελφὸς ἐπί τούτῳ νὰ διορισθῇ // καὶ ἀναλάβῃ τὴν διαχείρισιν τοῦ ἀνωτέρω Μετοχίου εἶνε /ἀδύνατον νὰ ἱκανοποιηθῇ, διότι δὲν ἔχει πόρους ἐπαρκεὶς /τὸ Μετόχιον καὶ ἐξαρτᾶται ἡ τύχη αὐτοῦ ἐκ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Προηγουμένου Ἐφραὶμ διὰ τὰ δύο ἔτη τὰ ὁποῖα /ἀπαιτοῦνται μέχρι τῆς λήξεως τῆς ἑξαετίας τοῦ τοῦ αὐτόθι μετοχίου τῆς Ἁγίας Μονῆς, ὁπότε σκέπτεται ἡ Μονή, ἵνα προσαρτή/σῃ τὸ Μετόχιον τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου εἰς τὴν Ἁγίαν Μονὴν / καὶ συνεπῶς τότε θέλει γίνῃ σκέψις καὶ περὶ τῆς οἰκίας μετὰ /τῶν μαγαζείων αὐτῆς ἐὰν πρέπῃ νὰ πωλήσωμεν, ἢ ἐνοικιάσω//μεν αὐτήν...

Τῆς Ὑμετέρας ἐξοχότητος/διάπυροι πρὸς Θεὸν εὐχέται /Οἱ Ἐπίτροποι τῆς Ἱερᾶς καὶ Σεβασμίας Μονῆς τῆς Μεγί /στης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Γέρων Γερμανὸς ἱεροδιάκονος - Γέρων Ἐπιφάνιος καὶ οἱ σὺν ἡμῖν ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφοὶ (Εἰκ.2)

Μὲ τὸ Μοναστηριακὸ Γράμμα 358/4 Αὐγούστου 1924 οἱ ἐπίτροποι τῆς Λαύρας, Γέρων Νικόδημος καὶ Γέρων Ἡλιόδωρος, εἰδοποιοῦν τὸν γιατρὸ Βακράτσα, ὅτι ὁ μοναχὸς Κύριλλος Λαυριώτης, ὁ ὁποῖος ἀντικαθιστᾶ τὸν οἰκονόμο τῆς Ἁγίας Μονῆς Βενιαμὶν μοναχὸ, Λαυριώτη, ἀναλαμβάνει καὶ τὸ μετόχι τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου.

Τὸ ὑστερόγραφο τοῦ Γράμματος ὅμως τὰ λέει πιὸ ἀναλυτικά.

Ἐφραὶμ ἔμεινε πολὺ λίγο στὸν Ἅγιο Ρηγῖνο.

Υ. Γ. Ὁ νέος διορισθείς Οἰκονόμος πατήρ Κύριλλος Λαυριώτης ἀναλαμ/βάνει ὑπὸ τὴν διαχείρισιν αὐτοῦ καὶ τὰ κτήματα τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου, ἤτοι οἴκημα, ἄμπελον κ.λ.π μετὰ κ(αὶ) /τοῦ ὕδατος, ὡς καὶ ἐν τῇ παραλίᾳ κείμενα μαγαζεῖα /μετὰ καὶ τοῦ ἄνωθεν οἰκήματος, τὸ ὁποῖον οἴκημα θὰ εἶναι ἐλεύθερον καὶ εἰς τοὺς οἰκονόμους τῆς Κυρᾶ-Παναγιᾶς πρὸς ἀνάπαυσίν των ὁσάκις ἔρχονται εἰς Σκόπελον».

Ἡ συνέχεια εἶναι γνωστή. Ἡ Λαύρα μὴ μπορώντας νὰ διαχειρισθεῖ τὰ κτήματα κ.λ.π. τοῦ μετοχίου της στὸν Ἅγιο Ρηγῖνο τὰ ἐκποιεῖ[28]. Τὸ συμβόλαιο ἀγοραπωλησίας ἀναφέρει ὅτι τὰ κατεῖχε «ἐξ ἀμνημονεύτων ἐτῶν». Πόσων, ἄραγε; Ἴσως ἡ μελλοντικὴ ἔρευνα μᾶς πληροφορήσει περισσότερα.

Στὴ διάρκεια τῆς Κατοχῆς ἦλθαν κι ἐγκατεστάθηκαν στὸν Ἅγιο Ρηγῖνο οἱ Ἁγιορεῖτες Πατέρες, Παΐσιος, μὲ τὸν ἀδελφό του, ὁ γνωστὸς παπα- Ἰωακείμ ὁ Ἁγιαναννίτης, «ὁ Ἀμερικάνος» κ. ἄ. Ζοῦσαν μὲ τὰ ἐλέη τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν κατασκευὴ καλαθιῶν. Ὁ Ἰωακείμ ἄφησε ἀγαθὴ μνήμη στὴ Σκόπελο[29].

Μεγάλο ἐνδιαφέρον ἔχει τὸ παρακείμενο μὲ τὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου παλιὸ ὑδραγωγεῖο (Εἰκ. 3), προφανῶς κτίσμα τοῦ 17ου-18ου αἰ., στὸ ὁποῖο σώζονται ἀκιδογραφήματα μὲ παραστάσεις πλοίων τῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ, «λατινάδικα, σακολέβες, γρυπάρικα καὶ ψαράδικες γαλιότες, γαλιόνια, νάβες, σκοῦνες, καὶ μπριγιαντίνια»[30] (Εἰκ 4), ποὺ ἀποτυπώνουν μιὰ πραγματικότητα: ὅτι δηλαδὴ ἡ Σκόπελος ὑπῆρξε, «ναυτικὴ νῆσος».[31] Ἄλλωστε δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε πὼς οἱ ἢ ὁ ἀκιδογράφος ἐγχαράσσει αὐτὰ ποὺ βλέπει κι ἀσφαλῶς βιώνει.[32] Γιατὶ μιὰ παρόμοια πρακτικὴ συναντοῦμε καὶ στὰ παρά-

---

28. Μὲ βάση τὸ ὑπ᾽ ἀρ. 16528/23 Μαΐου 1938 Συμβόλαιο ἀγοραπωλησίας, ὁ Ἰω. Γ. Στιβαχτῆς ἀγοράζει ἀπό τοὺς ἐπιτρόπους-πωλητὲς τῆς Λαύρας, τοὺς Γέροντα Διομήδη καὶ Προηγούμενο Ἐλευθέριο, «ἕνα ἀγρόκτημα ἀποτελούμενον ἀπὸ ἐλαιῶνα, ἀγρούς, θαμνώδεις ἐκτάσεις, κῆπον, ἄμπελον, μετὰ τοῦ ἐντὸς αὐτοῦ ὑπαρχόντων πηγῆς ὕδατος καὶ ἀγροικίας....εἰς θέσιν Ἅγιος Ρηγῖνος». Μάλιστα, ὡς μνημονεύει τὸ συμβόλαιο αὐτό, ἡ Λαύρα εἶχε στὴν κατοχή της τὰ παραπάνω « ἐξ ἀμνημονεύτων ἐτῶν». (ἀρχεῖο Ὑποθηκοφυλακίου Σκοπέλου).

29. Ἀρχιμ. Χερουβίμ (Καράμπελας), *Ἰωακείμ Ἁγιανναννίτης*, στὴ σειρά, Σύγχρονες Ἁγιορείτικες Μορφές, Ι. Μ. Παρακλήτου, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς [6]1986, σελ. 39.

30. Στέλιος Μουζάκης, *Τὸ «Ἁγίασμα» τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου στὴ Σκόπελο καὶ τὰ ἀκιδογράφήματά του*, περ. Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο, τ. 37 (2000), σελ. 209-224. Τὸ παράθεμα ἀπό τὴ σελ. 218 Ἀπὸ τὴ μελέτη αὐτὴ εἶναι καὶ οἱ εἰκ. 3, 4.

31. Περισσότερα βλ. στὴν ὑπὸ δημοσίευση μελέτη μου, Καράβια καὶ ναυπηγοὶ στὴ Σκόπελο (17-19ος αἰ).

32. Νὰ ὑποθέσουμε ὅτι εἶναι μιὰ ἰδιότυπη ἀφιερωτικὴ πρακτικὴ αὐτὴ ἡ ἐνέργεια; Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴν λαϊκὴ λατρεία καὶ παράδοση γιὰ

φυλλα παλαιτύπων Μηναίων καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τῶν ἐνοριῶν καὶ τῶν Μοναστηριῶν τῆς Σκοπέλου, ὅπου βλέπουμε ζωγραφισμένους τύπους διαφόρων πλοίων[33].

Μὲ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1964 καὶ 1965 ἡ μονὴ ὑπέστη κάποιες σοβαρὲς ζημιές, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ληφθει ἀπόφαση, ὥστε στὴ θέση τοῦ παλαιοῦ καὶ λιτοῦ καθολικοῦ νὰ κτιστεῖ ὁ ναὸς αὐτὸς[34], μὲ πρότυπο τὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὴν παραλία, τὸν ὁποῖο ἔκτισε στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ. ὁ Σκοπελίτης ἐμπειρικὸς ἀρχιτέκτονας, Δ. Σκαπινάκης.

Τὰ Ἐγκαίνια τοῦ νέου Καθολικοῦ ἔγιναν στὶς 9 Ἰουλίου 1972 ἀπό τὸν Μητροπολίτη Χαλκίδος Νικόλαο, σύμφωνα μὲ τὴν παρακατω ἐγγραφὴ ἀπό τὸ Ἡμερολόγιο Ἐγκαινίων τοῦ ἰδίου.

«Ἀκολουθία ἐπί μεταθέσει Ἁγίας Τραπέζης Ἁγίου Ρηγίνου Σκοπέλου

Ἐν Σκοπέλῳ σήμερον τὴν 9ην Ἰουλίου 1972, ἔχων συλλειτουργοὺς τοὺς 1. Παν. Ἀρχιμ. Νεκτάριον Τσούβαλην, 2. Ἱερέα Χ. Ματσάτσον, 3. Ἱερέα Εὐάγγελον, Κοσύφην 4. Ἱερέα Δημ. Διομῆν καὶ Ἱεροδιάκονον Νικόλαον Κασσανδριανόν, θείᾳ συνάρσει, ἐτέλεσα τὴν ἀκολουθίαν ἐπί τῇ μεταθέσει τῆς Ἁγίας Τραπέζης, συνωδὰ τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς κανόσι τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐν τῷ ὡς ἄνω Ἱερῷ Ναῷ…

†Ὁ Χαλκίδος Νικόλαος»[35]

τὸν Ἅγιο βλ. Μανόλης Γ. Βαρβούνης, *Λαϊκὴ παράδοση καὶ λατρεία γιὰ τὸν Ἅγιο Ρηγῖνο στὴ Σκόπελο*, περ. Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο, τ.34 (1998), σελ. 225-235, ἰδιάτερα τὶς σελ. 228-230. Πάντως καλὸ εἶναι νὰ ὑπογραμμιστεῖ καὶ ἡ ἀκόλουθη καταγραφὴ τοῦ Δραγούμη τῶν ἀρχῶν τοῦ 20ου αἰ. «*Στὸν Ἀγνώντα φτιάχνουν καὶ ἐκεῖ καράβια. Προχθὲς πῆραν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου γιὰ νὰ ρίξουν τὸ ἕνα στὴ θάλασσα*» (καταγραφὴ 7/6/1919), Ἴων Δραγούμης, *Φύλλα, ὅπ. παρ.* σελ. 95.

33. Περισσότερα γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ποὺ κάλλιστα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ «*ὡς μιὰ ἀδιάκοπη προσευχὴ τῶν ναυτικῶν*» βλ.Ἀγάπη Καρακατσάνη, Ναυτικὰ θέματα στὴ Μεταβυζαντινὴ Τέχνη καὶ στὴ Δυτικὴ χαρακτική, στὸν συλλογικὸ τόμο, «*Ναυτικὴ Ἑλλάς*» ἔκδ. Ἐθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 1972, σελ. 236-238.

34. Νικ. Ἰ. Νικολαΐδης, *Σκοπελίτικοι παλμοί*, Ἀθήνα 1998, σελ. 30 Τὸ νέο Καθολικὸ θεμελιώθηκε ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Δημητριάδος Δαμασκηνὸ, στὶς 23 Ἀπριλίου, Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων, τοῦ ἔτους 1966.

35. Μητροπολίτης Φθιώτιδος Νικόλαος, *Νικόλαος Σελέντης, Μητροπολίτης Χαλκίδος*, ἔκδ. Ἱ Μητροπολεως Φθιώτιδος, [Λαμία] 2000 σελ. 149 . Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ θερμὰ εὐχαριστῶ τὴν κυρία Μάχη Στιβαχτῆ-Παπαδόγκονα, τὸν Στέλιο Λυδάκη καὶ τὸν Χαράλαμπο Κοχύλη γιὰ τὴ βοήθειά τους.

Εἰκ. 1. Ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου ὅπως ἦταν παλιά.

Εἰκ. 3. Ἡ εἴσοδος τοῦ ἁγιάσματος τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου.
(φωτ. Στ. Λυδάκης)

καί ἀπό κοινοῦ ἀπεφασίσθη, καί τῷ ἐδόθη τετραετής τοιαύτη
μετά προσθήκης 50 ὀκάδας τυροῦ, ἤτοι 550 ὀκάδας ἐτησίως
τῶν δύο ἐτῶν, ἤτοι μέχρι τοῦ 1925, ἀφεθέντων μετά τήν πρώτην
συμφωνίαν νά πληρώνῃ ὀκάδας 500, ὡς ἀναφέρει τό παλαιόν
συμβόλαιον, καί ἀνεχώρησεν εὐχαριστημένος. Ἐπίσης ηὐχαρι-
στήθημεν πολύ καί διά τό ζήτημα τῆς Κυρᾶ-Παναγιᾶς ἀφε-
θέντος τοῦ ποιμνίου ἐλευθέρου ὑπό τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως ὑ-
μῶν, ἐφ' ᾧ καί διά τοῦτο ἐκφράζοντες τάς ἀπείρους ἡμῶν
εὐχαριστίας διατελοῦμεν

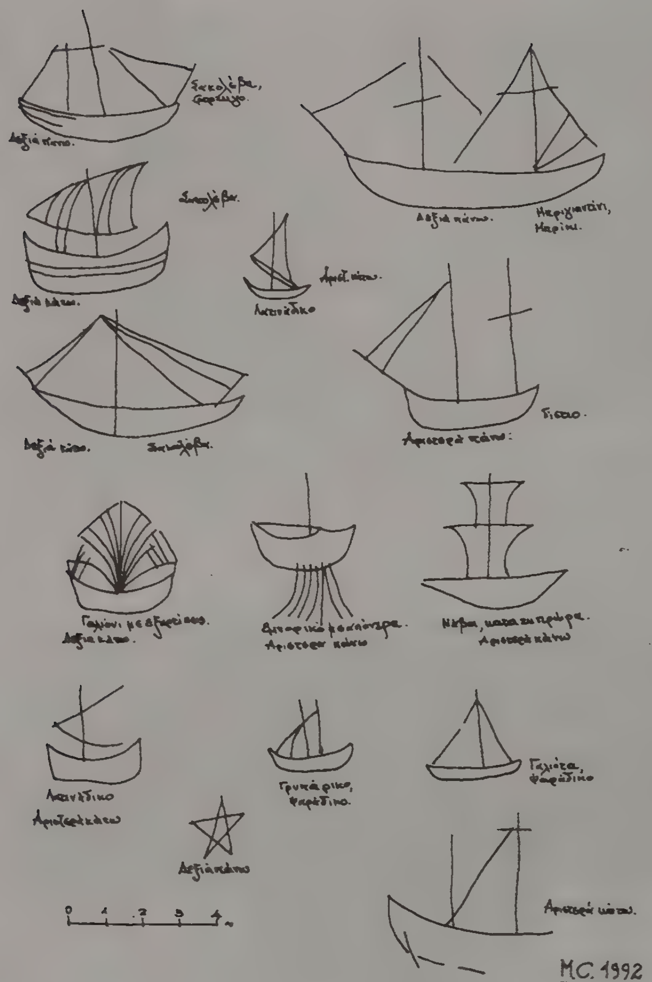
Τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος,
διάπυροι πρός Θεόν εὐχέται.

Οἱ Ἐπίτροποι τῆς Ἱερᾶς καί Σεβασμίας Μονῆς τῆς Μεγί-
στης Λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

Γέρων Γερμανός Ἱεροδιάκονος Γέρων
[illegible] καί οἱ σύν ἡμῖν ἐν Χῷ ἀδελφοί.

Τῷ Ἐξοχωτάτῳ Κυρίῳ Σταματίῳ Βακράτσᾳ Ἰατρῷ ἡμε-
τέρῳ Ἐπιτρόπῳ κ.τ.λ.

Εἰκ. 2.

Εἰκ. 4. Ἀκιδογραφήματα στό «Ἁγίασμα» τοῦ Ἁγίου Ρηγίνου στή Σκόπελο.

Σωτηρίου Ἰ. Μπαλατσούκα, Δρ. Θ.
Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ

*Πνευματικοί Ἀναβαθμοί κατά τόν ἅγιο Νικόδημο τόν Ἁγιορείτη**

Ἀναμφίβολα πλούσια ἡ ἡσυχαστική ἐμπειρία καί διδασκαλία τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, ἀπό ὅσα θά ἀναπτύξουμε στή συνέχεια, ἡ ὁποία ἀποκτήθηκε ἀπό τήν νηπτική ἐν καρδίᾳ ἐγρήγορση-ἐργασία του καί βοήθησε καί βοηθεῖ ὅσους θεοφιλῶς ἀγωνίζονται γιά τήν τελεία ἕνωση μέ τό Θεό. Οἱ πνευματικές ἀνατάσεις ἀπότοκες συνεχοῦς κατά Θεόν βιώσεως καί ἐγρήγορσης προϋποθέτουν τήν ἀδιάλειπτη νήψη καί παρέχουν τούς ἐξ αὐτῆς προερχομένους ἀγλαούς πνευματικούς καρπούς

Ἐν πρώτοις θά ἐτυμολογήσουμε τόν ὅρο «νήψη», πού εἶναι τόσο συχνός στό λεξιλόγιο τῶν ἁγίων ἀσκητῶν. Προέρχεται ἀπό τό ἀρχαιοελληνικό ρῆμα «νήφω», τό ὁποῖο στήν ἀρχαία ἑλληνική γραμματεία καί συγκεκριμένα στά ἔργα τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Ἀριστοτέλη καί τοῦ Πλουτάρχου, χρησιμοποιεῖται ὡς ἀντίθετο τοῦ «μεθύω». Κατά συνέπεια, τό ρῆμα χαρακτηρίζει ἐκεῖνον πού ἀπέχει ἀπό τοῦ οἴνου, τόν νηφάλιο καί σώφρονα καί κατ' ἐπέκταση ἐκεῖνον πού εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, πού ἐλέγχει ἀπόλυτα τίς αἰσθήσεις του. Ὡς δεύτερη σημασία τοῦ ἴδιου ρήματος, εἶναι ἡ ἀνάνηψη ἀπό τοῦ κακοῦ.

Μ᾽ αὐτή τή σημασία, δηλαδή τῆς πνευματικῆς ἐπαγρύπνησης, χρησιμοποιεῖται στή γλώσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀπό τούς Ἀποστόλους[1] καί μέ αὐτήν τήν ἔννοια πέρασε στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα καί γραμματεία. Ἰδιαίτερα στά ἀσκητικά συγγράμματα δηλώνει τήν ἐγρήγορση τοῦ πιστοῦ ἀπό τίς προκλήσεις τῶν παθῶν

---

*Εἰσήγηση στό Ἐπιστημονικό Συνέδριο τῆς Ἱ.Μ. Παροναξίας (Νοέμβριος 2009).

1. *Α΄ Θεσ.* 5,6,8. *Β΄ Τιμ.* 4,5. *Α΄ Πετρ.* 1,13, 4,7 5,8.

καί τῆς σαρκός, καθώς καί τή φυλακή τοῦ νοῦ καί τῆς καρδιᾶς ἀπό τούς ἐμπαθεῖς λογισμούς. Ἐπιπλέον, σέ ὁρισμένες περιπτώσεις, ὁ ὅρος δηλώνει μία μόνιμη κατάσταση ἀπαθείας καί ἀπονεκρώσεως, πού ἐπιτυγχάνεται διά τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς.

Ὄργανο πρός ἐπίτευξη τῆς νήψεως ἀποτελεῖ ἡ νοερά ἐργήγορση, πού ἀναμφίβολα συγκροτεῖ τόν πυρήνα τῆς πραγματικῆς μοναχικῆς ζωῆς[2]. Πεδίο τῆς ἐγρήγορσης αὐτῆς καθίσταται ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, καθώς προσφέρεται ὡς ὄχημα πού ὁδηγεῖ στήν ἕνωση μέ τόν Θεό. Γιά τόν λόγο αὐτό ὁ νοῦς προκαλεῖ τά πονηρά πνεύματα πού τόν ἐπιλέγουν ὡς κύριο τόπο τῶν προσβολῶν τους. Κάτω ἀπό αὐτές τίς προϋποθέσεις ὁ νοῦς μετατρέπεται σέ πεδίο πνευματικῆς μάχης. Ὁ ἀγώνας αὐτός κρύβει τήν οὐσία τῆς νοερᾶς ἐργασίας, καθώς ἡ ἐπιθυμία νά τηρηθοῦν οἱ θεόσδοτες ἐντολές κατευθύνει τήν προσοχή τοῦ νοῦ στήν καρδιά.

Αὐτά διδάσκουν μέσα ἀπό τήν ἐμπειρία αἰώνων τά νηπτικά συγγράμματα. Σπουδαῖο καί καθοριστικό ρόλο στόν ἀόρατο αὐτό πόλεμο, ἀπό τήν πλευρά τοῦ ἀνθρώπου διαδραματίζουν ἡ ἀδιάλειπτη προσευχή καί ἡ προσκόλληση τοῦ νοῦ σ᾿ αὐτήν, ὥστε δι᾿ αὐτῆς νά ἐπιτυγχάνεται ὁ ἔλεγχος τῶν αἰσθήσεων. Ἀποφασιστικῆς σημασίας ὅπλο γιά τούς σκοπούς τῆς πνευματικῆς ζωῆς μέ μεγάλη θεολογική σημασία εἶναι ἡ λεγόμενη «μονολόγιστος εὐχή», τό «*Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με τόν ἁμαρτωλό*», πού ἀποτελεῖ παραλλαγή τῆς δακρύβρεχτης προσευχῆς τοῦ τελώνη[3].

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης εἶναι σαφής καί κατηγορηματικός, ἀποκαλυπτικός θά λέγαμε, λόγῳ τῆς βιωματικῆς του ἐμπειρίας, γιά τήν ἀδιάλειπτη προσευχή, ἡ ὁποία γεννᾶ καί ἀνάβει ἀκόμη περισσότερο τόν θεῖο ἔρωτα καί τήν ἀγάπη γιά τό Θεό. Τό ἄπειρο θεῖο κάλλος ἕλκει τήν ψυχή πρός ἕναν «ἄπαυστον καί ἀεικίνητον» θεῖο πόθο. «*Οἱ δέ ἐν τῇ ἐρήμῳ καθήμενοι, καί τήν ἡσύχιον ζωήν μεταχειριζόμενοι, αὐτοί καταφρονοῦσι μέν ὅλα τά ἡδέα, καί παρά τοῖς ἄλλοις ποθούμενα, ὡς βλαπτικά τῆς ψυχῆς καί ἀπό τοῦ Θεοῦ χωρίζοντα· συμμαζώνουσι δέ τόν νοῦν τους, ἀπό κάθε σύγχυσιν τοῦ κόσμου καί θεωρίαν, μέσα εἰς τήν καρδίαν τους, καί ἐκεῖ ἀδιαλείπτως προσεύχονται, μελετῶντες τό παμπόθητον καί γλυκύτατον ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καί λέγοντες ἀγαπητικῶς 'Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με᾿. Ἐκ τῆς τοιαύτης δέ ἀδιαλείπτου προσευχῆς καί συχνῆς μελέτης τοῦ θείου ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάπτουσι μέν τήν*

---

2. Σωφρονίου (Σαχάρωφ-Ἀρχιμ.), *Ἀγώνας Θεογνωσίας*, ἔκδ. Ἱ.Μ. Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 2004, σ. 135.

3. *Λουκ.* 18,13.

καρδίαν τους εἰς μόνον τόν τοῦ Θεοῦ πόθον καί ἔρωτα, ἐκτείνουσι δέ καί τόν νοῦν ἑαυτῶν εἰς τήν θεωρίαν τοῦ θείου κάλλους. Ὅθεν ἀπό τό ὑπέρκαλλον ἐκεῖνο κάλλος καταθελγόμενοι, καί ἔξω γενόμενοι ἑαυτῶν, λησμονοῦσι καί φαγητά, καί ποτά, καί φορέματα καί αὐτήν τήν φυσικήν ἀνάγκην τοῦ σώματος»[4].

Ἡ προσευχή προσφέρει στόν πιστό τήν δυνατότητα διαρκοῦς ἐπικοινωνίας μέ τήν ἀπόλυτη ὀντολογική καί ἀξιολογική πραγματικότητα, τό Θεό. Μέ δεδομένο ὅτι ἡ καθημερινότητα καί οἱ διάφορες βιομέριμνες, πού ἀναγκαστικά ἐπηρεάζουν ἀκόμη καί τίς μοναχικές κοινότητες, μᾶς ἐμποδίζουν νά ἔχουμε διαρκῆ μυστηριακή μετοχή τοῦ θείου Σώματος καί Αἵματος, ἡ προσευχή καί μάλιστα ἡ νοερά, εἶναι αὐτή πού μᾶς ἐπιτρέπει πνευματικῶς νά δεχόμαστε τήν παρουσία τοῦ Κυρίου κάθε ὥρα καί στιγμή[5]. Μιά τέτοια προσευχή, ἐνταγμένη στό γενικότερο πλαίσιο τῆς συχνῆς μετοχῆς στά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καί δή στό κατ' ἐξοχήν μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἀποτελεῖ τήν καταλληλότερη προετοιμασία της, προσφέρει συνείδηση τῶν τελουμένων καί ἀποτελεῖ ἀναπόδραστη συνέχισή της[6].

Ἔτσι, κατά ἕναν τρόπο μοναδικό ἡ μυστική βίωση συνδυάζεται μέ τή μυστηριακή βίωση τῆς ἐν Χριστῷ πνευματικῆς ζωῆς. Στά ἔγκατα τῆς ἀνθρώπινης ὀντολογίας, ὅπου μυστηριακά διά τοῦ βαπτίσματος, τοῦ χρίσματος, τῆς ἐξομολογήσεως καί τῆς θείας κοινωνίας ἔχει «μορφωθεῖ Χριστός», συντελεῖται ἡ ἄσκηση τῆς νοερᾶς προσευχῆς. Ἡ εὐχή ἀναζωπυρώνει τήν χάρη τῶν μυστηρίων καί τήν ἐνεργοποιεῖ σ᾽ ὅλες τίς φάσεις τῆς ζωῆς τοῦ πιστοῦ.

Πρίν προχωρήσουμε στό θέμα μας, κρίνουμε σκόπιμο νά διευκρινίσουμε ἄλλους δύο σημαντικούς ὅρους, πού χρησιμοποιήσαμε πρό ὀλίγου. Τούς ὅρους «νοῦς» καί «καρδιά». Γενικά στήν ἀσκητική παράδοση ὑπάρχει ἡ ἄποψη ὅτι ὁ προπτωτικός ἄνθρωπος χαρακτηριζόταν ἀπό ἑνότητα ψυχῆς καί σώματος ὡς πρός τή διάθεση τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ. Ἀμέσως μετά τήν πτώση ἡ ἁρμονία αὐτή διαταράσσεται καί ὁ ἄνθρωπος βιώνει τραγικές καταστάσεις, καθώς ἀντιμετωπίζει τή διάσπαση τῶν ψυχικῶν του δυνάμεων[7]. Χωρίς νά μποῦμε σέ περισσότερες λεπτομέρειες γιά

4. Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *Νέα Κλῖμαξ*, Κωνσταντινούπολις 1844, σελ. 7-8. Πρβλ. αὐτόθι, ὅ.π., σελ. 5 «Τό ἄκρον καί ἀνώτατον ἐραστόν, ὅπερ ἐστίν ὁ Θεός».

5. Σωφρονίου (Σαχάρωφ- Ἀρχιμ.), *Περί προσευχῆς*, ἔκδ. Ἱ. Μ. Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 1993, σ. 140-173..

6. Αἰμιλιανοῦ Σιμωνοπετρίτου (Ἀρχιμ.), *Κατηχήσεις καί Λόγοι*, τ. 4, Θεία Λατρεία, Προσδοκία και ὅρασις Θεοῦ, ἐκδ. Ὁρμύλια 2003, σ. 155, 161, 193.

7. Θεοκλήτου Διονυσιάτου, *Ἀθωνικοί Διάλογοι*, (Ἡ θεολογία τῆς νοερᾶς προσευχῆς), Θεσσαλονίκη 1975, σ. 12, 16.

τό θέμα αὐτό, ὑπογραμμίζουμε τήν ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου πού ἐπιθυμεῖ νά ἐπανέλθει στήν προπτωτική κατάσταση, νά στρέψει καί πάλι τίς δυνάμεις του πρός τή λατρεία τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ μέσα ἀπό τή μετάνοια καί τήν προσευχή[8]. Γενικά οἱ ἀσκητές πατέρες συνηγοροῦν πώς ἡ σημαντικότερη διάσπαση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ χωρισμός τοῦ νοῦ, καί πιό συγκεκριμένα τῆς ἐνέργειάς του, ἀπό τή «βαθιά» καρδιά[9].

Ὁ ἅγιος Νικόδημος ἀκολουθεῖ τήν ἴδια ἀσκητική παράδοση, συνοψίζοντάς την μέ τίς ἀκόλουθες φράσεις: «*Αὕτη γάρ εἶναι (ἡ καρδία) ὁ θάλαμος τοῦ νοός, ταὐτόν εἰπεῖν, τῆς ψυχῆς, ὁ μυστικός καί ἀπόκρυφος*»[10]. Καί γιά νά μήν ὑπάρξουν παρεξηγήσεις ὡς πρός τό ρόλο τοῦ ἐγκεφάλου, διευκρινίζει λίγο παρακάτω: «*ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ δέ, ὡς ἐν ὀργάνῳ εὑρίσκεται οὐχί ἡ οὐσία καί ἡ δύναμις τοῦ νοός, ἤτοι τῆς ψυχῆς· ἀλλά μόνη ἡ τοῦ νοός ἐνέργεια*»[11]. Οἱ διευκρινίσεις αὐτές τοῦ ἁγίου καθιστοῦν σαφή τή διάκριση μεταξύ τῆς οὐσίας τοῦ νοῦ καί τῆς ἐνεργείας του. Ἡ μέν πρώτη ἀνήκει στήν καρδιά, ἡ δέ δεύτερη ἑστιάζεται στόν ἐγκέφαλο.

Γιά τό λόγο αὐτό ἡ καρδιά εἶναι ταυτόχρονα κέντρο «*φυσικόν*», «*ὑπερφυσικόν*» καί «*παραφυσικόν*». «*Φυσικόν*», ἐπειδή κατά τή διδασκαλία τοῦ ἁγίου, πλάστηκε πρώτη ἀπ' ὅλα τά μέλη τοῦ σώματος καί συγκεντρώνει ὅλες τίς σωματικές καί ψυχικές δυνάμεις[12]. «*Ὑπερφυσικόν*», διότι ἐκεῖ βρίσκεται ἡ ὑπερφυσική χάρις, πού λάβαμε κατά τό μυστήριο τοῦ βαπτίσματος[13]. Τέλος, χαρακτηρίζεται «*παραφυσικόν*», διότι αὐτή γεννᾶ τά παρά φύση πάθη καί τούς ἐμπαθεῖς λογισμούς[14], ὅπως ἄλλωστε διδάσκει καί ὁ ἴδιος ὁ Κύριος[15].

---

8. Ζαχαρία (Ζάχαρου-Ἀρχιμ.), *Ἀναφορά στή θεολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου*, Ἱ. Μ. Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 2000, σ. 218. Βλ. ἐπίσης αὐτόθι, *ὅ.π.* σ. 220, 226.

9. Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ἐκδ. Νεκτ. Παναγόπουλος, Ἀθῆναι 1991, σ. 170-173. Γενικά γιά τίς σχετικές τοποθετήσεις καί διαφοροποιήσεις ἐπί τοῦ θέματος βλ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Περί προσευχῆς καί καθαρότητος τῆς καρδίας*, Φιλοκαλία, τόμ. Δ', σ. 133. Βλ. ἐπίσης, Νικήτα Στηθάτου, *Περί πρακτικῶν κεφαλ. ἑκατοντάς Α'*, Φιλοκαλία Νηπτικῶν, τόμ. 20, σ. 19-21.

10. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 161.

11. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π.,σ. 164.

12. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 163.

13. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 167. Αὐτή ἡ παρουσία τῆς θείας χάριτος στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου ὑπογραμμίζεται σέ πολλά σημεῖα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Βλ. *Λουκ.* 17,21· Ρωμ. 5,5· Γαλ. 4,16.

14. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 168-170.

15. *Ματθ.* 15,19.

Ὁ ἅγιος Νικόδημος, στήν προσπάθειά του νά περιγράψει τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο θά ἀγωνιστεῖ ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἐπιτύχει τήν κίνηση τοῦ νοῦ πρός τόν Θεό[16], γίνεται ἰδιαίτερα ἀναλυτικός. Γράφει χαρακτηριστικά: «*Ἐπειδή δέ ὁ νοῦς, ἤτοι ἡ ἐνέργεια τοῦ νοός, ἐκ νεότητος συνήθισε νά χύνηται καί νά διασκορπίζεται εἰς τά ἔξω αἰσθητά τοῦ κόσμου πράγματα, διά τοῦτο, ὅταν λέγῃς τήν ἱεράν προσευχήν ταύτην, μή ἀνάπνεε συνεχῶς, καθώς ἔχει ἡ φύσις συνήθειαν, ἀλλά κράτει ὀλίγον τήν ἀναπνοήν σου, ἕως οὐ ὁ ἐνδιάθετος λόγος νά εἴπῃ ἅπαξ τήν εὐχήν καί τότε ἀνάπνεε, καθώς οἱ θεῖοι Πατέρες καί τοῦτο διδάσκουσι*»[17]. Σύμφωνα πάντα μέ τήν ἀναλυτική διδασκαλία τοῦ θεοφώτιστου πατρός, τό κράτημα τῆς ἀναπνοῆς, ἤ καλύτερα ἡ «σύμμετρος ἀναπνοή», βοηθᾶ τόν προσευχόμενο γιά τέσσερις πολύ σημαντικούς λόγους: α) «Διά τοῦ ὀλίγου αὐτοῦ κρατήματος τῆς ἀναπνοῆς, θλίβεται μέν καί στενοχωρεῖται, καί ἀκολούθως πονεῖ ἡ καρδία, μή ἀπολαμβάνουσα τοῦ φυσικοῦ ἀέρος· ὁ δέ νοῦς διά τῆς μεθόδου ταύτης εὐκολώτερον περιστέλλεται καί ἐπιστρέφει εἰς τήν καρδίαν». β) «*Διά τοῦ ὀλίγου αὐτοῦ κρατήματος τῆς ἀναπνοῆς λεπτύνεται μέν ἡ σκληρά καί παχεῖα καρδία· καί ἀκολούθως γίνεται ἁπαλή, αἰσθητική, ταπεινή, καί ἐπιτηδειοτέρα εἰς τό νά κατανύγηται καί νά προχέῃ εὐκόλως δάκρυα». γ) «Διά τοῦ συμμέτρου αὐτοῦ κρατήματος τῆς ἀναπονῆς θλίβεται καί πονεῖ ἡ καρδία· διά δέ τοῦ πόνου καί τῆς ὀδύνης ταύτης ἐξεμεῖ τό φαρμακερόν δηλητήριον τῆς ἡδονῆς καί ἁμαρτίας». δ) «Διά τοῦ συμμέτρου αὐτοῦ κρατήματος τῆς ἀναπνοῆς καί πᾶσαι αἱ ἄλλα τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἑνοῦνται καί ἐπιστρέφουσι πρός τόν νοῦν καί διά τοῦ νοῦ ἐπιστρέφουσι πρός τόν Θεόν*»[18].

Δέν πρέπει ὡστόσο νά ξεχνᾶμε ὅτι ὅλα τά προαναφερθέντα δέν ἀποτελοῦν τό σκοπό, ἀλλά τό βοηθητικό μέσο γιά τήν ἐπίτευξή του[19]. Ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν τελική ἕνωση τοῦ νοῦ μέ τήν «βαθιά» καρδιά ἀποτελεῖ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ[20]. Χωρίς τήν ἐνέργεια τῆς τελευταίας κάθε ἀνθρώπινη προσπάθεια πέφτει στό κενό, ἐνῶ

16. Αὐτή ἡ ἀνάβαση τοῦ νοῦ πρός τόν Θεό μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ μέ τή συγκέντρωση τοῦ νοῦ στήν καρδιά, ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ τελικά ἡ τήρηση τῆς εὐχῆς. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 170-171. Βλ. ἐπίσης, Θεοκλήτου Διονυσιάτου, *Ἀθωνικοί Διάλογοι*, ὅ.π., σ. 160 κ.ἑξ.

17. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 174.

18. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 174-176.

19. Σωφρονίου (Σαχάρωφ- Ἀρχιμ.), *Περί προσευχῆς*, ὅ.π., σ. 150-151· Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ἀθωνικοί Διάλογοι, ὅ.π., σ. 103.

20. Ζαχαρία (Ζάχαρου-Ἀρχιμ.), *Ἀναφορά στή θεολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου*, ὅ.π., σ. 220.

ἀντίθετα μέ τήν εὐδοκία τοῦ Θεοῦ, αὐτός πού ἔχει προκόψει στήν νοερά ἐργασία μπορεῖ νά «εἰσέλθει» στό χῶρο τῆς καρδιᾶς χωρίς τήν παραπάνω μέθοδο. Ἐξάλλου, μέσα ἀπό τήν ἀσκητική πείρα αἰώνων, διακρίνονται διάφορες παρόμοιες μέθοδοι μέ κοινό σκοπό τή συνήθεια τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ. Τέτοιες διαφοροποιήσεις διατυπώθηκαν στίς μέρες μας ἀπό τόν Γέροντα Σωφρόνιο[21], τόν π. Χαράλαμπο Διονυσιάτη[22], τόν γέροντα Ἰωσήφ τόν Σπηλαιώτη[23] καί ἄλλους. Ἡ ποικιλία αὐτή ταιριάζει στό ὀρθόδοξο φρόνημα πού ἀφήνει τόν κάθε ἄνθρωπο νά ἐπιλέξει, ἀνάλογα μέ τίς προσωπικές του κλίσεις, αὐτό πού τοῦ ταιριάζει καλύτερα. Ἄλλωστε, ὅπως προαναφέραμε, τό κεντρικό βάρος δέν δίνεται στή μέθοδο, ἀλλά στήν προσευχή ὡς προσπάθεια ἀδιάλειπτης κοινωνίας μέ τόν Θεό.

Βασικό στοιχεῖο καί προϋπόθεση πού καθιστᾶ τόν ἄνθρωπο δεκτικό δοχεῖο τῆς θείας χάριτος, ἐπιτρέποντας στήν τελευταία νά ἐνεργεῖ καί νά συμπαρίσταται στό ἀνθρώπινο ἔργο τῆς νοερᾶς ἐγρήγορσης, εἶναι ἡ τήρηση τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν. Ἡ τελευταία λειτουργεῖ θεραπευτικά στό πλαίσιο τοῦ ταπεινοῦ φρονήματος πού ἐκφράζεται ὡς ὑπακοή πρός τόν Θεό καί ἀγάπη πρός τούς ἀνθρώπους, προετοιμάζοντας ἔτσι τήν καρδιά νά δεχθεῖ τό σπόρο τῆς προσευχῆς. «Ἡ προσευχή τοῦ Ἰησοῦ δέν καρποφορεῖ ποτέ μέ τρόπο μηχανικό. Ἄν δέν συνοδεύεται μέ συνεπῆ ἀγώνα γιά τήν τήρηση τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν, δέν τιμᾶ τόν ὀνομαζόμενο Σωτήρα καί ἑπομένως ἀποβαίνει μάταιη καί ἐπίμεμπτη»[24].

Μετά τίς παραπάνω ἀπαραίτητες διευκρινίσεις, ἐπανερχόμαστε στό καίριο ζήτημα τῆς «φυλακῆς τοῦ νοός καί τῆς καρδίας»

---

21. Σωφρονίου (Σαχάρωφ-Ἀρχιμ.), *Περί προσευχῆς*, ὅ.π., σ. 149-151.

22. Ἰωσήφ Μοναχοῦ, *Ἱερομόναχος Χαράλαμπος Διονυσιάτης, ὁ διδάσκαλος τῆς Νοερᾶς Προσευχῆς*, 2002, σ. 251.

23. Ἰωσήφ Ἡσυχαστοῦ, *Ἔκφρασις μοναχικῆς ἐμπειρίας*, ἐκδ. Ἱ.Μ. Φιλοθέου, Ἅγιον Ὄρος 2003, σ. 36-37.

24. Ζαχαρία (Ζάχαρου-Ἀρχιμ.), *Ἀναφορά στή θεολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου*, ὅ.π., σ. 218. Πρβλ. *Περί προσευχῆς*, ὅ.π., σ. 174 καί Σωφρονίου (Σαχάρωφ-Ἀρχιμ.), *Ὁ Ἅγιος Σιλουανός ὁ Ἀθωνίτης*, ἐκδ. Ἱ. Μ. Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 1995, σ. 380. Εἰδικά γιά τούς μοναχούς θεμέλιος λίθος γιά τή σωστή τήρηση τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν εἶναι ἡ ὑπακοή πού γεννᾶ ἀληθινή ταπείνωση καί συντριβή, ὅπως διδάσκει ὁ ἅγιος Σιλουανός (Ὁ Ἅγιος Σιλουανός ὁ Ἀθωνίτης, *ὅ.π.*, σ. 515-516) καί ὁ γέροντας Ἐφραίμ (Γέροντας Ἐφραίμ Κατουνακιώτης, ἔκδ. Ἱ. Ἡσυχ. Ἅγιος Ἐφραίμ, Κατουνάκια Ἁγίου Ὄρους 2000, σ. 112. Πρβλ. καί *Περί προσευχῆς*, ὅ.π., σ. 149). Ὅπως μάλιστα τονίζουν ὅλοι οἱ διαπρέψαντες ἅγιοι ἀσκητές στό ἔργο τῆς νοερᾶς ἐργασίας, γιά τή γνώση τῆς «τέχνης τῶν τεχνῶν», τῆς προσευχῆς, πρέπει κάποιος νά ἀπευθυνθεῖ σέ κατάλληλο, ἔμπειρο καί διακριτικό πνευματικό χειραγωγό, ὥστε νά μήν πέσει στήν παγίδα τῆς ὑπερηφάνειας (Ὁ Ἅγιος Σιλουανός ὁ Ἀθωνίτης, *ὅ.π.*, σ. 376-377).

ἀπό διαφόρους ἐπικίνδυνους καί ἐπιζήμιους πνευματικά λογισμούς καί ἄκαιρες φαντασίες. Τέτοια ὀλισθήματα μπορεῖ νά τόν ἐκτρέψουν ἀπό τήν νοερά ἐργασία καί νά τόν ὁδηγήσουν εἴτε σέ νοσηρές καταστάσεις ὑπερηφανίας εἴτε σέ παρά φύση κατάσταση. Κατά τούς ἀσκητικούς πατέρες, ὅπως μᾶς παραδίδει ὁ ἅγιος Νικόδημος, ἡ φαντασία εἶναι μεταπτωτικός καρπός, καθώς κάνει τήν πρώτη της ἐμφάνιση μετά τήν πτώση τοῦ ἀνθρώπου καί τήν ἀμαύρωση τῆς θείας εἰκόνας: «Κατά τούς ὁσίους Φιλοσόφους τῆς Ἐρήμου, οἱ πρωτόπλαστοι δέν εἶχαν φαντασίαν. Ἡ φαντασία, ὡς εἰκών πραγμάτων γηΐνων, ἀποτελεῖ ἕν εἶδος διαχωριστικόν μεταξύ τοῦ καθαροῦ νοῦ καί τῆς νοητῆς πραγματικότητος. Γι'αὐτό ἀκριβῶς ἐμποδίζει τόν νοῦν ἀπό τήν καθαράν ἐποπτείαν του, πού προεκτείνεται εἰς τόν Θεόν»[25].

Ἡ φαντασία στόν ἅγιο Νικόδημο ὁρίζεται ὡς ἐνθύμηση καί τύπωση ὅλων τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων πού ὁ ἄνθρωπος εἶδε, ἄκουσε, μύρισε, γεύτηκε καί ἔπιασε. Εἶναι μιά ἐσωτερική λειτουργία μέ τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἐνθυμεῖται ὅλα ὅσα γνώρισαν οἱ πέντε αἰσθήσεις του[26]. Ἔτσι, καθώς ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου περιορίζεται ἀπό ὅ,τι βρίσκεται μέσα στό κτιστό πεδίο τοῦ κόσμου, εἶναι ἀδύνατο διά τῆς φαντασίας νά συλλάβῃ τόν ἄκτιστο καί ἀπερίγραπτο Θεό. «*Ὁ Θεός, καθώς εἶναι ἔξω ἀπό ὅλας τάς αἰσθήσεις, ὁμοῦ καί τά αἰσθητά καί ἔξω ἀπό κάθε σχῆμα καί χρῶμα καί διάστημα καί τόπο, ὡς πάντη ἀσχημάτιστος καί ἀνείδεος καί πανταχοῦ ὤν καί ὑπέρ τό πὰν, ἔτσι εἶναι καί ἔξω ἀπό κάθε φαντασίαν*»[27].

Τά παραπάνω εἶναι πολύ σημαντικά στοιχεῖα πού πρέπει νά ἔχει ὑπόψη του ὁ προσευχόμενος, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νά γρηγορεῖ καί ἀμέσως νά ἀναχαιτίζει τίς δυνάμεις τῆς φαντασίας, καθώς δι' αὐτῆς εἰσέρχονται δαιμονικές προσβολές. Εἶναι, λοιπόν πολύ σημαντικό, καθένας πού ἐπιχειρεῖ τήν καρδιακή προσευχή νά ἀπεκδύσει ἀπό τό νοῦ του κάθε σχῆμα καί χρῶμα, ὥστε ὁ νοῦς ἁπλός καί καθαρός ἀπό κάθε φαντασία καί ἐνθύμηση, καλή ἤ κακή, νά προσεγγίζει τόν Θεό, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀσχημάτιστος καί ἔξω ἀπό κάθε εἰκόνα καί θεότητα[28].

Ἀναμφίβολα ἡ καρδιά εἶναι τό κεντρικό σημεῖο τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης, ὅπου, ὅπως χαρακτηριστικά ἀναφέρει ὁ ἅγιος Νικόδημος, βρίσκονται «*ἡνωμέναι ὅλαι αἱ αἰσθήσεις, ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ*

---

25. Θεοκλήτου Διονυσιάτου, *Ἀθωνικοί Διάλογοι*, σ. 99· Νικοδήμου Ἁγιορείτου, Ἀόρατος πόλεμος, ἐκδ. «Τῆνος», Ἀθῆναι χ.χ., σ. 92-93.

26. Ἀόρατος πόλεμος, ὅ.π. σ. 90.

27. Ἀόρατος πόλεμος, ὅ.π, σ. 91.

28. Ἀόρατος πόλεμος, ὅ.π , σ. 94.

σώματος, καί ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς»[29]. Γιά νά ἐπιβεβαιώσει μάλιστα αὐτήν τήν ἀνθρωπολογική προσέγγιση ὁ ἱερός συγγραφέας, ἐπικαλεῖται τή μαρτυρία τοῦ ἁγίου Μακαρίου, ὁ ὁποῖος διδάσκει, ὅτι «*ἡ καρδία ἡγεμονεύει ὅλου τοῦ ὀργάνου καί ἐπάν κατάσχῃ τάς νομάς τῆς καρδίας ἡ χάρις, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν, καί τῶν μελῶν· ἐκεῖ γάρ ἐστιν ὁ νοῦς καί πάντες οἱ λογισμοί τῆς ψυχῆς*»[30]. Σημαντικός καί ἀναντικατάστατος ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὁ ρόλος τοῦ βαπτίσματος πού παρέχει ὅλες τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις στόν ἀγωνιζόμενο πιστό, καθώς «*πρό μέν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἔξωθεν ἡ χάρις πρός τά καλά προτρέπεται τήν ψυχήν, ὁ δέ σατανᾶς ἐν τοῖς αὐτῆς ἐμφωλεύει βάθεσιν· ἀπό δέ τῆς ὥρας, ἧπερ ἀναγεννώμεθα, ἔξωθεν μέν ὁ δαίμων γίνεται, ἔσωθεν δέ ἡ χάρις*»[31].

Μέ σύμμαχο λοιπόν τή θεία χάρη πού δαψιλῶς ἐδόθη ἀρχικῶς διά τοῦ ἁγίου μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος σέ κάθε ὀρθόδοξο Χριστιανό, ὁ πιστός μπορεῖ νά μπεῖ στό στάδιο τῆς νοερᾶς ἐργασίας, γιά τήν ὁποία, ὅπως προαναφέρθηκε, εἶναι καθοριστικῆς σημασίας ἡ φυλακή τοῦ νοός καί τῆς καρδίας ἀπό τίς προσβολές τῶν ἔξω αἰσθήσεων καί τῶν ἐσωτερικῶν λογισμῶν. Γιά νά γίνει ἐφικτή αὐτή ἡ φυλακή τοῦ νοός καί τῆς καρδίας, ὥστε νά μήν εἰσέλθει στό χῶρο αὐτό τίποτε τό ἀκάθαρτο, εἶναι ἀπαραίτητο ὁ προσευχόμενος νά στρέψει τήν προσοχή του στήν καρδιά καί ἐκεῖ νά σταθεῖ ὁπλισμένος μέ τό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἀδιάλειπτη μνεία τοῦ ὀνόματος, κλείνει τίς εἰσόδους τῆς καρδιᾶς καί ὁ νοῦς μπορεῖ νά ἐλέγχει ὅλες τίς εἰσερχόμενες προσβολές τῶν λογισμῶν καί τῆς φαντασίας καί παρατηρεῖ ὅλα τά αἰσθήματα καί τίς κινήσεις τῆς καρδιᾶς[32]. Μέσω τῆς παραπάνω ἀσκήσεως, ἀποφεύγεται κάθε ἀλλότρια ἐπίδραση καί ἐπιτυγχάνεται ἡ παράσταση ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μέ καθαρά προσευχή[33]. Ἡ νοερά νήψη καί ἡ φυλακή τοῦ νοῦ καί τῆς καρδιᾶς,

---

29. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 162.

30. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 168.

31. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 168.

32. Βλ. *Ἀναφορά στή Θεολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου*, ὅ.π, σ. 231. Βλ. ἐπίσης, *Ὁ Ἅγιος Σιλουανός ὁ Ἀθωνίτης* ὅ.π., σ. 175. Ἡ προαναφερθεῖσα ἐσωτερική ἐγρήγορση ὀνομάζεται ἀπό τούς ἀσκητικούς πατέρες «νοερά ἡσυχία» (αὐτόθι, ὅ.π., σ. 177) Ὁ Γέροντας Πορφύριος θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀπόκρουση αὐτή τῶν λογισμῶν καί τῆς φαντασίας ἀπό τόν χῶρο τοῦ νοῦ καί τῆς καρδιᾶς δέν πρέπει νά εἶναι πάντοτε ἀρνητική. Ἀντί ὁ ἀγωνιστής νά μάχεται τούς λογισμούς κατευθείαν καί νά προσπαθεῖ νά τούς ἀποδιώκει μέ τίς δικές του δυνάμεις, θεωρεῖ πώς εἶναι σοφώτερο νά προσηλώνει τό νοῦ του ἁπλά καί χωρίς βία πρός τόν Θεό μέ τήν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματός Του σάν σέ λιμάνι καί καταφύγιο (Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος καί Λόγοι*, ἔκδ. Ἱ. Μ. Χρυσοπηγῆς, Χανιά 2005, σ. 261-262).

33. Ὁ Γέροντας Ἰωσήφ διαβεβαιώνει τόν ἀγωνιστή ὅτι «θά κουρασθῇ πολύ,

σέ συνδυασμό μέ τήν καθαρά προσευχή, καθιστοῦν τελικά τήν καρδιά καί ὅλον τόν ἄνθρωπο χῶρο δεκτικό τῆς θεότητας[34].

Ἀκολουθώντας τήν πείρα τῶν παλαιότερων ἀσκητῶν, ὁ ἅγιος Νικόδημος τονίζει τήν ἀνάγκη γιά συνεχῆ ἐξωτερική ἐγρήγορση καί προσοχή στά σωματικά αἰσθητήρια, ὥστε νά μήν προχωρήσει κάτι πού θά μολύνει τόν νοῦ καί τήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου. Γράφει χαρακτηριστικά: «*Καθώς εἶναι ἀδύνατον νά μή μελανθῇ ἡ οἰκία, εἰς ἥν εἰσέρχεται ὁ καπνός ἔξωθεν, οὕτω παρομοίως εἶναι ἀδύνατον νά μή βλαφθῇ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις δέν προσέχει νά ἀποκλείῃ τά αἰσθητήριά του, ἀλλά ἀνοίγει αὐτά ἄνευ προσοχῆς καί εἰσέρχονται εἰς τήν ψυχήν αἱ ἡδονικαί εἰκόνες τῶν αἰσθητῶν*»[35].

Ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου σχετικά μέ τή φυλακή τῶν αἰσθήσεων εἶναι ἀναλυτική καί σαφής. Ὁ ἅγιος Νικόδημος βλέπει τά αἰσθητήρια ὡς «*θυρίδες, διά μέσου τῶν ὁποίων εἰσέρχεται εἰς τήν ψυχήν ἡ ζωή καί ὁ θάνατος· ἡ ζωή μέν, ὅταν κυβερνῶνται καλῶς καί δέν ἀπολαμβάνωσι τῶν συνηθισμένων εἰς αὐτά ἡδονῶν, ὁ θάνατος δέ, ὅταν γεύωνται τῶν θνησιμαίων ψυχοβλαβῶν καί θανατηφόρων ἡδονῶν*»[36]. Μάλιστα στό ἔργο του «Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον» προβαίνει στήν παρουσίαση τοῦ ρόλου τῆς κάθε μιᾶς ἐκ τῶν πέντε αἰσθήσεων τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή τῆς ὅρασης, τῆς ἀκοῆς, τῆς ὄσφρησης, τῆς γεύσης καί τῆς ἁφῆς.

Συγκεκριμένα ἀρχίζει μέ τήν παρουσίαση τῆς ὅρασης, τήν ὁποία χαρακτηρίζει καί ὡς τήν πρώτη καί βασιλικότατη τῶν αἰσθήσεων καί συγγενή τοῦ νοός. Τήν περιγράφει σάν δύο ἀσώματα χέρια, μέ τά ὁποῖα ἡ ψυχή πιάνει, ἀγγίζει τά ἀγαπώμενα ἀπό αὐτήν ὁρατά ἀπό μακριά[37]. Ἡ ὅραση εἶναι αὐτή πού δέχεται τίς ἐξωτερικές παραστάσεις καί εἰκόνες, τίς τυπώνει στόν νοῦ καί στήν συνέχεια, ἄν γίνουν ἀποδεκτές, μετατρέπονται σέ ἐπιθυμίες τῆς καρδιᾶς καί τελικῶς σέ ἁμαρτία. Γιά νά ἀντιμετωπίσει ὁ προσευχόμενος τήν προτεινόμενη σ'αὐτόν εἰκόνα ὀφείλει ἤ νά στραφεῖ στόν Θεό

ἕως νά ἐννοήσῃ ὅτι προσευχή χωρίς προσοχήν καί νῆψιν εἶναι ἀπώλεια χρόνου· κόπος χωρίς πληρωμήν» (Ἰωσήφ Ἡσυχαστοῦ, Ἔκφρασις Μοναχικῆς Ἐμπειρίας, ἔκδ. Ἱ.Μ. Φιλοθέου, Ἅγιον Ὄρος 2003, σ. 53). Ὁ Γεροντας Παΐσιος μάλιστα σημειώνει ἐμφαντικῶς πῶς στήν ἀρχή τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἀπαιτεῖται περισσότερο προσοχή παρά προσευχή. Χωρίς τή συνεχῆ ἐγρήγορση ἡ προσευχή δέν πρόκειται νά καρποφορήσει (Ἰσαάκ Ἱερομονάχου, *Βίος Γέροντος Παϊσίου Ἁγιορείτου*, Ἅγιον Ὄρος 2004, σ. 486).

34. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π. ,σ. 185.

35. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 138.

36. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 134.

37. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π. , σ. 63-64.

ἤ νά στρέψει τήν προσοχή τοῦ νοῦ σέ ἄλλο εὐσεβές «νόημα» καί νά ἀντικαταστήσει, κατά κάποιον τρόπο, τήν κακή φαντασία μέ μιά καλή εἰκόνα. Τό ἰδανικότερο ὅμως εἶναι νά μή συγκατατεθεῖ ἐξ ἀρχῆς ὁ ἄνθρωπος στήν ἐμπαθῆ εἰκόνα, ἀλλά ἀμέσως νά ἀποσπᾶ τόν λογισμό του ἀπ᾽ αὐτήν καί νά συγκεντρώνεται στήν προσευχή[38].

Ἡ ἀκοή, ἡ δεύτερη αἴσθηση, ἡ ὁποία παρουσιάζεται, εἶναι αὐτή πού στήν περίπτωση τῶν ἡδονικῶν ἀκουσμάτων καί μελωδιῶν, ὁδηγεῖ τήν ψυχή σέ ἀπώλεια τοῦ ἀνδρείου φρονήματος, πνευματική νωθρότητα καί ἀναισθησία[39]. Ὁμοίως, μπορεῖ νά προκληθεῖ πνευματική βλάβη ἀπό τήν ὄσφρηση, ὅταν ὁ ἄνθρωπος δέν προφυλάσσεται ἀπό ὀσμές, πού ἐκθυλήνουν τήν αἴσθηση τῆς ψυχῆς, γεννοῦν ἐμπαθεῖς φαντασίες καί διεγείρουν σαρκικά πάθη[40].

Ἡ αἴσθηση τῆς γεύσης εἶναι αὐτή πού συνδέεται μέ τό πάθος τῆς λαιμαργίας. Εἶναι αὐτονόητο μέλημα τοῦ ἀσκητοῦ νά ἑστιάζει τήν προσοχή του στήν ἀποφυγή της λαιμαργίας καί τῆς πολυφαγίας, τῆς μέθης καί γενικά τοῦ κόρου. Ἡ φυσική ἀνάγκη τοῦ σώματος δέν πρέπει νά μεταβάλλεται σέ τρυφή, γιατί στήν περίπτωση αὐτή ὁ ἄνθρωπος χειραγωγεῖται ἀπό τήν κοιλιά, τήν ὁποία καθιστᾶ κύριο καί δεσπότη του[41].

Τέλος, ἰδιαίτερη εἶναι ἡ σπουδαιότητα τῆς ἁφῆς, ἡ ὁποία, ἄν καί ἐκλαμβάνεται ὅτι ἐνεργεῖ κυρίως στά χέρια, ἐν τούτοις ἡ ἐνέργειά της περιλαμβάνει καί ὅλη τήν ἐπιφάνεια τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ αἴσθηση, ἡ ὁποία γεννᾶται ἀπό τήν ἁφή εἶναι ζωηρότερη, ἐναργέστερη, καί πιό ἐμπειρική, καί ἑπομένως `πιό ἐρεθιστική καί θελκτική πρός τήν ἁμαρτία. Γι᾽ αὐτό εἶναι δύσκολο νά ἐλευθερωθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπό τήν ἐνέργειά της[42].

Ἰδιαίτερα σοβαρός καί ἐπικίνδυνος εἶναι ὁ ρόλος τῆς ὑπερηφάνειας, πού ἐνισχύει τήν ἐνέργεια τῆς φαντασίας, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ταπείνωση τήν ἀναχαιτίζει. Ὁ διάβολος, ἀφοῦ φαντάστηκε καί σχημάτισε μέ τόν νοῦ τήν ἰσοθεΐα, ἔπεσε, καί ἀπό τήν τάξη τῶν Ἀρχαγγέλων ἔγινε διάβολος. Ὁ ἅγιος Νικόδημος μᾶς λέει ὅτι «*ἡ φαντασία εἶναι τό γεφύρι, διά μέσου τοῦ ὁποίου διαπερνῶντες οἱ φονικοί δαίμονες, σμίγουν μέ τήν ψυχήν*»[43]. Ὁ συνδυασμός αὐτός φαντασίας καί ὑπερηφανίας ὁδηγεῖ σέ πλάνη, σέ παρέκκλιση

---

38. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π. , σ. 64.
39. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π. , σ.78.
40. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π. , σ. 84.
41. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 92-93.
42. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*,.ὅ.π., σ. 111.
43. *Ἀόρατος πόλεμος*, ὅ.π., σ. 92.

ἀπό τήν ἀλήθεια καί τή γνήσια ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ[44] καί ἔτσι ὁ ἄνθρωπος καταλήγει νά ἐπιδιώκει τήν αὐτοθέωση[45].

Πέραν αὐτῆς τῆς παρουσίασης, τήν ὁποία συνοπτικά μεταφέραμε ἐδῶ, ὁ ἅγιος Νικόδημος προχωρεῖ σέ ὠφέλιμες προτάσεις καί προτείνει χρήσιμους τρόπους ἀναχαίτισης καί θεραπείας τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμάτων. Μέ τούς τρόπους αὐτούς δέν ἐπιδιώκεται ἡ ἀντιθετική ἀπόρριψή τους (κάτι πού θά προκαλοῦσε ψυχολογικές συγκρούσεις καί ἐνοχές), ἀλλά ἡ ὑπέρβασή τους θετικῶς μέ τήν ἀναγωγή πρός τά κρείττονα. Ἔτσι, προτείνει γιά κάθε μία περίπτωση συγκεκριμένα: ὅταν οἱ ὀφθαλμοί θέλγονται ἀπό τήν ὡραιότητα καί τήν ὀμορφιά τῶν κτισμάτων, ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά στοχαστεῖ τό πόσο ὡραιότερος καί ὀμορφότερος εἶναι ὁ δημιουργός τους, ἡ ἀρχή καί ἡ αἰτία κάθε ὡραιότητος μέσα στόν κόσμο. Ὅταν ἀκούσει κάποια γλυκειά φωνή καί ἁρμονία ἤχων καί ἀσμάτων, μπορεῖ νά στοχασθεῖ τήν ὑπερουράνια ἁρμονία καί συμφωνία τῶν ἁγίων ἀγγέλων. Σέ περίπτωση πού ὀσφρανθεῖ κάτι εὐῶδες, μπορεῖ νά ἀναλογισθεῖ τήν κεκρυμμένη εὐωδία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅταν, πάλι, τρώει ἤ πίνει μπορεῖ νά συλλογίζεται πώς αὐτός πού χαρίζει γεύση σέ ὅλα εἶναι ὁ Θεός, γιά τόν Ὁποῖο ὁ Δαβίδ λέει «*γεύσασθε καί ἴδετε ὅτι χρηστός ὁ Κύριος*»[46]. Ὅταν ἀγγίζει μέ τά χέρια του κάποιο ἀντικείμενο, μπορεῖ νά σκεφτεῖ ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἡ αἰτία ἐκείνου τοῦ πράγματος καί ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ζωντανό κτίσμα του. Γενικά, ὅσες φορές αἰσθάνεται κάτι τό εὐχάριστο, παρέχεται μεγάλη ὠφέλεια στόν ἀσκητή πού δέ θά σταθεῖ στό ἐξωτερικό ἐρέθισμα, ἀλλά καταφέρνει νά ἀναχθεῖ ἀπό τήν ὡραιότητα τῶν κτισμάτων στόν κτίστη τους[47]. Τό ἴδιο συμβαίνει μέ τήν παρατήρηση τῶν θαυμαστῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, ὅπως τοῦ λαμπροῦ ἡλίου, τοῦ συστήματος τῶν πλανητῶν, τῶν ἀστέρων, τῆς ὁλόφωτης σελήνης, τῆς μεγάλης ποικιλίας τῶν ἀνθέων, τῶν ὄμορφων λιβαδιῶν, τῆς γαλήνιας ἐπιφάνειας τῆς θάλασσας καί ἀκόμη τῶν περικαλλῶν

---

44. Βλ. Ἰωσήφ Βατοπαιδινοῦ, *Ὁ Γέροντας Ἰωσήφ ὁ Ἡσυχαστής;* ἔκδ. Ἱ.Μ. Βατοπαιδίου, Ἅγιον Ὄρος 2001, σ. 303.

45. *Ὁ Ἅγιος Σιλουανός ὁ Ἀθωνίτης*, ὅ.π., σ. 210. Ὅπως διδάσκει ὁ ἴδιος ἅγιος (αὐτόθι, σ. 554-555) «εἰς πλάνην ἐμπίπτει τις εἴτε ἐξ ἀπειρίας, εἴτε ἐξ ὑπερηφανίας. Καί ἐάν ἐξ ἀπειρίας, ὁ Κύριος ταχέως θεραπεύει τόν πλανηθέντα, ἐάν ὅμως ἐξ ὑπερηφανίας, τότε ἐπί πολύν καιρόν θά πάσχῃ ἡ ψυχή, μέχρις ὅτου μάθῃ τήν ταπείνωσιν, καί τότε θά θεραπευθῇ ὑπό τοῦ Κυρίου. Εἰς πλάνην περιπίπτομεν, ὅταν νομίζωμεν ὅτι εἴμεθα φρονιμώτεροι καί ἐμπειρότεροι τῶν ἄλλων, εἰσέτι καί τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν πατρός».

46. *Ψαλμ*. 33,8.

47. *Ἀόρατος Πόλεμος*, ὅ.π., σ. 72-74.

ναῶν, τῶν ἁγιογραφιῶν και ἄλλων, μέ τά ὁποῖα ἱκανοποιεῖται ἀπό τή μία ἡ φυσική λειτουργία τῶν ὀφθαλμῶν καί παρηγορεῖται καί ἀναψύχεται[48], ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη ἀντικαθίστανται οἱ ἐμπαθεῖς εἰκόνες στήν ψυχή μέ ὑγιεῖς παραστάσεις.

Ὅπως προαναφέρθηκε, ἐνδέχεται ἡ ἐνέργεια τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμάτων νά ἐπηρεάσει ἀρνητικά τόν ἄνθρωπο, στήν περίπτωση πού διεγείρονται ἐμπαθεῖς λογισμοί καί ἐνάντιες, πρός τήν πνευματική αὔξηση, δυνάμεις. Στήν περίπτωση αὐτή ὁ ἀσκητής καλεῖται νά ἀντιμετωπίσει διαφορετικά τά ἐξωτερικά ἐρεθίσματα. Μπορεῖ νά θεραπεύσει τήν προσβολή φέρνοντας στό νοῦ του τά σωτήρια πάθη τοῦ Κυρίου, τόν σταυρό καί τόν φρικτό θάνατο, τά ὁποῖα ὑπέφερε γιά χάρη του[49]. Ὁμοίως βοηθᾶ τό νά ἀναλογιστεῖ τήν ὥρα τοῦ θανάτου καί τήν ἀπολογία κατά τή φοβερή ἡμέρα τῆς κρίσεως, καθώς καί τήν ἀπόλαυση τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἤ τήν τιμωρία τῆς αἰωνίου κολάσεως. Μέ αὐτόν τόν τρόπο καταστέλλονται δραστικά οἱ ἐμπαθεῖς λογισμοί καί ἡ αἰχμαλωσία τοῦ νοῦ[50].

Οἱ παραπάνω τρόποι θεραπείας τῶν αἰσθήσεων, ἐφαρμόζονται ὡς βοηθητικά μέσα στήν ἀσκητική καί νηπτική θεραπευτική. Σέ καμία περίπτωση δέν ἀποτελοῦν σκοπό ἤ κεντρικό ἄξονα τῆς νοερᾶς ἐργασίας. Διαφορετικά, ἐλλοχεύει ὁ κίνδυνος, ὅπως προειδοποιεῖ ὁ ἅγιος Νικόδημος, νά ἀπορροφήσουν αὐτά τή ζωτική δύναμη τοῦ προσευχομένου καί νά τόν ἀποπροσανατολίσουν ἀπό τόν μοναδικό του σκοπό, πού εἶναι ἡ ἕνωσή του μέ τόν Κύριο[51].

Ὁ πνευματικός ἀγώνας τοῦ πιστοῦ, ἐφόσον γίνεται μέ ταπείνωση καί ἀγάπη πρός τόν Θεό καί τούς ἀνθρώπους, δέν μένει χωρίς παρηγοριά. Καθώς προοδεύει ἡ ἄσκηση τῆς προσευχῆς, ὁ ἀσκούμενος ἀρχίζει καί βλέπει πάνω του ἐνεργούς τούς καρπούς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος: τήν ἀγάπη, τή χαρά, τήν εἰρήνη καί τή μακροθυμία[52].

Συγκεκριμένα, κατά τόν ἅγιο Νικόδημο, οἱ καρποί τῆς εὐχῆς εἶναι πέντε. Πρῶτος καρπός πού γεννᾶται ἀπό τήν συνεχῆ αὐτή ἐγρήγορση εἶναι νά βρίσκει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπαυση ἐντός του καί νά μήν εὐχαριστεῖται ἀπό τά ἔξω αἰσθητά, ἀλλά νά ἐπιζητεῖ τή σιωπή καί τήν ἡσυχία. Δεύτερος καρπός εἶναι ἡ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νά διακρίνει τήν ἐσωτερική ἀσχημοσύνη πού ἀπέκτησε μέ τά διάφορα πάθη. Αὐτή ἡ συνειδητοποίηση ὁδηγεῖ σέ ταπείνωση,

---

48. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 74.
49. *Ἀόρατος Πόλεμος*, ὅ.π., σ. 79.
50. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 141.
51. *Ἀόρατος πόλεμος*, ὅ.π.,σ. 81.
52. *Γαλ.* 5,22.

κατά Θεόν πένθος, δάκρυα καί ἀπό καρδιᾶς ἐκζήτηση τοῦ θείου ἐλέους. Τρίτος καρπός εἶναι ἡ ἐπιστροφή τοῦ νοῦ ἐντός τῆς καρδιᾶς, ἡ παραμονή του σ᾿ αὐτήν καί ἡ «τήρηση» αὐτῆς ἀπό ξένους λογισμούς. Μέ τήν εἴσοδο τοῦ νοῦ στήν καρδιά, ὁ ἀσκητής διακρίνει ἀκόμη μεγαλύτερο σκότος ἐντός του καί ἐπικαλεῖται ἐντονότερα τό ἔλεος τοῦ Κυρίου. Τέταρτος καρπός τῆς ἄσκησης τῆς προσευχῆς, σέ συνδυασμό μέ τόν ὑπόλοιπο ἀγώνα τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ καθαρότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἀπό τά πάθη, πού τήν κάνει ἱκανή νά δεχθεῖ τήν ὑπερφυσική θεία χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τέλος, πέμπτος καρπός εἶναι ἡ ἑνοποίηση ὅλων των διακεχυμένων ψυχικῶν δυνάμεων καί ἡ εὐφρόσυνος χαρά τῆς θεραπείας τῆς ψυχῆς καί τῆς παρουσίας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἐντός της[53].

Ὁ τελευταῖος αὐτός καρπός τῆς ἀνεκλαλήτου χαρᾶς καί εἰρήνης γίνεται πρόξενος μεγάλης πνευματικῆς ἀνόδου. Γεννιοῦνται ἀπ' αὐτήν γλυκύτατα δάκρυα κατανύξεως. Ἡ μνήμη τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Κυρίου γίνεται θερμότητα ὑπερφυσική στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου πού κατακαίει τά πάθη καί τούς λογισμούς καί γεννᾶ τήν ἀγάπη πρός τόν Θεό καί τόν πλησίον[54]. Τότε ὁ ἄνθρωπος γίνεται πραγματικά «ζῶον θεούμενον», κτίσμα καί ναός τοῦ ἐν αὐτῷ οἰκοῦντος Ἁγίου Πνεύματος. «*Καί οὕτω διά τῆς νοερᾶς ταύτης ἐργασίας θέλεις καταστήσῃ ὅλον μέν τόν ἐσωτερικόν σου ἄνθρωπον, ναόν καί κατοικίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τήν δέ καρδίαν σου ἰδιαιτέρως, ὡς θυσιαστήριον ἱερόν καί ἁγίαν τράπεζαν· τόν δέ νοῦν σου, ὡς ἱερέα· τήν δέ θέλησιν καί προαίρεσίν σου, ὡς θυσίαν· ὡς ὀσμήν δέ εὐωδίας, τήν ἀπό τῆς καρδίας ἀναπεμπομένην εἰς Θεόν προσευχήν*»[55].

Τήν ἴδια διδασκαλία τοῦ ἁγίου Νικοδήμου ἐπαναλαμβάνει καί ὁ γέροντας Θεόκλητος Διονυσιάτης: «ἡ νοερά προσευχή εἰς τούς προκόψαντας ἐνεργεῖται ὑπό τοῦ Παναγίου Πνεύματος –διότι «*οὐδείς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μή ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ*» -μέ ἡδυτάτους καρπούς, τήν χαράν, τήν εἰρήνην, τήν ἀγάπην καί τά γλυκύτατα δάκρυα [...] καί τήν καρδίαν «καιομένην», ὅπως τῶν μακαρίων ἐκείνων μαθητῶν, πού συνεπορεύοντο ἀνύποπτοι, μέ τόν Ἰησοῦν πρός Ἐμμαούς»[56].

Ἡ μεταβολή αὐτή τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι παρά συνώνυμο

---

53. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 178-182. Βλ. ὁμοίως καί τή σχετική διδασκαλία , Ἀνωνύμου Ἡσυχαστοῦ, Νηπτική Θεωρία, ἔκδ. Ἱ.Μ. Ξενοφῶντος, Ἅγιον Ὄρος 2001, σ. 68-80.

54. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 186.

55. *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ὅ.π., σ. 186.

56. *Ἀθωνικοί Διάλογοι*, ὅ.π., σ. 23.

τῆς ἁγιότητας. Ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος ζεῖ στή διάσταση τῶν ἀκτίστων δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, στή θέα τοῦ ἀκτίστου φωτός. Ὁ ἄνθρωπος τότε προγεύεται τά αἰώνια ἀγαθά[57]. Ἡ καρδιά του ἐμφορεῖται ἀπό ἀπέραντη ἀγάπη πρός κάθε ἄνθρωπο καί πρός ὅλη τήν κτίση.

Ὅπως διδάσκει ὁ ἅγιος Σιλουανός, «εἰς τούς ἁγίους ὁ Κύριος ἐχαρίσατο Ἅγιον Πνεῦμα, καί ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ οὗτοι ἀγαποῦν ἡμᾶς. Αἱ ψυχαί τῶν ἁγίων γνωρίζουν τόν Κύριον καί τήν ἀγαθωσύνη αὐτοῦ πρός τόν ἄνθρωπον, διό καί ζέουν τῷ πνεύματι ἐξ ἀγάπης πρός τόν λαόν. Ζῶντες ἔτι ἐπί τῆς γῆς, δέν ἠδύναντο νά ἀκούουν περί ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου ἄνευ πόνου ἐν τῇ καρδίᾳ καί ἔχεον δάκρυα ἐν τῇ προσευχῇ ὑπέρ αὐτῶν.

Τό Ἅγιον Πνεῦμα ἐξέλεξεν αὐτούς, ἵνα προσεύχωνται ὑπέρ ὅλου τοῦ κόσμου καί ἔδωκεν εἰς αὐτούς πηγάς δακρύων. Τό Ἅγιον Πνεῦμα ἐκχέει ἐπί τούς ἐκλεκτούς Αὐτοῦ τοσαύτην ἀγάπην, ὥστε αἱ ψυχαί αὐτῶν, ὡς διά φλογός, καίονται ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νά σωθοῦν πάντες οἱ ἄνθρωποι καί νά ἴδουν τήν δόξαν τοῦ Κυρίου»[58].

Ἐν κατακλεῖδι, παραθέτουμε τά λόγια ἑνός συγχρόνου σπουδαίου ἀσκητοῦ, τοῦ Γέροντος Αἰμιλιανοῦ τοῦ Σιμωνοπετρίτου, πιστοῦ στήν ἀσκητική πρακτική τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου. «Λέγουν ὅτι θά ἔλθη ἡ συντέλεια τῆς ζωῆς, ὅταν σταματήσουν νά προσεύχονται οἱ ἄνθρωποι. Ἀλλά εἶναι δυνατόν νά σταματήσουν ποτέ νά προσεύχονται; Ὄχι, διότι πάντοτε θά ὑπάρχουν οἱ ἀγαπῶντες τόν Κύριον. Καί ὅσον τοιαῦται ψυχαί ὑπάρχουν, δέν θά χαθῆ ὁ κόσμος. Ἡ προσευχή ἡ ἀδιάλειπτος τόν ποτίζει μυστικά»[59].

---

57. Ἀναφορά στή Θεολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου, *ὅ.π.*, σ. 329.

58. *Ὁ Ἅγιος Σιλουανός ὁ Ἀθωνίτης, ὅ.π.*, σ. 497.

59. Ἀρχιμ. Αἰμιλιανοῦ Σιμωνοπετρίτου (Ἀρχιμ.), *Κατηχήσεις και Λόγοι, Σφραγίς Γνησία*, τ. 1, ἐκδ. Ὁρμύλια 1998, σ. 374.

Βασιλικῆς Β. Παππᾶ
Ms Θεολογίας

Ἡ οἰκολογική κρίση καί ἡ δραστηριοποίηση τῆς Ἐκκλησίας

"... Ο οὐρανός πού χτίζουμε ὅλοι μαζί μᾶς στεγάζει. Τό σύμπαν εἶναι ἡ ἀγκαλιά μας». Προχωροῦσα μέ εὐλάβεια γιά τά χτίσματα, προσέχοντας νά μήν ἐμποδίσω κανένα ἔργο. Μ' εὐσπλαχνία, μέ θαυμασμό. Μέ ἀγάπη γιά τό χῶμα καί γιά τήν πέτρα, γιά τά χόρτα, τό λουλούδι, τό πουλί καί τό ζῶο, γιά τή φωτιά καί τό νερό».

ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ
«Ὁ Πεθαμένος καί ἡ Ἀνάσταση»

"Το κακό εἶναι ὅτι δέν μολύνθηκαν
μόνο τά ποτάμια, ὁ ἀέρας, οἱ θάλασσες,
τά βουνά... Μολύνθηκαν κυρίως τά μυαλά καί οἱ ψυχές μας...».

Ἐντγκάρ Μορέν[1]

Τό οἰκολογικό πρόβλημα εἶναι ἕνα ἀπό τά πιό σοβαρά προβλήματα τοῦ καιροῦ μας. Σύμφωνα μέ τόν Ζάκ Ρομπέν[2], ὁλόκληρο τό οἰκοσύστημα τοῦ πλανήτη, κρούει τόν κώδωνα τοῦ κινδύνου. Ἡ ἀγωνία μεγάλη γιά τήν τύχη τοῦ κόσμου καί τήν πιθανότητα μεγάλων οἰκολογικῶν καταστροφῶν. Τά τελευταῖα χρόνια ἔχουν

---

1. Ὁ Ἐντγκάρ Μορέν εἶναι διευθυντής ἔρευνας τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῆς Ἔρευνας τοῦ Παρισιοῦ.

2. Ὁ Ζάκ Ρομπέν εἶναι διευθυντής τοῦ διμηνιαίου περιοδικοῦ «Τομές στήν ἐπιστήμη καί στόν Πολιτισμό» καί συγγραφέας τοῦ *«Να μποῦμε σέ μία νέα ἐποχή»* (Le Seuil, Παρίσι, 1989).

καταγραφεῖ ρεκόρ ὑψηλῶν θερμοκρασιῶν σέ ὅλη τήν Εὐρώπη, στήν Αὐστραλία μεγάλες περίοδοι ξηρασίας, στήν Κίνα βροχοπτώσεις ἰδιαίτερης ἔντασης καί στίς Η.Π.Α. ραγδαία αὔξηση τυφώνων[3].

Μέ τόν ὅρο οἰκολογικό πρόβλημα ἐννοοῦμε τήν καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἐξαιτίας τῆς παρέμβασης τοῦ ἀνθρώπου. Στόν 20ό αἰώνα ἡ βιομηχανική ἔκρηξη, ἡ ὑλοτόμηση τῶν δασῶν, ὁ περιορισμός τοῦ ἀριθμοῦ πολλῶν ζώων, δημιούργησε μία ἀνισορροπία στό φυσικό περιβάλλον, μέ ἀνεξέλεγκτες συνέπειες στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Μερικές ἀπό τίς μορφές τοῦ προβλήματος αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐξάντληση τῶν φυσικῶν πόρων, ἡ ρύπανση τῶν θαλασσῶν, ἡ καταστροφή τῶν βιότοπων, ἡ μόλυνση τῆς ἀτμόσφαιρας[4], τό φαινόμενο τοῦ θερμοκηπίου, ἡ καταστροφή τοῦ ἐνάλιου πλούτου ἀπό μεγάλες πετρελαιοκηλίδες, ἡ ὄξινη βροχή[5]. Μία ἀπό τίς συνέπειες πού ἤδη ἐμφανίζεται καί εἶναι δυνατό νά μετρηθεῖ, εἶναι ἡ ἀνύψωση τῆς στάθμης τῆς ἐπιφάνειας τῆς θάλασσας. Ἡ ἀνύψωση αὐτή, σύμφωνα μέ τίς μετρήσεις, ἀπό τό 1993 μέχρι σήμερα εἶναι 3,1 cm, δηλαδή περισσότερο ἀπό διπλάσια ἐκείνης πού εἶχε μετρηθεῖ γιά ὁλόκληρο τόν προηγούμενο αἰώνα. Γιά νά συνεχιστεῖ ἡ ζωή στή γῆ εἶναι ἀπαραίτητο νά θέσουμε σέ ἀμφισβήτηση τή θέληση γιά δύναμη καί νά ἀκολουθήσουμε τήν κατεύθυνση τῆς οἰκολογίας, ἐνάντια στή συμμαχία τῶν κατεστημένων συμφερόντων καί στήν κυρίαρχη ἀντίληψη καί νοοτροπία[6].

Σύμφωνα μέ στοιχεῖα τοῦ Διεθνοῦς Ὀργανισμοῦ γιά τήν Προστασία τῆς Φύσης, τή δεκαετία 1980-1989 παρατηρήθηκε δραματική μείωση τῶν δασικῶν ἐκτάσεων σέ ὅλη τή Γῆ κατά 42%[7]. Ἐπίσης, ἡ διαρροή ραδιενέργειας, ὕστερα ἀπό κάποιο ἀτύχημα, ὅπως στό ἀμερικανικό Χάρσμπουρκ τό 1979, καί τό ρωσικό Τσερνομπίλ τό 1986, ὁδήγησε δεκάδες ἀνθρώπους στό θάνατο καί ἑκατοντάδες στόν καρκίνο. Σέ συνέδριο βέβαια πού διοργάνωσε ἡ Διεθνής Ἐπιτροπή Ἀτομικῆς Ἐνέργειας γιά τίς ἐπιπτώσεις τοῦ πυρηνικοῦ ἀτυχήματος τοῦ Τσερνομπίλ, ἀνακοινώθηκε ὅτι τά θανατηφόρα θύματα δέν ξε-

3. Βλ. Ἀττάρτ Μ., «Ἡ κλιματική ἀλλαγή τοῦ πλανήτη», σέ : *Τόλμη*, τεῦχ. 79 (2007) 52.

4. Βλ. Ἀργυρόπουλς Ἀ. -Τριανταφύλλου Δ., *Θέματα Χριστιανικῆς Ἠθικῆς*, Ἀθήνα 1999, σ. 192.

5. Β. Γιούλτση Β., *Γενική Κοινωνιολογία*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 313.

6. Βλ. Ζακ Ρομπέν, «Ἐνάντια στή θέληση γιά δύναμη», στόν τόμο (Ἐπιμ. Καραμπελιᾶς Γ.,) *Ἡ οἰκολογικοποίηση τῆς σκέψης*, Ἀθήνα 1990, σ. 40.

7. Βλ. Ἀρχιεπισκόπου Χριστόδουλου, «Παγκόσμια Ἡμέρα Περιβάλλοντος» στόν τόμο *Μηνύματα Πίστεως* 2000, σσ. 231-232.

πέρασαν τά 50[8]. Ἑπομένως, ἡ βιομηχανική ἀνάπτυξη, ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης, καί εἰδικότερα τῆς Τεχνολογίας, ὅπως καί ἡ πληθυσμιακή ἔκρηξη εἶναι ἀπό τούς βασικότερους παράγοντες πού συνέβαλαν στήν διαμόρφωση τῆς περιβαλλοντικῆς-οἰκολογικῆς κρίσης.

Ἡ συνειδητοποίηση τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος ἄρχισε νά γενικεύεται στόν κόσμο ἀπό τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ ` 70. Εἶναι ἡ δεκαετία στήν ὁποία ἀρχίζουν νά λαμβάνονται μέτρα καί ἀποφάσεις. Ὑπογράφονται διεθνεῖς συμφωνίες (Στοκχόλμη, 1972), ἀπαγορεύονται οἱ πυρηνικές δοκιμές, ὑπογράφεται ἡ συμφωνία Ραμσάρ γιά τήν προστασία τῶν βιότοπων[9]. Πολύ νωρίς οἱ δυτικοευρωπαῖοι ἀντέδρασαν καί ὕψωσαν φωνή διαμαρτυρίας. Ἔτσι δημιουργήθηκαν οἱ πρῶτες οἰκολογικές ὀργανώσεις ὅπως ἡ «Greenpeace» ἤ τό WWF, δραστηριοποιήθηκαν πολιτικά κόμματα, ὅπως οἱ «πράσινοι» στή Γερμανία μέ οἰκολογικό χαρακτήρα[10]. Παρά τίς παγκόσμιες συνδιασκέψεις στό Μόντρεαλ, τό Ρίο (3-13 Ἰουνίου 1992) καί τό Κιότο τῆς Ἰαπωνίας (Δεκέμβριος 1997) γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος καί τήν ἀνάληψη κοινῶν δεσμεύσεων καί δράσεων, ὡστόσο ἀκόμη τίποτα δέν φαίνεται ν` ἀλλάζει. Εὐελπιστοῦμε ὅτι ἡ σύνοδος τῆς Κοπεγχάγης γιά τό κλίμα πού ἔγινε πρόσφατα, θά φέρει κάποια ἱκανοποιητικά ἀποτελέσματα[11].

Ἡ οἰκολογική κρίση κατά βάση εἶναι κρίση τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ ἐκεῖνος παραβίασε κάποιους κανόνες. Ἡ μόνη ἐλπίδα σωτηρίας εἶναι ἡ βαθιά ἀνατροπή καί ὁ ἐπαναπροσδιορισμός τῶν σχέσεών μας μέ τόν ἄνθρωπο, μέ τά ὑπόλοιπα ὄντα καί μέ τήν ἴδια τη φύση[12]. Ἡ διαχείριση τοῦ περιβάλλοντος θά ἔπρεπε καί πρέπει νά ἐλέγχεται ἀπό κανόνες Ἠθικῆς καί κυρίως ὀρθόδοξης ἠθικῆς· μίας ἠθικῆς πού ἔχει θέσει στό κέντρο της τούς κανόνες καί τά διδάγματα τῆς ὀρθόδοξης πίστης, τά θεόπνευστα κείμενα καί τόν πλούσιο πατερικό λόγο.

Πληθώρα περικοπῶν στήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη καθώς καί τήν Πατερική γραμματεία τῆς Ἐκκλησίας ὁριοθετοῦν τίς

---

8. Ὁ Παγκόσμιος Ὀργανισμός Ὑγείας ὅμως ὑπολογίζει τόν ἀριθμό τῶν θανάτων στούς 50.000. Βλ. Γεράνιου Θ., «20 χρόνια Τσερνομπίλ. Ὁ πυρηνικός κίνδυνος δηλώνει «παρών»!, σέ : *Πεμπτουσία*, τεῦχ. 20 (2006) 74. Μπέγζος Μ. -Παπαθανασίου Α. *Θέματα Χριστιανικῆς Ἠθικῆς*, Ἀθήνα (χ.χ.) σ. 149.

9. Βλ. Ζερεφοῦ Χ., «Παγκόσμιες κλιματικές μεταβολές. Φαινόμενο Θερμοκηπίου», σέ: *Πεμπτουσία*, τεῦχ. 8, (2002) 56.

10. Βλ. Ἀργυρόπουλος Ἀ - Τριανταφύλλου Δ., *ὅ.π.*, σ. 193.

11. Ἔφημ. *Τά Νέα* (5-6/2009), σ. 24.

12. Βλ. Ἐντγκάρ Μορέν, *Ἡ οἰκολογικοποίηση τῆς σκέψης*, Ἀθήνα 1990, σ. 19.

σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρός τό φυσικό περιβάλλον. Ἡ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό καί τή φύση ἀποτυπώνεται σαφέστατα στό βιβλίο τῆς Γένεσης: «*Καί ἔλαβεν κύριος ὁ Θεός τόν ἄνθρωπον, ὅν ἔπλασεν, καί ἔθετο αὐτόν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτόν καί φυλάσσειν*»[13]. Κατά τούς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ οἰκολογική καταστροφή ἄρχισε ἀπό τήν πτώση τῶν Πρωτοπλάστων. Τό προπατορικό ἁμάρτημα εἶναι ἡ πρώτη αἰτία μέ ἄμεση συνέπεια τή διαταραχή τῆς φύσης, ἀφοῦ, ὅπως ἀναφέρεται στή Γραφή, ὁ Θεός «ἐποίησε τά πάντα καλά λίαν». Ἡ μεγαλύτερη οἰκολογική καταστροφή πού συναντᾶται στήν Ἁγία Γραφή εἶναι ὁ Κατακλυσμός τήν ἐποχή τοῦ Νῶε ὁ ὁποῖος ἔγινε γιατί «*εἶχαν πληθύνει οἱ κακίες τῶν ἀνθρωπων στή γῆ καί κάθε ἄνθρωπος εἶχε ἐπιδοθεῖ μέ ἐπιμέλεια στα πονηρά*»[14]. Ὁ ἄνθρωπος κάνει κακή χρήση τῆς ἐλευθερίας πού τοῦ δόθηκε, γι᾽ αὐτό καί ὁ Θεός ἀναγκάζεται νά πεῖ «*οὐ μή καταμεινη τό πνεῦμα μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις εἰς τον αἰῶνα διά τό εἶναι αὐτούς σαρκας*»[15] ὁπότε ὁ Κατακλυσμός δέν ἐπῆλθε ἀπό τό Θεό ὡς τιμωρία, ἀλλά τόν ἐπέφερε ἡ ἀποστασία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Γι᾽ αὐτό ἐπιβάλλεται νά εἴμαστε σέ ἑτοιμότητα, ὥστε νά μή βρεθοῦμε κι ἐμεῖς σέ ἀνάλογη θέση, ὅπως οἱ ἄνθρωποι τήν ἐποχή τοῦ Νῶε, πού «*ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρό τοῦ κατακλυσμοῦ τρώγοντες καί πίνοντες, γαμοῦντες καί ἐκγαμίζοντες*»[16].

Ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος κρούει τόν κώδωνα τοῦ κινδύνου γιά τήν κτίση καί τό φυσικό περιβάλλον, «*οἴδαμεν γάρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καί συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν*»[17]. Ἡ φύση «συστενάζει καί συνωδίνει» κάτω ἀπό τό βάρος τῆς ὑπερπαραγωγῆς, τῆς ὑπερκατανάλωσης καί τῆς ρύπανσης. Ἡ πτώση τοῦ ἀνθρώπου σήμανε καί τήν πτώση τῆς φύσης. Ὁ στεναγμός τῆς κτίσης διατυπώνει τόν καθολικό στεναγμό τῆς δημιουργίας πού ἀλλοτριώθηκε καί παράλληλα ἐκφράζει τόν πόθο τῆς ἐλευθερίας ἀπό τή δουλεία καί τή φθορά. Στό βιβλίο τῶν Ἀριθμῶν ἡ εὐφορία τῆς γῆς ἐξαρτόταν ἄμεσα ἀπό τόν ἀριθμό τῶν δέντρων πού ὑπῆρχαν: «*Καί τίς ἡ γῆ, εἰ πίων ἤ παρειμένη, εἰ ἔστιν ἐν αὐτῇ δένδρα ἤ οὐ*»[18]. Οἱ δέ καρποί τῶν δένδρων θεωροῦνταν ἁγιασμένοι, «*πᾶσα δεκατη τῆς γῆς ἀπό τοῦ σπέρματος τῆς γῆς καί τοῦ καρποῦ τοῦ ξυλίνου τῷ Κυριῳ ἐστίν, ἅγιον τῷ Κυριῳ*»[19]. Ἀκόμη, γιά τήν ὀρθόδοξη παράδοση ἡ ἱκανότητα

---

13. *Γέν.* 2, 15.
14. *Γέν.* 6,3.
15. *Γέν.* 6,3.
16. *Ματθ.* 24, 36-38.
17. *Ρωμ.*, 8,22.
18. *Ἀριθ.*, ΙΓ', 21.
19. *Λευϊτ.*, ΚΖ', 30.

ἐπικοινωνίας μέ τό φυσικό περιβάλλον καί ἰδιαίτερα μέ τά ζῶα ἀποτελοῦσε ἀνέκαθεν σημεῖο ἁγιότητας. Ἡ ἐπικοινωνία κάποιων ἁγίων μέ ἄγρια ζῶα ὑποδηλώνει «ἀπόδειξη θείας Χάριτος»[20]. Ἑπομένως ἄνθρωπος καί κόσμος δέν διαχωρίζονται στό σχέδιο δημιουργίας, γι᾿ αὐτό καί ἀποτελεῖ εὐθύνη τοῦ πρώτου νά διατηρεῖ ἀγαθές σχέσεις μέ τό φυσικό κόσμο[21]. Κι ὅμως σήμερα ὁ πλανήτης πού κατοικοῦμε γίνεται φτωχότερος χρόνο μέ τό χρόνο. Σύμφωνα μέ τόν Παγκόσμιο Ὀργανισμό Τροφίμων καί Γεωργίας (FAO), κάθε χρόνο ἐξαφανίζονται κατά μέσο ὅρο δάση ἔκτασης 125.000 τετρ. Χλμ,[22] ἐνῶ ὑπολογίζεται ὅτι καθημερινά ἐξαφανίζονται 50-100 εἴδη τοῦ ζωικοῦ καί φυτικοῦ κόσμου, γεγονός πού ἀποτελεῖ ἀπειλή γιά τό οἰκοσύστημα[23].

Μπροστά σ᾿ αὐτή τήν καταστροφή ὁ ἄνθρωπος ὑποφέρει γιατί ὅπως παρατηρεῖ ὁ Nikolas Berdyaev, «ὁ ἄνθρωπος δέ ζεῖ πιά κοντά στή γῆ, ἀνάμεσα στά φυτά καί τά ζῶα. Κατοικεῖ μέσα σ᾿ ἕναν καινούριο μεταλλικό κόσμο. Βρίσκεται μέσα σέ μία νέα συνθετική ἀτμόσφαιρα καί ἀναπνέει ἕνα δηλητηριασμένο ἀέρα. Ἡ μηχανή ἀσκεῖ μία μοιραία ἐπίδραση πάνω στήν ἀνθρώπινη ψυχή. Πάνω ἀπ' ὅλα καταστρέφει τή συναισθηματική ζωή καί μέ τόν τρόπο αὐτό κλονίζει τήν ἀκεραιότητα τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας»[24].

Ἡ Ἐκκλησία ἀγαπᾶ καί σέβεται τό περιβάλλον κι αὐτό τό ἔχει ἀποδείξει ἔμπρακτα. Οἱ ἅγιοι προσεγγίζουν μέ σεβασμό τήν κτίση. Ὁ ἅγιος Σιλουανός ὁ Ἀθωνίτης παρατηρεῖ: «*Πρέπει νά ἔχωμεν συμπάσχουσαν καρδίαν, καί οὐχί μόνον τόν ἄνθρωπον νά ἀγαπωμεν, ἀλλά νά συμπονῶμεν καί πᾶν πλάσμα, πᾶν ὅ,τι ἐκτίσθη ὑπό τοῦ Θεοῦ. Ἰδού, ἕν πράσινον φύλλον ἐπί δένδρου, καί σύ ἀπέσπασας αὐτό ἄνευ ἀνάγκης. Ἄν καί δέν εἶναι ἁμαρτία, ὅμως, πῶς νά εἴπω, προκαλεῖ τόν οἶκτον· ἡ καρδία ἥτις ἔμαθε νά ἀγαπᾶ, λυπεῖται καί τό φύλλον καί πᾶσαν τήν κτίσιν*»[25]. Στήν οἰκονομική καί κοινωνική ἀνισότητα τῆς κατανάλωσης ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα προτείνει ἕνα ἀσκητικό οἰκολογικό τρόπο ζωῆς.

---

20. Βλ. Νάντσου Θ., «Ἡ σημασία τῆς οἰκολογικῆς δραστηριοποίησης τῆς Ἐκκλησίας», *σέ Οἰκολογία καί Ἐκκλησία*, Ἀθήνα 1999, σ. 109.

21.Βλ. Παπαδημητράκη Ἰ., «Περιβαλλοντική Ἠθική Ὀρθοδοξία καί Ἀποκάλυψη Ἰωάννου», σέ: *Πεμπτουσία*, τεῦχ. 18 (2005), σ. 64-65.

22. Βλ. Ζαλαώρα Ν., *Τά Δάση. Ἡ σιωπηλή τραγωδία ἤ τό τέλος τῆς ζωῆς*, Ἀθήνα 1991, σ. 13.

23. Βλ. Μαντζαρίδη Γ., *Χριστιανική Ἠθική*, τόμ. Ι, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 232.

24. Βλ. Nikolas Berdyaev, *Τό πεπρωμένο τοῦ ἀνθρώπου στό σύγχρονο κόσμο*, Ἀθήνα 1980, σ. 91.

25. Βλ. Ἀρχιμ. Σωφρονίου, *Ὁ ἅγιος Σιλουανός ὁ Ἀθωνίτης* (1995) 474.

Η διαφύλαξη τῆς φύσης καί τοῦ περιβάλλοντος διαφαίνεται καί μέσα ἀπό τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας ὅταν ὁ ἱερέας ἐκφωνεῖ τή φράση: «*Τά σά ἐκ τῶν σῶν Σοί προσφέρομεν*». Μέ ἄλλα λόγια ὁ ἄνθρωπος προσφέρει στό Θεό αὐτά πού τοῦ δώρισε ὁ Θεός καί μέσα ἀπό τή συμμετοχή του στό μυστήριο προγεύεται αὐτό πού, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας, θά κερδηθεῖ στήν «ἐσχάτη μέρα». «Ὁ ἐπίγειος παράδεισος μίας ἠθικά τέλειας κοινωνίας ἀποτελεῖ προσδοκία, πού γέννησε ὁ δυτικός ὀρθολογισμός καί πού ἡ μαρτυρία τῆς Εὐχαριστίας ἀδυνατεῖ νά υἱοθετήσει. Διότι ἡ Εὐχαριστία στήν ἐσώτερη φύση της περιέχει μία ἐσχατολογική διάσταση, πού ὅσο καί ἄν εἰσδύει στήν ἱστορία, δέν μεταβάλλεται σέ ἱστορία. Εἶναι ἡ δραματικότερη μαρτυρία μίας συνάντησης τοῦ ἐσχάτου μέ τήν ἱστορία, τοῦ τέλειου μέ τό σχετικό μέσα στήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη – ἐδῶ καί τώρα. Εἶναι ἡ μαρτυρία μίας ἠθικῆς, πού δέν εἶναι ἱστορική ἐξέλιξη, ἀλλά ὑπαρξιακή μάχη, πού κερδίζεται, γιά νά χαθεῖ καί πάλι, μέχρις ὅτου κερδηθεῖ ὁριστικά «ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ»[26].

Ὅταν στίς ἀκολουθίες καί τά μυστήρια της Ἐκκλησίας χρησιμοποιοῦμε ὑλικά ὅπως τό νερό, ὁ ἄρτος, ὁ οἶνος καί τό λάδι «ἡ ὑλική φύση ἐξαγιάζεται, ὁ κόσμος μεταμορφώνεται καί ὁ ἄνθρωπος ὑπερβαίνει τό θάνατο»[27].

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἐπί ἀειμνήστου Πατριάρχου Δημητρίου, ὅρισε τήν 1η Σεπτεμβρίου, ἀρχή τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, ὡς ἡμέρα Προσευχῆς γιά τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος καί συνέταξε εἰδική ἀκολουθία, ἐνῶ παράλληλα προέβη καί στήν ἵδρυση τοῦ Οἰκολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Χάλκης[28]. Καθημερινά γιά τό θέμα αὐτό ὀργανώνονται ἐκθέσεις καί διεθνῆ οἰκολογικά συνέδρια ἀπό τόν ἴδιο τόν Πατριάρχη Βαρθολομαῖο[29].

Γιά τήν Ἐκκλησία τό οἰκολογικό εἶναι ζήτημα ἠθικό καί πνευματικό[30]. Ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς πληροφορεῖ ὅτι «*ὁ Θεός ἐποίησε τόν οὐρανόν καί τήν γῆν*»[31] καί, ἀφοῦ δημιούργησε τίς κατάλληλες

---

26. Βλ. Ζηζιούλα Ἰ. (Μητροπολίτου Περγάμου), *Ἡ κτίση ὡς εὐχαριστία*, Ἀθήνα 1992, σ. 34.

27. Βλ. Θεοξένης (μοναχῆς), «Ἡ ἔννοια τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος στήν Ὀρθόδοξη Παράδοση», σέ : *Οἰκολογία καί Ἐκκλησία*, Ἀθήνα 1999, σ. 81.

28. Γιά τίς πρωτοβουλίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου βλ. Ζορμπᾶ Κ., *Ἐκκλησία καί Φυσικό Περιβάλλον* (1998).

29. Βλ. Παππᾶ Β. Β., «Λύση στό οἰκολογικό πρόβλημα: ἡ τροπή στήν ὑλιστική βιοθεωρία», σέ: *Λίμνη Βεγορίτιδα*, ἀρ. φύλλου 6 (2007) 5.

30. Βλ. Μαντζαρίδη Γ., *Χριστιανική Ἠθική*, τόμ. ΙΙ, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 568.

31. Γεν. 1-2. Περισσότερα γιά τήν κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ πλάση τοῦ ἀνθρώπου βλ.

περιβαλλοντικές συνθῆκες, ἔπλασε καί τόν ἄνθρωπο «κατ᾽ εἰκόνα καί ὁμοίωσιν Αὐτοῦ»[32]. Ἐκτός ὅμως ἀπό τόν ἄνθρωπο ἔχουν λόγο ὕπαρξης καί ζωῆς, καί τά ὑπόλοιπα ὄντα τῆς δημιουργίας διότι δέν εἶναι «ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων»[33]. Δικαιοῦνται κι αὐτά νά ζήσουν. Δυστυχῶς ὅμως, ὁ ἄνθρωπος ἔγινε σφετεριστής καί καταχραστής τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων ὄντων τῆς γῆς, τά ὁποῖα μεταχειρίζεται μέ ἀποκλειστικό γνώμονα τό δικό του συμφέρον[34].

Ὅπως γράφει ὁ ὑμνωδός τῆς Ἐκκλησίας: «Γέγονα... μολυσμός ἀέρος καί γῆς καί ὑδάτων»[35]. Ὁ ἄνθρωπος δηλ. μέ τήν ἁμαρτία, μολύνει τό περιβάλλον. Ἡ ρίζα τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος ἑπομένως, βρίσκεται σέ χώρους βαθύτερους ἀπό τήν πολιτική καί τήν οἰκονομία. Καθρεφτίζει τήν βαθύτερη «ἐσωτερική κρίση τοῦ ἀνθρώπου»[36]. Στήν ἀφετηρία της βρίσκεται ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου γιά αὐτοθέωση[37] καί αἰτία τῆς εἶναι ὁ ἀκάθαρτος νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Κατά τόν ἅγιο Μάξιμο τόν Ὁμολογητή, ἡ κακή χρήση τῶν νοημάτων (δηλ. οἱ κακοί λογισμοί) φέρνει καί τήν κακή χρήση τῶν πραγμάτων[38]. Σύμφωνα μέ τόν Philip Sherrard "ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο βλέπουμε τόν κόσμο δέν εἶναι παρά ἕνας ἀντικατοπτρισμός τοῦ δικοῦ μας ἐσωτερικοῦ κόσμου. Τελικά βλέπουμε τή φύση σάν κάτι πού ὑπάρχει ἀνεξάρτητα ἀπό τό Θεό, ἐπειδή ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νομίζουμε πώς ὑπάρχουμε ἀνεξάρτητα ἀπό τό Θεό»[39].

Ἀσκητές οἱ ὁποῖοι ἔφτασαν σέ βαθύτατη ἐμπειρία τῆς πίστης, πέτυχαν ἁρμονική καί διαλογική σχέση μέ τή φύση, σχέση ἀγάπης καί καταλλαγῆς. Ἀσκητές καί μοναχοί ἀντιμετωπίζουν τή φύση ὡς δωρεά τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο. Μέσα ἀπό ἕναν λιτοδίαιτο τρόπο ζωῆς μᾶς διδάσκουν ὅτι μποροῦμε νά ἔχουμε ἐπάρκεια ἀγαθῶν ὥστε νά μπορέσει ἡ φύση νά ἐπιβιώσει μαζί μας[40]. Ἐπίσης ὁ π. Θ.

Βάντσου Χ., *Θέματα Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας*, Θεσσαλονίκη 1996, Παππᾶ Β., «Ἡ Ἐκκλησία καί τό οἰκολογικό πρόβλημα σέ : *Πρωϊνός Λόγος* (18/04/2002) 46.

32. *Γέν.* 1, 26.

33. *Ψαλμ.* 113,12.

34.Βλ. Φαράντου Μ., «Ἰδεολογικά ρεύματα καί οἰκολογική κρίσις», σέ: *Θεολογία* 62 (1991) 334 κ.ἑ.

35. *Παρακλητική*, ἦχος βαρύς, β'Στιχηρόν Ἑσπερινοῦ Δευτέρας.

36. Βλ. Γιούλτση Β., «Δημιουργία καί οἰκολογικό πρόβλημα στήν Ὀρθόδοξη Θεολογία», *Ἄνθρωπος καί Περιβάλλον*, Πάφος 1994, 11-23 καί Μαντζαρίδη Γ., «Ἐκκλησία καί οἰκολογική κρίση», *Ἄνθρωπος καί Περιβάλλον*, Πάφος 1994, 51-62.

37. Βλ. Μαντζαρίδης Γ., «Χριστιανισμός καί οἰκολογία», σέ: *Ἀνάπλασις*, ἀφ. 339, σ. 8-12.

38. Ἁγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια περί ἀγάπης*, 2, 78, PG 90, 1009AB.

39. Βλ. Philip Sherrard, *Ὁ βιασμός τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς φύσεως* (1994), σ. 123.

40. Βλ. Φαράντου Μ., *ὅ.π.* 336.

Ζήσης ἐπισημαίνει: «Ἡ ὑπερεκμετάλλευση τῶν φυσικῶν πόρων, μία ἀπό τίς σπουδαιότερες αἰτίες τῆς οἰκολογικῆς καταστροφῆς, δέν θά ἦταν ἀναγκαία, ἄν οἱ ἄνθρωποι μάθαιναν νά ζοῦν ἀσκητικά, ὀλιγοδεεῖς καί ὀλιγαρκεῖς. Γι᾿ αὐτό γύρω ἀπό τά ὀρθόδοξα μοναστήρια καί τίς μοναστικές πολιτεῖες, ὅπως αὐτή τοῦ Ἁγίου //Ὄρους, τό περιβάλλον συντηρεῖται καί διασώζεται»[41]. Δυστυχῶς ὅμως ὁ ἄνθρωπος κάτω ἀπό τήν ἀπειλή τοῦ θανάτου καταφεύγει ὅλο καί πιό πολύ στή συσσώρευση ὑλικῶν ἀγαθῶν θεωρώντας ὅτι κατ᾿ αὐτόν τόν τρόπο θά ὁδηγηθεῖ στήν εὐτυχία καί στήν ἀσφάλεια.

Συγκεκριμένα σέ μήνυμά του πρός τό διορθόδοξο συνέδριο γιά τήν προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος πού ἔγινε στήν Κρήτη τό Νοέμβριο τοῦ 1991 ὁ Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος τόνισε ὅτι «*ἡ εὐθύνη τῶν πνευματικῶν καί πολιτικῶν ἡγετῶν, ἀλλά καί παντός ἀνθρώπου εἶναι πελωρία.* Ἡ Ὀρθοδοξία ὀφείλει καί αὐτή νά δώσει τήν μαρτυρίαν αὐτῆς»[42]. Ἡ οἰκολογική ἀγωγή ἐπιβάλλεται νά ξεκινήσει ἀπό ὑπεύθυνους καί ἁρμόδιους φορεῖς. Μόνο μέ τή συσπείρωση καί τήν κοινή προσπάθεια ὅλων εἶναι δυνατό νά ἀποτραποῦν οἱ ὁρατοί κίνδυνοι ἀπό τήν καταστροφή τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ συνειδητοποίηση καί ἡ ἀγωνία τῶν πολιτῶν ὅλου τοῦ κόσμου πρέπει νά κινητοποιήσει ἐκκλησίες, ἱδρύματα, φορεῖς. Οἱ κυβερνήσεις ὀφείλουν νά κατοχυρώσουν τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος μέ τήν ἀνάλογη νομοθεσία ἐνῶ παγκόσμιοι ὀργανισμοί ἐπιβάλλεται νά βροῦν τρόπους παρέμβασης σέ περίπτωση πού καταστρατηγοῦνται διεθνεῖς συμφωνίες γιά τήν προστασία τῆς φύσης. Εἰδικότερα ἡ πολιτεία, μιά πού ἡ χώρα μας, εἶναι εὐεργετημένη ἀπό τή φύση σέ ἀνανεώσιμες πηγές ἐνέργειας, πρέπει νά λάβει μία σειρά ἀπό ἀναγκαῖα μέτρα περιορισμοῦ τῆς ἐπιβάρυνσης τοῦ περιβάλλοντος. Τό 75% τῆς παγκόσμιας κατανάλωσης ἐνέργειας καλύπτεται ἀπό ὀρυκτά καύσιμα, τά ὁποῖα καταναλώνονται ἑκατό χιλιάδες φορές ταχύτερα ἀπό τόν χρόνο πού ἀπαιτεῖται γιά νά ξαναδημιουργηθοῦν[43]. Ἑπομένως, ἡ ἡλιακή, ἡ αἰολική, ἡ ὑδροηλεκτρική καί ἡ γεωθερμική ἐνέργεια ἔχουν τή δυνατότητα νά συνεισφέρουν σέ σημαντικό βαθμό τόσο στήν ἀνάπτυξή της, ὅσο καί στήν ἐξοικονόμηση πολύτιμων καυσίμων[44].

---

41. Βλ. Πρωτ. Θεόδωρου Ζήση, *Ὀρθοδοξία καί Οἰκολογία*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 15.

42. Βλ. Βάντσου Χ., *Ποιμαντική καί παιδαγωγική προσέγγιση τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος*, σέ : Πρακτικά Συμποσίου μέ θέμα: «*Ὀρθοδοξία καί φυσικό περιβάλλον*» (3-4 Ἀπριλίου 1997), σ. 203.

43. Βλ. Ἀργυρίου Ἀ., «Ἀνανεώσιμες Πηγές Ἐνέργειας», σέ :*Πεμπτουσία*, τεῦχ. 7 (2002) 87.

44. Βλ. Κιαρτζῆ Σ., «Ἐνέργεια γιά τό μέλλον», σέ: *Πεμπτουσία*, τεῦχ. 7 (2002) 82.

Ἡ Ἐκκλησία, ἀπό τήν πλευρά της, καλό εἶναι νά εὐαισθητοποιήσει τόσο τά παιδιά ὅσο καί τούς ἐνήλικες εἴτε μέσω τῶν κηρυγμάτων, εἴτε μέσω τῶν κατηχητικῶν συναντήσεων καί ὅλων τῶν μέσων ἐνημέρωσης πού διαθέτει, ὥστε νά σέβονται καί νά μή μολύνουν τό φυσικό περιβάλλον[45]. Τά μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης ἔχουν τή δύναμη νά συμβάλουν στή διαμόρφωση οἰκολογικῆς συνείδησης. Ἰδιαίτερα ἡ τηλεόραση μπορεῖ νά ἀσκήσει ἐπίδραση στό ἀσυνείδητο τοῦ ἀνθρώπου τόσο ἄμεσα ὅσο καί ἔμμεσα[46]. Δυστυχῶς ὅμως, μία γρήγορη ματιά στίς τηλεοπτικές διαφημίσεις μᾶς ἀποδεικνύει τό ἀντίθετο, ἀφοῦ αὐτό πού ἐπιτυγχάνουν εἶναι νά ἐνσπείρουν στίς ψυχές τῶν τηλεθεατῶν τήν ἐπιθυμία τοῦ ὑπερκαταναλωτισμοῦ[47]. Αὐτό πού προβάλλεται εἶναι ἕνα πρότυπο ζωῆς πού ἔχει σχέση μέ τήν ἄνεση καί καλοπέραση, ὁ ἄνθρωπος πού δέν ἔχει ἠθικούς καί πνευματικούς φραγμούς καί ὄχι ὁ πνευματικά ἐλεύθερος καί ὀλιγαρκής[48]. Ἐκεῖνο ὅμως πού κυρίως πρέπει νά ἀλλάξει εἶναι ἡ στάση τοῦ ἀνθρώπου γιατί ὅπως τονίζει καί ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος κατά τήν ἀναγόρευσή του ὡς Πρώτου Ἐπίτιμου Διδάκτορος τοῦ Τμήματος Περιβάλλοντος τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου «*...ἡ ζητουμένη σήμερον ἀλλαγή στάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος προϋποθέτει ἀλλαγήν τοῦ νοήματος, τό ὁποῖον ἀποδίδει ὁ ἄνθρωπος εἰς τήν ὕλην καί εἰς τόν κόσμον. Ἡ οἰκολογία δέν θά ἐμπνεύση σεβασμόν τῆς φύσεως, ἐάν δέν ἐκφράση κοσμολογίαν διάφορον τῆς σήμερον ἐν τῷ πολιτισμῷ ἡμῶν κρατούσης, ἀπηλλαγμένην τοῦ ἀφελοῦς ὑλισμοῦ ὅσον καί τοῦ ἐξ ἴσου ἀφελοῦς ἰδεαλισμοῦ*»[49].

Ἐπειδή τό οἰκολογικό πρόβλημα ξεπερνᾶ τά ἐθνικά ὅρια, ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος ἐπιβάλλεται νά βρίσκεται στό ἐπίκεντρο τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης καθ᾽ ὅλη τη διάρκεια τοῦ χρόνου καί ὄχι νά γίνεται πρώτη εἴδηση μόνο τήν ἡμέρα τοῦ ἑορτασμοῦ της στίς 5 Ἰουνίου. Διότι, ὅπως εὔστοχα ἔχει ἐπισημάνει ὁ φιλόσοφος Οὐμπέρτο Ἔκο, «ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος δημιούργησε τίς ἐπετείους ἀκριβῶς γιά νά κρυφτεῖ πίσω ἀπό αὐτές στήν προσπάθειά του νά ἀποβάλει τίς ἐνοχές του». Ὁ ὀρθόδοξος τρόπος ζωῆς εἶναι ἡ μόνη διέξοδος ἀπό τά ἀδιέξοδά τοῦ σύγχρονου τρόπου: νά ἀπαλλαγεῖ ὁ

---

45. Βλ. Φαράντου Μ., *ὅ.π.* 342-343.

46. Βλ. Βάντσου Χ., *Τά μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης καί ἡ ἐκκλησία* (1992) σ. 94 ἑξ.

47. Βλ. Μαντζαρίδη Γ., *Χριστιανική Ἠθική*, τόμ. II, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 573, 574.

48. Βλ. πρωτ. Ζήση Θ., *Ἠθικά κεφάλαια*, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 37.

49. Βλ. Βαρθολομαίου (Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου), «*Ὀρθοδοξία καί Περιβάλλον στήν Ἑλλάδα τοῦ 2000*, Ἀθήνα 1995, 222.

ἄνθρωπος ἀπό τόν αὐταρχικό ἐγωισμό του, τήν ὑπερκατανάλωση, τή σπατάλη καί τήν καταστροφή τῶν φυσικῶν πόρων τοῦ πλανήτη, ὥστε νά ἀποβεῖ δίκαιος οἰκονόμος καί ὄχι ἰδιοκτήτης τῆς κτίσης καί τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος[50]. Ἡ Θεϊκή ἐπιταγή στό βιβλίο τῆς Γένεσης εἶναι σαφής, ἄν καί ἔχει παρερμηνευθεῖ: «*Αὐξάνεσθε καί πληθύνεσθε καί πληρώσατε τήν γῆν καί κατακυριεύσατε αὐτὴς καί ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καί τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καί πάντων τῶν κτηνῶν καί πάσης τῆς γῆς καί πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρπόντων ἐπί τὴς γῆς*»[51]. Ὁ ὅρος «ἄρχω» πού σημαίνει ἀσκῶ ἐξουσία, δέν θεωρεῖται συνώνυμος μέ τόν ὅρο καταστρέφω. Ὁ σωστός ἄρχων εἶναι ὁ συνετός χρήστης καί ὄχι ὁ καταχραστής.

Ἡ μεγάλη πρόκληση τῆς ἐποχῆς μας εἶναι νά ξανασκεφτοῦμε τό πεπρωμένο τῆς περίφημης ρήσης τοῦ Καρτέσιου: ὁ ἄνθρωπος «ἀφέντης καί κυρίαρχος τῆς φύσης», ἀλλά καί τήν αἰσιόδοξη ἀμφισβήτηση τοῦ Κούντερα: αὐτός ὁ κυρίαρχος ἀντιλαμβάνεται ξαφνικά πώς δέν κατέχει τίποτα καί πώς δέν εἶναι ἀφέντης οὔτε τῆς φύσης οὔτε τῆς Ἱστορίας οὔτε τοῦ ἑαυτοῦ του[52]. Ἐπομένως, γιά νά διασωθεῖ τό περιβάλλον πρέπει νά προωθεῖται ἡ ἀντίληψη ὅτι μόνο ἄν οἱ ἄνθρωποι ἀλλάξουν συνήθειες, θά ὑπάρχει προοπτική[53]. Γιά νά ἐπιτύχει ὁποιαδήποτε προσπάθεια γιά βελτίωση τῶν περιβαλλοντικῶν συνθηκῶν ἀπαραίτητη εἶναι ἡ ἐνημέρωση καί ἡ εὐαισθητοποίηση τῶν πολιτῶν - ἀρχίζοντας ἀπό τούς μαθητές πού εἶναι ἡ ἐλπίδα μας. Ἐπιβάλλεται οἱ οἰκολογικές δράσεις νά γίνουν βιωματικές, νά μποῦν στήν καθημερινότητα τῶν παιδιῶν πού σίγουρα θά συμπαρασύρουν καί τούς γονεῖς τους. Ἀλλά ὅσα προγράμματα προστασίας κι ἄν ἐκπονηθοῦν, ἐάν οἱ ἄνθρωποι δέν παραιτηθοῦν ἀπό τήν ὑπερκατανάλωση πού διέπει τή ζωή τους, ἄν δέν ὑπάρξει πνευματική ἀναστροφή καί κατ᾽ ἐπέκταση μετάνοια, οἱ μελλοντικές γενιές δέν θά μπορέσουν νά ἀπολαύσουν τή φύση πού θά τούς κληροδοτήσουμε.

---

50. Βλ. Παπαδημητράκη Γ., «Περιβάλλον καί Ὀρθοδοξία», σέ :*Πεμπτουσία*, τεῦχ. 7 12 (2003) 34.

51. *Γέν*. 1, 28.

52. Βλ. Λουλούδης Λ., «Ἄνθρωπος καί φύση», στόν τόμο (ἐπιμ. Καραμπελιᾶ Γ.) *Ἡ οἰκολογικοποίηση τῆς σκέψης*, ἐκδ. Κομμούνα, Ἀθήνα 1990, 130.

53. Ἄν ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀνακύκλωναν τά κουτιά τῶν ἀναψυκτικῶν, οἱ ἐκπομπές διοξειδίου τοῦ ἄνθρακα θά μειώνονταν κατά 250.000 τόνους ἐτησίως ἐνῶ ἐάν ἦταν τόσο προσεκτικοί ὅσον ἀφορᾶ τή μείωση τῆς κατανάλωσης τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας καί κατανάλωναν τόσο ρεῦμα ὅσο ὁ μέσος Εὐρωπαῖος, θά ἐξοικονομοῦσαν 183 ἑκατομμύρια εὐρώ τό χρόνο στά νοικοκυριά τους καί ἄλλα 110 ἑκατομμύρια εὐρώ στά δημόσια κτίρια. Βλ. Ἐφημ. Τά Νέα 5-6/12/2009., σ. 24.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΤΟΥ ΕΛΕΗΜΟΝΟΣ

ΨΑΛΛΟΜΕΝΗ Τῌ ΠΡΩΤῌ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ

****

ΜΗΝΙ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ Α΄.

Τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν
ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΤΟΥ ΕΛΕΗΜΟΝΟΣ
****

ΕΝ Τῼ ΜΕΓΑΛῼ ΕΣΠΕΡΙΝῼ

Μετά τόν Προοιμιακόν, Στιχολογοῦμεν τό, Μακάριος ἀνήρ.
Εἰς δέ τό, Κύριε ἐκέκραξα, ἱστῶμεν Στίχους η΄, καί ψάλλομεν
τά κάτωθι Στιχηρά Προσόμοια.
Ἦχος δ΄. Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυσιν.

Τόν φιλάρετον βίον σου, θεομάκαρ Φιλάρετε, ἀρετῆς ὑπόθεσιν πάντες ἔχομεν· τῶν γάρ πενήτων προστάτην σε, χηρῶν ἀντιλήπτορα, ὀρφανῶν προασπιστήν, καί γυμνῶν περιβόλαιον, προμηθέα τε, ἐγνωκότες τελοῦμέν σου τήν μνήμην, τήν φωσφόρον καί ἁγίαν, φιλελεῆμον Φιλάρετε.

Ἱεροῖς μελῳδήμασιν, εὐφημήσωμεν σήμερον, ἀρετῆς φερώνυμον τόν Φιλάρετον· καί γάρ αὐτός κατηλέησε, πτωχούς ὑστερούμενος, τῶν οἰκείων ἀγαθῶν, καί πτωχεύων θλιβόμενος, διά Κύριον· ὅθεν τοῦτον ὁ πάντων πλουτοδότης, κατεπλούτησεν ὑστέρως, καί βασιλείας ἠξίωσεν.

Θησαυρός ἐχρημάτισας, πενομένων Φιλάρετε, προσφέρων ἐκ κόλπων σου πλοῦτον ἄσυλον, καί διανέμων τοῖς πένησι, πλουσίως ἀφθόνως τε, ὑστερούμενος αὐτός, ἀποβλέπων τήν μέλλουσαν, ἀνταπόδοσιν· διό πάντες τιμῶμεν τήν σεπτήν σου, ἑορτήν ἐν

ὑμνῳδίαις, καί κατά χρέος γεραίρομεν.

Τά αἰτήματα ἅπαντα, σῆς καρδίας ὁ Κύριος, Φιλάρετε δέδωκεν, ὡς τηρήσαντα, αὐτοῦ τούς νόμους μακάριε· Θεόν γάρ ἠγάπησας, καί πλησίον ἐκ ψυχῆς, δεομένοις ἐπήρκεσας· διά τοῦτό σε, ἐπί γῆς καί ἐν πόλῳ ἐπαξίως, ἀντεδόξασε πλουσίως, καί βασιλείας ἠξίωσεν.

Ἕτερα Προσόμοια τοῦ Ἁγίου. Ἦχος πλ. β'.
Ὅλην ἀποθέμενοι.

Ἔνδον ἐν καρδίᾳ σου, τῶν ὑπέρ νοῦν δωρημάτων, δεξάμενος ἔρωτα, πάντων κατεφρόνησας, ἀξιάγαστε, γυναικός παίδων τε, καί ῥεούσης δόξης, καί τόν πλοῦτόν σου ἐσκόρπισας πτωχοῖς καί πένησι, τούτοις ἐπαρκῶν ἐμμελέστατα· ἐν οἷς ἀγωνισάμενος, δεύτερος Ἰώβ ἀναδέδειξαι· ὅθεν ἐν ὑστέροις, βασίλειόν σοι δόξαν καί τιμήν, ὁ Παντεπόπτης ἀπέδωκεν, ὡς εἶπεν Φιλάρετε.

Πλοῦτον ἀναφαίρετον, ἡ Παφλαγόνων σε πόλις, κέκτηται Φιλάρετε, ἀρετῶν αὐγάζοντα, ταῖς λαμπρότησιν· ᾗ καί νῦν βράβευσον, τήν εἰρήνην μάκαρ, καί εὐχαῖς σου πάντας λύτρωσαι, πάσης κακώσεως, καί ἐπιβουλῆς τοῦ ἀλάστορος, τυχεῖν τε καταξίωσον, τῆς τῶν σωζομένων ἀοίδιμε, τούς σέ ἀνυμνοῦντας, μερίδος καί δικαίων τῆς χαρᾶς, πόθῳ τήν πάνσεπτον μνήμην σου, Πάτερ ἑορτάζοντας.

Θεόφρον Φιλάρετε, ἡδυπαθείας σαρκός σου, μαράνας τῷ πνεύματι, ἀρετῶν μητρόπολις, ἀναδέδειξαι· τά ἐν γῇ πάντα γάρ, ὡς οὐδέν ἡγήσω, τῷ νοΐ ἀναπτερούμενος, πρός τό ὑπέρτατον, πάντων ἀγαθόν καί ἀκρότατον· διό περ πάντα πλοῦτόν σου, τοῖς πτωχοῖς ἀφθόνως ἐσκόρπισας· ὅθεν συνελθόντες, τήν σήν ἐπιτελοῦμεν ἑορτήν, πρός τόν Σωτῆρα καί Κύριον, πρέσβυν προβαλλόμενοι.

Ὄλβον τόν οὐράνιον, πανευκλεῶς ἐκληρώσω, διά πλοῦτον πρόσκαιρον, ὅνπερ διεσκόρπισας, ὡς σοφώτατος, νουνεχής ἔμπορος, καί τόν μαργαρίτην, τόν πολύτιμον ἀπείληφας, καί ζέσει πίστεως, καί ἐν οἰκτιρμοῖς καί δεήσεσι, καί πᾶσιν οἷς ἀρέσκεται, ὁ Σωτήρ τόν βίον διήνυσας· ὅθεν ἠξιώθης, χαρᾶς ἀνεκλαλήτου ὡς πιστός, αὐτοῦ οἰκέτης καί φρόνιμος, οἰκονόμος Ὅσιε.

Δόξα. Ἦχος πλ. β'

Ἐξέλαμψε σήμερον, τῇ Παφλαγόνων χώρᾳ, ἔαρ σωτήριον, ἡ πανέορτος πανήγυρις, τοῦ φιλοπτώχου Φιλαρέτου, πᾶσαν φιλαργυρίας νόσον, ἀφ᾽ ἡμῶν διώκουσα· δεῦτε οὖν φιλέορτοι, πνευματικοῖς ἐγκωμίοις, καί ἡμεῖς αὐτόν καταστέψωμεν λέγοντες· Χαίροις ὁ κατά πάντα μιμητής τοῦ ἐλεήμονος Θεοῦ, τῆς ἐλεημοσύνης ἐπώνυμε· χαίροις ὁ τόν σόν πλοῦτον χερσί πενήτων νείμας ἀφειδῶς· χαίροις τῆς οἰκουμένης προστάτης καί πρόμαχος, καί τῶν σε τιμώντων

πρέσβυς ἀκοίμητος· αἴτησαι ὡς παριστάμενος τῷ θρόνῳ Χριστοῦ τοῦ Παντάνακτος δωρηθῆναι ἡμῖν τό μέγα ἔλεος.

Καί νῦν. Προεόρτιον, ὁ αὐτός

Σπήλαιον εὐτρεπίζου· ἡ ἀμνάς γάρ ἥκει, ἔμβρυον φέρουσα Χριστόν· Φάτνη δέ ὑποδέχου, τόν τῷ Λόγῳ λύσαντα, τῆς ἀλόγου πράξεως ἡμᾶς τούς γηγενεῖς· Ποιμένες ἀγραυλοῦντες, μαρτυρεῖτε θαῦμα τό φρικτόν, καί Μάγοι ἐκ Περσίδος, χρυσόν καί λίβανον καί σμύρναν, τῷ Βασιλεῖ προσάξατε· ὅτι ὤφθη Κύριος ἐκ Παρθένου Μητρός, ὅνπερ καί κύψασα δουλικῶς, ἡ Μήτηρ προσεκύνησε, καί προσεφθέγξατο τῷ ἐν ἀγκάλαις αὐτῆς· Πῶς ἐνεσπάρης μοι; ἤ πῶς μοι ἐνεφύης, ὁ Λυτρωτής μου καί Θεός;

Εἴσοδος, τό, Φῶς ἱλαρόν, τό Προκείμενον τῆς ἡμέρας.
Καί τά Ἀναγνώσματα.
Παροιμιῶν τό Ἀνάγνωσμα.

Ὁ Θεός τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τήν γῆν, ἡτοίμασε δέ οὐρανούς ἐν συνέσει· ἐν αἰσθήσει αὐτοῦ ἄβυσσοι ἐῤῥάγησαν, νέφη δέ ἐῤῥύη δρόσον. Υἱέ, τήρησον ἐμήν βουλήν καί ἔννοιαν, ἵνα ζῇ σή ψυχή, καί χάρις ᾖ ἐπί σῷ τραχήλῳ· μή ἀπόσχου εὖ ποιεῖν ἐνδεῆ, ἡνίκα ἄν ἔχῃ ἡ χείρ σου βοηθεῖν· μή εἴπῃς ἐπανελθών ἐπάνηκε, καί αὔριον σοί δώσω, δυνατοῦ σου ὄντος εὖ ποιεῖν· οὐ γάρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα· ἐλεημοσύναι καί πίστεις μή ἐκλειπέτωσάν σοι, ἄφαψαι δέ αὐτάς ἐπί σῷ τραχήλῳ, γράψον αὐτάς ἐπί πλακός καρδίας σου, καί εὑρήσεις χάριν, καί προνοοῦ καλά ἐνώπιον Θεοῦ και ἀνθρώπων· ἴσθι πεποιθώς ἐπί Κύριον ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, ἐπί δέ σῇ σοφίᾳ μή ἐπαίρου· μή ἴσθι φρόνιμος παρά σεαυτῷ, φοβοῦ δέ τόν Κύριον καί ἔκκλινον ἀπό παντός κακοῦ· τίμα τόν Κύριον ἀπό σῶν δικαίων πόνων, καί ἀπάρχου αὐτῷ ἀπό σῶν καρπῶν δικαιοσύνης, ἵνα πιμπλῶνται τά ταμεῖά σου πλησμονῆς σίτου, οἱ δέ ληνοί σου ἐκβλύζωσιν.

Σοφίας Σολομῶντος τό Ἀνάγνωσμα.

Δίκαιοι εἰς τόν αἰῶνα ζῶσι, καί ἐν Κυρίῳ ὁ μισθός αὐτῶν καί ἡ φροντίς αὐτῶν παρά Ὑψίστῳ. Διά τοῦτο λήψονται τό βασίλειον τῆς εὐπρεπείας, καί τό διάδημα τοῦ κάλλους ἐκ χειρός Κυρίου· ὅτι τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ σκεπάσει αὐτούς, καί τῷ βραχίονι ὑπερασπιεῖ αὐτῶν. Λήψεται πανοπλίαν τόν ζῆλον αὐτοῦ, καί ὁπλοποιήσει τήν κτίσιν εἰς ἄμυναν ἐχθρῶν. Ἐνδύσεται θώρακα, δικαιοσύνην, καί περιθήσεται κόρυθα, κρίσιν ἀνυπόκριτον. Λήψεται ἀσπίδα ἀκαταμάχητον, ὁσιότητα, ὀξυνεῖ δέ ἀπότομον ὀργήν εἰς ῥομφαίαν· συνεκπολεμήσει αὐτῷ ὁ κόσμος ἐπί τούς παράφρονας. Πορεύσονται εὔστοχοι βολίδες ἀστραπῶν, καί ὡς ἀπό εὐκύκλου τόξου τῶν

νεφῶν, ἐπί σκοπόν ἁλοῦνται, καί ἐκ πετροβόλου θυμοῦ πλήρεις ῥιφήσονται χάλαζαι. Ἀγανακτήσει κατ᾽ αὐτῶν ὕδωρ θαλάσσης, ποταμοί δέ συγκλύουσιν ἀποτόμως. Ἀντιστήσεται αὐτοῖς πνεῦμα δυνάμεως, καί ὡς λαῖλαψ ἐκλικμήσει αὐτούς, καί ἐρημώσει πᾶσαν τήν γῆν ἀνομία, καί ἡ κακοπραγία περιτρέψει θρόνους δυναστῶν. Ἀκούσατε οὖν, βασιλεῖς, καί σύνετε· μάθετε, δικασταί περάτων γῆς· ἐνωτίσασθε οἱ κρατοῦντες πλήθους, καί γεγαυρωμένοι ἐπί ὄχλοις ἐθνῶν· ὅτι ἐδόθη παρά Κυρίου ἡ κράτησις ὑμῖν, καί ἡ δυναστεία παρά Ὑψίστου.

Σοφίας Σολομῶντος τό Ἀνάγνωσμα.

Δίκαιος ἐάν φθάσῃ τελευτῆσαι, ἐν ἀναπαύσει ἔσται. Γῆρας γάρ τίμιον, οὐ τό πολυχρόνιον, ουδέ ἀριθμῷ ἐτῶν μεμέτρηται. Πολιά δέ ἐστί φρόνησις ἀνθρώποις, καί ἡλικία γήρως, βίος ἀκηλίδωτος. Εὐάρεστος Θεῷ γενόμενος ἠγαπήθη, καί ζῶν μεταξύ ἁμαρτωλῶν μετετέθη. Ἡρπάγη, μή κακία αλλάξῃ σύνεσιν αὐτοῦ, ἤ δόλος ἀπατήσῃ ψυχήν αὐτοῦ. Βασκανία γάρ φαυλότητος, ἀμαυροῖ τά καλά, καί ῥεμβασμός ἐπιθυμίας, μεταλλεύει νοῦν ἄκακον. Τελειωθείς ἐν ὀλίγῳ, ἐπλήρωσε χρόνους μακρούς· ἀρεστή γάρ ἦν Κυρίῳ ἡ ψυχή αυτοῦ· διά τοῦτο ἔσπευσεν ἐκ μέσου πονηρίας. Οἱ δέ λαοί ιδόντες, καί μή νοήσαντες, μηδέ θέντες ἐν διανοίᾳ τό τοιοῦτον· ὅτι χάρις καί ἔλεος ἐν τοῖς ὁσίοις αυτοῦ, καί επισκοπή ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς αυτοῦ.

Εἰς τήν Λιτήν, Στιχηρά Ἰδιομέλα. Ἦχος α΄.

Τόν τῆς εὐποιΐας ἐραστήν, καί αρετῆς φίλον ἄκρον, Φιλάρετον τόν πάνσοφον, δεῦτε πιστοί ἀξίως ευφημήσωμεν· οὗτος γάρ καλῶς διαπρέψας τῷ βίῳ, ἀξίως τῷ Θεῷ ευηρέστησεν, ἐν ελεημοσύναις καί οἰκτιρμοῖς πενήτων· καί νῦν ἐν οὐρανοῖς μετ᾽ Ἀγγέλων χορεύει τῷ τρισηλίῳ φωτί παριστάμενος, ὅν δυσωπεῖν αὐτόν ἱκετεύσωμεν, ὑπέρ τῶν συνωνυμούντων, καί πόθῳ τελούντων τήν θείαν μνήμην αὐτοῦ.

Ἦχος β΄.

Βίον ἐπί τῆς γῆς φιλάρετον ἀληθῶς, ἐπολιτεύσω, μακάριε Φιλάρετε· πᾶσαν γάρ σου τήν ὕπαρξιν πτωχοῖς διανείμας, πτωχεύειν ἐπόθησας διά Κύριον, καί τήν στενήν ὁδόν βαδίσας, τήν ἐπάξασαν ἄνω σε πρός βασιλείαν οὐράνιον, τέλειος τήν ἀρετήν ἐδείχθης ἀοίδιμε, καί ὡς ἔφη ὁ Κύριος, τοῦ μακαρισμοῦ ἠξιώθης· πρός ὅν σε κεκτήμεθα πρέσβυν, τυχεῖν θείας δόξης, τούς πίστει εκτελοῦντας τό σόν μνημόσυνον.

Ὁ αὐτός.

Ἡ Παφλαγόνων Μητρόπολις βλαστόν εὐκλεέστατον σέ ἐβλάστησε, καρπούς ἐν αὐτῇ πανευώδεις ἐξανθήσαντα, ἡ Κωνσταντίνου δέ μᾶλλον κροτεῖ σου τά γέρα, τό μακάριον τέλος ἐν αὐτῇ δόντος, ὡς Ἰακώβ ἐπευλογῶν τούς παῖδας, ἑκάστῳ τά ἴδια προφητεύσας, καί τό σεπτόν σου σκῆνος κατέχουσα, ἐπαπολαύει τῶν σῶν μεγαλουργημάτων· προφθάνεις γάρ παναοίδιμε πάντοτε, τῶν δεινῶν ἐκλυτρούμενος βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς καί κακώσεως, ἄρδην ὄλεθρον, ἀπειλούσης τοῖς δούλοις σου· ὅθεν ῥύστην καί προστάτην θερμότατον πλουτοῦντες, Φιλάρετε, ἱκετεύομεν Χριστόν δυσωπεῖν, τοῦ δωρήσασθαι τῷ κόσμῳ τό μέγα ἔλεος.

Δόξα. Ἦχος β΄.

Ἡ τοῦ ἐλέους πηγή, τοῖς ἐνδεέσι πλημμυρεῖ, εὐσυμπαθήτους οἰκτιρμούς, ὁ τῆς ἀρετῆς ἐραστής, Φιλάρετος ὁ τῆς ἐλεημοσύνης ἐπώνυμος· δεῦτε οἱ πτωχοί κατά πνεῦμα, μιμούμενοι αὐτοῦ τήν ἱλαρότητα, προσδράμωμεν σήμερον, τῇ ἱερᾷ αὐτοῦ μνήμῃ. Χριστόν γάρ ξενίσας διά τῶν πενήτων, ὡς πάλαι Ἀβραάμ, τοῦ μακαρισμοῦ ἠξιώθη, καί παρρησίᾳ πρεσβεύει, ἐλεηθῆναι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Καί νῦν, ὁ αὐτός. Προεόρτιον.

Βηθλεέμ γῆ Ἰούδα, τό κατά σάρκα πολίτευμα, φαιδρῶς εὐτρέπισον τό θεῖον σπήλαιον, ἐν ᾧ Θεός σαρκί τίκτεται, ἐξ ἀπειράνδρου ἁγίας Παρθένου, εἰς τό σῶσαι τό γένος ἡμῶν.

******

Εἰς τόν Στίχον, Στιχηρά Προσόμοια. Ἦχος πλ. α΄.
Χαίροις ἀσκητικῶν.

Ὄντως ὑψοποιοῦ ἀρετῆς, φιλεραστής σύ ἀνεδείχθης Φιλάρετε, χιτῶνα τῆς εὐποιΐας, περιβληθείς νουνεχῶς, ἐν γῇ τῶν πραέων νῦν γηθόμενος, ἐσκήνωσας ὅσιε, ἐν Ἁγίων λαμπρότητι, τάς παρατάξεις, τῶν Ἀγγέλων θεώμενος, καί τερπόμενος, Παραδείσου τοῖς κάλλεσιν· ὅθεν σε μακαρίζοντες, ἐν πίστει σοι κράζομεν· Μή ἐπιλάθου σῶν δούλων, ἐπιτελούντων τήν μνήμην σου, τυχεῖν θείας δόξης, καί εὑρεῖν κακῶν τήν λύσιν, καί μέγα ἔλεος.

Στίχ. Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν,
ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τόν αἰῶνα.

Χαίροις ὁ τῶν πεινώντων τροφεύς, τῶν δεομένων παροχεύς ἀφθονώτατος, ἡ βρύσις τῆς συμπαθείας, ἡ τοῦ ἐλέους πηγή, καταπονουμένων ἡ ἀντίληψις, χηρῶν ὁ προστάτης, τῆς εὐποιΐας τό πέλαγος, γυμνητευόντων, ἀσφαλές περιβόλαιον, νόμος ἔμπρακτος,

εὐσπλαγχνίας ἡ ἄβυσσος δότης ὁ ἱλαρώτατος ὁ πᾶσι τά πρόσφορα νέμων πλουσίως παμμάκαρ, τοῖς σοί ἐν πίστει προστρέχουσι, Χριστόν ἐκδυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τό μέγα ἔλεος.

Στίχ. Μακάριος ἀνήρ ὁ φοβούμενος τόν Κύριον,
ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα.

Ἄνω σύν Ἀσωμάτων χοροῖς, καί τῶν Δικαίων στεφηφόρος παρίστασαι, Φιλάρετε τῷ Δεσπότῃ, δοξολογῶν τήν αὐτοῦ, θείαν δεσποτείαν παναοίδιμε· ἡμῖν δέ ἐφίστασαι, νοητῶς τοῖς σοῖς θαύμασι, ῥύων παντοίων, συμφορῶν τε καί θλίψεων, τούς τιμῶντάς σου, τήν ἁγίαν πανήγυριν, ἥνπερ νῦν ἑορτάζοντες, αἰτοῦμέν σε πάνσοφε, ῥῦσαι παθῶν καί κινδύνων, καί πάσης ἄλλης κακώσεως, τούς πίστει καί πόθῳ, καί καρδίας κατανύξει, ἀνευφημοῦντάς σε.

Δόξα. Ἦχος πλ. α΄.

Ἐξέλαμψεν ἡμέρα χαρμόσυνος, καί εὐφρόσυνος νεομηνία, ἡ σεπτή πανήγυρις Φιλαρέτου τοῦ ἐλεήμονος· οὗτος γάρ τῶν γηΐνων ἐπιλαθόμενος, πρός μόνον τό ἀκρότατον πάντων τῶν ἐφετῶν, τόν νοῦν ἐπερείσατο, ἐν ἐλεημοσύναις καί οἰκτιρμοῖς πενήτων αὐτός θεραπεύων· ὅθεν ἐν οὐρανοῖς, ὄλβον ἄσυλον ἐκτήσατο, διά τῆς ἑκουσίου ἐπί γῆς πτωχείας αὐτοῦ. Πατρίδα δέ ἀσάλευτον, τόν Παράδεισον ἀπείληφεν, καί αἰωνίαν ἀνάπαυσιν ἐκληρώσατο· ἀψευδής γάρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, ὅτι ὁ ἐλεῶν πτωχόν δανείζει Θεῷ. Ἀλλά, Πάτερ, αἴτησαι, λυτρωθῆναι ἡμᾶς τούς ἀνυμνοῦντάς σε, τῆς μελλούσης κατακρίσεως, καί σωθῆναι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Καί νῦν. Ὁ αὐτός. Προεόρτιον.

Μή στύγναζε Ἰωσήφ, καθορῶν μου τήν νηδύν· ὄψει γάρ τό τικτόμενον ἐξ ἐμοῦ, καί χαρήσῃ, καί ὡς Θεόν προσκυνήσεις, ἡ Θεοτόκος ἔλεγε, τῷ ἑαυτῆς Μνηστῆρι, μολοῦσα τοῦ τεκεῖν τόν Χριστόν. Ταύτην ἀνυμνήσωμεν λέγοντες· Χαῖρε Κεχαριτωμένη, μετά σοῦ ὁ Κύριος, καί διά σοῦ μεθ᾽ ἡμῶν.

Ἀπολυτίκιον.
Ἦχος γ΄. Θείας πίστεως.

Πλοῦτον ἄσυλον, μάκαρ ἐκτήσω, διά πρόσκαιρον, ὅνπερ εἰς χεῖρας, τῶν δεομένων, Φιλάρετε, ἔνειμας· τόν γάρ Θεόν καί πλησίον ἠγάπησας, διό καί κλῆρον οὐράνιον εἴληφας. Πάτερ Ὅσιε, Χριστόν τόν Θεόν ἱκέτευε, δωρήσασθαι ἡμῖν τό μέγα ἔλεος.

Δόξα. Καί νῦν. Θεοτοκίον.

Σέ τήν μεσιτεύσασαν τήν σωτηρίαν τοῦ γένους ἡμῶν

ἀνυμνοῦμεν Θεοτόκε Παρθένε. Ἐν τῇ σαρκί γάρ τῇ ἐκ σοῦ προσληφθείσῃ ὁ Υἱός σου καί Θεός ἡμῶν, τό διά σταυροῦ καταδεξάμενος πάθος, ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ φθορᾶς ὡς φιλάνθρωπος.

Ἀπόλυσις

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ

Μετά τήν α΄ Στιχολογίαν, Καθίσματα.
Ἦχος γ΄. Θείας πίστεως.

Ἔργοις ἔλαμψας τῆς εὐσεβείας, πλοῦτον ἔνειμας τοῖς δεομένοις, ὑψοποιῷ ταπεινώσει, Φιλάρετε, καί ἀρεταῖς ταῖς παγχρύσοις κοσμούμενος, καί τάς αὐτῶν ἀντιδόσεις καρπούμενος· Πάτερ ὅσιε, θείων χαρίτων ἔμπλησον, τούς πίστει σε καί πόθῳ νῦν γεραίροντας.

Δόξα, ὁ αὐτός. Τήν ὡραιότητα.

Πλοῦτον ἐσκόρπισας, πένησιν Ὅσιε, πτωχοῖς τόν ἄρτον σου, νείμας· Φιλάρετε, καί τῶν καμάτων ἀμοιβήν, προόρασιν ἐκομίσω· ὅθεν καί ἀπέλαβες, τήν πλουσίαν ἀντάμειψιν, πλοῦτον καί βασίλειον, δόξαν ἅμα τῆς τέκνοις σου· διό σε κατά χρέος τιμῶμεν, μνήμην τελοῦντες τήν σεπτήν σου.

Καί νῦν. Θεοτοκίον Προεόρτιον

Θαῦμα παράδοξον, ὁρᾶται σήμερον! ὁ γάρ Σωτήρ ἡμῶν, ἐν τῷ σπηλαίῳ σαρκί, ἐκ τῆς Παρθένου δι᾿ ἡμᾶς, τεχθῆναι νῦν ἐπείγεται. Μάγοι μετά δώρων δέ, ὡς Βασιλεῖ προσκυνήσουσι. Ποιμένες μετ᾿ Ἀγγέλων τε, αὐτόν δοξολογήσουσι· μεθ᾿ ὧν καί ἡμεῖς βοῶμεν· Δόξα τῷ δι᾿ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντι.

Μετά τήν β΄ Στιχολογίαν, Κάθισμα. Ἦχος πλ. α΄.
Τόν συνάναρχον Λόγον.

Τῷ πυρί τῆς ἀγάπης ὁλοκαυτούμενος, δεομένοις τόν πλοῦτόν σου διεσκόρπισας, φιλαργυρίας φλεγμονήν, μάκαρ Φιλάρετε, ἐναποσβέσας καί πυρσόν, φιλοπτωχίας ἀληθοῦς, ἀνάψας δι᾿ εὐποιΐας· διό τήν θείαν σου μνήμην, ἐπιτελοῦντες σέ μακαρίζομεν.

Δόξα. Ἦχος δ᾿ Ταχύ προκατάλαβε.

Τήν θείαν σου σήμερον, καί φωταυγῆ ἑορτήν, τελοῦμεν Φιλάρετε, δοξολογοῦντες Χριστόν, αἰτοῦντες πρεσβείαις σου, λύτρωσιν τῶν πταισμάτων καί παθῶν καί κινδύνων, πάντοτε τῶν ἐν βίῳ, δυσχερῶν λυτρωθῆναι, τούς πόθῳ ἐκτελοῦντάς σου, τό μνημόσυνον.

Καί νῦν. Θεοτοκίον Προεόρτιον

Ἐνθέως εὐφραίνεται, ἡ κτίσις ἅπασα· Χριστός γάρ ὁ Κύριος, ὁ τοῦ Θεοῦ μου Υἱός, ἐκ Κόρης γεννᾶται ἁγνῆς, ἅπαν τό τῶν ἀνθρώπων, γένος ἀθανατίζων, λύων καί τήν κατάραν, τῆς προμήτορος Εὔας· διό ὡς εὐεργέτην ἡμῶν, ᾆσμα προσάξωμεν.

Μετά τόν Πολυέλεον, Κάθισμα
Ἦχος α'. Τόν τάφον σου Σωτήρ.

Τριάδος τῆς σεπτῆς, οἰκητήριον ὤφθης, Φιλάρετε σοφέ, διά πλήθους ἐλέους· διό σε ἡ οὐράνιος, μετά πότμον ἐδέξατο, πανευφρόσυνος, τῶν ἐκλεκτῶν κατοικία, καί παρέστηκας, σύν Ἰωάννῃ Σαμψών τε, τῷ Θρόνῳ τοῦ Κτίστου σου.

Δόξα, τό αὐτό.
Καί νῦν. Θεοτοκίον Προεόρτιον.

Ἀγάλλου ἡ Σιών, Βηθλεέμ εὐτρεπίζου· ὁ πάντων συνοχεύς, τόν ἀστέρα προπέμψας, ἐμήνυσε τήν ἄμετρον, ἑαυτοῦ συγκατάβασιν· ὅν γάρ τρέμουσι, τῶν οὐρανῶν αἱ Δυνάμεις, ὄντως τίκτεται, ἐκ τῆς Παρθένου ἀτρέπτως, ὁ μόνος Φιλάνθρωπος.

Οἱ Ἀναβαθμοί. Τό πρῶτον Ἀντίφωνον τοῦ δ' Ἤχου, καί τό Προκείμενον.
Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τοῦ Ὁσίου αὐτοῦ.
Στίχ. Τί ἀνταποδώσωμεν τῷ Κυρίῳ περί πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν;
Εὐαγγέλιον κατά Λουκᾶν.

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἔστη ὁ Ἰησοῦς ἐπί τόπου πεδινοῦ . . .

Ὁ Ν' Ψαλμός. Δόξα. Ταῖς τοῦ σοῦ Ὁσίου . . .
Καί νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου . . .
Καί τό Ἰδιόμελον. Ἦχος β'. Στίχ. Ἐλέησόν με ὁ Θεός . . .

Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις σκηνώμασι, σύν ταῖς Ἀγγέλων χορείαις, τό πνεῦμα σου αἰωνίως ἀγάλλεται, Φιλάρετε Ὅσιε Πάτερ, καί δοξάζεται Χριστός ὁ δοξασθείς ὑπό σοῦ, διά τῆς πρός τούς πένητας εὐποιΐας σου, καί δοξάσας τήν μνήμην σου θεοδόξαστε.

Σῶσον ὁ Θεός τόν λαόν σου ...
Κύριε, ἐλέησον, ιβ'.

ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ
Ὁ Κανών τῆς Θεοτόκου μετά τῶν Εἱρμῶν εἰς ἕξ.
Καί τοῦ Ἁγίου οἱ δύο εἰς ὀκτώ.
****

Ὁ Κανών τῆς Θεοτόκου, οὗ ἡ Ἀκροστιχίς.
Τῇ (Παντανάσσῃ πρῶτον ἐξάδω μέλος. Μανουήλ.
Ὠδή α'. Ἦχος α'. Ὁ Εἱρμός.

Σοῦ ἡ τροπαιοῦχος δεξιά, θεοπρεπῶς ἐν ἰσχύϊ δεδόξασται· αὕτη γάρ Ἀθάνατε, ὡς πανσθενής ὑπεναντίους ἔθραυσε, τοῖς Ἰσραηλίταις, ὁδόν βυθοῦ καινουργήσασα.

Τείχισον τόν νοῦν μου Ἀγαθή, τῇ φωταυγεῖ πρός Θεόν μεσιτείᾳ σου, ὅν ἀρρήτως τέτοκας, ἵνα πιστῶς τά μεγαλεῖα ὑμνήσω σου· σύ γάρ φῶς τοῦ κόσμου, ὡς ἀληθῶς ἀναδέδειξαι.

Ἡ πηγή τῶν θείων δωρεῶν, ἤδη ἀπάρασα φῶς πρός ἀπρόσιτον, τούς πιστούς τῇ χάριτι, τῇ ἑαυτῆς ἐπευλογεῖ κραυγάζοντας· Σοφή φῶς τοῦ κόσμου, ὡς ἀληθῶς ἀναδέδειξαι.

Ναός ὑπεράγιος Σεμνή, τῆς ἀπροσίτου ἐγένου Θεότητος, χάριτας βραβεύουσα, ἀγαθοδότως τοῖς εἰς σέ προστρέχουσι· σύ γάρ φῶς τοῦ κόσμου, ὡς ἀληθῶς, ἀναδέδιξαι.

Ὁ Κανών τοῦ Ἁγίου, οὗ ἡ Ἀκροστιχίς.

Ὑμν(ῶ) σε Φιλάρετε ἐ(ν) θ(ε)ίοις λόγοις. Ἰάκωβος.

Ἦχος β'. Δεῦτε λαοί ᾄσωμεν.

Ὕμνοις τήν σήν, φαεινοτάτην πανήγυριν, ἀνευφημεῖν νῦν σπεύσαντι, φῶς μοι κατάπεμψον, παρεστώς στεφηφόρος, τῷ θρόνῳ τοῦ Δεσπότου, Πάτερ Φιλάρετε.

Μόνην ποθῶν, μάκαρ τήν μέλλουσαν εὔκλειαν, τόν σόν πλοῦτον διένειμας, χαίρων τοῖς πένησι, τοῦ Δεσπότου τῶν ὅλων, Φιλάρετε ὑπείκων, θείοις προστάγμασιν.

Νόμῳ Θεοῦ, ὑποκλιθείς, ὦ Φιλάρετε, πρός ἀρετῆς ἀκρώρειαν, μάκαρ ἀνέδραμες, ἐλεήμων ἐν πᾶσι, γενόμενος· διό σε, νῦν μακαρίζομεν.

Θεοτοκίον

Σύ νῦν πασῶν, θλίψεων ῥῦσαι τούς δούλους σου, Θεογεννῆτορ Δέσποινα, τούς ἀνυμνοῦντάς σε, καί πιστῶς προσκυνοῦντας, τήν θείαν σου εἰκόνα, θεοχαρίτωτε.

Ἕτερος Κανών τοῦ Ἁγίου
Ἦχος α'. Χριστός γεννᾶται.

Ὑμνοῦντι πόθῳ τήν μνήμην σου, τήν θείαν καί φωσφόρον, Φιλάρετε, τήν φωτιστικήν τοῦ Πνεύματος, χάριν μοι δωρηθῆναι αἴτησαι νῦν, ἔχων παῤῥησίαν, πρός Χριστόν, ὡς ἐλεήμων παμμακάριστε.

Λαμπρός ὁ βίος σου ἔνδοξε, εἰς ἅπαντα τόν κόσμον, ἐξέλαμψε, φαιδρῶς καταστίλβων Ὅσιε, θείαις σου ἀριστείαις πλουτοποιέ, τῶν ἀπαυγασμάτων, τῶν πολλῶν εὐποιϊῶν σου ὦ Φιλάρετε.

Δόξα Τριαδικόν.

Τριάδα πάντες δοξάσομεν, Πατέρα καί Υἱόν, σύν τῷ Πνεύματι, οὐσίαν μίαν ἀμέριστον, τήν πάσας τάς οὐσίας θεοπρεπῶς, παναλκεῖ δυνάμει, καί σοφίᾳ ὑπερσόφῳ οὐσιώσασαν.

Καί νῦν. Θεοτοκίον

Σαρκός φανείς ὁμοιώματι, ὁ Λόγος τοῦ Πατρός, Παναμώμητε, ἐκ σοῦ τεχθῆναι ηὐδόκησε, πᾶσαν τήν ἁμαρτίαν τήν τοῦ Ἀδάμ, Μαριάμ καί Εὔας, θανατώσας διά σοῦ θεοχαρίτωτε.

Καταβασία. Χριστός γεννᾶται...
Ὠδή γ'. Ὁ Εἱρμός.

Ὁ μόνος εἰδώς τῆς τῶν βροτῶν, οὐσίας τήν ἀσθένειαν, καί συμπαθῶς αὐτήν μορφωσάμενος, περίζωσόν με ἐξ ὕψους δύναμιν, τοῦ βοᾶν σοι· Ἅγιος, ὁ ναός ὁ ἔμψυχος, τῆς ἀφράστου σου δόξης Φιλάνθρωπε (δίς).

Τό ὄρος τό ἅγιον σύ εἶ, Παρθένε τό κατάσκιον· τοῦ γάρ Ὑψίστου Πατρός ἡ δύναμις, ὑπερφυῶς σοι ἐπισκιάσασα, οὐρανόν κατάστερον, τοῦ νῦν στερεώματος, ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον ἔδειξεν.

Ἀϋλων καί θείων οὐσιῶν, χορεῖαι παριστάμεναι, σοί μετά δέους Παρθένε Ἄχραντε, οὐκ ἐξαρκοῦσιν ὑμνεῖν ἀξίως σε· τό γάρ σόν ἀξίωμα αὐτῶν ὁ Θεός ἡμῶν, ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον ἔδειξεν.

Νεφέλη ὑπάρχεις φωτεινή, τό μάννα ὑετίζουσα, τό τῆς ζωῆς πιστοῖς καί ἀνίσχουσα, δικαιοσύνης σαφῶς τόν ἥλιον· σοῦ γάρ τό ἀξίωμα, Χριστός ὁ Θεός ἡμῶν, τῶν Χερουβίμ ὑπέρτερον ἔδειξεν.

Ἀφλέκτως ἡ βάτος τῷ πυρί, τό πρίν προσομιλήσασα, τόκον τόν πρίν ἐδήλου Θεόνυμφε· καί γάρ τό πλήρωμα τῆς Θεότητος, τόν Υἱόν ἐκύησας, ὅς σοῦ τό ἀξίωμα, τῶν Σεραφείμ ὑπέρτερον ἔδειξεν.

Τοῦ Ἁγίου. Στερέωσον ἡμᾶς.

Ἐλέῳ τοῦ Θεοῦ τό θεῖον ἔλεος, ἐκτήσω καί τῆς φωνῆς

ἐπακοῦσαι, ἠξιώθης τῆς καλούσης σε, πρός Μονάς αἰωνίους, ὦ Φιλάρετε.

Φυγών σύ τάς ὀρέξεις ἐναπέτεμες, καί ὤφθης Φιλάρετε Θεοῦ οἶκος· οὗ τῷ ἔρωτι πτερούμενος, τῆς σαρκός ἡδυπάθειαν ἐμάρανας.

Ἰθύνας σου σεπτῶς τόν βίον Ὅσιε, χορείαις Ἁγίων συνηριθμήθης, καί Μονάς Ἁγίων ἔφθασας, φωτισμοῦ ἀποῤῥήτου ἀξιούμενος.

Θεοτοκίον

Λαγόσι σου ἁγναῖς Θεός ὁ ἄναρχος, σαρκοῦται ἐκ σοῦ Πανάμωμε Κόρη, ὅν δυσώπει τήν καρδιάν μου, μεσιτείαις ζῶσαι ταῖς σαῖς Πάναγνε.

Ἄλλος. Τῷ πρό τῶν αἰώνων.

Πάντα σου τόν πλοῦτον, ἐναπέθου χερσί πτωχῶν πάνσοφε, καί ἐν πτωχείᾳ καί στενώσει, διανύσας τόν βίον, σαυτόν Πάτερ καθηγίασας· διό Χριστός σοι ἠμείψατο νῦν, πλοῦτον ἀναφαίρετον.

Εἴληφας τήν χάριν, πᾶσαν νόσον ἰᾶσθαι· Φιλάρετε, καί μαλακίαν ἀπελαύνειν, πρός Χριστοῦ τοῦ Δεσπότου· διό ἰάτρευσον δέομαι, τά τῶν ψυχῶν καί σωμάτων ἡμῶν, πάθη τά ὀλέθρια.

Δόξα. Τριαδικόν

Μίαν προσκυνοῦμεν, τρισυπόστατον φύσιν ἀμέριστον, Πατέρα Λόγον καί τό Πνεῦμα, ἀκατάληπτον ἕνα, Θεόν ἄναρχον ἀΐδιον, ὑφ᾽ οὗ πρίν ἐπλάσθημεν οἱ βροτοί, ἐν ᾧ καί σωζόμεθα.

Καί νῦν. Θεοτοκίον

Ἡ ἀγεωργήτως, τόν Θεόν ἐκβλαστήσασα ἄρουρα, σύ εἶ Παρθένε Θεοτόκε, προστασία καί σκέπη, τῶν σοί προστρεχόντων Ἄχραντε· μή οὖν παρίδῃς ἡμᾶς ἐκτενῶς, αἶνόν σοι προσάγοντας.

Καταβασία. Τῷ πρό τῶν αἰώνων . . .

Κάθισμα. Ἦχος α΄. Τόν Τάφον σου Σωτήρ.

Κτησάμενος ψυχήν, ἐλεήμονα Πάτερ, ἐπήρκεσας πτωχοῖς, δαψιλεῖ χορηγίᾳ, καί νῦν μεταβέβηκας, πρός τά ἄνω βασίλεια, τῶν καμάτων σου, τάς ἀντιδόσεις λαμβάνων· διά τοῦτό σε, ἐν εὐφροσύνῃ καρδίας, τιμῶμεν Φιλάρετε.

Δόξα, τό αὐτό.

Καί νῦν. Θεοτοκίον ὅμοιον.

Ἡ μόνη τῶν πιστῶν, κραταιά προστασία, ὅν ἔτεκες Θεόν, ὑπέρ νοῦν τε καί λόγον, ἀπαύστως ἱκέτευε, τάς ψυχάς ἡμῶν ῥύσασθαι,

πάσης θλίψεως, καί συμφορῶν καί κινδύνων, Μητροπάρθενε, ἁμαρτωλῶν προστασία, τοῦ κόσμου βοήθεια.

Ὠδή δ'. Ὁ Εἱρμός

Ὄρος σε τῇ χάριτι, τῇ θείᾳ κατάσκιον, προβλεπτικοῖς ὁ Ἀββακούμ, κατανοήσας ὀφθαλμοῖς, ἐκ σοῦ ἐξελεύσεσθαι, τοῦ Ἰσραήλ προανεφώνει τόν Ἅγιον, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν καί ἀνάπλασιν. (δίς).

Συμβόλοις σε ἅπαντες, Προφῆται ἐν πνεύματι, προανεκήρυξαν σαφῶς, δοχεῖον ἔσεσθαι Θεοῦ, τοῦ Λόγου Θεόνυμφε, καί διά σοῦ οἱ ἐν τῷ σκότει θεάσονται, τό μέγα φῶς θεϊκῆς ἐπιγνώσεως.

Σέ Πανυπερένδοξε, Θεός ὁ φιλάνθρωπος, καθαράν ὥσπερ ἀπαρχήν, ἐκ τῶν ἀνθρώπων εἰληφώς, τήν φύσιν ἡγίασεν, ἡμῶν σαφῶς καί φιλανθρώπως ἐδίδαξε, τό μέγα φῶς θεϊκῆς ἐπιγνώσεως.

Ἡ ἐλπίς καί στήριγμα, ἡμῶν καί βοήθεια, τάς ἱκεσίας τῶν πιστῶς, σέ αἰτουμένων Ἀγαθή, πρόσδεξαι καί πλήρωσον, πανευμενῶς τόν νοῦν ἡμῶν συνετίζουσα, τό μέγα φῶς θεϊκῆς ἐπιγνώσεως.

Πάντων τό προσφύγιον, σύ ὑπάρχεις Ἄχραντε, τῶν ἐλπιζόντων ἐπί σέ, καί ἀνυμνούντων ἐκ ψυχῆς, τήν θείαν λοχείαν σου, διηνεκῶς ἐξ ἧς ἡμῖν ἐπεγένετο, τό μέγα φῶς θεϊκῆς ἐπιγνώσεως.

Τοῦ Ἁγίου. Εἰσακήκοα Κύριε.

Αἰνέσω σου τοῖς χείλεσιν, ἀκαταπαύστως, Πάτερ τόν Δεσπότην, ἐντρυφῶν τοῖς θείοις αὐτοῦ διδάγμασιν.

Ῥαθυμίαν βλεφάρων σου, ἀποβαλών, ἠγρύπνησας καί πάσας, ἡδονάς ἐκοίμησας τάς τοῦ σώματος.

Ἐναπέθου τόν πλοῦτόν σου, τοῖς δεομένοις, Πάτερ καί τόν ἄρτον, ὀρφανοῖς καί χήραις· διό δεδόξασαι.

Θεοτοκίον

Τήν ψυχήν μου Πανάχραντε, τήν ζοφεράν, καταύγασον φωτί σου, ἡ τό φῶς τεκοῦσα τό ἐνυπόστατον.

Ἄλλος. Ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί.

Ῥήσεις ἐντολῶν τῶν θεϊκῶν, φυλάττων σύ Φιλάρετε, τοῖς δεομένοις διεσκόρπισας, τόν πλοῦτόν σου ἀφειδῶς, καί πᾶσι μετέδωκας· χρυσόν ἐπί γῆς οὐδόλως μάκαρ, ἐκτήσω ὡς νουνεχής, ὄλβον θησαυρίζων τόν ἄσυλον.

Ἔφθασας Ἀγγέλων τήν πληθύν, Φιλάρετε μακάριε, δικαιοσύνης νόμῳ ἑπόμενος, καί πόνων τήν ἀμοιβήν, ἅπασαν καρπούμενος,

τούς τῆς ἀρετῆς καρπούς ἐδρέψω, καί ἐκομίσω ἐκεῖ, τῶν θείων σου πόνων τόν στέφανον.

Δόξα. Τριαδικόν

Μίαν τρισυπόστατον Ἀρχήν, δοξάζω αὐτεξούσιον, παντουργικήν καί ἀκατάληπτον, ἕνα Θεόν τοῦ παντός, ἄναρχον αἰώνιον, τόν ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι, πάντα τόν κόσμον σαφῶς, καί παντοδυνάμως ποιήσαντα.

Καί νῦν. Θεοτοκίον

Δέσποινα ἁγνή ἡ τοῦ παντός, Κυρία δουλωθέντα με, ὑπό παθῶν καί περιστάσεων, ἀνάστησον ἐκ βυθοῦ, κατωτάτου δέομαι· καί τῷ σῷ Υἱῷ οἰκείωσόν με, ἵνα κηρύττω τρανῶς, τήν σήν εὐσπλαγχνίαν καί δύναμιν.

Καταβασία. Ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης . . .
Ὠδή ε΄. Ὁ Εἱρμός.

Ὁ φωτίσας τῇ ἐλλάμψει, τῆς σῆς παρουσίας Χριστέ, καί φαιδρύνας τῷ Σταυρῷ σου τοῦ κόσμου τά πέρατα, τάς καρδίας φώτισον, φωτί τῆς σῆς θεογνωσίας, τῶν ὀρθοδόξων ὑμνούντων σε (δίς).

Ῥάβδος χαῖρε Ἀαρών, ἡ ἀῤῥήτως ἀνθήσασα, ἄνθος θεῖον Θεοτόκε ἁγνή το ἀείζωον, ἐξ οὗ ἀφθαρτίζονται, οἱ μετά πόθου προσκυνοῦντες, τόν ἀνερμήνευτον τόκον σου.

Ὤφθης πάλαι τῷ Προπάτορι, κλῖμαξ οὐράνιος, δι᾽ ἧς Νόες πρός Θεοῦ θεωρίαν ἀνίεσαν, καί ἀνθυπεφέροντο, πρός τό σόν μυστήριον καί ὕμνουν, τόν ἀνερμήνευτον τόκον σου.

Τόμον θεῖον ὁ Προφήτης, σέ εἶδεν ἐν πνεύματι, ἐν ᾧ Λόγος τοῦ Πατρός ὁ ὑπέρθεος γέγραπται, εἰς κόσμου ἀνάπλασιν· ἡμεῖς δέ πίστει προσκυνοῦμεν, τόν ἀνερμήνευτον τόκον σου.

Οὐκ ἰσχύει γλῶσσα βρότειος, ὕμνον ἐπάξιον, σοί προσάξαι Θεοτόκε· διό μοι ἰσόρροπον, δύναμιν χορήγησον, τῇ προαιρέσει ἀνυμνῆσαι, τόν ἀνερμήνευτον τόκον σου.

Τοῦ Ἁγίου. Ὁ τοῦ φωτός χορηγός.

Ἐν συμπαθείᾳ πολλῇ, τοῖς πενομένοις πλουτισμός γέγονας, καί ἰατρός τῶν ἐν ἀσθενείαις, ἐγείρας προφανῶς, τούτοις ἰατρεῖον, τρισμάκαρ Φιλάρετε.

Ἐπιφωτίζων σοφέ, τόν καθαρόν σου λογισμόν ἔλαμψας, τοῦ παντουργοῦ Πνεύματος δυνάμει, ἐν ὥρᾳ τοῦ τέλους, καί τῶν

ἐσομένων, προλέγεις τήν ἔκβασιν.

Θείῳ σου πόθῳ Χριστέ, πυρποληθείς τάς ἡδονάς ἔφλεξεν, ὁ ἐλεήμων θεράπων σου Σῶτερ, οὗ θείαις προσευχαῖς, οἰκτείρησον σῶσον, κἀμέ τόν ἀνάξιον.

Θεοτοκίον

Ἰδού ψυχή φοβερόν, ἐπέστη σῶν ἔργων τό λογοθέσιον· θρήνησον νῦν, τί καθεύδεις; σπεῦσον, Κυρίου τῇ Μητρί, καί βόησον· λῦσον, δεινόν λογοθέσιον.

Ἄλλος. Θεός ὤν εἰρήνης.

Ἐλπίδος ἀγάπης, καί πίστεως σύ, ἰδιώματα Πάτερ κτησάμενος, πενήτων ἀντιληπτωρ τε, χηρῶν προνοητής, Φιλάρετε ἐγένου, ὀρφανῶν προμηθεύς τε, καί χηρῶν βοήθεια, ἀξιοθαύμαστε πιστότατος.

Ἰδών σου τό πρᾷον, ὁ πάντων Θεός, ἐλεήμονα γνώμην τε Ὅσιε, ἐδόξασεν ἐτίμησε, στεφάνοις ἐν διπλοῖς, ἔνθα περιχορεύων, Φιλάρετε τρισμάκαρ, ὑπέρ ἡμῶν δυσώπει, Θεῷ τῷ πάντων βασιλεύοντι.

Δόξα. Τριαδικόν

Τριάς ἐν Μονάδι, Θεέ τοῦ παντός, Ὁμοούσιε Ἄναρχε Ἄκτιστε, πταισμάτων ἡμῖν ἄφεσιν παράσχου Ἀγαθέ, τοῖς πόθῳ σε τιμῶσι, καί πίστει προσκυνοῦσι, καί μετά Ἁγίων σου, ὡς ἐλεήμων κατασκήνωσον.

Καί νῦν. Θεοτοκίον

Ὁ Λόγος Παρθένε, ἐκ σοῦ προελθών, ἀποῤῥήτως ἀφράστως ἐπέφανε, καί αὖθίς σε κατέλιπεν, ἁγνήν καί καθαράν, ὥσπερ ἧς πρό τοῦ τόκου, καί ἐν τόκῳ καί μᾶλλον, μετά τόκον Δέσποινα, μένεις Παρθένε ἀειπάρθενος.

Καταβασία. Θεός ὤν εἰρήνης ...

Ὠδή στ΄. Ὁ Εἱρμός.

Ἐκύκλωσεν ἡμᾶς ἐσχάτη ἄβυσσος, οὐκ ἔστιν ὁ ῥυόμενος· ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς· σῶσον τόν λαόν σου ὁ Θεός ἡμῶν· σύ γάρ ἰσχύς τῶν ἀσθενούντων καί ἐπανόρθωσις. (δίς).

Νοός μου τήν πολλήν ὄντως σκοτόμαιναν, ἀπέλασον καί δώρησαι, τῇ ψυχῇ μου χαρμοσύνην ἀληθῆ, ὅπως ἐν χαρᾷ Κόρη δοξάζω σε· σύ γάρ ἐλπίς καί σωτηρία μου καί βοήθεια.

Ἐπλήγην τῇ δεινῇ τοῦ πολεμήτορος, ῥομφαία καί νενέκρωμαι, τάς αἰσθήσεις νῦν Παρθένε τῆς ψυχῆς· ἀλλ᾿ ἡ τήν ζωήν τεκοῦσα ζώωσον· σύ γάρ ἐλπίς καί σωτηρία μου καί βοήθεια.

Ξενίζει πάντα νοῦν τά ὑπεράπειρα, θαυμάσιά σου Πάναγνε,

ἅ ἐξέχεας σοῖς δούλοις· δαψιλῶς, ὡς σταγόσι θᾶττον κἀμέ ζώωσον· σύ γάρ ἐλπίς καί σωτηρία μου καί βοήθεια.

Ἀνόρθωσον λαόν σου τόν χριστώνυμον, ἐκλελοιπότα Δέσποινα, χαλεπῇ καταδουλώσει τῶν ἐχθρῶν, καί εἰς τό μηδέν ἤδη ὁδεύοντα· σύ γάρ ἐλπίς καί σωτηρία μου καί βοήθεια.

Τοῦ Ἁγίου. Ἐν ἀβύσσῳ πταισμάτων.

Ὁλοτρόπως Θεῷ ἀνακείμενος, πάνσοφε Φιλάρετε πᾶσι διένειμας, τάς δωρεάς τοῖς χρῄζουσι, καί πεινῶσι τόν ἄρτον σου δέδωκας.

Ἱερῶς σου τόν βίον διήνυσας, καί πρός ἀειζώους Μονάς κατεσκήνωσας, ὡς τοῖς πτωχοῖς τόν πλοῦτόν σου, διανείμας θεόφρον Φιλάρετε.

Σύ τήν νύκτα τοῦ βίου παρέδραμες, καί μετά Δικαίων τρισμάκαρ ἐσκήνωσας, ὑπέρ ἡμῶν δεόμενος, τῶν ἐν πίστει τελούντων τήν μνήμην σου.

Θεοτοκίον

Λογικός οὐρανός ἐχρημάτισας, τοῦ Παμβασιλέως Θεοῦ Παναμώμητε, καί καθαρόν παλάτιον, καί παστάς φωτεινή θείᾳ χάριτι.

Ἄλλος. Σπλάγχνων Ἰωνᾶν.

Ὕλην δυσεχθοῦς, κακίας Φιλάρετε, ἀΰλῳ πυρί, ἐναπετέφρωσας, καί τόν πλοῦτόν σου, ἐναπέθου χερσί τῶν πτωχῶν νουνεχῶς, τοῦ Σωτῆρος τοῖς προστάγμασι πειθόμενος, ὥσπερ εὐσεβείας τρόφιμος, μιμητής τε τοῦ Λόγου θεόσοφος.

Νέος Ἀβραάμ, ἐδείχθης Φιλάρετε, ξενίσας πτωχούς· πάντας ἐνέπλησας, ὑπαρχόντων σου, ὀρφανούς τε καί χήρας μακάριε· ἀσθενούντων ἰατρός καί πενομένων τροφεύς, μάκαρ σύ ἐγένου· ὅθεν νῦν, ἀπολαύεις τῶν πόνων σου δράγματα.

Δόξα. Τριαδικόν

Ἔδυ σου εἰς γῆν, τό σκῆνος Φιλάρετε, καί ἐν οὐρανοῖς, τό θεῖον πνεῦμά σου, μεταβέβηκεν, ἐκ φθορᾶς εἰς ἀθάνατον εὔκλειαν, καί Τριάδι τῇ Ἁγίᾳ νῦν παρίστασαι, ᾗπερ καί πρεσβεύεις· πάντοτε, ὑπέρ πάντων τῶν πίστει τιμώντων σε.

Καί νῦν. Θεοτοκίον.

Λάμψαι ἐν ἐμοί, τό φῶς τό ἀπρόσιτον, Παρθένε ἁγνή, ἀειμακάριστε, καί πανάμωμε, μεσιτείαις σου σόν Υἱόν ἱκέτευσον, καί δυσώπησον Κόρη θεοχαρίτωτε, δοῦναί μοι τελείαν ἄφεσιν, τῶν κακῶν οἷς αὐτόν παρεπίκρανα.

Καταβασία. Σπλάγχνων Ἰωνᾶν . . .
Κοντάκιον. Τῇ Ὑπερμάχῳ.

Ὡς μιμητήν σε τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλεήμονος, καί τῶν πτωχῶν προασπιστήν ὄντα Φιλάρετε, ἀνυμνοῦμέν σε καί πόθῳ ἀνευφημοῦμεν, ἐκτελοῦντές σου τήν μνήμην καί βοῶμέν σοι· Ἀπό πάσης ἐξελοῦ ἡμᾶς κακώσεως, συμπαθέστατε, τοῦ ἐλέους ἐπώνυμε.

Ὁ Οἶκος.

Μέγας ἐν εὐποιΐας, θεομάκαρ ἐδείχθης, Φιλάρετε Κυρίου θεράπον· τοῖς πτωχοῖς πάντοτε βοηθῶν, γυμνούς ἐνδύων πεινῶντας ἐκτρέφων ἀεί, νοσοῦντας περιθάλπων τε, καί πάντας ἐλεῶν ἀκούεις·

Χαίροις, Θεοῦ ποταμός χαρίτων·
Χαίροις, Χριστοῦ ἐνταλμάτων φύλαξ.
Χαίροις, εὐποιΐας ἀρίδηλον γνώρισμα·
Χαίροις, φιλάνθρώπου φρονήσεως ἔνδειξις.
Χαίροις, σῶστα τῶν ἐκ πίστεως προστρεχόντων σοι θερμῶς·
Χαίροις, πλοῦτος τῶν πλουτούντων σε πρός Θεόν πρέσβυν θερμόν.
Χαίροις, τῶν πενομένων πλουτιστά γενναιόφρον·
Χαίροις, τῶν θλιβομένων παραμύθιος μέγα.
Χαίροις, τῶν ἀπόρων θησαυρός ἄσυλος·
Χαίροις, τῶν πτωχῶν βοηθός ἄμεσος.
Χαίροις, δωρεάν ἐκτρέφων τούς πάντας·
Χαίροις, χαρᾶς ὁ πληρῶν σοί βοῶντας·

Χαῖρε, ἐλέους ἐπώνυμε.

Συναξάριον.
Τῇ Α' τοῦ μηνός Δεκεμβρίου,
Μνήμη τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν Φιλαρέτου τοῦ Ἐλεήμονος.

Στίχοι. Θνήσκεις ὁ πᾶσαν ἀρετήν φερωνύμως,
Πάτερ φιλήσας, τόν γε μήν οἶκτον πλέον.
Πρώτῃ ἐκ βιότοιο Δεκεμβρίου ᾤχετ᾽ ἐλεητής.
Ὠδή ζ᾽ Ὁ Εἱρμός.

Σέ νοητήν, Θεοτόκε κάμινον, κατανοοῦμεν οἱ πιστοί· ὡς γάρ Παῖδας ἔσωσε τρεῖς, ὁ ὑπερυψούμενος, ὅλόν με τόν ἄνθρωπον, ἐν τῇ γαστρί σου ἀνέπλασεν, ὁ αἰνετός τῶν Πατέρων, Θεός καί ὑπερένδοξος.

Δάκρυα δός, μετανοίας Δέσποινα, τῇ παναθλίᾳ μου ψυχῇ, ἵνα πλύνω τόν τῶν παθῶν, ῥύπον καί ἐπάξιος, οἶκος Θεονύμφευτε,

ὑπάρξω θείας σῆς χάριτος, σέ ἀνυμνῶν καί δοξάζων, τήν μόνην πολυΰμνητον.

Ὡς φωτεινόν, τέμενος ὑπάρχουσαν, τοῦ θείου Πνεύματος Ἁγνή, ἀπαστράπτεις τάς δωρεάς, τοῖς εἰς σέ προστρέχουσι, κἀμοῦ τήν διάνοιαν, τῷ σῷ ἐλέει χαρίτωσον, ἵνα πιστῶς σε δοξάζω, τήν μόνην πολυΰμνητον.

Μή με Ἁγνή, παρίδῃς προστρέχοντα, τοῖς σοῖς ἀπείροις οἰκτιρμοῖς, ἡ τεκοῦσα ὡς ἀληθῶς, ἐλέους τήν ἄβυσσον· ἀλλά κατοικτείρησον, ὡς συμπαθής καί ἀνόρθωσον, ὅπως ἀεί σε δοξάζω, τήν μόνην ὑπερύμνητον.

Ἐλπίς πιστῶν, Θεοτόκε Δέσποινα, τῆς διανοίας τῆς ἐμῆς, τά κινήματα νοερῶς, πάντα σύ ἐπίστασαι, καί πρός σέ κατέφυγον, διά τήν σήν ἀγαθότητα, ἵνα σύν πόθῳ ὑμνῶ σε, τήν μόνην πολυΰμνητον.

Τοῦ Ἁγίου. Εἰκόνος χρυσῆς.

Οὐκ ἔζης σαυτῷ, κατά Παῦλον τόν σοφόν ἐν σοί δέ ἔζη, ὁ Χριστός μάκαρ, ὅν ἠγάπησας, ὅν ὁλοψύχως ἐπόθησας· ὅθεν σου τόν πλοῦτον πεινῶσι, καί ἐνδεέσιν ἐσκόρπισας· Εὐλογητός εἶ ἐκβοῶν, ὁ τῶν Πατέρων Θεός.

Γηΐνης σαυτόν, προσπαθείας ὁλικῶς ἀποχωρίσας, χρυσαυγιζούσαις ὥσπερ πτέρυξι, τῆς εὐποιΐας καί νήψεως, πρός τάς οὐρανίους σκηνώσεις, ἀναλαβών κατεσκήνωσας · Εὐλογητός εἶ ἐκβοῶν, ὁ τῶν Πατέρων Θεός.

Ὁ θεῖος λαμπτήρ, ἀρετῶν θείῳ φωτί λελαμπρυσμένος, ὡράθη πᾶσι καί κατηύγασε, τῆς οἰκουμένης τά πέρατα· ὅν νῦν συνελθόντες ἐν πίστει, μακαρίζομεν ψάλλοντες· Εὐλογητός εἶ ὁ Θεός, ὁ τῶν Πατέρων ἡμῶν.

Θεοτοκίον

Ἰσχύς τῶν πιστῶν, καί βοήθεια ἡμῶν Θεογεννῆτορ, σπεῦσον βοήθει τοῖς ἱκέταις σου, βυθιζομένοις τοῖς πάθεσι, καί ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις, καί τρικυμίαις τῶν θλίψεων, τοῖς καταφεύγουσιν ἐν σοί, ἐν πεποιθήσει ψυχῆς.

Ἄλλος. Οἱ Παῖδες εὐσεβείᾳ.

Ἀνέβης εἰς ὕψος προτιμήσας τῶν ῥευστῶν Φιλάρετε, τά δι᾽ αἰῶνος ἀγαθά καί τήν ἄρρευστον τερπνότητα, καί ἐβόας γηθοσύνως ψάλλων δίκαιε· Ὁ τῶν Πατέρων Θεός εὐλογητός εἶ.

Καί γλώσσῃ καί καρδίᾳ, σοί προσφέρω τήν ᾠδήν Φιλάρετε, τήν ταπεινήν τε καί οἰκτράν, καί θερμῶς ταύτην ὑπόδειξαι· καί Χριστόν ὑπέρ ἡμῶν ἀεί δυσώπησον, τοῦ οἰκτειρῆσι ἡμᾶς τούς σέ ὑμνοῦντας.

Δόξα. Τριαδικόν

Τόν Δημιουργόν πάντων, τῶν ποιημάτων Θεόν ἀνυμνήσωμεν, Πατέρα Λόγον καί εὐθές, Πνεῦμα Ἅγιον δοξάζοντες, καί Τριάδα εὐσεβῶς ἀεί κηρύττοντες, μίαν Βασιλείαν δεσπόζουσαν ἁπάντων.

Θεοτοκίον

Φιλάγαθε Παρθένε, τήν ψυχήν μου κακωθεῖσαν πάθεσι, σῶσον καί ἴασαι αὐτήν, μεσιτείαις εὐπροσδέκτοις σου, καί ἐκ πάσης ἁμαρτίας ταύτην ἔκπλυνον, ἡ τόν Θεόν σου, ἀσπόρως συλλαβοῦσα.

Καταβασία. Οἱ Παῖδες εὐσεβείᾳ . . .

Ὠδή η΄. Ὁ Εἱρμός.

Ἐν καμίνῳ Παῖδες Ἰσραήλ, ὡς ἐν χωνευτηρίῳ, τῷ κάλλει τῆς εὐσεβείας, καθαρώτερον χρυσοῦ, ἀπέστιλβον λέγοντες· Εὐλογεῖτε, πάντα τά ἔργα, τόν Κύριον ὑμνεῖτε, καί ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντας τούς αἰῶνας. (δίς).

Λυχνία πολύφωτος χρυσῆ, Θεοῦ τῶν χαρισμάτων, ἐκπέμπουσα τάς ἀκτῖνας, σύ ἐδείχθης ἀγαθή, τοῖς πίστει καί πόθῳ σοι ἐκβοῶσι· Χαῖρε Παρθένε, τοῦ Θεοῦ Λόγου Μήτηρ, δι᾽ ἧς ἐφωτίσθη, τό γένος τῶν ἀνθρώπων.

Σύ Παράδεισος εἶ μυστικός, τῆς τρισηλίου αἴγλης, σωτήριόν τε καί θείαν, ἀνατέλλουσα ὀδμήν, τοῖς μέλπουσι πάντοτε ἐκ καρδίας· Χαῖρε Παρθένε, τοῦ Θεοῦ Λόγου Μήτηρ, δι᾽ ἧς ἐφωτίσθη, τό γένος τῶν ἀνθρώπων.

Μεγαλεῖά σοι ὁ Δυνατός, ἐποίησε Παρθένε, οὐσίας τῆς ἀκηράτου, σε δοχεῖον ἱερόν, εἰς κόσμου ἀνάπλασιν ἀξιώσας· ὅθεν βοῶμεν· Χαῖρε Θεοῦ ἡ Μήτηρ, δι᾽ ἧς ἐφωτίσθη, τό γένος τῶν ἀνθρώπων.

Ἀνύμφευτε Κόρη Μαριάμ, παθῶν μου τούς χειμάρρους, τήν ταπεινήν μου καρδίαν, κατακλύζοντας δεινῶς, ἀνάστειλον θεία σου ἐπινεύσει, ἵνα σοι μέλπω· Χαῖρε Θεοῦ ἡ Μήτηρ, δι᾽ ἧς ἐφωτίσθη, τό γένος τῶν ἀνθρώπων.

Τοῦ Ἁγίου. Τόν ἐν καμίνῳ τοῦ πυρός.

Σύ τοῦ Κυρίου τῆς χαρᾶς, ἠξιώθης ὡς πιστός αὐτοῦ θεράπων· ἧς νῦν ἐπαπολαύων, συμμετασχεῖν καί ἡμᾶς, δυσώπει Φιλάρετε πάνσοφε, σοῦ τήν θείαν μνήμην, τελοῦντας ἐτησίως.

Ἱερωτάτην ἐσχηκώς, τήν ζωήν πανευκλεῶς ἐν εὐποιΐαις, προφανῶς ἐδοξάσθης, πρός τόν Θεόν μετελθών· ἰδού γάρ μενεῖ τό μνημόσυνον, τόν σόν εἰς αἰῶνας, καί ἡ δικαιοσύνη.

Ἀπό ψυχῆς ὁλοτελῶς, τά γεώδη καί φθαρτά Πάτερ μισήσας, ἐλεήμων ἐγένου, πτωχούς ἐκτρέφων ἀεί· ἀπαύστως κράζειν γάρ ἐπόθησας· Σέ ὑπερυψοῦμεν, Χριστέ εἰς τούς αἰῶνας.

Θεοτοκίον

Κλαύσατε ὄρη καί βουνοί, ἐπ᾽ ἐμοί τῷ οἰκτρῷ καί παναθλίῳ, ὅτι ζήσας ἀσώτως, ἐν περιστάσει νυνί, θανάτου μάτην κράζω Δέσποινα· μή κλείσης μοι ὦτα, σοῦ τ᾽ ἄχραντα καί θεῖα.

Ἄλλος. Θαύματος ὑπερφυοῦς.

Ἤστραψεν ἡ φαεινή σου μάκαρ μνήμη, ἀπαυγάζουσα τούς ἐν τῷ κόσμῳ, φωτισμόν ἐλέους οἴκτου καί ἔργων, φιλανθρωπίας, Φιλάρετε, δι᾽ ὧν σύ ἐμιμήσω Χριστόν· ὅν νῦν παρρησίᾳ σου δυσώπησον, καί ἡμᾶς ἀρετῆς φίλους καί ἀνθρώπων δεῖξαι, ἵνα σέ τιμῶμεν, ὡς φίλον τῆς ἀγάπης.

Ὢ τῆς σῆς λαμπρᾶς εὐκλείας θεομάκαρ, ἧς ἐπέτυχες Χριστόν πλουτήσας, διά πλοῦτον πρόσκαιρον ὅν διένειμας, τοῖς πτωχοῖς, καί τοῖς νόμοις τοῦ αὐτοῦ ἐξηκολούθησας, νοός στεῤῥοτάτου καθαρότητι, καί ψυχῆς εἰλικρινείᾳ, ὦ Φιλάρετε! διό σέ τιμῶμεν, ὡς φίλον τοῦ Κυρίου.

Δόξα. Τριαδικόν

Ἄσμασι μελωδικοῖς τήν Παναγίαν, ἀνυμνήσωμεν πιστοί Τριάδα, Πατέρα προάναρχον τόν Υἱόν τε, καί τό εὐθές, Πνεῦμα Ἅγιον, ὁμότιμον καί σύνθρονον· ἥν πᾶσα πνοή δοξάζει κράζουσα· Εὐλογείτω ἡ κτίσις πᾶσα τόν Κύριον, καί ὑπερυψούτω, εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Καί νῦν. Θεοτοκίον

Ἄξιόν ἐστιν σε μεγαλύνειν, Ἀειπάρθενε καί Θεοτόκε· σύ γάρ Μητροπάρθενε κλέος ὤφθης, μόνη τῇ γῇ· καί Παρθένος γάρ καί Μήτηρ ἅμα πέφυκας, Θεόν ἐν σαρκί δέ ἀπεκύησας, καί ὡς βρέφος ἐγαλούχησας τόν τρέφοντα, πνοήν Κόρη πᾶσαν· διό σε εὐλογοῦμεν.

Καταβασία. Θαύματος ὑπερφυοῦς . . .

Ὠδή θ΄. Ὁ Εἱρμός.

Τύπον τῆς ἁγνῆς λοχείας σου, πυρπολουμένη βάτος ἔδειξεν ἄφλεκτος· καί νῦν καθ᾽ ἡμῶν, τῶν πειρασμῶν ἀγριαίνουσαν, κατασβέσαι αἰτοῦμεν τήν κάμινον, ἵνα σε Θεοτόκε, ἀκαταπαύστως μεγαλύνωμεν. (δίς).

Ὅλος πληγωθείς κατάκειμαι, ταῖς ἐπηρείαις ταῖς δειναῖς τοῦ ἀλάστορος, ἀλλ᾽ ἡ τήν ζωήν, τήν ἐνυπόστατον Δέσποινα, δεξαμέ-

νη εἰς πάντων ἀνάστασιν, ἐξέγειρον ἐν τάχει, ὅπως σύν πόθῳ μεγαλύνω σε.

Ὕλης τῆς ῥεούσης Ἄχραντε, τῆς κοσμικῆς καί τήν ψυχήν ὑποσύρουσαν, εἰς βάθος κακῶν, τόν σόν με δοῦλον ἀπάλλαξον, τῇ ἀμάχῳ καί θείᾳ δυνάμει σου, ὅπως ἀκαταπαύστως, καί ὁλοψύχως μεγαλύνω σε.

Ἦλθεν ἡμῖν φῶς τῆς γνώσεως, τῆς θεϊκῆς διά τοῦ τόκου σου Ἄχραντε, καί νῦν νοερῶς, τῇ νοερᾷ κατοπτεύομεν, τοῦ Υἱοῦ σου τά θεῖα μυστήρια· διό ἀκαταπαύστως, καί ὁλοψύχως σε δοξάζομεν.

Λάμψον χαρμοσύνως φέγγος μοι, διά πολύ τῆς εὐσπλαγχνίας σου πέλαγος, ἡ τῶν Προπατόρων, τήν κατήφειαν λύσασα, καί χαράν ἀντί λύπης εἰσάξασα, ὅπως ἀκαταπαύστως, καί ὁλοψύχως μεγαλύνω σε.

Τοῦ Ἁγίου. Τόν ἐκ Θεοῦ Θεόν Λόγον.

Ὡς φωταυγής σου ὁ βίος, ὡς μεγίστη ἡ δόξα, ὡς πάντιμος ἡ μνήμη σου σοφέ, παντελεῆμον Φιλάρετε· ἐλεεῖς γάρ τούς πάντας, καί ζῶν τε καί θανών ὡς ἀληθῶς, ἰαμάτων τήν χάριν, παρέχων τοῖς τιμῶσί σε.

Βλύζει ὁ τάφος σου Πάτερ, ἰαμάτων σταγόνας, βραβεύει τοῖς φοιτῶσιν εὐλαβῶς, πᾶσι τήν χάριν Φιλάρετε, καί νοσήματα παύει, καί πάντων ἁγιάζει τάς ψυχάς, τῶν τήν θείαν σου μνήμην, ἑορταζόντων Ἅγιε.

Ὄντως ἀστράπτων ἀκτῖνας, τοῖς τιμῶσί σε Πάτερ, Φιλάρετε καταύγασον ἡμῶν, τά τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, καί λαμπρότητος θείας, μετόχους καταξίωσον ἡμᾶς, ταῖς πρεσβείαις σου μάκαρ, γενέσθαι δυσωποῦμέν σε.

Θεοτοκίον

Σύ εἶ τό καύχημα Κόρη, τῆς ἀθλίας ψυχῆς μου, σύ εἶ ὁ γλυκασμός καί φωτισμός, σύ τό ἐμόν ἀγαλλίαμα, σύ καρδίας ἡδύτης, σύ φῶς καί θυμηδία καί ζωή, σύ παράκλησις θεία, χαρά καί ἀγαλλίασις.

Ἄλλος. Μυστήριον ξένον.

Ὁλόφωτον αἴγλην λαβών καί ἀθάνατον, ἐκ Θεοῦ Φιλάρετε, ἀπεφάνθης ζῶν καί μετά τέλος, ἐλέους ὑπουργός, ἐν ᾧ ὑπέρ πάντων καθικέτευσον, Θεόν ὑπέρ ἡμῶν, τῶν ἐπί γῆς μακαριζόντων σε.

Θρόνῳ Θεοῦ παρεστηκώς νῦν Φιλάρετε, σύν θείοις στρατεύμασι, πάντων τῶν Ἁγίων καί Ἀγγέλων, μή παύσῃ πρεσβεύων, ἀεί τόν Φιλάνθρωπον καί Κύριον, Θεόν ὑπέρ πάντων, τῶν πιστῶς μακαριζόντων σε.

Δόξα. Τριαδικόν

Δοξάζομεν τόν ἐν τρισίν ὑποστάσεσι, Θεόν προαιώνιον, τοῦτον Χερουβικῶς ἀνυμνοῦντες, ὡς ἰσχύομεν, χοϊκοῖς οἱ ἀνάξιοι τοῖς χείλεσι, καί πόθῳ αὐτόν, ἀκαταπαύστως μεγαλύνομεν.

Θεοτοκίον

Ὑμνοῦμέν σε εὐλογημένη Πανύμνητε, ἥν ὑμνοῦσιν Ἄγγελοι, πάντες καί Θεοφόροι Πατέρες, καί πᾶσα ἡ κτίσις, Θεόν ὑπεράγιον ὡς τέξασαν, σαρκί ὅν δυσώπει, τοῦ σωθῆναι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Καταβασία. Μυστήριον ξένον . . .

Ἐξαποστειλάριον. Ἐν Πνεύματι τῷ Ἱερῷ.

Ἐν ἀρετῇ διατραφείς, καί πολλῇ εὐποιΐᾳ, σημειοφόρος γέγονας, καί προγνώστης μελλόντων, Φιλάρετε ἐλεῆμον, ὡς Θεοῦ πιστός δοῦλος, ᾧ καί πρεσβεύεις θεόφρον, ὑπέρ ἡμῶν τῶν σῶν δούλων, τῶν ἐκ πόθου τήν σεπτήν, θείαν σου μνήμην τελούντων.

Ἕτερον. Ὁ οὐρανόν τοῖς ἄστροις

Μεταδιδούς τόν σόν πλοῦτον, τοῖς πένησι θεαρέστως, νῦν τόν οὐράνιον ὄλβον, παρά Χριστοῦ ἐκομίσω, Φιλάρετε, ὅν δυσώπει, καί νῦν ἡμᾶς ἐλεῆσαι.

Θεοτοκίον ὅμοιον.

Τάς στρατιάς τῶν Ἀγγέλων, καί τῶν Ἁγίων τούς χορούς, ὑπερανέστειλεν ὄντως, τά μεγαλεῖά σου Ἁγνή· διό Χριστόν ἐκδυσώπει, ὑπέρ ἡμῶν τῶν σῶν δούλων.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΝΟΥΣ

Ἱστῶμεν Στίχους δ', καί ψάλλομεν
Στιχηρά Προσόμοια τοῦ Ἁγίου.
Ἦχος πλ. δ'. Ὢ τοῦ παραδόξου θαύματος!

Μάκαρ θεόφρον Φιλάρετε, τῆς ἀρετῆς ἐραστής, γεγονώς ὤφθης ἅπασι, δωρεῶν τοῦ Πνεύματος, διανέμων τοῖς χρήζουσι· τοῖς ἐνδεέσιν ἄρτον σου δέδωκας· πάντας ἠλέεις, ὡς συμπαθέστατος· ὅθεν τελοῦμεν σου, ἐν ᾠδαῖς νῦν χαίροντες, πανευλαβῶς, τήν ἡμᾶς εὐφραίνουσαν, μνήμην πανόλβιε.

Ἔλεον θεῖον ἀρύσασθε, ὡς ἐκ πηγῆς προϊόν, Φιλαρέτου τοῦ μάκαρος, τοῦ καί ἐλεήμονος, φερωνύμως πλουτήσαντος· καί τῷ τῶν ὅλων Θεῷ βοήσατε· Ὁ ἐν Ἁγίοις ἀναπαυόμενος, τούτου δεή-

σεσι, σῶσον ἡμᾶς Κύριε, ὡς ἀγαθός, πόθῳ ἑορτάζοντας, τήν θείαν μνήμην αὐτοῦ.

Ἅπαν φιλεόρτων σύστημα, ἄνθη ἐπαίνων θερμῶς, ἐκ λειμώνων συλλέξαντες, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ᾀσματόπνοον στέφανον, τῷ Φιλαρέτῳ καί ἐλεήμονι, μετ᾽ εὐφροσύνης ἀφοσιώσωμεν· ὦ συμπαθέστατε, πρός αὐτόν κραυγάζοντες, πρός τόν Χριστόν, πάντοτε ἱκέτευε, εἰς τό σωθῆναι ἡμᾶς.

Δεῦτε γηγενεῖς ἐν ᾄσμασι, τήν ἱεράν καί σεπτήν, Φιλαρέτου, τοῦ μάκαρος, ἑορτήν τήν εὔσημον, εὐσεβῶς ἀνυμνήσωμεν· οὗτος γάρ ὄντως θείας ἐλλάμψεως, κατηξιώθη διά τό ἔλεος, ὅπερ ἐπλούτησε, καί πτωχοῖς μετέδωκεν, οἷα πιστός, οἰκονόμος οὗπερ νῦν, τήν μνήμην ἄγωμεν.

Δόξα. Ἦχος πλ. δ΄

Ἀγάλλεται σήμερον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, λαμπρυνομένη τῇ χάριτι, καί πιστῶς πανηγυρίζει τῶν φιλεόρτων τά συστήματα, ἐπί τῇ μνήμῃ Φιλαρέτου τοῦ ἐλεήμονος· καί δοξάζει Χριστόν, τόν δι᾽ αὐτοῦ δοξασθέντα· οὗτος γάρ ὁ ἀείμνηστος, ἀφειδῶς τόν πλοῦτον αὐτοῦ χερσί πενήτων διένειμε, πτωχοῖς καί ἐνδεέσιν ἐπήρκεσεν· διό ἐδέξατο αὐτόν, ἡ οὐράνιος κληρουχία, πρός πλατυσμόν τοῦ Παραδείσου ἀγαλλόμενον, καί πρός τελείαν ἐν οὐρανοῖς, τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν· ἧς καί ἡμᾶς ἀξίωσον ὁ Θεός, εὐχαῖς αὐτοῦ, διά τό μέγα σου καί πλούσιον ἔλεος.

Καί νῦν. Ὁ αὐτός Προεόρτιον.

Ὑπόδεξαι Βηθλεέμ, τήν τοῦ Θεοῦ Μητρόπολιν· φῶς γάρ τό ἄδυτον, ἐπί σέ γεννῆσαι ἥκει. Ἄγγελοι θαυμάσατε ἐν οὐρανῷ· Ἄνθρωποι δοξάσατε ἐπί τῆς γῆς· Μάγοι ἐκ Περσίδος, τό τρισσόκλεον δῶρον προσκομίσατε· Ποιμένες ἀγραυλοῦντες, τόν Τρισάγιον ὕμνον μελῳδήσατε. Πᾶσα πνοή αἰνεσάτω τόν Παντουργέτην.

Δοξολογία Μεγάλη καί Ἀπόλυσις

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ

Τά Τυπικά. Οἱ Μακαρισμοί, καί ἐκ μέν τοῦ α΄
Κανόνας ἡ γ΄ Ὠδή ἐκ δέ τοῦ β΄ ἡ στ΄
Ὠδή γ΄. Στερέωσον ἡμᾶς.

Ἐλέῳ τοῦ Θεοῦ τό θεῖον ἔλεος, ἐκτήσω καί τῆς φωνῆς ἐπακοῦσαι, ἠξιώθης τῆς καλούσης σε, πρός Μονάς οὐρανίους, ὦ Φιλάρετε.

Φυγών σύ τάς ὀρέξεις ἐναπέτεμες, καί ὤφθης Φιλάρετε Θεοῦ οἶκος, οὗ τῷ ἔρωτι πτερούμενος, τῆς σαρκός ἡδυπάθειαν

ἐμάρανας.

Ἰθύνας σου σεπτῶς τόν βίον Ὅσιε, χορείαις Ἁγίων συνηριθμήθης, καί Μονάς Ἁγίων ἔφθασας, φωτισμοῦ ἀποῤῥήτου ἀξιούμενος.

Θεοτοκίον

Λαγόσι σου ἁγναῖς Θεός ὁ ἄναρχος, σαρκοῦται ἐκ σοῦ Πανάμωμε Κόρη, ὅν δυσώπει τήν καρδίαν μου, μεσιτείαις ζῶσαι ταῖς σαῖς Πάναγνε.

Ὠδή στ'. Σπλάγχνων Ἰωνᾶν.

Ὕλην δυσεχθοῦς, κακίας Φιλάρετε, ἀΰλῳ πυρί, ἐναπετέφρωσας, καί τόν πλοῦτόν σου, ἐναπέθου χερσί τῶν πτωχῶν νουνεχῶς, τοῦ Σωτῆρος τοῖς προστάγμασι πειθόμενος, ὥσπερ εὐσεβείας τρόφιμος, μιμητής τε τοῦ Λόγου θεόσοφος.

Νέος Ἀβραάμ, ἐδείχθης Φιλάρετε, ξενίσας πτωχούς· πάντας ἐνέπλησας, ὑπαρχόντων σου, ὀρφανούς τε καί χήρας μακάριε· ἀσθενούντων ἰατρός καί πενομένων τροφεύς, μάκαρ σύ ἐγένου· ὅθεν νῦν, ἀπολαύεις τῶν πόνων σου δράγματα.

Δόξα. Τριαδικόν.

Ἔδυ σου εἰς γῆν, τό σκῆνος Φιλάρετε, καί ἐν οὐρανοῖς, τό θεῖον πνεῦμά σου, μεταβέβηκεν, ἐκ φθορᾶς εἰς ἀθάνατον εὔκλειαν, καί Τριάδι τῇ Ἁγίᾳ νῦν παρίσταται, ᾗπερ καί πρεσβεύεις πάντοτε, ὑπέρ πάντων τῶν πίστει τιμώντων σε.

Καί νῦν, Θεοτοκίον

Λάμψαι ἐν ἐμοί, τό φῶς τό ἀπρόσιτον, Παρθένε ἁγνή, ἀειμακάριστε, καί πανάμωμε, μεσιτείαις σου σόν Υἱόν ἱκέτευσον, καί δυσώπησον αὐτόν θεοχαρίτωτε, δοῦναί μοι τελείαν ἄφεσιν, τῶν κακῶν, οἷς αὐτόν παρεπίκρανα.

Ὁ Ἀπόστολος

Ἀδελφοί, ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καί θερίσει . . .

(Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος)
Ζήτει αὐτόν ἐν τῇ ΙΗ' Κυριακῇ
Εὐαγγέλιον.

Εἶπεν ὁ Κύριος· Μή φοβοῦ τό μικρόν ποίμνιον, ὅτι ηὐδόκησεν ὁ Πατήρ δοῦναι ὑμῖν τήν βασιλείαν. Πωλήσατε τά ὑπάρχοντα ὑμῶν, καί δότε ἐλεημοσύνην.

(Ζήτει τοῦ Ἁγίου Σαμψών τοῦ ξενοδόχου καί εἰς

Ἰανουαρίου ιδ', τῶν Ἁγίων Ἀββάδων
Κοινωνικόν. Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον.

Μεγαλυνάριον.

Ἀρετῆς ὁ φίλος καί τῶν πτωχῶν, ἐλεημοσύνης, ὁ ἐπώνυμος προσκληθείς, ὁ πενήτων θρέψας, πληθύν ἀνευφημείσθω, Φιλάρετος ὁ θεῖος, καί συμπαθέστατος.

Χαίροις τῶν πενήτων ὁ προμηθεύς, καί τῶν δυστυχούντων, ἀντιλήπτωρ καί βοηθός· χαίροις ὁ ἐν οἴκτῳ, τόν Λόγον θεραπεύσας, Φιλάρετε τρισμάκαρ, Δικαίων σύσκηνε.